

Si maior sit beatitudo scōz p^r iudiciū
Si mali in inferno peccabunt.
Quare dicuntur tenebre exteriores
Si damnatorum anime noticiam habe
ant eorum que hic fiunt.
De lazaro et diuile.
Si boni et mali inuicem se vident.
De chaos inter bonos et malos.
Utrum visa impiorū pena minuat vel
augeat gloriā bonorum.

Incipit liber quartus

Samaritanus enim vulnera
to appropians cura
tionē eius sacramen
torū alligamēta ad
hibuit. qz contra originalis peccati et
actual' vulnera. sacramentoz remedia
deus instituit. De quibus quatuor pri
mo considerata occurrunt. Quid sit
sacramentum. Quare institutum In q
bus p^rstiat et p^rficiat. et que sit distātia
inter sacramenta veteris et noue legis.

Quid sit sacramentum.

Sacramentum

est sacre rei signū. Dicit tamen sacra
mentum etiam sacrum secretum. sicut
sacramentum diuinitatis. vt sacramen
tum sit sacrum signans. et sacrum sig
natum. sed nunc agitur de sacramento
secundum qd est signum. Item sacra
mentum est inuisibilis gratie visibil' for
ma. Signū. vero est res preter speciē
quaz ingerit sensibus aliquid aliud ex
se faciens in cognitionem venire. Sig
norū vero alia sunt naturalia. vt fumus
significans ignem. alia data et eorum
que data sunt. quedam sunt sacramen
ta. quedam nou. Omne enim sacramē
tum est signum sed non econuerso. sac
ramentum eius rei similitudinez gerit cu
ius signum est Si enim sacramenta nō
haberent similitudinē rerum quarum

sacramenta sunt. pprie sacramenta nō
dicerent. Sacramentū enim pprie dī
quod ita signum est gratie dei. et inuisi
bilis gratie forma. vt ipsius imaginem
gerat et causa existat. Non ergo signifi
candi tantum gratia sacramenta insti
tuta sunt. sed etiam sanctificandi. que
eniz significandi gratia tantū instituta
sunt. solum signa sunt. et non sacramē
ta sicut fuerūt sacrificia carnalia. et ob
seruantie ceremoniales veteris legis.
que nunquā poterant istos facere offe
rentes. Quia vt ait apostol' . Vanguis
hircorū et thaurorū et cinis vitule asper
sus. inqñatos sanctificabat ad emūda
tionem carnis non anime. Nam iniqui
natio illa erat contactus mortui. vnde
aug. Nihil aliud intelligo inquinatio
nem quā lex mundat nisi p^ractum mor
tui hominis. quez qui tetigerat immū
dus erat septem diebus. sed purifica
batur secundum legem die tercio et sep
timo. et ita mundus erat vt iam intra
ret in templum. Mundabant etiā inē
dum a corporali lepra illa legalia. sed
nunquā ex operibus legis aliquis iu
stificatus est. vt ait apostolus. etiam si
in fide et caritate fierent. Queritur qre
qz imposuit ea deus in seruitutem. non
in iustifica iōne et vt figura futuri esset
volens ergo sibiipsi potius offerri ea qz
idolis. illa ergo signa erant. sed tamen
et sacramenta. licet minus pprie in
scripturis sepe vocant. Quia signa er
ant rei sacre quam utiqz non prestabāt
Illa autē apostol' opera legis dic que
tantum significādi gracia vel in on' in
stituta sunt Triplici autem de causa sa
cramenta instituta sunt. propter humili
ationem. eruditionē. exercitationem
pp^r hūiliationē qdez vt dum hō insen
sibilib' reb' q natura infra ipm sunt ex
pcepto creatoris se reuerēdo subicit vt
ex hac hūilitate et obediētia deo magis
placeat et vt apd eū mereat cui' impio
salutem querit in inferioribus se. et si
non ab illis sed per illa a deo. propter
eruditionem etiam instituta sunt. vt p
id quod foris in specie visibili cernitur

Quid pprie
dicitur sacra
mentum

Legalia me
lius dicuntur
signa qz sacra

Aug. sup epi
istolam ad he
breos.

Que dicant
opa legis de
causa institu
tionis sacra
mentorum.

Secunda

Ol. I

De sacramen
tis vbi qtuor
consideranda
sunt.

Aug. in li. x.
de ci. dei.

Aug. in li. d
doctrina xpia
na qd sit sig
num.

Quo differāt
signū et sac
ramentum.

Secunda

ad inuisibilem virtutem que intus e ag
noscendam mens erudiat. Homo em
qui ante peccatum sine medio deum vi
debat per peccatum adeo habuit vt ne
quaqua3 diuina nequeat capere nisi hu
manis exercitatus. propter exercita
tionem similiter instituta sunt. q2 cum
homo ociosus esse non possit. proponi
tur ei vtilis z salubris exercitatio in sa
cramentis qua vanam z noxiam decli
net occupationem. non enim facile ca
pitur a temptatore qui bono vacat ex
ercitio. Unde hic hieronimus monet
semper aliquid boni operis facito vt te
occupatum diabolus inueniat.

Tercia.

**De triplici genere exercitatio
nis.**

Sunt autem ex

ercitationum tres species. vna ad edi
ficationem anime pertinet. alia ad cor
poris fomentum. alia ad vtriusq3 sub
uersionem. Cum igitur absq3 sacramē
tis quibus non alligauit potentiam su
am deus homini gratiam donare possz
Predictis de causis sacramenta insti
tuit. Duo autem sunt in quibus sacra
mentum consistit. scilicet verba et res
verba vt inuocatio trinitatis. res vt a
qua oleum et huiusmodi.

**In quib' con
sistit sacramē
tum.**

**De differentia sacramentorum
veterum et nouorum.**

Nam videre re

stat differentiam sacramentorum vete
rum et nouorum vt sacramenta vocem
que antiquitus res sacras signabant.
vt sacrificia et oblationes et huiusmo
di. Eorum autem differentiam breui
ter augustinus assignat dicens. quia il
la promittebant tantuz et significabāt
hec autem dant salutem.

De circumcissione

Fuit tamen inf

illa sacramenta sacramentum quoddā.
scilicet circumcissionis illud conferens
remedium contra peccatum quod nūc
baptism'. vnde Aug. Ex quo nunc in
stituta est circumcissio i populo dei que
erat tunc signaculum iusticie fidei ad
purgationem valebat magnis z parui
lis originalis veterisq3 peccati. sic bap
tismus ex illo valere cepit ad innoua
tionem hominis. ex quo institutus est.
Item beda idem salutifere curationis
auxilium circumcissio in lege contra ori
ginalis peccati vulnus agebat. qd bap
tismus agere reuelate gratie tempore
consuevit. excepto q regni celestis ia
nuam nondum intrare poterant. Ta
men in sinu abrahe post mortem requie
beata consolati superne pacis ingres
sum spe felici expectabant. His aperte
traditur per circumcissionem ex quo in
stituta fuit scilicet remissionem peccati
originalis z actualis paruulis et maio
ribus a deo prestitam. sicut nunc p bap
tismum datur.

**Aug' ad vale
rium ptra iu
lianum.**

**Beda super
euangelium.**

**De viris qui fuerunt ante cir
cumcissionez et de feminis que
fuerunt ante et post.**

Queritur autē

de viris qui fuerunt ante circūcissionez
et de feminis que fuerunt ante et post
quod remedium contra peccatū habue
rint. Quidam dicunt sacrificia z obla
tiones eis valuisse ad remissionem pec
cati. Sed melius est dicere illos qui d
abraham pdierunt per circūcissionez
iustificatos. mulieres vero per fidem z
operationem bonam. vel suaz si adulte
erant. vel parentū si paruule. Eos vo
qui fuerunt ante circūcissionez parui
los in fide parentum. parentes vero p
virtutem sacrificiorum. scilicet quā in
telligebant spū aliter in illis sacrificijs
iustificatos. vnde Greg. Quod apud
nos valet aqua baptismi hoc egit apud

Greg. in mor.

veteres. vel pro parvulis sola fides v^l pro maioribus virtus sacrificij. vel pro his qui ex abrahe stirpe p^odierunt m^osterium circumcisionis.

**De institutione circumcisio-
nis et causa.**

Hic dicendum ē

in quo instituta fuerit circumcisio. Et quare et cur mutata p^o baptisum. abraham primus mandatum circumcisiois habuit ad p^obationem obedientie. nec ei soli precepta fuit circumcisio sed et se mini eius id est omnibus hebreis. q^{uod} fiebat secundum legem octava die lapideo cultro in carne prepucij. Data aut^{em} fuit circumcisio pluribus de causis scilicet vt per obedientiam mandati abraha^z placeret deo. cui per prevaricationes ada displicuerat. data etiam fuit in signum magne fidei abrahe qui credidit se habiturum filium in quo fieret benedictio omnium. deinde vt hoc signo a ceteris nationibus discernetur populus ille. In carne vero prepucij ideo iussa ē fieri circumcisio. quia in remedium instituta est originalis peccati quod a patribus trahimus per concupiscentiam. que in parte illa magis dominatur. et quia in parte illa culpam inobedientie p^orim^{us} homo sensit. decuit vt ibi signum obedientie acciperet.

Quare die octavo. et petrino cultro.

Fiebat autez octava die et petrino cultro quia et in resurrectione communi octava die etate futura per petram christum omnis ab electis abscidetur corruptio. et per christi resurrectionem octava die factam circumciditur a peccatis anima cuiusq^{ue} iⁿ eum credentis. due ergo res sunt illius sacramenti.

Quare i baptisma mutata sit circumcisio.

Ideo autez mu

tata est circumcisio per baptismum. q^{uod} sacramentum baptismi communius est et perfectius. q^{uod} pleniori gratia accumulatum. Ibi enim peccata solum dimittebantur. sed nec gratia ad bene operandum adiutrix. nec virtutum possessio v^l augmentum ibi prestabatur vt in baptismo. vbi non tantummodo abolentur peccata sed etiam gratia adiutrix confertur. et virtutes augent^{ur}. Unde aqua refectionis vel regenerationis dicitur. quia aridos secundat. et iam fructificantes ampliori vbertate donat. q^{uod} quantumq^{ue} per fidez et caritatem an^{te} habitam aliquis iustus ad baptismum accedit vberiozem ibi recipit gratiam. si non ita in circumcisione. Unde abrahe per fidem iam iustificato signaculum t^{em}p^{or}is fuit. nihil ei intus contulit.

De parvulis defunctis ante diem octavum.

Si vero querit^{ur}

de parvulis qui ante diem octavum moriebantur antequam fiebat circumcisio ex lege. vtruz saluarentur vel non. Idē potest responderi quod sentitur d^e parvulis ante baptismum defunctis. quos perire constat. Unde beda qui nunc p^o euangelium suum terribiliter et salubriter clamat. Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto non intrabit in regnum dei. ipse dudum clamat per suam legē. anima cuius prepucij caro circumcisa non fuerit peribit de populo meo. quia pactum meum irritum fecit. forte tamen sub lege ingruente necessitate mortis ante octavum diem circumcidebant sine peccato filios. sicut modo fit in ecclesia de baptismo.

De sacramento noue legis.

Beda.

Q

II

Itaque ad sacramenta noue legis accedamus que sunt baptismus confirmatio panis benedictionis. i. eucharistia. penitentia. unctio extrema. ordo. coniugium. quorum alia remedium propter peccatum prebent et gratiam adiutricem conferunt. ut baptismus alia in remedium tantum sunt. ut coniugium. alia gratia et virtute nos fulciunt ut eucharistia. et ordo

Quare mox post hominis casum non fuerunt instituta.

Si vero queris

quare non fuerint hec sacramenta instituta mox post hominis lapsus. cum in his sit iusticia et salus. dicimus quod non ante aduentum christi qui gratiam attulit. gratie sacramenta fuisse danda. que ex ipsius morte et passione virtutem sortita sunt. Christus autem venire noluit antequam homo de lege naturali. et scripta puniret. quod neutra iuuare posset

Quod sacramentum coniugii fuit ante peccatum.

Fuit tamen coniugium ante peccatum institutum. non utique propter remedium. sed ad sacramentum et ad officium post peccatum vero fuit ad remedium propter carnalis concupiscentie corruptelam. de quo suo loco tractabimus

De baptismo.

Nunc vero de baptis-

mi sacramento videamus quod inter noue gratie sacramenta primus est Baptismus christi iohannes suo baptismo prenunciavit qui primus baptizasse legitur sed in aqua. non in spiritu. sic ipse ait. Ego baptizo vos in aqua. i. in pe-

De bap. io.

nitentia. Vola enim corpora abluebat a peccatis vero non mundabat. Baptismus vero iohannis erat in penitentiam non in remissionem. baptismus vero christi in remissionem. Quia iohannes baptizans homines ad penitentiam vocabat et quos baptizabat penitere docebat. secundum illud. Veniebant ad iohannem in iordanem confitentes peccata sua. Sed in baptismo iohannis non dabatur peccatorum remissio. que data est in christi baptismo.

Quid utilitatis habebat baptismus iohannis.

Sed quid ergo v-

tilis erat baptismus iohannis. quia homines usu baptizandi preparabat ad baptismum christi. Sed queritur quare dictus est baptismus iohannis. sicut veritas dicit. baptismus iohannis unus est. quia ibi iohannis operatio tantum visibilis erat exterius lauantis. non invisibilis gratia dei virtutis operantis interior. Sed tamen et illa iohannis operatio a deo erat. et baptismus ille a deo erat non ab homine. sed hominis dictus est. quia nil gerebat quod non ageret homo.

Si vero queris an

sacramentum fuerit. satis potest concedi ex eo sensu quo legalia signa dicuntur sacramenta. Significabat enim baptismus iohannis esse rem sacramenti scilicet baptismus christi qui non tantum est penitentiae sed et remissionis peccatorum

De forma baptismi iohannis et de baptizatis ab eo.

Hic considerandum

est si baptizati a iohanne iterum baptizati sunt baptismo christi. et qua forma verborum usus sit iohannes. Illi qui baptizati sunt a iohanne nescientes spi-

De differentia baptismi christi et iohannis.

Quare dictus est baptismus iohannis.

Si fuerit sacramentum baptismus ille.

ritum sanctum esse ac spem ponentes in illius baptismo / postea baptizati sunt baptismo christi. baptismus autem iohannis in nomine venturi tradebatur. **Unde hieronimus** sup iohalem qui dicit se in christum credere. et non credit in spiritum sanctum / nondum habet claros oculos. **Unde** baptizati a iohanne in nomine venturi. i. domini iesu / quia dixerunt. sed neque si spiritus sanctus est audiuimus. **I**tem baptizabant. immo verum baptismum accipiebant. illi vero qui spem non posuerunt in baptismo iohannis. et patrem et filium et spiritum sanctum credebant / non post baptizati fuerunt. sed impositione manuum ab apostolis super eos facta spiritum sanctum receperunt. alij vero qui non ita credebant. baptizati sunt baptismo christi ut predictum est. unde hieronimus **Q**ui spiritum sanctum nesciebant cum baptismum a iohanne acceperunt iterum baptizati sunt baptismo christi ut predictum est. ne quis ex iudeis vel gentibus putaret aquam sine spiritu sancto ad salutem posse sufficere. de **B**etiam ambrosius. in primo li. de spiritu sancto ait. **Q**uidam negauerunt se scire spiritum sanctum cum baptizatos se dicerent baptismo iohannis qui in aduenientis iesu / non in suo baptizauit nomine. **I**sti ergo quia nec in christi nomine / nec cum fide spiritus sancti baptizati fuerant / non potuerunt accipere baptismi sacramentum. baptizati sunt ergo in nomine christi nec iteratum est in his baptismum sed nouatum.

tum/fit sacramentum/ non vtiqꝫ ipſus
elementum fit ſacramentum. ſed ablu-
tio facta in elemento. **Aug.** verbo
baptiſma ꝑſecraſ. detrahe verbum et
quid eſt aqua niſi aqua. accedit verbum
ad elementum. ⁊ fit ſacramentum **Aug.**
eſt hec tanta virtus aque. vt corpꝰ tan-
gat ⁊ cor abluat. niſi faciente vbo. nō
quia dicicꝰ / ſed qꝫ creditur. **Nam** ⁊ in
ipſo vbo aliud eſt ſonꝰ tranſiens. aliud
eſt virtus intus manens. **In** duobus igitur
conſiſtit ſacramentum baptiſmi ſcꝫ in
verbo et elemento. ergo et ſi alia deſūt
que ad decorem ſacramenti inſtituta
ſunt. nō ideo minus eſt verus ſacramē-
tum ⁊ ſantum. ſi verbū ſit ibi ⁊ elemē-
tum. **Nam** et in hoc ſacramento et in
alijs quedam ſolent fieri ad decorem ⁊
honeſtatem ſacramenti quedaz ad ſub-
ſtantiam ⁊ cauſam ſacramenti pertinē-
tia. **De** ſubſtantia huius ſacramēti ſunt
verbum ⁊ elementum. cetera ad ſolen-
nitatem eius pertinent.

Quod in hoc et in alijs sacramentis. quedam sunt ad decorem. quedam ad necessitatem ad sacramentum et causa sacramenti pertinentia.

De forma baptisimi

Sed quod ē illd

verbum quo accedente ad elementum
fit sacramentum. veritas te docet que
huius sacramenti formam tradens ait
discipulis. **Ite** docete omnes gentes
baptizantes eos in nomine patris et fi-
lij et spiritus sancti amen. **In**uocatō igitur
trinitatis verbuz dicitur quo baptisma
consecrat. et hec est forma verborum sub
qua traditur baptismus. **U**nde bonifa-
cio episcopo zacharias papa ait. **Sir-**
missime preceptum est in synodo anglo-
rum. ut quicumque sine inuocatione tri-
nitatis mersus fuisset. quod sacramentum
regenerationis non haberet quod omnino
verum est quod si mersus in fontem baptis-
mi quis fuerit sine inuocatione trinita-
tis. perfectus christianus non est nisi in no-
mine patris et filij et spiritus sancti fuerit
baptizatus. **L**egitur tamen in actibus
apostolorum apostolos baptizasse in nomine
christi. sed in hoc nomine ut exponit am-

Quod apostoli in
christi nomine
baptizauerunt

Quid sit baptis mus

Dist hoc vi
dendum est quid sit bap
tismus. et que sit forma.
et quando institutus. ⁊ cā
institutionis. Baptismus dī intindio
id est ablutio corpis exterioris facta sub
forma verborū prescripta. Si enim ab
lutio fiat sine verbo. nō est ibi sacramē
tum. Sed accedente verbo ad elemen

Aug. sup to.

Nicolaus papa ad consulta bulgarorum.

brofius tota trinitas intelligit. Intel-
ligit enim cum christum dicis / et pater
a quo vinctus est et ipse qui vinctus est. et
spiritus sanctus per quem vinctus est. **N**icolaus
papa ad consulta bulgarorum. **Q**uodam iudeo multos baptizatos as-
seritis et quid inde agendum sit consuli-
tis. **R**espondeo si in nomine sancte trini-
tatis vel in nomine christi sicut in acti-
bus apostolorum legimus baptizentur
baptizati sunt. **Q**uoniam enim idemque est ut
exponit ambrosius.

Si in nomine patris tantum vel
spiritus sancti possit tradi bap-
tismus

Hic queritur an

baptismus esset verus si diceret in no-
mine patris tantum. vel spiritus sancti
tantum. ut cum dicis in nomine christi
Ambrosius videt dicere quod si fide misse-
rius trinitatis teneat et una persona tan-
tum nominet / plenum est sacramentum
et conuerso. **S**i tres nominent et non
recte de aliquo illorum sentias. vacuum fie-
ret misterium trinitatis. **A**it enim sic. ubi
non est plenum baptismi sacramentum.
nec principium nec species aliqua bap-
tismi estimatur. **P**lenum autem est si
patrem et filium et spiritum sanctum fa-
tearis. **S**i unum neget totum subruet
et si unum in sermone comprehendas.
vel patrem vel filium vel spiritum san-
ctum. fide autem nec patrem nec filium
nec spiritum sanctum abneges. plenum
est fidei sacramentum. ita etiam licet pa-
trem et filium et spiritum sanctum di-
cas. et patris et filii et spiritus sancti mi-
nistrium potestatem vacuum est omne mi-
sterium. **Q**uoniam enim dicis in nomine christi
per virtutem nominis impletum est mi-
sterium. nec a christi baptismate spiritus
separatur. quia christus baptizauit in spiritu.

Ambro. in li-
bro de spiritu
sancto.

Questio ambrosii.

Non considerem.

Ambro.

ut sicut in christi nomine legimus bap-
tismi plenum esse sacramentum. ita etiam
in spiritu sancto nuncupato / nihil desit
ad misterii plenitudinem. **R**ationes se-
quimur qui unum dixerit. trinitatem
significauit. **S**i christus dicas. et patrem
a quo vinctus est filius. et ipsum qui vn-
ctus est se filium. et spiritum sanctum a quo
vinctus est designasti. **S**criptum est enim
hunc iesum a nazareth quem vnxit deus
spiritu sancto. et si patrem dicas. filium
eius et spiritum oris eius pariter indi-
cas. tamen id etiam corde comprehen-
das. si spiritum sanctum dicas. deus pa-
trem a quo procedit. et filium cuius est spi-
ritus nuncupasti. **U**nde ut rationi con-
puletur auctoritas dominus dicit. **V**os
autem baptizabimini in spiritu sancto ex
quo indicat nos recte posse baptizare
in spiritu sancto.

Solutio.

Restringit premissorum intel-
ligentia cum determinatione.

Ex his aperte in-

tellexti in nomine christi verum bap-
tisma tradi. **U**nde nihilominus insinua-
ri videt verum baptismum dari posse in
nomine patris tantum vel spiritus san-
cti. **S**i tamen ille qui baptizat fide tri-
nitatis teneat que trinitas in quolibet
horum nominum intelligit. **S**i autem ali-
quis peruerse credens et errorem indu-
cere intendens unum de tribus tantum
nuncupet. non impleuit misterium. quod
vero ait nominatis tribus vacuum esse mi-
sterium si baptizans minuat potestates
patris vel filii vel spiritus sancti. id est. male
sentiat de potentia alicuius horum. non
credens unam potentiam trium. intel-
ligendum est hoc super eum qui non in-
tendit nec credit baptizare qui non tam
caret fide sed etiam intentionem bap-
tizandi non habet. **Q**ui ergo baptizat in
nomine christi. baptizat in nomine tri-
nitatis quando ibi intelligit. tutius est
tamen tres personas ibi nominare ut di-
cas in nomine patris et filii et spiritus sancti

Ecce quod oportet determinari

Ambrosius in
libro de trini-
tate qd est in
nomine pa. et
fi. et spi. s.

non in noibus sed in nomine. i. in inuo-
catione. vel in confessione patris et filij
et spiritus sancti. Inuocatur enim ibi
tota trinitas vt inuisibiliter ibi operet
per se sicut extra visibiliter per mini-
sterium. Si autem dicatur in nomine
bus. non est ibi sacramentum. quia non
seruatur forma baptismi.

De institutione baptismi.

De institutione

baptismi quando ceperit varie sunt esti-
mationes alij dicunt tunc esse baptismum
institutum. cum nichodemus christus ait
Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spi-
ritu sancto etc. alij dicunt institutionem
baptismi factam cum apostolis dixit Ite
docete omnes gentes baptizantes eos
in nomine patris et filij et spiritus sancti.
Sed hoc dixit eis post resurrectionem
precipiens eis de vocatione gentium.
quos ante passionem binos et binos mi-
serat ad predicandum in iudea et ad bap-
tizandum dicens. In viam gentium ne
abieritis. Itaque ergo institutus erat bap-
tismus. quia baptizabant simul et pre-
dicabant.

**De forma in qua baptizauerunt
apostoli ante christi passionem**

Si vero queris

in qua forma tunc baptizauerunt. sane
dici potest in nomine trinitatis scilicet in ea
forma in qua baptizauerunt postea gen-
tes que ante passionem. potest intelligi
fuisse tradita. licet non sit scriptum. Non
ergo tunc illam formam christus prius
tradidit cum ad euangelizandum gen-
tibus misit. Sed quam ante tradiderat
mittens eos in iudeam. post intrauit cum
ad gentes misit. Commodius ergo di-
citur institutio facta quando christus a
iohanne baptizatus est in iordane quod
dispensauit. non quia mundari voluit
cum sine peccato fuerit. sed qui contra-

ctuz munde carnis sue vim regenerati-
uam contulit aquis. vt qui postea im-
mergeret inuocato nomine trinitatis
a peccatis purgaret. tunc ergo institu-
tus est baptismus christi in quo trinitas
cuius misterium ibi innotuit interius
hominem baptizat.

Quare in aqua tantum fiat.

Celebratur autem

hoc sacramentum tamen in aqua non in alio
liquore vt ait christus. nisi quis renatus
fuerit etc. Ideo vniiformiter id fieri in
aqua precipit vt intelligat. quod sicut aqua
sordes corporis ac vestes abluit. ita bap-
tismus maculas anime. sordesque vicio-
rum emundando abstergit. vel ideo vt
nullum inopia excusaret. quod potest fie-
ri si in vino vel oleo fieret et vt commu-
nis materia baptizandi inueniret apud
omnes quod aqua signauit que de latere
christi manauit. sicut sanguis alterius
sacramenti signum fuit. Non ergo in
alio liquore potest consecrari baptis-
mus nisi in aqua.

Ambro. sup
epistolam ad ro.

**De immersione quotiens fie-
ri debeat.**

De immersione

vero si queris quomodo fieri debeat pre-
cise respondemus vel semel vel tercio. per
vario more ecclesie. Unde gregorius. de tri-
na immersione baptismi nil verius re-
sponderi potest quam quod vos ipsi sensistis.
quia in vna fide nihil officit ecclesie san-
cte consuetudo diuersa. quia enim in tri-
bus subsistentibus vna substantia est. Re-
prehensibile esse nullatenus potest infan-
tem in baptismo ter vel semel mergere
quia et in tribus immersionibus personarum
trinitas et in vna potest diuinitatis sin-
gularitas designari. Nos vero qui ter-
cio immergimus etiam triduanam sepul-
ture sacramentum signamus. Secundum
licet non modo ter sed etiam semel mergere

Greg. de an-
doto episcopo

tantum **I**bi tamen duntaxat mergere
semel licet ubi consuetudo ecclesie talis
existit **S**i quis vero id facere incipiat
ubi consuetudo talis non est vel semel
tantum mergendum asserat. reprehensibilem
se esse constituit. **U**nde aimo.
in suo sensu abundabat. **C**yprianus^{us} cum
semel mergebat in baptismo paruulos
qui quod intelligebat studiose implebat
bonis operibus abundando. licet in his
nescius delinqueret. **S**ed quia bonis operibus
abundabat postea correctus a deo
abundauit altiori sensu. ter illos mergendo
Ecce habemus quia delinquit qui
semel merfit. **S**ed hoc ideo quia aliter
se habebat consuetudo illius ecclesie. vel
quia unam tantum faciendam merfione
asserbat **D**e trina merfione augustinus^{us}. ait
Postquam nos credere promissum^{us} / tercio
capita nostra in sacro fonte dimersum^{us}
qui ordo baptizandi duplici misterij
significatione celebratur. **R**ecte enim tercio
mersi estis quia accepistis baptismum
in nomine trinitatis. **R**ecte enim tercio
mersi estis quia accepistis baptismum
in nomine christi. qui die tercia resurrexit
a mortuis. **I**lla enim tercia repetita
immersio. typum dominice expromit
sepulture. **C**onstat ergo baptizandos
tercio debere immergi. et tamen si
semel tantum immergantur / verum baptismum
accipiunt. et qui semel immergit tantum.
non peccat nisi consuetudo ecclesie obstat.
vel hoc modo tantum debere fieri asserat.

Quoniam circumcisio amisit vim suam

Polet etiam queri

si circumcisio amisit statum ab institutione
baptismi. **A**d quod dicimus in christi
morte terminata esse legalia omnia **E**x
tunc ergo circumcisio perdidit vim suam
ita quod postea non profecerit. sed potius ob
fuit obseruatoribus suis. **S**ed usque ad
oblationem vere hostie potuit proficere.
Si enim ante passionem legalia finem habuissent
non ea imminente vetus pascha

cum discipulis manducasset.

De causa institutionis

Causa vero institutionis

baptismi est innovatio mentis ut
homo qui per peccatum vetus fuerat per
gratiam baptismi renouetur. quod fit depositione
vicio et collatione virtutum. sic enim fit quisque
nouus homo / cum abolitis peccatis ornatur
virtutibus. et abolitio peccatorum pellit fedtatem.
Appositio virtutum affert decorem. et hec est
res huius sacramenti scilicet interior mundicia.

Queritur an baptismus aperuit celum
quod non aperuit circumcisio.

Si queris utrum

baptismus aperuit celum quod non aperuit
circumcisio dicimus. quia nec baptismus
nec circumcisio regni nobis aditus aperuit
sed hostia saluatoris. que si tempore
circumcisionis oblata fuisset illi
temporis homines in regnum intrassent
Res ergo huius sacramenti iustificatio est

Quoniam alij suscipiunt sacramentum
et rem alij sacramentum et non rem.
Alij rem et non sacramentum

Hic dicendum est **DI. III**

aliquos suscipere sacramentum et rem
sacramenti. aliquos sacramentum et non rem.
aliquos rem et non sacramentum. **S**acramentum
et rem simul suscipiunt omnes paruuli qui in
baptismo ab originali peccato mundantur. quamuis
qui daz disstent illis qui parituri paruulis in
baptismo dimitti peccata. immitentes illi
verbo augustinus^{us}. **S**acramenta in solis
electis efficiunt quod figurant non intelligentes
illud ita esse accipiendum. quia cum in alijs
efficiant sacramenta remissionem non hoc eis
faciunt ad salutem

De errore quod
rundam

Augustinus^{us}. in li. 3
baptismo

Aimo super epistolam
ad romanos

Augustinus^{us} in quadam
omelia.

sed solis electis. Nam q̄ omnibus par-
uulis in baptismo remittatur peccatuz
per baptismum. Ambro. euidēt dicit
A parvulo inquit recentē nato vsq; ad
decrepitum senem. sicut nullus p̄hibe-
tur a baptismo. ita nullus ē qui nō pec-
cato moriā in baptismo. sed parvuli
tantum originali. maiores vero etiam
omnibus que male vivendo addiderūt
ad illud nisi enormitas vite impediāt
id est fictio. adulti vero qui cū fide bap-
tizantur / sacramentū ⁊ rem suscipiūt.

De fide accedentibus.

Qui verosine fi-

de vel fide accedunt. sacramentum nō
rem suscipiunt. vnde iero. Sunt laua-
gentilium hereticorum sed non lavant
ad salutē. in ecclesia etiam qui nō ple-
na fide accipiunt baptismum non spiri-
tum sed aquam suscipiunt Aug. etiam
ait. Judeis omnibus communia erant
sacramenta. sed non communis omni-
bus erat gratia que est virtus sacramē-
torum. Ita et nunc communis est bap-
tismus omnibus baptizatis. sed nō vir-
tus baptismi. i. ipsa gratia. Item om-
nis qui iam sue voluntatis arbit̄r cō-
stitutus est cum accedit ad sacramentū
fidelium nisi peniteat eum veteris vite
non aq; non potest inchoare ab hac peni-
tentia cuz baptizant soli parvuli immu-
nes sunt. his alijsq; testimonijs aperte
ostenditur adultis sine fide ⁊ penitentia
vera in baptismo non conferri gratiaq;
remissionis. quia nec parvulis sine fide
aliena qui p̄p̄iam habere nequeūt da-
tur in baptismo remissio. Si quis ergo
fide accedit non habens veram cordis
contritionem / sacramentum sine re ac-
cipit. Videf tamen aug. dicere q̄ eti-
am fide accedenti qui etiaq; habet odiū
fraternum in ipso momento quo bap-
tizatur omnia p̄donent ⁊ post baptismū
mox redeant. sed non hoc asserendo di-
cit. immo hanc opinionem ⁊ premissaz
sententiam conferendo. Ait enim sic.

His qui in ficto corde baptizantur aut
peccata nullatenus dimittunt. q̄ sp̄ri-
tussandus discipline effugiet fictū. aut
in ipso temporis puncto per vim sacra-
menti dimissa. iterum per fictionem re-
plicant vt etiam illud verum sit. q̄tq̄
in christo baptizati estis ⁊c. Etiam il-
lud spiritussandus vt induat euz xpm
santitas baptismi. exuat eum christuz
perniciēs fictionis. Nam redire dimis-
sa peccata vbi fraterna caritas non est
aperte dominus docet etiaq; in illo ser-
uo a quo dominus dimissum debitū pe-
tīt. q̄ ille conseruo dimittere noluit.
Sic non impedit baptismi gratia quo-
minus omnia peccata dimittant. etiaq;
si fraternum odium in eius cui dimittā-
tur animo pseuerat. Voluitur enim he-
sternus dies ⁊ quicquid superest. ⁊ sol-
uis etiaq; ipsa hora. momentumq; ante
baptismum. ⁊ in baptismo. Deinceps
antez continuo reus incipit esse non so-
lum p̄sequentium sed etiam p̄teritorz
diez horarum. momentoz. redeuntib;
omnibus que dimissa sunt. Hoc autem
vt p̄diximus. nō sub assertionē dixit
quod ostenditur ex eo qd̄ ait in eodem
libro sic. Si ad baptismum fictus acce-
dit dimissa sunt ei peccata. aut nō sunt
dimissa eligant qd̄ voluerint. Ecce ap-
te cernis si tñ intendis id dixisse aug.
non asserendo sed querendo ⁊ aliorum
opinionem referendo. Idem enim ait.
Tunc valere incipit ad salutem bap-
tismus cum illa fictio veraci p̄fessione re-
cesserit. que corde in malicia pseueran-
te peccatoz ablutionem non sinebat fie-
ri. non ergo fide accedenti peccata di-
mittuntur.

**Quomodo intelligatur illud
quotquot in christo baptizati
estis christum induistis.**

Queritur ergo

quō illud accipiat quotquot in christo
baptizati estis christuz induistis. pōt di-
ci q̄ q̄ in christo. i. i christi p̄formitate

Aug. in. ps.
lxxviq.

Aug. de pnia

Attende dili-
genter.

baptizant scz vt moriantur vetustati peccati sicut christus vetustati pene. induunt christum quem per gratiaz inhabitantem habent. potest et aliter solui. duobus enim modis christum induere dicimur. vel assumptione sacramenti. vel rei perceptione. Unde aug. Induunt homines christum aliquando vsqz ad sacramenti perceptionem. aliquando vsqz ad vite sanctificationem atqz illud primum bonis et malis potest esse commune. hoc autem est proprium bonorum et piorum. Omnes ergo qui in xpi nomine baptizantur christum induunt vel secundum sacramenti perceptionem vel secundum vite sanctificationem.

Aug' in li. 3
baptismo.

De illis qui suscipiunt rem et non sacramentum.

Sunt et alij vt

supra posuimus q suscipiunt rem et non sacramentum. qui enim effundunt sanguinem p nomine iesu. et si non sacramentum. rem tamen accipiunt. vnde aug. Quicumqz non percepto regenerationis lauacro per confessionem christi moritur tantum eis valet ad dimittenda peccata. quantum si abluerent sacro fonte baptismi. Audistis q passio p xpi nomine suscepta supplet vicem baptismi.

Qz passio implet
vicē bap-
tismi.

Aug. li. xliij.
de ci. dei.

Qz nō modo passio sed fides et contritio implet vicē baptismi

Rectantum pas-

sio vicem baptismi implet sed etiam fides et contritio vbi necessitas excludit sacramentum. sicut aperte docet aug. dicens. baptismi vicem aliquando implere passionem. De latrone illo cui non baptizato dictum est. hodie mecum eris in paradiso. Beatus ciprianus in li. iij. de baptismo non leue documentum assumit qd etiam atqz etiam considerans inuenio non tantum passionem p nomine christi id qd baptismum deerat pos-

se supplere. sed etiam fidem conuersio. nemqz cordis. si forte ad celebrandum misterium baptismi in angustis temporum succurri non potest. Neqz enim ille latro p nomine christi crucifixus est sed p meritis facinororum suorum. nec qz creditus passus est sed dum patitur credit. Quantum ergo valeat baptismus sine etiam visibili sacramento quod ait apostolus. Corde credis ad iusticiam. ore autem confessio fit ad salutem. in illo latrone declaratus est. sed tunc impletur inuisibiliter. cum misterium baptismi non contemptus religionis. sed articulus necessitatis excludit. et baptismus quidem potest esse vbi conuersio cordis defuerit. conuersio autem cordi potest quidem inesse non percepto baptismum sed contempto baptismum non potest nec villo modo dicenda est conuersio cordis ad deum cum dei sacramentum contemnit. Ecce hic habes non solum passionem. sed etiam fidem et contritionem perferre remissionem vbi non contemnit sacramentum. vt in latrone illo ostendit qui non per passionem. sed per fidem saluatus est sine baptismum. Sed dicunt quidam hoc argumentum retractasse augustinum. Retractauit quidem exemplum. si sententiam non. At enim in quarto libro de baptismo cum dicerem vices baptismi posse habere passionem. non satis ydoneum posui illius latronis exemplum. qz vtrum vel non fuerit baptizatus incertum est. Constat ergo sine baptismum aliquis iustificari et saluari. Vnde ambrosius de valentiniano. Venter meum doleo vt prophetico vtar eloquio qz quem regeneraturus eram amisi. veruntamen gratiam ille quam poposcit non amisit. His autem videtur obuiare qd dominus dicit. nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto non potest intrare in regnum celorum. qd si generaliter verum est non videntur esse vera superius posita sed illud intelligendum est de illis qd possunt et contemnunt baptizari. vt ita intelligendum est nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto. i. ex ea regeneratione

Aug. in li. ij
retractationu

Ambro.

Que videntur
obuiare pre-
dictis.

Determinatio

que fit per aquam et spiritum sanctum non saluabit. Illa autem regeneratio fit non tantum per baptismum, sed etiam per penitentiam et sanguinem. Unde auctoritas dicit, ideo apostolorum pluraliter dixisse fundamentum baptismi, quia est baptismus in aqua, in sanguine, in penitentia. Hoc autem non ideo dicitur quia sacramentum baptismi fiat nisi in aqua, sed quia ipsius virtus et sanctificatio dat non tantummodo per aquam sed per sanguinem et penitentiam. Ratio enim id suadet. Si enim non valentibus credere parulis sufficit baptismus multo magis sufficit fides adultis valentibus et non valentibus baptizari. Unde Augustinus queris quid sit maior fides an aqua, non dubito quoniam respondeas fides. Si ergo quod minus est sanctificare potest nonne quod maius est id est fides de qua Christus ait, qui crediderit in me etiam si mortuus fuerit uiuet. Sed dicunt aliqui nullum adultum in Christum credere vel caritatem habere sine baptismi nisi sanguinem fundat per domino subdita introducentes testimonia Augustinus ait. Ex illo tempore quo saluator dixit nisi quis renatus fuerit etc. absque sacramento baptismi preter eos qui in ecclesia sanguinem fundunt aliquis vitam eternam accipere non potest. Item nullum cathecumenum quamuis in bonis operibus defunctum vitam eternam habere credimus, excepto martirio ubi tota sacramenta baptismi complentur. Item baptizatis iter tamen salutis esse credimus. Sed quod in his minus dixit in alijs capitulis supra positum superpleuit. Et ideo hec sic intelligenda sunt, ut illi soli habentes tempus baptizandi excipiantur, si enim aliquis huiusmodi fidei et caritatem voluerit baptizari et non valet necessitate preuentus, supplet omnipotentis benignitas quod sacramento defuerat, dum enim soluere potest nisi soluat tenet, sed cum iam non potest, et tamen vult non imputat ei deus qui suam potestatem sacramentis non alligauit. Quod uero inuisibilis sanctificatio sine visibili sacramento quibusdam insit, aperte Augustinus

tradit dicens super leuiticum inuisibile sanctificationem quibusdam affuisse et profuisse sine visibilibus sacramentis. Visibilem uero sanctificationem que fit sacramenta visibili sine inuisibili posse adesse, non posse, potest, nec tamen visibile sacramentum ideo contemnendum est, quia contemptor eius inuisibiliter sanctificari non potest. Hinc Cornelius et qui cum eo erant iam spiritu sanctificati baptizati sunt nec superflua iudicanda est sanctificatio visibilis, quia inuisibilis precessit. Sine visibili ergo inuisibilis sanctificatio esse potest et potest, visibilis autem que fit sacramento tenus sine inuisibili potest non potest, cum ista sit omnis illius utilitas. Simoni mago visibilis baptismus non profuit, quia inuisibiliter non affuit. Sed quibus inuisibilis affuit profuit, nec tamen valet fides aliena paruulo quantum propria adulto. Paruulis enim non sufficit fides ecclesie sine sacramento, qui si absque baptismi fuerint defuncti etiam cum deferuntur ad baptismum damnabuntur, sicut multis sanctorum auctoritatibus comprobatur, ad quod habet argumentum Augustinus, sufficiat. Firmissime tene qui vel in utero matris uiuere incipiunt et ibi moriuntur, vel de matribus nati sine sacramento baptismi de hoc seculo transeunt eterno supplicio puniendos, quia et si proprie actionis peccata non habuerunt, originale tamen peccatum traxerunt carnali conceptione et sicut paruuli qui sine baptismi moriuntur infidelium ascribantur numero, ita qui baptizantur fideles dicuntur, qui a fidelium consortio non separantur. Cum orat ecclesia pro fidelibus defunctis, fideles ergo sunt non propter virtutem, sed fidei sacramentum unde Augustinus. Paruulum et si nondum fideles illa que etiam in credentium voluntate persistit, iam tamen fidei ipsius sacramentum, id est baptismus fideles facit, sic crederetur respondetur, ita etiam fidelis vocatur, non rem ipsam mente annuendo sed ipsius rei percipiendo sacramentum

Quid pro sit baptismus his qui

Super eplaz ad he.

Aug. de uni. baptismi.

Spinto quo. undaz q. nul. sine baptis. no possit sal. uari nisi paci. pro xpo.

in ecclesiasti. dogmati. ex verbis. responso.

Aug. in li. 8. fide ad pe.

Aug. ad bo. nifacium.

cum fide accedunt.

Bolet etiaꝫ que

ri de illis qui iam sanctificati spiritu cū fide et caritate ad baptismum accedunt quid eis pferat baptismus. Nihil enim eis videt prestare. cum p fidem et p tritionem iam remissis peccatis iustifica- ti uat. Ad quod sane dici potest. eos q dem p fidem et p tritionem iustificatos id est a macula purgatos peccati et a debito eterne pene absolutos. tamē ad huc teneri videntur satisfactione tempo- rali qua penitētes ligantur in ecclia. Cū autem baptismum percipiunt et a pec- catis si qua interim post pñsiones cō- traxerunt mundantur. et ab exteriori sa- tisfactione absoluuntur. et adiutrix gratia omnisq virtus in eo augeat ut vere no- uus homo tūc dici possit. fomes quoq peccati in eo amplius debilitat. Ideo Hieronimus dicit q fides que fideles facit. in aquis baptismi dat vel nutrit q non habenti aliquando ibi dat. et tūc habēti ut plenius habeat dat. sic et de alijs intelligendum est. qui ergo mūdus accedit ibi fit mundior. et omni habēti ibi amplius datur.

Hiero.

Exterior satisfactō admittit

Quod vero om

nis exterior satisfactio ibi relaxet. Ambrosius ostendit super illaz locum. sine pe- nitentia sunt dona dei et vocatio dicens Gratia dei in baptismo nō requirit ge- mitum et plandum vel aliquod opus. et omnia gratis pdonat qd quideꝫ de ex- teriori gemitu vel plandū accipiendū est. Nam sine interiore nemo adultus re- nouat. sed exteriores satisfactiōes et af- flictiones scz sordes penitentium ibi di- mittunt. Multum ergo pferat baptis- mus etiam iam per fideꝫ iustificato. qz accedens ad baptismum quasi ramis a columba portat in archam. ante intus erat iudicio dei. sed nunc etiam iudi-

Ambrosi

cio ecclesie intus est. Cum vero in bap- tismo peccatum deleatur et satisfactio exterior nō imputet. querit cur pena- litas cui p peccato addicti sumus nō tol- lat. hoc id tradunt fieri sancti qz si a pe- na homines per baptismum liberarent ipsam putarent baptismi esse precium nō eternum regnum. Ideo soluto rea- tu peccati. temporalis pena tūc manet ut illa vita studiosius queratur. q erit a penis omibus aliena. Ideo etiā ma- net ut sit fidei et certandi materia et vi- cendi occasio qui nō vinceret si nō pū- naret. nec pugnaret si in baptismo sic- ret immortalis.

Cuius rei baptismus qui dat iam iusto sit sacramentum.

Si queritur cu

iua rei baptismus ille sit sacramentū q datur iam iusto. dicimus sacramentū esse et rei que pcessit. i. remissionis an- te per fidem date. et remissionis tempora- lis pene siue peccati si qd interim com- mittit. habet etiam sacramentū et no- uitatis ac mundicie ibi pssiste. omis etem rei signum est cuius causa est. nec mireris re aliquando pcedere sacramē- tum. cum aliq etiam longe post sequa- tur ut in illis qui fide accedunt quibus cum post penituerint incipiet baptis- mus pdesse in quibus fuit baptismus sacra- mentum huius sanctificationis quaz pe- nitendo habet. sed si nunq peniterent nec a figmento recederent. cuius rei sa- cramentum esset baptismus ab illis sus- ceptus potest dici rei que ibi fieret. si nō illoꝝ enormitas impediret.

Si parulis dat in baptismo gratia qua possunt in maiori etate proficere.

Bolet etiaꝫ que

ri si parulis in baptismo dat gra qua cum tempus habuerint vtendi libero

arbitrio / possint velle et currere. De ad-
ultus enim qui digne recipiunt sacram-
tum non ambigunt quin gratiam opera-
tem et cooperantem peccerint que in va-
cuum eis cedit si per libere arbitrium per
mortaliter deliquerunt quod merito pec-
cati gratiam appellatam perdunt. Unde di-
cunt per humilitatem spiritus sancto facere et
ipsum a se fugare. de parvulis vero quod non
duz ratione utuntur. questio est an in bap-
tismo receperint gratiam qua ad malo-
rem venientes etatem / possint velle et
operari bonum. Videtur quod non receperint
quia gratia illa caritas est et fides que
voluntatem preparat et adiuvat. Et quod
dixerit eos accepisse fidem et caritatem
si vero gratiam non receperint qua bene
operari possint cum fuerint adulti. Non
ergo sufficit eis in hoc statu gratia in bap-
tismo data nec per illam possunt modo boni
esse nisi alia addatur. que si non addatur
non est ex eorum culpa quia iustificati
sunt a peccato. Quidam putant gratiam
operantem et cooperantem cunctis par-
vulis in baptismo dari in munere non in
usu ut cum ad maiorem venerint etatem
ex munere sortiantur usum nisi per libere
arbitrium usum muneris extinguant pec-
cando. et etiam ita ex culpa eorum est non
ex defectu gratie quod mali fuerint qui ex
dei munere valentes habere usum bo-
num per liberum arbitrium renuerunt
et usum primum elegerunt.

Et baptismus eque sanctus est
a bono. et a malo datus.

Questio est hoc sciē-
dum est sacramentum bap-
tismi a bonis et a malis mi-
nistris dari sicut a bonis et a malis sumis
nec melior est baptismus qui per meliorem
datur. nec minus bonus qui per minus bo-
num datur. nec malus qui per malum da-
tur. nec maius munus datur in baptis-
mo dato a bono nec minus in baptismo
dato a malo. sed equale quia non est mu-
nus hominis sed dei quod totum subdi-

tis declarat testimonio. **Aug.** ait bap-
tismus talis est qualis est ille in cuius po-
testate datur non qualis est ille per cuius
ministerium datur. Item propterea fieri
potest ut aliqui verum habeant baptis-
ma et non habeant veram fidem. Item
si inter bonos ministros cum sit alius alio meli-
or non est melior baptismus quam per meliorem
datur. Nullo modo malus est qui etiam per ma-
lum datur quia idem baptismus datur. et idem
per ministros dispares dei munus est eque
quia non illorum sed eius est. Item cum
baptizat malus illud quod datum est vnum
est non impar propter impares ministros
sed par et equale propter hoc. hic est qui
baptizat. Item ego dico et nos dicimus
omnes. quia iustos oportet esse. per quos
baptizat. quia iustos oportet esse tan-
ti iudicis ministros. sunt ministri iusti si
volunt. si autem noluerint esse iusti qui
sedent in cathedra moysi securus me fe-
cit magister meus scilicet christus de quo spiritus
sanctus. hic est qui baptizat. Item quod
baptizavit iudas christus baptizavit. si quod
ergo baptizavit ebriosus homicida ad-
ulter si christi erat baptismus christus bap-
tizavit. Non timeo a dultre nec ebriosus
nec homicida. quia columbam attendo
per quam mihi dicitur hic est qui bap-
tizat. Item homicida dedit baptismum
christi quod sacramentum tam sanctum est
ut nec homicida ministrante polluatur
Item si in heresi quacunque vel scisma-
te quisque in nomine patris et filii et
spiritus sancti baptismi sacramentum ac-
ceperit integrum sacramentum accepit
sed salutem que virtus est sacramenti
non habebit. sed extra ecclesiam catho-
licam ipsum sacramentum habuerit. De-
bet ergo ad ecclesiam redire non ut sac-
ramentum baptismi iterum accipiat quod ne-
mo debet in aliquo repetere / sed ut in so-
cietate catholicam vitam accipiat. bap-
tismus enim extra ecclesiam nequit perdes-
se. Ibi enim cuius potest perdesse baptis-
mus ubi potest perdesse elemosina scilicet in
ecclesia. Item isidorus romanus ponti-
fex non hominem iudicat qui baptizat
sed spiritum dei subministrare gratiam

baptismi licet pagan^{us} sit qui baptizat
In his pspicue cernis baptismus vez
bonis et malis dari et a bonis et a malis
et ipsum tamen eque sanctum esse et mi
nus eius equale in bonis siue a bonis si
ue a malis baptizentur.

**De potestate baptismi et mini
sterio.**

Quia ministeri

um tantum habent non potestatem bap
tismi Potestate enim sibi retinuit qua
nouit iohannes. cum vidit columbam
descendentem sup xpm. **Aug.** sup io.
nouerat iohannes baptista dominum. qd
non nouerat potestatem dominici bap
tismi in nollum hominem transire a
domino. sed ministerium plane transi
turum potestatem a domino in neminem
sed ministerium in bonos et in malos.
Non exhorreat columba ministerium
malorum. respiciat potestatem domini
Quid faciat tibi minister mal^{us}. vbi bo
nus est dominus. Neq^{ue} q^{ui} plantat neq^{ue}
qui rigat est aliquid. sed qui incremen
tum dat deus est. Si superb^{us} fuerit mi
nister cum dyabolo compute^{re}. sed non
contaminat donum christi quod per il
lum fluit purum est. per lapideum cana
les transit aqua ad areolas in canali la
pideo nil generat sed ort^{us} fructus plu
rimos affert habent ergo non mo^{do} boni
sed etiam mali ministerium baptizandi
sed neutri potestatem baptismi **Mini
sterium** enim dedit christus seruis. sed
potestatem sibi retinuit. quam si vellet
poterit seruis dare. vt seru^{us} daret bap
tismum suum tanq^{ue} vice sua. et potesta
tem suam constitucere poterat in aliquo
vel in aliquibus suis suis vt tanta vis
esset in baptismo serui quanta est vis in
baptismo domini. sed noluit ne seruus
in seruo spem poneret. baptizat seruus
vt minister. baptizat domin^{us} tanq^{ue} po
testatem habens quam si daret suis vt
se^{pe} ipsorum esset qd domini erat. tot ef
fent baptismi quot serui **Ut** sicut dicit^{ur}

est baptismus iohannis. sic diceret bap
tismus petri vel pauli quod ne fieret re
tinuit sibi dominus potestatem bap
tismi. suis autem ministerium dedit. **Si**
ergo seruus dicit se baptizare recte di
cit. sed tanq^{ue} minister baptizat. et ideo
non differt siue bonus siue malus bap
tizet. **Inde** etiam nemo dicit baptismus
meus. cum tamen dicat euangeliz^{are} me
um prudentia mea licet hec sint a deo i
quibus differentia est alius enim alio
melius opat in euangelizando. et alius
alio prudentior est. alius alio aut^{em} ma
gis minusue baptizatus siue ab inferio
ri siue a maiori baptizet dici noⁿ potest.

Que fuit p^{ro}pt^{er}as baptismi quaz
potuit christus dare seruo.

Hic querit^{ur} q^{ui} sit

illa potestas baptismi quam christ^{us} sibi
retinuit et potuit dare seruis. hec est vt
plurimi volunt potestas dimittendi pec
cata in baptismo. sed potestas dimittendi
peccata q^{ue} in deo est de^{us} est. **Ideo** ali
dicunt hanc potestatem non potuisse
dare alicui seruorum. quia nulli potuit
dare vt esset qd ipse est. vel haberet ef
fentiam quaz ipse habet cui hoc est esse
quod posse. **Dicunt** em si hanc poten
tiam alicui dare potuit. potuit ei dare
creaturas creare q^{ui} noⁿ est h^{uius} maioris po
tentie q^{ue} illud **Ad** qd dici pot^{est}. q^{ui} potuit
eis dare potentiam dimittendi peccata. n^{on}
ipsaz eandem q^{ue} ipse pot^{est} est. s^{ed} potentiam
creatam q^{ue} fu^{it} posset dimittendi peccata. noⁿ
tn vt auctor remissionis. s^{ed} vt minister.
nec tn sine deo auctore. vt sic in ministe
rio h^{uius} exterius sanctificare ita in mini
sterio haberet interius mudare. et sic il
lud facit deo auctore q^{ui} cum eo operat^{ur}
ill^{ud} exteri^{us} ita interi^{us} mudaret deo au
ctore ei^{us} vbo velut qdaz ministerio vte
ret **Ita** etiaz posset deus p aliquem crea
re aliq^{ue}. non p eum tanq^{ue} auctorem sed
ministerium cum quo et in quo operaret^{ur}
tur sicut in bonis operibus ipse opera
tur et nos. nec ipse tantum nec nos tm.

sed ipse nobiscum et in nobis. et tamen in illis agendis ministri eius sumus non auctores. Ita ergo potuit dare suo suo potestatem dimittendi peccata in baptismo. id est in mutatione interiori servus cum domino operaretur. non servus sine domino nec dominus sine servo. sed dominus cum servo et in servo sicut in exteriori ministerio dominus operatur cum servo et in servo. Unde et dominus dicit sanctificare et servus. sed dominus invisibili gratia. servus visibili sacramento. Unde augustinus super leuiticum dominus ait Ego dominus qui sanctifico et de moysen etiam dictum est et sanctificabis eum. sed moyses sanctificat visibilibus sacramentis per ministerium. dominus autem invisibili gratia per spiritum ubi est totus fructus visibilium sacramentorum. sine hac sanctificatione visibilia sacramenta nil prosunt si quis hoc melius aperire poterit non inuideo.

Quibus liceat baptizare.

Nunc qui b' liceat baptizare ad damus. de b' ysidorus ait Constat baptismum sacerdotibus esse traditum eiusque ministerium nec ipsis diaconibus implere est licitum absque licito episcopo vel presbitero. nisi his procul absentibus et ultima languoris cogat necessitas. quod etiam laicis fidelibus permittit.

Ex concilio carthaginiensi quinto

Item mulier quam vis sancta baptizare non presumat. nisi necessitate cogente.

Utruz baptizandi sint qui ab hereticis baptizati sunt.

De illis vero qui

ab hereticis baptizantur ut rebaptizandi sint queri solet. ad quod breviter dicimus. quod quicumque sit qui baptizet si servetur forma a christo tradita vel baptismum dat. et ideo qui illum sumit non debet rebaptizari. Unde beda sine hereticus sine scismaticus sine facinorosus quisque in professione sancte trinitatis baptizet. non valet ille qui baptizatus est a bonis catholicis rebaptizari. ne confessio et trinitatis invocatio videatur anichilari. Item augustinus. quod unus sit baptismus etiam hereticorum scilicet eorum qui in nomine patris et filii et spiritus sancti baptizantur et ecclesie catholice. tamen qui foris ecclesiarum baptizantur. non sumunt ad salutem baptismum. sed ad perniciem habentes formam sacramenti. virtutes autem eius abnegantes. et ideo ecclesia non eos rebaptizat. quod in nomine trinitatis baptizati sunt et ipsa est forma sacramenti. Item rebaptizare hereticum qui hec sanctitatis signa percipit. omnino peccatum est. catholicorum vero immanissimum scelus est. Ex his apte colligitur quod etiam ab hereticis baptizati sunt. suato caradere christi rebaptizandi non sunt. sed tamen impositione manus recordandi ut spiritus sanctus accipiant. etiam in signum detestationis hereticorum.

Oppositio quorundam.

Sunt tamen non

nulli doctorum ut cyprianus et alii quidam qui dicere videntur ab hereticis non posse tradi baptismum et eos esse rebaptizandos cum venerint ad ecclesias qui ab illis dicuntur baptizati. sed hoc de illis verum est qui extra formam ecclesie baptizare presumunt. Cyprianus tamen ibi a veritate deviasse videtur qui ait de heretico quod sanctificare aqua potest cum ipse immundus est apud quem spiritus sanctus non est. cum dominus dicat in lege. Quicumque tetigerit immundum immunda erunt quae potest dare quod ipse non habet. Hoc ergo ex ignorantia eius dixisse augustinus insinuat dicens martirem cyprianum gloriosum qui apud hereticos vel scismaticos datum baptismum nolebat cognoscere dum eos nimis de

Beda.

Aug.
ad questionem
ambrosij.

Aug. ad maximianum

testaretur tanta eius merita usque ad triumphum martirij secuta sunt. ut et caritatis qua excelebat luce obumbratio illa fugaretur. sed si quid purgandum erat passionis falce tolleret. Nec nos qui baptismi veritatem et hereticorum iniquitatem agnoscimus ideo cipriano meliores sumus. sicut nec petro quod gentes iudeizare non cogimus.

Theronimus super epistolam ad ephesios.

Hoc etiam scien-

dum est quod licet iterum immergatur propter mysterium trinitatis. tamen unum baptismum reputatur.

Quod nullus in materno utero baptizatur.

Illud etiam signo-

randum non est quod in materno utero nullus baptizari potest etiam si mater baptizetur. Unde ysidorus qui in maternis uteris sunt. ideo baptizari non possunt quia qui natus adhuc secundum adam non est. secundum christum non potest renasci neque regeneratio in eum dici potest in quem generatio non precessit. Item augustinus non potest quisque antequam sit natus renasci. Si vero opponitur de ieremia et de iohanne baptista qui ab utero sanctificati leguntur. quod etiam de iacob quidam putant. dicimus si sanctificatio ibi accipitur interior emundatio in miraculis diuine potentie esse habendum. An augustinus ait ambigue super hoc loquens. Si usque adeo inquit in illo puero acceleratus est usus rationis et voluntatis ut intra materna viscera iam possit agnoscere et credere quoniam aliquis puulus expectat et as ut possint in miraculis habendum esse diuine potentie. non ad humanum trahendum exemplum nature. Nam quando voluit deus etiam iumentum locutum esse. Ideo de ieremia legitur Prius quam exi-

res de vulua sanctificauit te. illa tamen sanctificatio qua efficimur templum dei non nisi renatorum est. Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto non potest intrare in regnum dei. nemo enim renascitur. nisi prius nascatur. Unde illa sanctificatio potest secundum predestinationem accipi. Ecce videtur dubitare loqui qui etiam in eodem dicit. Non diducit quia credidit infans in utero sed exultauit. nec elizabech dicit exultauit in fide sed exultauit in utero meo et potuit esse hec sanctificatio tante rei a maiori cognoscente indicium non a puulo cognite. absque assertionem de hac sanctificatione loquitur. non diffiniens qualiter intelligenda sit illa sanctificatio. an sit signum future rei. an veritas iustificationis per spiritum facit. Et melius est ut dicamus illos preter communem legem in uteris iustificatos et gratia preuentos. dimissis omnibus peccatis. quod etiam multis sanctorum testimoniis edocet.

Si baptismus sit verbis corrupte prolatis.

Queritur etiam so-

let si corrupte proferantur verba illa an baptismus sit. de hoc zacharias papa bonifacio scribit. Retulerunt mihi et nuntij tui quod fuerit sacerdos in eadem puincia qui latinam linguam penitus ignorabat et dum baptizaret nesci? latini eloquij infringens linguam diceret. baptizo te in nomine patris et filii et spiritus sancti. et propter hoc considerasti re baptizare. sed si ille qui baptizauit non errorem inducens vel heresim. sed pro sola ignorantia romane locutionis infringendo linguam baptizans dixisset non possumus presentire ut denuo baptizet. Preterea sciendum est quod illi de quibus nulla extant iudicia inter propinquos vel domesticos vel vicinos quibus baptizati fuisse doceantur agendum est ut renascantur ne pereant. in quibus quod non ostenditur gestum. ratio non sinit ut videatur iteratus

Aug. ad dar-
danum de ioh-
baptista

conferendum est eis qđ collatum eē ne
scitur. quia nō temeritas interuenit p/
sumptionis vbi est diligentia pietatis

**De illo qui pro ludo immer/
gitur.**

Bolet etiaꝫ que

ri de illo qui iocans sic minus comme
moratione tamen trinitatis immergit
vtrum baptizatus sit. hoc autē **Augu**
stinus nō diffinit ita inquit. si totus
ludicre et mimice. etocularit ageretur
Utruz approbandus esset baptismus q̄
sic daretur diuinum iudicium p̄ alicu
ius reuelationis miraculū oratione im
plorandum esse censere. **V**ides tamen
sapientibus non fuisse baptismum ut cuꝫ
aliqui in balneum vel in flumen mergū
tur in nomine trinitatis. nō est tñ bap
tismus q̄ nō intentione baptizandi il
lud geritur. **N**am in hoc et in alijs sac
mentis sicut forma ē seruanda ita et in
tentio illud celebrandi ē habenda. **I**l
lud etiam non te moueat quod quidaz
non ea fide paruulos ad baptismum fe
runt. vt per spiritum ad vitam regene
rent eternaz. sed eos putant hoc reme
dio temporalem accipere sanitatē. nō
enim p̄pterea illi non regenerant. q̄
nec ab illis hac intentione offeruntur.
Cognoscendum est etiam in baptizan
dis electis duo tempora esse seruanda
id est pascha et penthecosten. vt in saba
to pasce vel penthecostes. baptismi sac
mentum celebretur qui vero necessita
te mortis vel periculi vrgent. omni tē
pore debent baptizari.

De responsione patrinoꝝ.

Porro cūcti ad

baptismum venientes. fidem suam p̄fi
teri debent et exponere quid petendum
venerūt ad ecclesiam. **U**nde etiā a bap
tizando queritur. quid venisti ad eccle
siam petere. qui si adultus est pro se re

spondet. fidem id est sacramentū fidei
et doctrinam. **I**ta etiam per singula in
terrogatus respondet se credere in pa
trem et filium et spiritum sanctum. **S**i au
tem paruulus est non valens credere vel
loqui. alius pro eo respondet **U**n **Isido**
rus. paruuli alio p̄fite baptizantur
qui adhuc loqui vel credere nesciunt si
cut etiam pro egris. mutis. vel surdis.
alius p̄fite dum baptizantur. **S**ic et
de penitentibus agendum est. si vero p̄
eo qui respondere potest. alius respon
deat non itidem valet sicut dictum est.
qui etatem habet p̄ se loquat.

De sensu illorum verborum.

Si vero querit

ex quo sensu p̄ paruulo dicatur credo
vel fidem peto. dicimus de sacramēto
fidei id esse intelligendum. quod respō
detur petere cum defertur ad ecclesiaz
et habere cum baptizatur. vt sit sensus
cum dicitur fidem peto. i. sacramentū
fidei p̄festo sum recipere. credo. i. fidei
sacramentum suscipio. quod est h̄ par
uulus p̄festo est sacramentum fidei ac
cipere. **U**nde **Aug.** nihil est aliud crede
re. q̄ fidem habere. et ideo cum respon
detur credere paruulus q̄ fidei nondū
effectum habet. respondetur fidem ha
bere propter fidei sacramentum. et con
uertere se ad deum p̄pter p̄uersionis sa
cramentum.

Item de sensu verborum.

Bed adhuc que

rit ex q̄ sensu p̄ paruulo respondeatur
credo in deum p̄ez. et in ihm xpm. et in
sp̄m sanctum. **Q**uāq̄ de sacramēto fidei
an de fide mētis ibi agat. **S**i de sacra
mēto cur notatim distinguuntur p̄sone.
Si vō de fidei affectu. quō vez ē cū eo
puul' careat **A**n illud facturus puulus
spondetur cum creuerit sicut et omnib'
pompis dyaboli spondet ab renūciare

quod si non seruauerit factus adultus tenebit ipse vel sponsor. sane etiam dici potest ibi spōderi pro paruulo. q̄ ad maiorem etatez si uenerit et pompis diaboli renuntiabit. et sanam fidez tenebit cuius tunc sacramentuz recipit. hac autem sponsione paruulus p̄ quo fit tenebitur nō sponsor. si tamen ut cautio impleat. quantum in se est et operam dederit. quia exigit a patrino ut sit diligens circa eum pro quo spondit sollicitudo. De hoc aug. certissimam emistis cautionem qua renunciare pompis diaboli spondistis.

De cathecismo et exorcismo.

¶ Illa autez inter

rogatio et responsio fidei fit in cathecismo cui addit exorcismus. ante baptismum enim fit cathecismus et exorcismus post cathecismum sequit̄ exorcismus ut ab eo qui iam fide instructus ē aduersaria uirtus pellat. exorcismus de greco dicitur in latinum adiuratio. Cathecismus instructio. Cathecizare est instruere. ut de simbolo ac rudimentis fidei. Exorcizare ē adiurare. ut exi ab eo spiritus immunde. Simbolum ē signum vel collatio. Signum q̄ eo fideles ab infidelibus discernunt. Collatio quia ibi totius fidei sufficientia et integritas est collata. Cathecismus et exorcismus neophitorum sunt magisq̄ sacramentalia q̄ sacramenta dici debent. Neophitus nouitius interpretatur ut rudis et dicitur neophitus nuper ad fidem puerus vel in disciplina religiose conuersationis rudis. Nec ergo preceunt baptismum nō q̄ sine istis nō possit esse baptismus uerus sed ut baptizatus de fide instruat et sciat cui debitor fiat deinceps. et ut diaboli potestas in eo minuatur. Unde rabanus an̄ baptismum cathecizandi debet in homine p̄uenire officium ut fidei cathecumin accipiat rudimentum et sciat cui debitor fiat deinceps. Item aug. paruuli exor-

flant et exorcizant ut ab eis pellat potestas diaboli ne iam pretendat eos subtere. ne baptismum consequant. nō ergo in infantibus creatura dei exufflat vel exorcizatur sed diabolus ut recedat ab homine.

Aug. i libro de simbolo.

De confirmatione

¶ Hinc de sa

cramento confirmationis addendum est de cuius uirtute queri solet. Forma

en̄ aperta est sc̄z uerba que dicit ep̄us cum baptizatos in frontibus sacro signat crismate. Quod sacramentum ab alijs perfici non potest nisi a summis sacerdotibus. nec tempus apostolorum ab alijs q̄ ab ipsis apostolis legitur per actum. nec ab alijs q̄ qui locum eorum tenent perfici potest aut debet. nam si aliter presumptum fuerit irritū habetur. et uacuum nec inter ecclesiastica reputabitur sacramenta. Licet autem p̄sbyteris baptizatos tangere in pectore sed non crismate signare in fronte. Uirtus autem huius sacramenti est donatio spiritus sancti ad robur qui in baptismo datus est ad remissionem. unde rabanus a summo sacerdote per impositionem manus paracletus traditur baptizato ut robores per spiritum sanctum ad predicationem alijs illud qd̄ ipse in baptismo consecutus est. Item omnes fideles p̄ manus impositionem episcoporum post baptismum accipere debent spiritum sanctum ut pleni christiani inueniant. Scito te utrumq̄ esse magnum sacramentum sed unum maiori ueneratione tenendum sicut a maioribus datur. Ecce maius dicitur sc̄m p̄firmatiois. forte nō ob maiorem uirtutez vel utilitate quaz p̄ferat. sed q̄ a dignioribus datur et indigniori parte corporis fit. i. in fronte. vel forte q̄ maius augmentum uirtutis prestat. licet baptismus p̄ ad remissionem valeat. quod uidetur innuere rabanus dicens In uindicta baptismi spiritum sanctum descendit

Eusebius papa

Gregorius t̄

ita scribit Inuario ep̄o p̄uenit ad nos quosdam scandalizatos fuisse p̄ presbiteros crismate tangere eos qui baptizati sunt

prohibuimus et nos quidam fm̄ veteris usum n̄re ecclesie fecimus. sed si omni no de hac re aliq̄ contristatur ubi ep̄i et sunt ut presbyteri etiam in frōtibus baptizatos crismate tangere debent ant̄cedim.

Et istud pro sc̄dalo sedādo semel t̄m p̄cessum ē estimatur.

Rabanus d̄ in instructione clericorum.

ad habitationem deo psecrandam. In hac vo eiusdem septiformem gratiam cum omni plenitudine sanctitatis et virtutis venire in hominem. Hoc sacramentum tñ a ieiunis et ieiunis tradi debet sicut et baptismus nisi aliter cogat necessitas. Nec debet iterari sic nec baptismus vel ordo. Nulli em sacramento facienda est iniuria. qd fieri putat quādo nō iterandus iterat. sed vtz aliqua vel nulla iterari possint questio ē. Rā de baptismo et ordine q nō debeant iterari apte Aug. dicit. Vtrunq sacramentum est et quadam psecratione dat. illud quidem cum baptizat. illud vo cū ordinat. Ideoq in ecclesia catholica vtrunq nō licet iterari. qz neutri faciēda est iniuria. qd indubitanē etiam de confirmatione tenendum est. De alijs vero vtrum iterari valeant vel debeāt postea differemus.

De sacramento altaris et eucharistie.

Dist sacramentum baptismi et confirmationis sequitur eucharistie sacramentum. Per baptismum mundamur. per eucharistiam in bono consummatur. baptismus estus vicioz extinguit. eucharistia spūaliter reficit. Vñ excellenter eucharistia dī id est bona gratia. quia in hoc sacramento non modo est augmentum virtutis et gratie. sed ille totus sumis. qui est fons et origo totius gratie. Cuius figura precessit quando māna pluit de us patribus in deserto. q quotidiano celī pascabant alimento. Unde panē angelorum manducavit homo. Sed tunc qui panem illum manducaverunt mortui sunt. Iste vo panis vivus q de celo descendit vitaz mundo tribuit. Quā illud de celo. hoc super celum. Illud scaturiebat in alteram diem reservatū hoc ab omni in corruptione alienum. q cūq gustaverit religiose corruptionē

non videbit. Illud datuz fuit antiquis post transitū maris rubri. vbi submersis egyptijs liberati sunt hebrei. Ita celeste manna. non nisi renatis prestandi debet. Corporalis ille populus antiquum ad terram pmissionis per desertum eduxit. Nec esca celestis fideles huius seculi desertum transcentes in celo subuehit. Unde recte viaticus appellatur. quia in via nos reficiens vsq in patriam deducit. Sicut ergo in mari rubro figura baptismi processit. Ita in manna significatio dominici corporis. hec duo sacramenta demonstrata sunt vbi de latere christi sanguis et aqua fluxerunt. quia p sanguinem redemptionis et aquam ablutionis nos redimere venit a dyabolo et a peccato. sicut et israelitas per sanguinem agni pascalis ab exterminatore. et per aquam maris rubri ab egyptijs liberavit. Huius etiam sacramenti ritum melchisedech ostēdit vbi panem et vinum abrahe obtulit. Vñ vt ait Ambrosius intelligi dat anteriora esse sacramenta xpianoz q indeoz

De institutione sacramenti.

Hic etiam ante

alia consideranda occurrunt quatuor. scilicet sacramentum. institutio. forma et res. Sacramentum dominus instituit quā p tipicum agnuz corp et sanguine suū discipul in cena potexit. Vñ eusebius emisennus. qz corp assumptū ablaturus erat ab oculis. et illatur sideribz necesse erat vt die cene sacramentū nobis corpis et sanguinis consecraret. vt coleret. ingit p misterium qd semel offerebat. in precibus. Forma vo est quam ipse ibidem edidit dicens. hoc est corpus meum. et post. hic est sanguis meus. Cum em hec vba pferunt cōsecratio fit panis et vini in substantiam corporis et sanguinis xpi. Reliqua ad laudes dei dicuntur. Unde Ambrosius. Verumē xpi hoc conficitur sacramentum. qz sermo xpi creaturam mutat. et sic ex pane

Eusebius emisennus.

Ambrosius in libro de sacramentis.

fit corp^u xpi. et vinu cum aqua in calice missum sit sanguis consecratione verbi celestis. Consecratio quibus sit verbis. Attende que sunt vba. Accipite et edite ex eo omnes hoc est corpus meum. et iterum. Accipite et bibite ex hoc omnes hic est sanguis meus. Per reliqua omnia que dicunt laus deo deserv. oratio premititur p populo. pro regibus. Item aug. credendum est q in vbo xpi sacramenta pficiunt. reliqua omnia nihil aliud sunt q laudes vel obsecrationes fidelium et petitiones. Ecce que sit institutio et forma huius sacramti. vbi consideratione dignum est. quare illud sacramentum post cenam dedit discipulis. Dominus igit iesus ad invisibilia paterne maiestatis migratur^u celebrato cum discipulis tipico pasca. quodam memorabile eis commendare volens. sub specie panis et vini. corpus et sanguinem suum ita eis tradidit vt ostenderet legis veteris sacramenta in que precipuum erat agnus pascalis sacrificium in morte sua terminari. ac legis nove sacramenta substitui in quib^u excellet misterium eucharistie. Ideo etiam p^o alia dedit vt hoc vnus artius memorie discipulorum infingeret. et ab ecclesia deinceps frequentaret. Sed non exinde disciplinam sanxit in posterum. vt post alios cibos sumat. potius a ieiunijs sumi oportet. sicut apostolus docet vt singulari reuerentia diludicetur id est disternatur ab alijs cibis. quod de minus apostolis disponendum reliquit. Unde augustinus. Apparet cum primo acceperunt discipuli eucharistiam non eos accepisse ieiunos. Non ideo tñ calumniandum est vniuersæ ecclesie q a ieiunijs sumitur semper. Placuit enim spiritui sancto vt in honore tanti sacramti prius in os xpiani dominicum corpus intraret q alijs cibi. Ideoq vbiq mos iste seruatur. non enim q post cibos dedit dominus. ideo pransi vel cenati illud accipere debent. vt illi faciebant quos apostolus redarguit. Nam saluator q vehementius commendaret misterij il-

lius altitudinem. vltimum vero b^o voluit infingere cordibus et memorie discipulorum a quibus ad passionem digressurus erat. Quo autem ordine deinceps sumeret apostolis p quos ecclesias dispositorus erat reseruauit docendum.

De sacramento et re.

Nunc quid ibi sacramentum sit et quid res videamus.

Sacramentum est invisibilis gratie visibilis forma. Forma ergo panis vel vini q ibi videtur est sacramentum. i. signum sacre rei. qz preter speciem quaz ingerit sensibus aliquid aliud facit in cognitione venire. Tenent ergo species vocabula rez que ante fuerunt scz panis et vini. Huius autem sacramenti gemina est res vna scz p^ota et significata. et altera significata et non p^otenta. Res p^otenta et significata est caro christi quam de virgine traxit. et sanguis quem p nobis fudit. Res autem significata et non contenta est vnitas ecclesie in predestinatis vocatis. iustificatis. et glorificatis. Nec est duplex caro christi. Unde iero. dupliciter inquit intelligitur caro christi et sanguis. v^o illa que crucifixa est et sepulta et sanguis qui militis lancea effusus est. vel illa spiritualis ac diuina. de q ipse ait. Caro mea vere est cibus. et sanguis meus vere est potus. et nisi manducaueritis carnem meam et biberitis meum sanguinem non habebitis vitam in vobis. Sunt ergo hic tria distinguenda. Vnu qd tñ est sacramentum. alter quod est sacramentum et res. et tercius qd est res et non sacramentum. Sacramentum et non res est species visibilis panis v^o vini. Sacramentum et res caro xpi propria et sanguis. Res et non sacramentum mystica eius caro. Porro illa species visibilis sacramentum est gemine rei. quia vtranz rem signat. et vtriusq rei similitudinem gerit expressam. Nam sicut panis p^oteris cibis corpus reficit et sustentat. et vinum hominē letificat atq

Quare p^o alium cibum dedit corpus et sanguinem discipulis.

Aug. iii. responsionum ad Ianuarium.

Aug^o de ciuitate dei.

Gregorius in omelia pascale.

Iero. super epistolam ad ephesios.

De tribus qui hic possunt distinguui.

inebriat. **V**ic caro christi interiorē ho-
minem plus ceteris gratijs spiritualis
reficit et saginat. **U**nde calix tuus ine-
brians q̄ p̄clarus est. habet etiaz simi-
litudinem cum re mistica que est vnitas
fidelium. q̄ sicut ex multis granis p̄fi-
citur vn' panis. et ex plurib' acinis vi-
num in vnum p̄fluit. sic ex multis fide-
lium p̄fontis vnitas ecclesiastica cōstat.
Unde apostolus vnus panis et vnū cor-
pus multi sumus. **U**nde **aug.** vn' panis
et vnum corp' ecclesia d̄r. p̄ eo q̄ sicut
vnus panis ex multis granis. et vnum
corpus ex multis membris componit
sic ecclia ex multis fidelibus caritate
copulante p̄nectit hoc misterium pacis
et vnitatis nostre christus in sua mensa
p̄secrauit qui accipit **H**oc misteriu vni-
tatis. et non tenet vinculum pacis. non
accepit hoc misterium p̄ se sed contra
se. **C**uius etiam sacramentum est cor-
pus xpi p̄prium de virgine sumptum.
q̄ vt corpus xpi ex multis mēbris pu-
rissimis et immaculatis p̄stat ita socie-
tas ecclesiastica ex multis p̄sonis a cri-
minali macula liberis p̄sistit. **I**n cuius
rei typo facta est archa domini de lig-
nis sethim. que sunt imputribilia et al-
be spine similia.

De duob' modis manducad.

DI. IX.

Et sicut due
sunt res illius sacramēti ita
etiam duo modi manducadi
Unus sacramētalit scz quo boni et ma-
li edunt. **A**lter spūalis q̄ soli boni mā-
ducant. **U**nde **aug.** **Q**uid est christum
manducare non est hoc solum in sacra-
mento corpus ei' accipere. **M**ulti em̄
indigne accipiunt sed in ipso manere et
habere ipsum in se manentem. spūalit
em̄ manducat qui in vnitatis christi et
ecclesie quam sacramentum signat ma-
net. **P**am q̄ discordat a christo nec car-
nem xpi manducat. nec sanguinem bi-
bit. et si tante rei sacramentum ad iudic-
ium sui quotidie accipiat. **S**pūitua-

lem manducationem **aug.** distinguens
a sacramentali ait. vt quid paras yen-
trem et dentē crede et manducaſti **C**re-
dere em̄ in eū b̄ est comedere panē et vi-
num. qui credit in eum manducat eum
Itez quomodo manducandus est xps
id est quō ipse dicit qui manducat car-
nem meam. et bibit sanguinem meū in
me manet et ego in eo. **S**i in me manet
et ego in eo tunc bibit. qui vō non i me
manet nec ego in illo. et si accipit sacra-
mentum acquirit sibi magnum tormen-
tum. **I**tem nulli ambigendum est tunc
quemq̄ corpis et sanguinis domini p̄ti-
cipem fieri q̄ christi membrum effici
nec alienari ab illius panis calicisq̄ cō-
sortio. etiam si antequā illū panē edat
et calicem bibat. de hoc seculo in vnita-
te corpis christi p̄stitutus abscedat q̄
illius sacramenti beneficio non p̄uiat
q̄ ille in hoc q̄ illud sacramentum sig-
nat inuenit. **I**n illo em̄ sacramēto cor-
pus et sanguinem suum nobis commen-
dauit. q̄ et fecit nos ipsos. **N**ā et nos
corpus ipsius facti sumus. **I**tez qui di-
scordat a christo non manducat carnes
eius nec sanguinem. et si tante rei sacra-
mentum ad iudicium sibi q̄tidie acq̄rit

De errore quorundam qui di-
cunt a bonis tantum corpus
christi sumi.

Hec vba et alia

huiusmodi vbi de spiritali māducato-
ne agit. quidā obtuso corde legentes
erroris caligine inuoluti sunt a deo vt
presumpserint dicere corpus et sangui-
nem xpi. a bonis tm̄ sumi et non a malis.
Sed indubitanter tenendum est a bo-
nis sumi. non modo sacramentalit. sed
et spiritalit. **A** malis vō tm̄ sacramē-
taliter. i. sub sacramento scz sub specie
visibili carnem christi de virgine sump-
tam et sanguinem p̄ nobis fufum sumi.
sed non misticaz que tm̄ bonorū est **Q**d
subditis p̄bat testimonijs **G**reg. est q̄
dem in peccatorib' et indigne sumētib'

Aug. in li. 8
remedio p̄nie

Greg. i libro
dya. quarto.

Aug. de blas-
phemia sp̄i-
tuali.

Aug. de vbi-
tangelj.

Aug. in li. 12
enciarum p̄-
peri.

Aug. de vbiſ
euangelij.

vera chriſti caro ⁊ verus ſanguis ſcili-
cet eſſentia non ſalubri efficiētia. Item
aug. multi indigne accipiunt corp⁹ dñi
de quibus apoſtolus ait. qui māducat
et bibit calicem domini indigne iudici-
um ſibi manducat ⁊ bibit. Per qđ do-
cemur qđ ſit cauendum male accipē bo-
num. Ecce em̄ factum eſt malum. dum
male accipit bonum. ſicut econtra apo-
ſtolo factum eſt bonum. cum bñ accipi-
tur malum ſcđ dum ſtimul⁹ ſathane pa-
cienter portat. ergo ⁊ mala pſunt bo-
nis. ſicut angelus ſathane paulo ⁊ ſan-
cta obſunt malis. bonis ſunt ad ſalutē
malis ad iudicium. Unde qui mandu-
cat ⁊ bibit indigne iudicium ſibi mādu-
cat ⁊ bibit. nō qđ res illa mala eſt. ſed
qđ malus male accipit qđ bonus ē. Idē
indigne qđ ſumens corpus xpi nō effi-
cit qđ mal⁹ eſt. malus ſit qđ accipit vel
qđ nō ad ſalutē accipit nil accipiat. Cor-
pus em̄ ⁊ ſanguis domini nihilominus
erat in illis quibus ait apoſtolus. qui
māducat indigne ⁊c. his alijsq; plurib⁹
aperte oſtendit. qđ etiam a malis verū
corpus xpi ⁊ ſanguis ſumit. ſed ſacra-
mentaliter nō ſpiritualiter.

**De intelligentia quorundam
verborum.**

Secundus hos

duos modos ſumendi intelligētia quo-
rundam verborū ambigue dictorum di-
ſtinguenda eſt. Aut em̄ auguſtin⁹ bon⁹
accipit ſacramentum ⁊ rem ſacramēti.
malus vō ſacramentum ⁊ non rem. Sa-
cramentum hic dicit corpus xpi ppiū
de virgine natum. Rem vō ſpiritualem
chriſti carnē. Bonus ergo vtramq; xpi
carnem accipit. Malus vō tm̄ ſacra-
mentum. i. corpus xpi ſub ſacramento
⁊ nō rem ſpiritualem. Itēz nō mandu-
cans manducat. ⁊ manducans nō mā-
ducat. qđ nō manducans ſacramentali-
ter aliqn̄ manducat ſpūaliter ⁊ econū-
ſo. Et qui manducant ſpiritualit̄ veri-
tatem carnis ⁊ ſanguinis dicunt ſumē

qđ ipſam efficientiam habent. i. remiſ-
ſionem peccatorū p qua videt orari cū
dī. Perficiant in nobis domine que-
ſumus tua ſacramenta qđ cōtinent vt
qđ nūc ſpecie gerimus rez veritate ca-
piamus. Rez veritatem dicit ipſaz ef-
ficientiam. quaſi per hec ſacramēta p-
ſtat. vt ſicut ſacramentalit̄ carnem xpi
ſumimus ita ſpūaliter ſumamus. vñ pe-
tit ſacerdos vt xps qui nunc ſub ſpecie
panis. ⁊ vini ſumit manifeſta viſiōe ſi-
cut in eſſentia diuinitatis eſt capiatur.
Conſtat ergo a bonis et a malis ſumi
corp⁹ xpi. ſed a bonis ad ſalutē. a mal⁹
ad perniciem.

**De heresi aliorum qui dicunt
corpus chriſti non eſſe in alta-
ri nūi in ſigno.**

Sunt itēz **DI. X.**
aliq; precedentium inſa-
niam transcendentē qđ
dei virtutem iuxta mo-
dum naturalium rez mentientes auda-
cius ac piculoſius veritati contradicūt
aſſerentes in altari nō eſſe corpus xpi
vel ſanguinem nec ſubſtantiā panis vel
vini in ſubſtantiā carnis ⁊ ſanguinis
pūerti. ſed ita chriſtum dixiſſe h̄ ē cor-
pus meum. ſicut apoſtolus dicit. petra
erat chriſtus. Dicunt em̄ ibi eſſe corp⁹
xpi tm̄ in ſacramento. i. in ſigno. et tm̄
in ſigno manducari a nobis. qui erran-
di occasionem ſumunt a verbis verita-
tis. Unde prima heresi facta eſt in di-
ſcipulis xpi. Cum em̄ diceret. niſi quis
manducauerit carnem meam ⁊ biberit
ſanguinem meum nō habet vitam eter-
nam. Illi nō intelligentes dixerūt du-
rus eſt hic ſermo. quis poteſt eum audi-
re ⁊ abierunt retro illis diſcedentibus
inſtruxit. xj. qui remanſerant. Spiri-
tus eſt inquit qui vniſificat. caro nichil
pdeſt verba que locutus ſum vobis ſpi-
ritus ⁊ vita ſunt. Intellexiſti ſpiritua-
liter ſpūs ⁊ vita ſunt. Intellexiſti car-
naliter ſic ſpūs et vita ſunt ſed tibi non

Aug.

Aug. ſuper
pſal. liij.

sunt **S**piritualiter intelligite que locu-
tus sum. non hoc corp⁹ qd videtis ma-
ducaturi estis. et bibaturi illum sangui-
nem que fusuri sunt qui me crucifigēt
Sacramentū aliqd vobis commēdaui
spūaliter intellectum. vivificabit vos.
caro autem non pdest quicq³. **S**ūt etiā
et alia illoz infanie fomitem ministran-
tia. **A**it em̄ augustinus. donec seculuz
finiat sursum est dominus. sed tamen
etiā hic nobiscum est veritas domini
Corpus em̄ in quo resurrexit vno lo-
co esse oportet. veritas autē eius vbiq³
diffusa est. **I**tem vna persona deus et
homo. vbiq³ p id quod est deus in celo
per id qd homo est. **C**hristus etiā di-
cit pauperes semp habebitis vobiscum
me aut non semp habebitis. his alijsq³
vtunt prefati heretici in assertionē sui
erroris.

Augustin⁹ su-
per. ps. liij.

Determinatio premissoz.

Que ex eadē ra-
tione omnia accipienda sunt. non em̄
his negat vtz corpus christi a fidelib⁹
sumi vel in altari esse. sed his veritas a
postolos et in eis nos instruxit. **Q**ui ipsi⁹
corpus non p partes disceptuz. vt pu-
tauerunt illi discipuli qui retroierūt
integrum nec visibilit in forma huma-
na sed inuisibilit sub forma panis et
vini corpus et sanguinem nobis trade-
ret. **Q**uem sensum aug⁹. pfirmat dicēs
ipsum quidem et non ipsum corpus qd
videbat manducabat ipsum inuisibili-
ter. non ipsum visibilit **I**tem et si ne-
cessē est illud visibilit celebrari neces-
se est tamen inuisibilit intelligi. **I**ta
etiā intelligendum est corpus christi
esse in vno loco scz visibilit in forma hu-
mana. vitas tñ eius. i. diuinitas vbiq³
est. **V**eritas etiā eius. id est vtz cor-
pus in omni altari est vbiq³ celebra-
tur. **H**ic etiā illud intelligendum est
pauperes semp habebitis vobiscū. me
autē non semp habebitis. fm corpo-
ralem pñentiaz scz qua cum eis puerfa-

bat. similiter per illud qd homo est. in ce-
lo est visibilit. inuisibilit autem est i al-
tari. qz non in forma humana apparet
sed forma panis et vini operis. **U**nde et
inuisibilis caro eiū dicis que vere est
in altari. **S**ed qz non in specie sua ap-
paret inuisibilis dicis. **A**it em̄ aug⁹. h
est quod dicimus qd modis omnib⁹ ap-
probare ptendimus sacrificiū ecclesie
duobus modis pfici. duobus pstatē vi-
sibili elementozū specie. et inuisibili do-
mini nostri iesu christi carne et sanguie
sacramento et re sacramenti. i. corpore
christi **S**icut christi persona pstat et cō-
ficis ex deo et homine. cum christus sit
verus deus et homo. qz omnis res illa-
rum rerum naturam et veritatem in se
ptinet ex quibus pfici. **C**onfici autē
sacrificiū ecclesie duobus. sacramen-
to et re sacramenti. i. corpore christi.
Est ergo sacramentum et res sacramēti
idem corpus christi. ecce inuisibiles di-
xit carnem christi. qz forma panis op-
ta sumis et tractas **I**deoqz corpus xpi
dixit esse sacramentum et rem. ex q cō-
firmat quod supra diximus. **D**einde
addit qd magis mouet lectorē **C**aro
inquit eius est. quā forma panis oper-
tam in sacramento accipimus. et sang-
nis eius quem sub vini specie ac sapore
potamus. caro videlicet carnis. et san-
guis sacramentum est sanguinis. carne
et sanguine vtroqz inuisibili. intelligibi-
li. spūali significat corpus christi visi-
bile et palpabile. plenum gratia et diui-
na maiestate.

Augustin⁹ in
libro sūiaz p-
speri.

Que sit intelligentia premis- sorum.

Attēdite his vi-
liger qz tropo quodam vtis h aug⁹.
quo solent res significantes rerum for-
tiri vocabula quas signant. **H**ic em̄ vi-
sibilis species panis vocat nomine car-
nis. et visibilis species vini nomine san-
guinis. **I**nuisibilis vo et intelligibilis
dz caro christi. qz secundum illā specie

Idē in codes

non videtur caro sed intelligitur. ita et sanguis. Caro ergo invisibilis debet esse sacramentum carnis visibilis. quia species panis secundum quod non videtur caro illa est sacramentum carnis visibilis. quia carne invisibili. id est specie secundum quam caro christi non videtur caro. significat corpus christi. quod est visibile et palpabile. ubi in sua forma apparet ita et de sanguine accipi debet. Quem sensum confirmat augustinus. aperiens qualiter predicta intelligenda sint. quia obscure dixerat. consequenter dicens ita panem vocari corpus christi cum vere sit sacramentum corporis christi. quod in cruce positum est. sicut ipsa immolatio que fit manibus sacerdotis vocatur christi passio non rei veritate sed significandi misterio et sicut sacramentum fidei dicitur fides. Datis responsum est hereticis et objectionibus eorum qui negant verum corpus christi in altari esse et panem in corpus vel vinum in sanguinem mysterii per consecrationem converti. dicentes quis audeat manducare dominum suum. quis etiam audeat dicere quotidie formari corpus christi de materia vel substantia que non fuit caro virginis.

Autoritatibus probat verum corpus christi esse in altari et in id panem converti.

Hec et his similia

obiciunt illi in diuino misterio legem nature sectantes quorum perfidiam subdita conuincunt testimonia. **N**on enim veritas accipite hoc est corpus meum. **I**tem ambrosius. si tantum sermo valuit helie ut ignem de celo deponeret non valebit tantum sermo christi ut substantias mutet. **D**e totius mundi operibus legitur. quia ipse dixit et facta sunt etc. **S**ermo ergo qui potuit ex nihilo facere quod non erat non potest ea que sunt in id mutare quod non erant. **N**on enim minus est dare quam mutare novas naturas rebus. **I**tem si ordinem querimus viro mixta femina generare consueuerat. **L**iquet ergo quod preter na-

ture ordinem virgo generauit. et hoc quod conficimus corpus ex virgine est. **Q**uid ergo hic queris nature ordinem in christi corpore cum preter naturam sit ipse partus ex virgine. **I**tem autem benedictionem alia species nominat post consecrationem corpus significat. autem consecrationem aliud debet. post consecrationem sanguis nuncupatur. **C**um dicis amen hoc est. verum est. quod sermo sonat affectus sentiat. **I**tem augustinus. in specie panis et vini quod videmus. res invisibiles. id est carnem et sanguinem honoramus nec similiter pendimus has duas species sicut ante consecrationem pendebamus cum fideliter fateamur autem consecrationem panem esse et vinum. quod natura formauit. **P**ost consecrationem vero carnem christi et sanguinem quod benedictio consecrauit. **I**tem ambrosius. panis est in altari visitatus autem verba sacra ubi accessit consecratio de pane christi fit caro. **Q**uod autem potest quod panis est esse corpus christi consecratione quam fit christi sermone in illa quam erant seque panis et vini et sint quantum ad speciem et mutantur secundum substantiam. **I**tem si tanta vis est in sermone domini ut inciperent esse que non erant. quanto magis operatorius est. ut sint que erant et in aliud commutentur. et sic quod erat panis autem consecrationem. iam corpus christi est post consecrationem. quia sermo christi creaturam mutat. et sic ex pane fit corpus christi et vinum cum aqua in calice missum fit sanguis consecratione verbi celestis. **I**tem augustinus. **S**icut per spiritum sanctum vera christi caro sine coitu creatur. ita per eundem ex substantia panis et vini idem corpus christi et sanguis consecratur. **C**orpus christi et vitas est et figura. **V**eritas dum corpus christi et sanguis virtutem spiritus ex panis vinique substantia efficit. **F**igura vero est id quod exterius sentitur. **I**tem eusebius emisenus. **I**nvisibilis sacerdos visibiles creaturas in substantiam corporis et sanguinis sui verbo suo secreta potestate commutat. **E**x his aliisque pluribus constat verum corpus christi et sanguinem in altari esse. immo integrum christum ibi sub utraque specie et substantia panis

Ita esse intelligendum aliis verbis augustini confirmat.

Augustinus in libro de sacramentis

Ambrosius

Augustinus in libro de prospero

Ambrosius in libro de sacramentis.

Augustinus in sermone quodam de verbis euangelii

Eusebius emisenus.

in corp^o. viniq^{ue} substantiam in sanguinem conuer^ti.

De modo conuersionis.

DI XI Si autem queri

tur qualis sit illa cōuersio. an formalis an substantialis. vel alterius generis diffinire non sufficio. Formalem tamē non esse cognosco. quia species rerum que ante fuerant remanēt et sapor et pōdus. Quibusdam esse videtur substantialis dicentib^{us} sic substantiam cōuer^ti in substantiam. vt hec essentialiter fiat illa Cui sensui pmississe auctoritates consentire vident^{ur}. Sed huic sententie sic opponit^{ur} ab alijs. Si substantia panis in quibusdam vel vini puer^tis substantialiter in corpus vel sanguinem christi. quoti die sit aliqua substantia corpus et sanguis xpi. que ante nō erat. et hodie ē aliquid corpus xpi qd heri nō erat. et qti die auge^t corpus christi atq^{ue} formatur de materia. de qua in conceptione non fuit factum. Quibus hoc modo responderi potest. quia nō ea ratione d^{icitur} corp^{us} christi p^{er}fici verbo celesti. q^{ui} ipsum corpus in pceptu virginis formatum deinceps formet^{ur}. sed q^{uia} substantia panis vel vini que ante non fuerat corpus xpi vel sanguis verbo celesti fit corpus et sanguis. Et ideo sacerdotes dicunt p^{er}ficere corpus christi et sanguinem. quia eorū ministerio substantia panis fit caro. et substantia vini fit sanguis xpi. nec tamē aliquid addit^{ur} corpori vel sanguini nec auge^t corpus xpi vel sanguis. Si vero queris moduz quo id fieri possit breuiter respondeo misterium fidei credi salubriter potest. inuestigare salubriter nō potest. Ergo corpus christi panis mutatione in id non augmentatur. nec sanguis ex vini puer^tione ei^{us} volūtati et potentie ascribat^{ur} qui idem corpus de virgine eduxit. fit ergo substantia illa ista sine augmento. nec tamē cōcedunt quidam q^{ui} substantia panis aliquid quando sit caro xpi. et si fiat caro xpi.

sicut farina facta est panis et aqua facta est vinum. nec tamen d^{icitur} farina est panis et aqua est vinum. Alij vō pcedunt illis q^{ui} erat panis vel vinum. post consecrationem esse corpus et sanguinem non tūsequit^{ur} panis est caro christi vel vinum est sanguis. q^{uia} substantia panis vel vini postq^{uam} facta est caro xpi vel sanguis. nō est substantia panis vel vini. sed caro et sanguis. Ideo distinguendum videt^{ur} cum dicat^{ur}. substantia panis vel id quod erat panis modo ē corpus christi. Panis em^{en} panis non est corpus xpi s^{ed} mutata. i. id qd facta ē est corp^{us} xpi. Nec dicimus substantiaz panis vel vini materiam esse corporis vel sanguinis. q^{uia} non de ea vt de materia format^{ur} corpus. s^{ed} ipsa format^{ur} in corpus illud et efficitur illud. Unde aug^{ustinus}. corpus christi dicimus illud quod ex fructibus terre acceptum et prece mystica psecratum sumimus in memoriam dominice passionis. Quod cum per manus hominis ad illam visibilem speciem pducatur non sanctificatur. vt sit tam dignum sacramentum nisi operante inuisibili spū dei

asserunt dictum panem transire in corpus christi.

Quidam vero sic

dicunt puer^tionem illam esse intelligendam vt sub illis accedentibus sub quibus erat prius substantia panis et vini post psecrationem sit substantia corporis et sanguinis. sic tamen vt non eis ascribat^{ur}. et sic asserunt dictum panem transire in corpus xpi. quia vbi erat panis nunc est corpus xpi. Quod si est. qd ergo sit de substantia panis et vini Illi dicunt vel in preiacentem materiam resoluti. vel in nihilum redigi. Alij vero putauerunt ibi substantiam panis et vini remanere. et ibidem corpus christi esse et sanguinem. et hac ratione dici illaz substantiam fieri istaz. quia vbi est hec et illa. Quod mirum est et ipsam substantiaz panis vel vini dicunt esse sacramentuz

Aug^{ustinus}. in li. de trinitate.

Aug^{ustinus}. i. li. sententiarum p^{ar}ti.

Ambrosi i li
bro de sacra/
mentis.

Gregori.

Bed q nō sit tbi substantia nisi corpus
christi z sanguis ex p̄dictis et subditis
apte ostendit. Ait em ambrosi. Panē
istum quem sumimus in misterio illum
intelligo utiqz qui manu sanctispiritus
formatus est in vtero virginis. et igne
passionis decoctus in ara crucis. Pa/
nis em angelorum factus est cibus ho/
minum. Unde ait. ego sum panis viu/
qui de celo descendit. z itez panis quē
ego dabo caro mea est pro mundi vita
Ex his nanqz duabus sententijs apte
dat intelligi. qz panis ille z iste n̄ duo
sed vnus panis. z vna caro. pculdubio
vnum efficit corpus. Illud vere. illud
sane. qd sumptuz est de virgine. quod
resurrexit z in celū ascendit. Item gre/
gorius. quis fidelium habere dubium
possit in ipsa immolationis hora ad sa/
cerdotis voces celos aperiri in illo xpi
misterio angelorum choros adesse sum/
ma z ima sociari. vnuz quidem ex inui/
sibilibus atqz visibilibus fieri. Idē in
eodem momento z in celum rapit mini/
sterio angeloz p̄socianduz corpore xpi
z ante oculos sacerdotis in altari vide/
tur. sicut diuinitas verbi totuz implet
mundum. ita multis locis illud corpus
consecratur. nec sunt tñ multa corpora
xpi. sed vnum corpus z vnus sanguis.
Ideoqz siue plus siue minus quis inde
pcipiat Omnes ergo equaliter corpus
christi integerrime sumunt. Post con/
secrationem ergo non est ibi substantia
panis vel vini licz species remaneant.
Est enim ibi species panis et vini sicut
z sapor. Unde aliud videtur aliud in/
telligitur.

Quare sub alia specie.

Sub alia autem

pecie tribus de causis carnem z sang/
uinem tradidit christus. z deinceps su/
mendum instituit vt fides scz haberet
meritum que est de his que non viden/
tur. quia fides non habet meritum cui
humana ratio prebet experimentū Et

ideo etiam ne abhorreret animus. qd
cerneret oculus. quia non habemus in
vsu carnem crudam z sanguinem p̄me/
dere. Quia ergo xpm vorari dentibus
fas non est. in misterio carnez z sangui/
nem nobis commendauit. z etiam ideo
ne ab incredulis religioni xpiane insul/
taret Unde aug. Nihil rationabilius
qz vt sanguinis similitudinem sumam/
vt ita z veritas non desit. et ridiculum
nullum fiat a paganis. qz cruorez occisi
hominis bibamus. Ne ergo hoc fieret
z ne veluti quidam horror esset cruoris
in similitudinem accipimus sacramen/
tum. Ex premissis ita liquet quare sub
alia specie z quare sub ista hoc sacramē/
tum dominus celebrauerit z celebrari
a nobis instituerit.

Quare sub duplici specie.

Bed quare sub

duplici specie sumit. cuz sub alterutra
totus sit xps vt ostenderet totam hu/
manam naturam assumpsisse. vt totam
redimeret. Panis em ad carnem refer/
tur. vinum ad animam. qz vinum opa/
tur sanguine in quo sedes anime a ph̄/
sics esse dicit. Ideo ergo in duabz spe/
ciebus celebratur vt anime z carnis su/
sceptio in xpo z vtriusqz liberatio i no/
bis significet. Valet em vt ambrosius
ait ad tuitionez corporis z anime quod
percipimus. quia caro christi p salute
corporis. sanguinis vo p anima nostra
offeret. Vicut p̄figurauit moyses. ca/
ro inquit p corpore vestro offeret. sang/
uis p anima. s̄ tamē sub vtraqz specie
sumitur qd ad vtramqz valet quia sub
vtraqz sumit ipse totus christus. Vz si
in altera tñ sumeret ad alterius tantū
id ē anime vel corporis nō vtriusqz pa/
riter tuitione valere significaret. Sub
vtraqz specie tñ totus sumit christus.
nec plus sub vtraqz. nec minus sub alte/
ra tñ sumit. Eadem enim ratio est. vt
ait **Philarius**. in corpore xpi q in mā/
na p̄cessit. de q dicit. Qui pl' collegerat.

Gregorius i
omelia pasca/
li.

Aug.

Ambrosi su/
per epistolam
ad corin.

Philarius.

non habuit amplius. nec qui minus pa-
rauerat habuit min⁹. Et licz sub vtraq;
specie sumat totus christus. tamen nō
fit conuersio panis nisi in carnem. nec
vini nisi in sanguinem. Nec debent di-
ci duo sacramenta sed vnum. quia sub
vtraq; specie idem sumit. Neq; debet
iterari sacramentum. quia benedictō nō
repetitur super speciem eandem. Neq;
alie substantie in sacrificium veritatis
offerri debent. quia de alijs non potest
consecrari corpus christi vel sanguis.

Quare aqua admisceatur.

Aqua vō admis-
cenda est vino. quia aqua populum sig-
nat qui per christi passionem redempt⁹
est. Calix ergo dominicus iuxta cano-
num preceptum aqua et vino mixtus de-
bet offerri. quia videmus in aqua po-
pulum intelligi. in vino ostendi sangui-
nem christi. Cum ergo in calice vino aq;
misceat christo populus adunat. et cre-
dentium plebs ei in quem credit copu-
latur. que copulatio aque et vini sic mi-
scetur in calice christi vt mixtio illa nō
possit separari. Nam si vinum quis tm̄
offerat. sanguis christi incipit esse sine
nobis. Si vero queritur an irritum sit
quod geritur si aqua pretermittatur.
Audi quod sequit in eodem canone.
Non potest inquit calix domini esse aq;
sola aut vinum solum nisi vtrūq; miscea-
tur. Item cyprianus. calix domini nō
est aqua sola aut vinum solum nisi vtrūq;
misceatur. sicut nec corpus domini po-
test esse farina sola nec aq; sola nisi vtrū-
q; fuerit adunatū et panis vni⁹ compa-
ge solidatum. Si quis tamen non intē-
dens introducere heresim obliuione vlt
ignorantia aquam pretermiserit nō vi-
detur esse irritum sacramentum. Et ille
grauiter est corripiendus. Nam et gre-
corum ecclesia non apponere aquas di-
citur. Quod etiaz ex dictis cypriani vi-
des posse colligi. Alit em̄ si quis de an-
tecessoribus nostris vel ignoranter vel

simpliciter non b̄ seruauit quod nos do-
minus exemplo et magisterio docuit. po-
test simplicitati eius indulgētia dñi ve-
nia concedi. Nobis vō non potest igno-
sci. qui nunc a domino instructi sumus
vt calicem domini cum vino mixtum se-
cundum q; dñs obtulit offeramus. Ex
hoc videt q; si quis simpliciter vel ig-
noranter vinum offerat sine aqua sacra-
mentum conficiat. Aqua vō nullaten⁹
sine vino potest offerri in sacrificiū. nec
panis nisi de frumento. nec granum fru-
menti nisi redactum fuerit in panem. qz
christus et panem se dicit et grano fru-
menti se comparat. Quod ergo sup̄ di-
ctū est non posse vinum solum offerri. de-
terminari oportet. recipit enim excep-
tionem. non potest nisi simplicitē vel ig-
noranter fiat. vel non potest id est non
debet. Quibusdam tamen videtur hoc
generaliter verum. Colligit etiam ex
predictis q; christus vinum aq; mixtum
dedit discipulis. Corpus vō tale dedit
quale tunc habuit id est mortale et pas-
sibile. Tunc vero sumit a nobis immor-
tale et impassibile. nec tamen maiorem
habet efficientiaz. Eucharistia quoq; in-
tincta non debet dari populo p̄ supple-
mento communionis. quia non legitur
christus alicui discipulorū prebuisse pa-
nem intinctum nisi inde. Tunc vero nō
accepit iudas corpus christi s̄ tm̄ panē
corpus vero et sanguinem christi an̄ cum
alijs discipulis perceperat.

**Determina-
tio premissoz**

Ubi illa accidentia fundent.

Stautez q̄ **DI**
ritur de accidentib⁹ que **XII**
remanent id est de spe-
ciebus et sapore et pon-
dere in quo subiecto fundent. poti⁹ mi-
hi videt fatendum existere sine subiecto
q̄ esse in subiecto. qz ibi non est substā-
tia nisi corporis et sanguinis dominici
q; nō afficit illis accidentibus. Non em̄
corpus christi tales habet in se formas
sed qlis in iudicio apparebit. Remanēt

Julius papa

Cyprianus.

ergo illa accidentia p se subsistentia ad
mysterij ritum. ad gustus fideiq; suffra
gium quibus corpus christi habes for
mam et naturam suam tegitur.

De fractione et partibus.

Bolet etia; que

ri de fractōe et particione que ibi vide
tur fieri utz vera sit. et si vera fractio
existit / cuius rei sit / vñ in q re fiat. **U**q;
non sit ibi alia substantia q; christi. si in
aliqua substantia est illa fractio in cor
pore christi vides esse. sed econtra cuz
ipsum corpus incorruptibile sit. qz im
mortale et impassibile in ipso non posse
esse vides. **N**am et christus redarguit
carnalem sensum discipulorum qui pu
tabant carnem xpi sicut aliam in ptes
diuidendam et morib; dilacerandam.
Ideo quibusdam placet q nō sit ibi fra
ctio sicut vides. sed dicat frangi qz vi
detur frangi. Quibus obicit quod ait
ambrosius. nihil falli putandū est in sa
crificio veritatis. sicut fit in magorum
p̄stigijs vbi delusione quādam fallunt
oculi. ut videant esse qd non est. **A**d b
illi dicunt non fallit nos visus nec falli
tur qd esset si crederet ita frangi ut vi
des. **N**ec illusio est. quia ad vtilitatez
fidei. non ad deceptionem ita fit. sic et
christus se ostendit duob; discipulis in
via in specie peregrini. nec in eo tamen
talis forma erat. sed oculi eoz teneban
tur ne eum agnoscerent.

**Quandaz opi
nio.**

Aliorum opinio.

Alii vero dicūt

q sicut ibi species panis est et non ē ibi
res cuius vel in qua sit illa species. ita
est ibi fractio que nō sit in aliqua re. qz
nihil ibi frangit qd mirabiliter dei po
tentia fieri dicunt ut ibi sit fractio vbi
nihil frangitur.

Aliorum opinio.

Alii tradunt cor

pus christi essentialiter frangi et diuidi
et tamen integz et incorruptibile existē
qd se colligere asserunt ex p̄fessione be
rengarij q p̄fessus est coraz nicolao pa
pa et plurib; episcopis panem et vinuz q
in altari ponunt post consecrationez n
solum sacramentum sed etiam vez cor
pus et sanguinem christi esse. et sensua
liter non solum sacramento. sed in ve
ritate manibus sacerdotum tradari et
frangi. et fidelium dentibus atteri.

**Confessio be
rengarij.**

Sententia probabilior.

Bed quia corp

xpi incorruptibile est sane dici pōt fra
ctio illa et partitio nō in substantia cor
poris. sed in ipsa forma panis sacramē
tali fieri. ut vera fractio et partitio sit ibi
que sit nō in substantia corporis sed in
sacramento id est in specie. **N**e autem
mireris vel insultes si accidentia vide
antur frangi cum ibi sint sine subiedo.
licet quidam asserant ea fundari in ae
re. est ibi vera fractio et partitio que fit
in pane. i. in forma panis. **U**nde apo
stolus ait. panis quem frangimus quia
forma panis ibi frangit et in partes di
uidit. xps vero integer manet et totus
est in singulis. **U**nde aug. qñ christi mā
ducat vita manducat. s; q; audeat mā
ducare dominum suum et tamen vitas
inuitans nos ad manducandum ait qui
manducat me vivit ppter me. **N**ec oc
cidit xps ut manducet s; mortuos vivi
ficat qñ manducat. reficit. non deficit
vivit manducatus qz surrexit occisus.
nec qñ manducam; partes de illo faci
mus et quidez in sacramento sic fit. **I**te
norunt fideles quō manducant carnem
xpi unusquisq; accipit partem suā. **U**n
et ipsa gratia partes vocant. per par
tes manducat in sacramento et manet
integer totus. p partes manducatur in
sacramēto et manet integer totus in ce
lo. manet integer totus in corde tuo.

**Aug in fmo
ne de verbis
euangelij.**

Ideo ista dicunt sacramenta qz in eis aliud videt et aliud intelligit. videtur panis et calix qd et oculi renunciant qd autem fides postulat instruenda panis est corpus christi. calix est sanguis. Ex his satis dat intelligi qd fractio et ptes que ibi vident fieri in sacramento sunt id est in specie visibili. Ideoq; vba be- rengarii ita distinguenda sunt vt sen- sualiter non modo sacramento s; in ve- ritate dicat corpus christi tractari ma- nibus sacerdotum. frangi vero et atte- ri dentibus vere quidem / s; in sacramē- to tantum. Vera ergo est ibi attritio et partitio. s; in singulis partibus totus ē christus. Unde iero. singuli accipiunt christum dominum et in singulis portio- nibus totus ē. nec per singulos minui- tur. s; integrum se prebet in singul. Itē hyl. vbi pars est corporis est et totum.

Quid ille partes significant.

Quid autez par- tes ille significet. sergius papa tradit inquit triforme est corpus christi. ps oblate in calicem missa. corpus christi qd iam surrexit. monstrat. pars come- sta ambulans adhuc super terram. ps in altari vsq; ad finem misse remanens corpus iacens in sepulchro. qz vsq; i fi- nem seculi corpora sanctorum in sepulchris erunt et sicut partes ille mysticam tenet significationem. ita etiam et fractio pas- sionis christi et mortis est representatō. Unde ipse ait. b facite in meaz comme- morationem. i. in memoriam passionis et mortis mee. Nam vt ait ambro. quia in morte christi liberati sumus. huius in edendo et bibendo carnem et sanguinem memores esse debem. Et caueat qsq; ne indigne pcipiat qz iudicium mandu- cat. Non est enim iste panis qd vadit in corpus s; panis vite eterne qd anime no- stre substantiaz fulcit. Sic ergo vine vt quotidie merearis accipe. ne accedas indignus. Indignus est qui aliter cele- brat misterium qm christus tradidit.

vel qd hñs mortale peccatum accedit qz si sint peccata qridiana vel nō sint mor- tifera. ante qd accedatis dimittite debi- torib; vestris. si dimittis dimittet tibi et sic secur' accede. panis em salutaris est et non venenū. Si ita accedis spiri- tualiter manducas. spiritualitē em mā- ducat qd innocentiam ad altare portat

Si illud sit sacrificium et si se- pius immoletur christus.

Post hoc querit

h qd gerit sacerdos pprie dicat sacrifi- cium vel immolatio et si christus quoti- die immolet vel semel tm̄ immolatus sit. Ad b breuiter dici potest illd quod offertur et consecratur a sacerdote vo- cari sacrificium et oblationem. quia me- moria est et representatio veri sacr. sicq; et sancte immolationis facte in ara cru- cis. et semel christus mortu' in cruce ē. ibiq; immolatus ē in semetipso. Quoti- die autez immolat in sacramento qz in sacramento recordatio fit illius qd fa- ctus est. semel. Unde aug. certuz habe- mus. qz xps resurgens ex mortuis iaz non moris rē. tamen ne obliuiscamur qd semel factum est in memoria nostra omi anno fit scz quoties pasca celebra- tur. Quid tociens xps occidit. s; tm̄ anniuersaria recordatō representat qd olim factum est. et sic nos facit moueri tanq; videamus dominuz in cruce. Itē semel immolatus est christus in semet- ipso et tamen quotidie immolat in sac- ramento. quod sic intelligendum est. qz in manifestatione corporis et distinctio- ne membrorum semel tantum in cruce pe- pendit offerens se deo patri hostiam re- demptionis efficacem. eoz scz quos p- destinauit. Item ambrosius. in xpo se- mel oblata est hostia ad salutē potens. quid ergo nos. nonne per singulos dies offerimus. et si quotidie offeramus ad recordationem mortis eius fit. et vna ē hostia. nō multe. Quomodo vna et non multe / qz semel immolatus ē xps. Hoc

Aug. super psal. xx.

Aug. in sen- tentiis p'speri

Ambro. sup eplaz ad heb.

Iero. in vmo ne quodam

Ambro.

Si qd indig- nus sumat

autem sacrificium exemplum est illius
Idipsum semper. idipsum offertur. p
inde hic est sacrificium. alioquin quoni
am in multis locis offertur multi sunt
christi. non sed vnus vbiq; est christus. et
hic plenus existens et illic plenus. sicut
qd vbiq; offertur vnum est corpus ita
et vnum sacrificium. christus hostia ob
tulit. ipsam offerimus et nunc. s. quod
nos agimus recordatio est sacrificij. nec
causa sue infirmitatis repetit. qz perfi
cit hominem. s. nostre. qz quotidie pec
camus. Ex his colligit esse sacrificium
et dici qd agit in altari. et christu semel
oblatus. et quotidie offerri. s. aliter tunc
aliter nunc. Et eciaz que sit virtus hu
ius sacramenti ostenditur remissio scz
peccatoz venialium. et pfectio virtutis

De virtute sa
cramenti.

De causa institutionis.

Institutum est

hoc sacramentuz duabus de causis In
augmentuz virtutis scz caritatis. et in
medicinam quottidiane infirmitatis.
Unde ambro. Si quotiens effunditur
sanguis christi in remissionem peccato
ruz effundit debeo semper accipere. q
semper pecco debeo semp habere me
dicinam. Item aug. Iterat quotidie
hec oblatio licet christus semel sit pas
sus qz quotidie peccamus peccatis si
ne quibus mortalis infirmitas viuere non
potest. Et qz quotidie labimur quoti
die christus mystice immolat p nobis.
Dedit enim nobis hoc sacramentuz sa
lutis. vt qz nos quotidie peccamus et
ille iam mori non potest per h sacramen
tum remissionem consequamur. quoti
die comedit ipse et bibit in veritate
sed integer et viuus manet. Item misse
rium fidei dicit quia credere debes q
ibi salus nostra pstitit. Si autem quera
tur vtz quotidie pmunicandum sit. au
di quid inde tradit Aug. Quotidie in
quit eukaristia accipere nec laudo nec
vitupero. omnibus tamen dominicis
dieb; pmunicandum hortor. Si tamē

Ambrosi

Aug

mens in affectu peccati est grauari ma
gis dico eukaristie pceptione q purifi
cari Et licz qd peccato mordeat si pec
candi tñ de cetero non habeat volunta
tem et satisfaciatur lacrimis et orationib;
accedat securus. s. h de illo dico quem
mortalia peccata non grauant si non fre
quentius saltem ter in anno homines
cōmunicent. nisi forte qd criminalibus
impediatur. in pasca scz et penthecoste. et
in natali. omnes q communicent q no
luerint carere ecclesiasticis luminibus.

Si heretici et excommunicati
hoc sacramentum conficiant.

Delet etiā queri vtz prauī sacer
dotes h sacramentū cō
ficere queant Ad qd di
ci pōt q aliq licet sint prauī consecrant
vere scz que intus sunt nomine et sacra
mento. et si nō vita qz non in merito cō
secrantis s. in verbo efficiū creatoris.
Unde aug. intra catholicam ecclesiam
in misterio corporis et sanguinis domini.
nihil a bono mai. nihil a malo minus
perficiū sacerdote. qz non in merito cō
secrantis. s. in verbo conficitur creato
ris et virtute spiritus sancti Credendū ē
enim q in verbis christi sacramenta cō
ficiantur. sic ipse est q baptizat. ita ipe
est q per spiritum sanctum suam efficit
carnē et sanguinez. Item gregorius. pu
tant quidaz pmunionē corporis minus
esse sanctificatam si illoz fiat officio. q
ruz vita eoz oculi vident ignobilis Ven
in q magnū laqueū incidunt. vt diuina
et occulta misteria plus ab alijs sancti
cata posse fieri credant Cū vn; idemq;
spiritus sanctus in tota ecclia inuisibiliter
ea misteria et opando sanctificet et san
ctificando benedicat Misterium iō sz
q secretam et reconditam habeat dispō
sationem. Sacrificium vero quasi sa
crum factum. quia prece mystica conse
cratur p nobis in memoriam dominice
passionis. Sacramentum est in aliqua

Aug. in libro
de corpore dñi

Gregorius

celebratione cum res ita sit ut aliqd significate rei accipiamus. sacramenta sunt baptisma / crisma / corpus. que id sacramenta dicuntur. quia sub tegumento visibilium rerum diuina virtus secretius salutem eorumdem sacramentorum operatur. Unde a secretis virtutibus vel sacris sacramenta dicuntur. Panis et calicis sacramentum grece eucharistia dicitur. latine bona gratia interpretatur et qd melius corpore et sanguine christi. Sive ergo per bonos sive per malos ministris intra ecclesiam dispensetur. sacrum tamen est. quia spiritus sanctus viuificat nec bonorum dispensatorum meritis ampliat nec malorum attenuat. hoc de corpore domini. hoc et de baptismo et crisma sciendum est et tenendum. quia virtus diuina secretius operatur in eis et diuina solummodo est hec virtus sive potestas non humane efficacie. Illi vero qui excommunicati sunt vel de heresi manifeste notati non videntur hoc sacramentum posse conficere. licet sacerdotes sint quia nemo dicit in ipsa consecratione offero. sed offerimus quasi ex persona ecclesie. et id cum alia sacramenta extra ecclesiam possint celebrari. de hoc non videtur. qd etiam aug. tradere videtur dicens. Recolite nomen et aduertite veritatem. Missa enim dicitur. eo quod celestis missus ad consecrandum et viuificandum corpus adueniat iuxta dictum sacerdotis dicentis. Omnipotens deus iube hec perferri per manus sancti angeli tui in sublime altare tuum etc. Idcirco nisi angelus venerit missa nequaquam iure vocari potest. Nunquid enim si hec mysterium hereticus fuerit ausus usurpare angelum de celis mittit deus oblationem eius consecrare. Maxime cum eisdem per prophetas promissus sit dicere maledicam benedictionibus vestris. quod si benedictionibus eorum se asserit maledicturum veritas. Quid erit de hostia ergo dicemus illam posse benedici ab illo quem scimus a deo fore maledictum cum sua benedictione. si enim deus maledixerit benedictionibus hereticorum

et simoniacum benedixerit quod eorum praeualebit. Nunquid benedictio maledicti ad nihilum poterit redigere verba verissima comminantis dei. Ex his colligitur quod hereticus a catholica fide praeclusus nequeat hec sacramentum conficere. quia sancti angeli qui huius mysterii celebrationi assistunt tunc non assunt quando hereticus et simoniacus hec mysterium temerarie presumit. Non enim dubitari licet ubi corpus dominici et sanguinis mysteria gerunt. supernorum civium adesse praeuentus. In huius autem mysterii expletionem sic formam suam. ita ordinem haberi. scilicet ut sit sacerdos. et intentionem adhiberi oportet ut illud facere intendat. Sed si non credit de illo mysterio sic veritas huius nunquid potest intendere illud conficere et si non intendit nunquid conficit. Aliqui dicunt etiam non recte de illo mysterio sentientes posse intendere non quod illud perficere quod iam esset recte credere. sed id ageret quod gerit ab alijs dum conficit et sic adhibet intentionem et si intentio dicat deesse perficiendi illud mysterium tamen ex quo intendit ea dicere et agere quod ab alijs gerunt impletur mysterium. Illud etiam sane dici potest. quod a brutis animalibus corpus christi non sumitur. et si videtur. Quid ergo sumit mus. quid manducatur. deus nouit. de hoc celesti mysterio aliqua perstringimus a catholicis fideliter tenenda. Qui enim his committit hereticus iudicatur.

Quid faciat hereticus et quid sit hereticus.

De autem igno

res quod faciat hereticum. vel quod sit hereticus. audi breuiter quod ide sancti doctores tradant. Iul. ait. Extiterunt plures qui celestium verborum simplicitatem non veritas ipsi absolute suscipere. aliter interpretantes quam dictorum verum postulare. de intelligentia enim est heresis non de scriptura est. et sensus. non sermo sit crimen. Item in vijs. intelligentie sensus in crimine est.

benedicunt sanctis ex vero corde vel quia qui inique agunt benedicuntur ab eis adulantur quia peccatori. bus dummodo diuites sit. **H**ereticus maledicam benedictionibus vos id est quicquid a vobis benedicet per me erit maledictus.

A brutis animalibus eucharistia non sumitur.

Greg. super ezech. Qui in expositione sacri eloquii ut auditoribus placeat. aliquid fingit sua verba loquens non dei qui autem in verbis dominicis aliter quam is qui protulit senserit et si sub alio intellectu tamen ad edificationem caritatis tendit. dum sunt verba qui dicuntur.

Aug. in sermone de corpore christi. Quid dicatur missa.

Gregori. maledicam maledictionibus vestris. id est. his qui in eis benedictionibus vel quicquid a vobis benedicet vel quoniam non

Iero. sup se

Iero. dicit q ex verbis inordinate p^rlati incurrit heresis **Aug.** diffiniens quid sit hereticus ait. hereticus ē q p alicuius temporalis commodi et maxi^me glorie principatusq sui gratia falsas ac novas opiniones vel gignit vel sequitur.

De penitentia

DI
EXIII

Quest hoc de penitentia agendum est. Penitētia longe positā a deo necessaria est ut ap

Ieronimus

propinquent. Est enim ut ait **Iero.** secunda tabula post naufragium. quia si quis vestem innocentie in baptismo p^rceptam peccando corruerit / penitentie remedio reparare potest. Prima tabula est baptismus ubi deponit^r vetus homo et induit^r novus. Secunda penitētia qua post lapsum resurgim^r. dū vetustas reuersa repellit^r. et nouitas p^rdicta resumit^r. Post baptismum. plures per penitentiam renouari valent. sed nō per baptismum. licet homini sepius penitere sed non baptizari Baptism^{us} tūc est sacramentum sed penitētia dicit^r et sacramentum et virtus mentis. Est em̄ penitētia interior et penitētia exterior Exterior sacramentum est. interior virtus mentis est. et utraq^{ue} causa iustificationis et salutis est. Utrum vero omnis exterior penitētia sit sacramentum. vel si nō omnis que hoc nomine censenda sit / consequenter inuestigabim^r. A penitētia cepit iohannis predicatō dicentis. Penitentiam agite appropinquet enim regnum celorum. Quod autē preco docuit idem post veritas predicauit exordium sumens finem a penitētia. Penitētia dicitur a puniēdo. qua quis punit illicita q commisit. penitentie virtus timore concipit. Unde ysaias. a timore tuo domine cōcepim^r et peperimus spiritum salutis Est autē penitētia ut ait ambro. mala preterita plangere. et plangenda iterum nō cō-

mittere. Item grego. penitere est ante acta peccata deslere. et flenda non committere. Nam qui sic alia deplorat ut alia tamen committat / adhuc penitentiaz agere. aut ignorat. aut dissimulat Quid enim pdest si peccata luxurie q^{ue} desleat et adhuc auaricie estib^{us} anhelat His verbis quidam vehementius inherentes contendunt vere penitentem vltra nō posse peccare damnabiliter et si graniter peccauerit veram non precessisse penitentiam Ad etiam alijs muniunt testimonijs Ait enim ysidorus. irrisor est et non penitens / qui adhuc agit qd penitet. Nec videtur deus poscere subditus sed subsannare superb^{os}. Cautis reuersus ad vomitum. et penitēs ad peccatum. Multi lacrimas indefinenter fundunt. et peccare nō desinunt. q^{ui}dam accipe lacrimas ad p^rncipaz cerno. et affectum p^rncipie non habere. q^{ui} in p^rstātia mentis nunc recordatione peccati lacrimas fundunt / nunc reuiuiscēte vsu ea q^{ue} fleuerunt iterando p^rmittunt Isaias de peccatorib^{us} dicit Lauamini mundi estote. lauat^r et mund^{us} est q^{ui} et preterita plangit et flenda iterum non p^rmittit. lauat^r et nō est mund^{us} q^{ui} plangit que gessit nec deserit et post lacrimas ea q^{ue} desleuerat repetit. Item aug. inanis est penitētia quaz sequens culpa coinquinat. Nihil p^rsunt lamenta / si replicant^r peccata. nihil valet veniam a malis poscere et mala denuo iterare. Item greg. q^{ui} p^rmissa plangit. nec tūc deserit pene grauiori se subicit. Item ambro. Reperiuntur infirmi q^{ui} sepius agendā penitētiā putant q^{ui} luxuriant^r in christo. Nam si vere in xpo penitentiaz agerent iterandam postea non putarent. q^{ui} sicut vnū baptismum. ita est vna penitētia. His alijsq^{ue} plurib^{us} vtuntur in assertionē sue opinionis. s^{ed} ambro. dicit hec vera penitētia est cessare peccato Et itē magni p^rfect^{us} est renunciassē errori. Imbutos em̄ vicijs animos exue atq^{ue} emēdar^e vtutis ē p^rfecte et celestis grē et iō sane ita diffiniri pōt. Penitētia est vt^{us} q^{ui} commissa mala cū emendationis proposito

Isidor^{us} in li. bro d summo beno.

Aug. in libro soliloquiorū.

Gregorius

Ambrosius in libro de vni^{ca} penitētia

Ambrosius sup^{er} epistolam ad corinth^{os}.

Aug. sup^{er} c^{on}tonariū. xxij

Quid sit p^rncipia

Quā d^{icit} p^rncipia.

Ambrosius in sermōe q^{ui} d^{icitur} gesimali.

Determina-
tio premissio-
rum vborum

plangim' et odim' et plangenda ulterius
mittē nolumus. qz sic penitentia ve-
ra ē in animo dolere et odire vicia. **U**n-
illa vba premissa penitere est ante acta
deslere. et. f. non con. **R**ecte sic accipi
possunt vt nō ad diuersa tempora. sed
ad idē referantur. vt scz tempore quo
deslet commissā mala nō committat vo-
luntate vel opere flenda. **Q**uod innuit
ex verbis consequentibus. **N**am q sic
alia deplorat et cetera. **H**inc aug' ait.
Cauendum est ne quis existimet infan-
da illa crimina qualia q agunt regnuz
dei. non possidebunt quotidie ppetran-
da. et elemosinas quotidie redimenda.
In melius est enim vita mutanda. et p
elemosinas de peccatis preteritis ppi-
ciandus est deus non ad hoc emendus
quodammodo vt ea semper liceat im-
pune cōmittere. **R**emini enim dedit la-
tamentum peccandi. et si miserando de-
leat commissā peccata. si non satisfactō
congrua negligatur. **I**tem pius papa
nihil prodest homini ieiunare et orare et
alia religionis opera agere nisi mēs ab
iniquitate reuocetur. **Q**ui ergo a malis
sic mentem reuocat vt commissā plan-
gat et plangenda committere non velit
nec satisfacc negligat vere penitet. nec
ideo non est vera penitentia. quia for-
te non de pposito sed casu vel infirmi-
tate peccabit. **I**lle autem irrisor est et
non penitens qui sic commissā plangit
vt plangenda voluntate vel ope cōmit-
tere non desinat. **I**lle etiam qui post la-
crimas repetit que fleuit lauat ad tem-
pus. sed non est mundus. id est illa mū-
dicia non est ei sufficiens ad salutē qz
est momentanea non perseverans. **I**tē
illud inanis est penitentia quaz sequēs
culpa coinquinat. **V**ic intelligenduz ē
inanis est scz carens fructu illius peni-
tentie quam sequens culpa non inqnat.
Alius enim fructus est vitatio iebene
et adeptio glorie. mortificatur enim il-
la penitentia et alia ante acta bona p se
quens peccatum vt nō sortiantur mer-
cedem quam meruerunt cum fierent. et
quam haberent si peccatum non succe-

deret. **S**ed et si de peccato succedenti
penitentia agatur et penitentia que p-
cessit et alia ante acta bona reuiviscūt.
sed illa tantum que ex caritate prodie-
runt. **I**lla enim sola viuā sunt que i ca-
ritate fiunt. **I**deoqz si p sequentia pec-
cata mortificantur per subsequentem
penitentiam reuiviscere possunt. **Q**ue
vō sine caritate fiunt mortua et inania
generantur. et ideo per penitentiam re-
uiviscere non valent. **S**imiliter intelli-
gendum est illud. **N**ihil profunt lāmē-
ta et cetera. **E**t illud nihil valet et cete-
ra. **S**i enim replicantur peccata nichil
valet ad salutem. vel ad veniam in fine
pcedens lamentum. qz nihil relinquit
de vite mundicia. qz aut peccata dimis-
sa redeunt vt quibusdā placet cum re-
plicat vel si nō redeunt eis tñ deletis
ppter ingritudinē ita reus et immun-
dus cōstituit cum adhuc in expiandis
implicat vt si deleta redirent. **D**e b
tñ scz an peccata redeant p' plen' age-
mus. **S**imilit' nihil valet ad salutē ob-
tinendam. vel ad mundiciā vite haberi-
dam veniā de male factis poscē. et in
lesacta denuo iterare. **I**ta etiam intelli-
gendum est illud qd idē aug'. alibi ait.
Penitentia est quedā dolentis vindi-
cta puniens in se qd dolet pmississe. et in
fra quotidie dolendū est de peccato. qd
declarat ipsa dilectionis virtus. **P**eni-
tere em est penam tenere. vt semp pu-
niat in se vlciscendo qd commisit pec-
cando. **I**lle penam tenet q semp vindi-
cat. qd pmississe dolet. **P**nia g est vin-
dicta semp puniens in se qd dolet cōmi-
sisse. **Q**uid restat nob nisi dolere in vita
vbi enim dolor finit deficit et pnia. **S**i
vō pnia finit qd relinquitur de venia.
Tamdiu gaudeat et speret de grā. quā
diu sustentat a pnia. dicit enim dñs.
vade et amplius noli peccare. nō dixit
ne pecces. s nec voluntas peccandi in-
te oriat. qd quomodo seruabis nisi do-
lor in pnia continue custodias. s semp
dolet. et de dolore gaudeat et nō sit sa-
tis q dolet s ex fide dolet. et nō sem-
per doluisse dolet.

Aug' in libro
de penitētia.

Determinatio intelligētie di-
ctorum.

De penitentia

perfectorum vel ad salutem sufficienti in-
telligendum est. quod supra dixit scz.
Penitentia est vindicta semper puniēs
qd commisit. et alia huiusmodi. Illud
vero si penitētia finitur nihil de venia
relinquitur dupliciter accipi potest. Si
enī iuxta quorundam intelligentiā pec-
cata dimissa redeunt facile est intellige-
re nihil de venia relinqui. quia peccata
dimissa iterum replicant. Sicut enim
ille qui ex servitute in libertatem māu
mittit. interim vere liber est. et tamen
propter offensam in servitute postea re-
uocat. sic et penitenti peccata vē di-
mittunt. et tamen propter offensas que
replicat itez redeunt. Si vō non redi-
re dicant sane potest dici. etiam si ni-
hil de venia relinqui. nō q̄ dimissa pec-
cata iterum imputent. sed q̄ propter
ingratitudinem ita reus est et immundus
constituitur ac si illa redirent

De solenni et vnica penitentia

Illud aut quod

ambro. ait. reperiuntur zc. et sic vnum
baptisma ita et vna penitentia. non s̄m
generalem sed s̄m specialem morem ec-
clesie de solenni penitentia dictus intel-
ligitur. q̄ apud quosdam semel celebra-
ta non iteratur. Item illud aliud am-
bro. Penitētia semel usurpata. nec
vere celebrata est. et fructus prioris au-
fert et vsus consequentis amittit. de so-
lenni intelligitur. Solemnis ergo peni-
tentia vt ambrosius in eodez ait est que
fit extra ecclesiam in manifesto in cine-
re et cilicio que pro grauioribus horre-
disq̄ ac manifestis delictis tantum im-
ponitur. et illa non est iteranda. pro re-
uerentia sacramenti. et ne vilescat et cō-
temptibilis fiat hominibus. Vñ aug.
quamuis caute et salubriter prouidetur sit.

Aug' ad ma-
cedonim.

vt locus illius humilime penitentie se-
mel in ecclesia concedatur. ne medici-
na vilis minus utilis esset egrotis. que
tanto magis utilis est que quanto mi-
nus contemptibilis fuerit. Quis tamē
audeat deo dicere. quare huic homini
qui post penitentiam primam rursus se
laqueis iniquitatis obstringit. adhuc ite-
rum parcis. Origenes quoq̄ de hac so-
lenni penitētia que pro grauiorib' cri-
minibus iniungitur ait. si nos aliq̄ cul-
pa mortalis inuenerit que non in crimi-
ne mortali vel in blasphemia fidei sed i
sermonis vel in morum vicio consistat
hec culpa semper reparari potest. nec i-
terdicitur aliquando de huiusmodi pe-
nitentiam agere. s̄ non ita de grauior-
ibus criminibus. In grauioribus enī
criminibus semel tantum penitentia cō-
ceditur locus. Communia que frequē-
ter incurrimus semper penitentiam re-
cipiunt et semper redimuntur. Commu-
nia dicit venialia peccata et forte morta-
lia quedaz alijs minus grāia que sicut
sepe committuntur ita frequenter p pe-
nitentiam redimuntur. sed de grauiori-
bus criminibus semel tantum agit pe-
nitentia scilicet solennis. Nam et de il-
lis si iterentur iteratur penitentia. sed
non solennis. quod tamen in quibusdā
ecclesijs non seruatur.

Origenes su-
per leuiticu.

Autoritatibus probat q̄ non
semel tantum sed frequenter
peccata dimittantur per peni-
tentiam.

Quod vero pe

nitentia non semel tantum agatur. sed
frequenter iteretur. et per eam frequē-
ter iterum venia preestetur. pluribus
sanctorum testimonijs probatur. Ait
enim aug. scribens contra quosdā he-
reticos qui peccantibus post baptismū
semel tantum dicebant vtilem esse pe-
nitentiam. Itq̄ adhuc instant perfidi q̄
sapiunt plus q̄ oportet non sobrijs. sed
excedentes mensurā dicunt. et si semel

peccantibus post baptismum valeat penitentia non tamen sepe peccantibus perderit iterata. alioquin remissio ad peccandum esset incitatio. Dicunt enim quis non semper peccaret si semper redire possit dicunt enim dominum incitatore mali si semper peccantibus subvenit. et eis peccata placere quibus semper presto est gratia. Errant autem. constat enim ei peccata displicere / qui semper presto est ea destruere si ea amaret non semper ea destrueret. Idem ad macedonium. intantum hominum iniquitas aliquando progreditur / ut etiam post peractam penitentiam post altaris reconciliationem vel similia vel graviora committant. et tamen deus facit etiam super tales oriri solem suum. nec minus tribuit quam ante tribuerat largissima munera vite et salutis. et quis eius in ecclesia locum ille penitentiae non concedatur. deus tamen super eos sue patientie non obliviscitur. Ex quorum numero si quis nobis dicat dicite vtrum mihi aliquid prodest ad vitam futuram si in ista vita illecebrosum me voluptatis blandimenta contempero. si me penitendo vehementius quam prius excruciaueram. si verius flevero. si melius vixero. si pauperes largius sustentaveram. si caritate ardentius flagraueram. quis vestrum ita desipit ut huic homini dicat nihil tibi ista in posterum proderunt. Adeo saltem huius vite suavitatem frui. Avertat deus tam immanem sacrilegamque dementiam. Item iohannes crisostomus de reparatione lapsi. talis mihi crede / talis est erga homines pietas dei. Nunquam spernit penitentiam si ei sincere et simpliciter offeratur etiam si ad summum quis perveniat malorum. et inde tamen velit reverti ad virtutis viam suscipit libenter et amplectitur. et facit omnia quatinus ad priores reuocet statum. Quodque est adhuc prestantius et eminentius etiam si non potuerit quis explere omnem satisfactorum ordinem. quantulumcumque tamen et quamlibet brevi tempore gestam non respuit penitentiam. suscipit etiam ipsas

nec patitur quamvis exiguae conversionis perdere mercedem. Exemplis etiam hoc idem asserui potest. David enim per penitentiam adulterij simul et homicidij veniam impetravit. graviter tamen postea deliquit in populi enumeratione quod populi multitudo prostrata ostendit. Illud autem mirabile est quod angelus loferenti plebem. se obtulit dicens. grex iste quid fecit fiat manus tua in me / et in domum patris mei. Quo facto statim sacrificio dignus iudicatus est. qui absolute extimabatur indignus. Nec mirum si tali sua oblatione pro populo. peccati sui adeptus est veniam cum moyses offerendo se pro plebis errore peccata diluerit. His aliisque testimoniis pluribus euidenter ostendit per penitentiam non semel tantum sed sepius nos a peccatis surgere. et veram penitentiam sepius agi. Voluntarie enim peccantibus vobis ut ait apostolus non relinquitur hostia pro peccatis secunda. sed quia semel tantum christus oportuit pati. nec relinquitur secundus baptismus. Relinquitur vero secunda penitentia et tertia et deinceps ut iohannes crisostomus super hunc locum ait. Sciendum inquit quod hic quidam exurgunt horum verborum occasione penitentiam auferentes quasi per penitentiam non valeat peccator post lapsus resurgere secundo et tertio et deinceps. Verum etiam in his penitentiam non excludit nec precipitatio nem que sepe fit per penitentiam secundum baptismum et hostiam.

De pluribus irrecitus peccatis non potest penitere de vno vere nisi de omnibus peniteat.

Et sicut per DI XV didis auctoritatibus illorum errorum quincies quod penitentiam sepe agenda et per eas a lapsu peccantes frequentem surgere diffidentur. ita eisdem illorum opinio

Aug. ad macedonium.

Ambrosius

Jo. Criso.

Jo. Criso.

Naum. ppha

Determina-
tio pcedentiū

Aug. sup cā-
ticum deutro
nomij.

Beda q̄t mo-
dis contingat
flagella.

Hero. d egip-
tjjs z israheli-
ticis et sodo-
mitis.

elidit q̄ plurib' irrecitum peccatis as-
serunt de vno vere penitere. eiusdēq̄
veniam a domino cōsequi posse. sine al-
terius penitentia. qd̄ etiam auctoritati
bus astruere conant. **A**it em̄ ppheta.
Non iudicabit deus bis in idipsum. vel
vt alij transfulerūt nō cōsurgat duplex
tribulatio. **S**i ergo inquit illi aliq̄s
sacerdoti fuerit p̄fessus vnum de duo-
bus peccatis vel pluribus. z de illo in-
iunctam sibi penitentia z a sacerdote sa-
tisfactionem expleuerit ceteris tacitis.
non p̄ illo peccato amplius iudicandus
est de quo satisfecerit ad arbitrium sa-
cerdotis. qui vicem xp̄i in ecclesia gerit
Ideoq̄ si de eo iterum iudicet. bis in-
idipsum iudicat deus z p̄surgat duplex
tribulatio **S**ed de his ergo oportet tñ
intelligi illud qui p̄sentib' supplicijs
commutant in bonum z sic perseverāt
super quos non cōsurgat duplex tri-
bulatio. qui vō inter flagella duriores
z deteriores fiunt vt pharao. p̄sentib'
bus eterna p̄cedunt. vt temporale sup-
plicium sit eis eterne pene incipium. vñ
aug. **I**gnis succensus est z cetera. id ē
vindicta hic incipiet et ardebit vsq̄ ad
extremam damnationem. **S** p̄tra illos
notandum est qui dicunt illud. non iu-
dicabit deus bis in idipsum ad om̄ia p̄-
tinere flagella. qz quidaz hic flagellis
emendant. alij hic z in eternum puniū-
tur. **Q**uinq̄ enim modis flagella con-
tingunt. vel vt iustis per patientia z me-
rita augeant. vt iob. vel ad custodiam
virtutum. ne superbia temptet vt pau-
lo. vl' ad corrigenda peccata vt marie
lepra. vel ad gloriā dei vt de ceco na-
to. vel ad incipium pene vt herodi. qua-
tinus hic videat quid in inferno sequa-
tur. **S**m̄ illud duplici p̄tritione contere
eos. **I**lla ergo auctoritas naum non co-
git nos sentire om̄ia que temporaliter
puniunt non vltius a deo punienda.
Nam et si sup eundē locum. **J**eronim'
dicat egip̄tios z israhelitas a deo tem-
poraliter punitos ne in eternū punirē-
tur non est tamen de omnib' generalit̄
intelligendum. **A**it em̄ sic. **Q** gen' bu-

manum diluuiū. zodomitas igne. egip-
tios mari. et israhelitas in heremo per-
didit **S**citote igit̄ temporaliter p̄ pec-
catis punisse. ne in eternū puniret. qz
nō iudicabit deus bis in idipsum. q̄ er-
go puniti sunt postea nō punient. alio-
quin mentitur scriptura quod nephas
est dicere.

Que sit intelligenna p̄missio-
rum.

Attende lector

his v̄bis et caue ne de omnib' generali-
ter intelligas. **S** de his tantum qui in
flagella ipsa penitentiam egerunt. cre-
dentes in deum hebreorū quā z si bre-
uem z momentaneam tñ non respuit de-
us. **Q** autem qui per temporale flagel-
lum non corrigunt post eternalit̄ puniū-
tur. ibidem ostendit agens de fidelis de-
prehēso in adulterio qui decollat vbi
ostendit leuia peccata breui z tempora-
li supplicio purgari. **M**agna vō diu-
turnis eternisq̄ supplicijs reservari ita
inquiens. **Q**uerat hic aliquis si fidelis
deprehensus in adulterio decollet qd̄
de eo postea fiat. aut enim punietur et
falsum est qd̄ dicat non iudicabit deus
bis in idipsum. aut non punietur et op-
tandum est adulteris. vt hic breui pe-
na puniant vt frustrentur ibi cruciatus
eternos. **A**d qd̄ respondemus deus vt
oim̄ rez ita suppliciorū quoq̄ scire men-
suras. z non p̄ueniri sententiam iudi-
cis. nec illi in peccatores exercende de
hinc pene auferri potestatem z magnū
peccatum magnis z diuturnisq̄ lui cru-
ciatibus. **S**i quis vō punitus sit vt ille
qui israhelite maledixerat z qui in sab-
bato ligna collegerat. tales postea non
puniri. qz culpa levis p̄sentis supplicio
compensat. levis em̄ culpa leui suppli-
cio compensat. **H**ic satis innuit hiero.
grauia peccata z hic puniri graui sup-
plicio. z in futuro punienda eternaliter
de quib' penitentia nō agit inter flagel-
la. **L**euia vero que hic puniuntur. leui

Hero.

Quo-
missa

Hi

potest si
Non ad
cui de se
ps ciuit
et delect
modo ce
at. **H**oc
tia qua
fonte gr
sic p̄pla
eo minu
ri delect
bi accu
indulger

pena compensationem recipere. qđ in bonis fieri nō ambigimus. et in mal' for te etiam sit ita. **P**atis iam apparet. qđ illi de pphetia induxerunt nō facē pro eis qui dicunt ei qui crimen sibi referuat / de alio veniam prestari p penitentiam **A**lias quoq; auctoritates inducūt **A**it em̄ gregorius. pluit dominus sup vnam ciuitatem et sup alteraz nō pluit et eandem ciuitatem ex pte compluit. et ex pte aridam reliquit. **C**um ille qđ pxi mum odit ab alijs vicijs se corrigit vna eademq; ciuitas ex pte compluit. et ex parte arida remanet. qz sunt quidaz qđ cum quedam vicia rescent in alijs gra uiter pdurant. **I**tem ambro. prima cō solatio est qz nō obliuiscit misereri de us. **S**ecunda p punitiōem. vbi et si de sit fides pena satisfacit et reuelat. **R**atiōne quoq; vtunt dicētes. si quis vnū peccatum psteret altero tacito. satisfactionem a sacerdote iniunctam exple uerit. nunquid si et peccatum tacitum cōuersus fuerit pfectus. p vtroq; ei penitentia iniungitur longe est h a ratiōe et ecclesie psuetudine que p eodez pec cato nō iteret nulli bis penitentiam im ponit. fuit ergo illa peccati cōdigna sa tisfactio vnde et peccatus deletū videt

Quomodo accipiēda sint premissa.

His responderi

potest sic. illud greg. pluit dominus et **N**on ad criminis veniaz s ad opis pec cati desertiōem referendum est. vt iō ps ciuitatis dicat cōplui. quia ab actu et delectatione peccati cui añ fūiebat modo cessat. non qđ eius veniam habeat. **V**ocaturq; pluuia illa talis ptinen tia qua ab ope peccati reuocat quia ex fonte gratie dei id cordi instillat vt vel sic paulatim ad penitentiam veniat. vlt eo minus puniat a deo qui diuturnio ri delectatione et actu peccati maius si bi accumulasset tormentum. **S**i vō ad indulgentiam reatus pluuia referatur

euangelice snie ptraire videbit **S**i em̄ ppter misericordiam qua quis pximo suo nō misereť etiam qđ dimissa sunt re plicant ad penam. multo magis qđ non dum sunt dimissa ppter odium frater num ad penam reservari pbanť. **E**t si ille qui arbitriuz sue voluntatis pstitu tus est. nō potest inchoare nouam vitā vt ait aug. nisi peniteat cum veteris vi te. quomodo ad nouitatem indulgētie pueniet qui odij vetustatem non depo suit. **I**llud etiam qđ ambrosius ait. et si fides desit pena satisfacit et **N**on de fide intelligit qua credit in deum. s de conscientia delicti. **D**eest em̄ fides. cū conscientia peccati non subest. **N**ā cū delicta omnia nemo intelligat. est aliqn in homine peccatum cuius non hz con scientiam. **U**nde apostolus. **N**ihil mi bi psciū sum. s non in hoc iustificatus **C**um ergo quis flagellat p peccato cuius non est conscius. si patient fert pe naz et humiliter amplectit. cogitans se forte peccatus habere qđ non intelligit p eo puniri a deo. pena illa satisfacit et releuat quātū **A**d hoc aut qđ obicitur de satisfactiōe illa si satisfactio nō fuit. iterum imponenda est. **S**i vō iteruz im ponenda non est. satisfactio fuit. et si sa tisfactio fuit. veniam impetrauit. **R**e sponderi potest satisfactionem ideo nō fuisse. quia ille dignos fructus pnie nō fecit. **E**st enim satisfactio penitentie vt ait aug. peccatorum causas excidere. nec suggestionib' earum aditum indul gere. **I**dē sane qui scelerate viuūt nec curant talem vitam moresq; corrigere. et inter ipsa facinora sua elemosinas fre quentare non cessant. frustra iō sibi blā diunt quia dominus ait. date elemosi nam. et ecce omnia munda sunt vobis. hoc em̄ qđ late pateat non intelligunt.

De generibus elemosinaruz.

Multa enim sūt

genera elemosinar. que cum facim' ad iuuamur. non solum qui dat esurienti

Aug' in libro de penitentia

Aug. i ench.

cibum. sitienti potus et huiusmodi sed etiam qui dat veniam petenti / elemosinam dat. et qui emendat verberare in quem potestas datur. vel cohercet aliqua disciplina. vel orat ut ei peccatum dimittatur elemosinam dat. quia misericordiam prestat. multa enim bona prestantur inuitis. quando eorum consulitur utilitati et non voluntati. Et ea maior est quam ex corde dimittimus quod in nobis quisque peccavit. **D**ominus enim magnus est erga cum esse benivolus qui tibi nihil mali fecit. **I**llud multo grandius ut tuum etiam inimicum diligas. et ei qui tibi malum vult et si potest facit. semper bonum velis faciasque quod possis. quod ergo dominus ait date ele. et o. m. s. v. ita ne intellectu / ri sumus ut non credentibus in christum mundum sunt omnia si elemosinas istas dederint qui vult ordinate elemosinas dare a se debet primum incipere et eam primum sibi dare. **E**st enim elemosina opus misericordie. verissimeque dictum est. miserere anime tue placens deo. **N**on ergo se fallant qui per elemosinas largissimas fructum suorum vel pecunie / impunitatem se emere estimant in peccatis permanentes que ita diligunt ut in eis operentur versari. **Q**ui vero diligit iniquitatem odit animam suam. et qui odit animam suam non est misericors ei sed crudelis. diligendo quippe eam secundum seculum. odit eam secundum deum. **S**i ergo vult ei dare elemosinam suam per quam sit munda / odiat eam secundum seculum. et diligat eam secundum deum. hac elemosina quam sibi homo primitus debet mundant interiora. ad quod hortans christus ait. **M**undate que intus sunt. immundis enim nihil est mundum sed polluta sunt eorum mens et conscientia ut ait apostolus. **I**mmundi vero sunt omnes quos non mundat fides. qui credit in christum de quo scriptum est. **M**undans fide corda eorum. Et ne istas elemosinas que sunt de fructibus terre respicere christus videtur hec inquit oportuit facere scilicet iudicium et caritatem dei et illa non emittit. id est elemosinas fructuum terrenorum. **E**x his datur intelligi quod in peccato mortali permanen-

Quid sit elemosina.

tes et si elemosinas largas faciant non tamen per eas satisfaciunt. quia inordinate agunt dum a se non incipiunt. nec proprie dicitur elemosina tale opus. dum sibi ipsi crudeliter existunt. non placentes deo. **N**on ergo dicenda est illa satisfactio peccati quam quis agit per unum peccatum. dum perdurat in altero. quia nihil potest ieiunare et orare. et alia bona agere nisi mens reuocetur a peccato. et si aliquando perversus tantum peccatum sacerdoti fuerit confessus / de utroque imponenda est ei satisfactio. quod de primo condigne non satisfecerit.

Dominus papa.

Secundum quosdam fuit satisfactio.

Quibusdam tamen

videtur fuisse satisfactio sed infructuosa dum in peccato altero persistit. precipue tamen fructus eius. incipietque proficere cum peccati alterius penituerit. **T**unc enim utrumque dimittit peccatum et satisfactio procedens vivificat quam fuerat mortua. sicut baptizatus illi qui accedit fide. tunc primitus valet cum fide a mente recedit per penitentiam / et in huius opinionis munimentum auctoritates inducunt. **A**it enim augustinus. primum est credere et non frustra fides habet postulat ut cum gratia christi in homine destruxerit mala peccata. etiam remuneret bona. et cum destrui quod suum non inuenit. diligit bonum quod in peccato plantavit. **I**tem hieronymus. **S**i quis videtur in multis peccata quoniam facit aliquam iusta opera non est tam iniustus deus ut propter multa mala obliviscatur paucorum bonorum sed faciet eum metere et in horrea congregare quam bona terra seminavit. Et hec dicta intelligimus de illo qui in caritate quodam tempore bona facit et bonus est. alio vero tempore malus est et multa peccata facit. **N**on ergo intelligendum est cum in multis peccata iusta opera fecisse. quasi simul eodemque tempore peccata fecerit et iusta opera. sed diversis temporibus utraque egisse. **N**isi enim bonus foret qui bona fecit. non seminasse diceretur in terra bona.

Augustinus in libro de patria auctoritates inducunt.

Hieronimus

Desistis ergo malis post opera bona commissis priora bona in caritate. scilicet facta que sequentia mala mortificaverant. penitentia de illis malis habita. videlicet et remunerant. **U**n apostolus. Facientes fundamentum penitentia ab operibus mortuis. opa mortua nominans priora bona signat. que per sequens peccatum erant mortua. quia hi peccando priora bona irrita fecerunt. hec sicut peccando irrita fiunt ita per penitentiam reuiviscunt et ad meritum eternitatis perficere incipiunt. **S**i militer et illud bonum amat deus quod in peccante plantavit. in illo scilicet quod post illud bonum peccavit. **N**on simul peccans et bene operans existit. quia talis hominis opus non diligeret deus ad remunerationem.

De operibus bonis.

Potest etiam accipi de operibus bonis que ab aliquo fiunt dum malus est. et in peccato mortali persistit vel ad tempus vel usque in finem que dicuntur remunerari a deo et non dari obliuioni. non quia perficiant ad vitam eternam obtinendam. sed ad tolerabilius extremi iudicii supplicium sentiendum. sicut de fide et ceteris que sine caritate habent. **A**ug. ait. Si quis non habet caritatem que pertinet ad unitatem spiritus et vinculum pacis quo ecclesia connectitur in aliquo scismate constitutus. ne christus neget. patitur tribulationes. famem persecutiones vel flammam vel bestias. vel ipsam crucem. timore gehenne. nullo modo ista culpanda sunt. **I**mmo et hec laudanda est patientia. **N**on enim dicere potuimus melius ei fuisse. ut christum negando nihil eorum pateret que passus est consistendo. sed estimandum est fortasse tolerabilius ei esse futurum iudicium quam si christum negando nihil eorum pateret. unde illud quod ait apostolus. Si tradidero corpus meum ita ut ardeam. caritatem autem non habuero nihil mihi prodest. **N**ihil pro

desse intelligat ad regnum obtinendum non ad extremi iudicii tolerabilius sub eundem supplicium. et infra hec propter caritatem dicta sunt. sine qua in nobis non potest esse vera penitentia. quoniam in bonis caritas dei est que tolerat omnia

Perstringit dictorum summam ut alia addat.

Ex his ostenditur

bona que sine caritate fiunt. prodesse quidem ad tolerabiliorem penam sentientiam. sed non ad vitam obtinendam. illa etiam que in caritate quis facit si postea lapsus fuerit. nec exurrexerit non esse in memoria dei. **E**zechiel dicit. si auerterit se iustus a iusticia et fecerit iniquitatem nunquam viuet omnes iusticie eius quas fecerat non recordabuntur. in peccato suo morietur et non erunt in memoria iusticie quas fecit. **I**n cuius loci expositione gregorius ait. **D**ic nobis maxime considerandum est. quia cum mala committimus sine causa ad memoriam transacta bona reuocamus. quoniam in perpetratione malorum nulla debet esse fiducia bonorum preteritorum. **I**ntelligendum est hoc ad vitam percipiendam bona preterita non dare fiduciam. et si ad mitiorem penam alioquin promissum auctoritati augustini obuiaret. bona ergo siue caritate facta et bona in caritate facta que committat mortal' culpa quaz non sequens penitentia delet ad sensum mitioris pene proficiunt non ad vite fructum.

Autoritates alias inducit contra eos qui dicunt de vno peccato penitentiam agi altero tacito.

Batis arbitror

illis esse responsum qui asserunt de vno crimine penitentiam agi et veniam preflari alio in delectatione retento vel pro

Aplus in epi stola ad heb.

Aug' in libro de patientia.

Gregori'.

confessionem non exposito. qui nō mo-
do pmissis autoritatib' confutant sed
etiam subditis. **A**it em̄ **augustin'** sunt
plures quos penitet peccasse s̄ non om-
nino fuantes sibi quedam in quibus de-
lectent. non animaduertentes dominū
simul mutum et surdum a demonio libe-
rasse. p hoc docet nos nunq̄ nisi de om-
nibus sanari. **S**i em̄ vellet peccata ex
parte referuari habentem septem de-
monia pficere potuit. vi. expulsis ex-
pulis autē. vii. vt omnia crimina simul
eicienda doceret. **L**egionem vō demo-
num ab alio eiciens nullum reliquit de
omnibus q̄ liberatum possideret. **O**sten-
dens q̄ si etiaz peccata sint mille / opor-
tet de omnib' penitere. **N**unq̄ aliquē
sanauit dominus quem omnino non li-
berauit. **T**otum em̄ hominem sanauit
in sabbato quia et corpus ab omni infir-
mitate et animam ab omni ptagione iu-
dicans penitentem oportere simul do-
lere de omni crimine. **S**cio enim domi-
num inimicum omni criminoso. **Q**uo-
modo ergo qui crimen referuat de alio
reciperet veniam. sine amore dei conse-
quere veniam sine quo nemo nunq̄ in-
uenit gratiam. hostis em̄ dei est dū of-
fendit p̄seuerant. **Q**uedaz impietas in
fidelitas est ab illo qui iustus et iusticia
est. dimidiam sperare veniam. **I**az em̄
sine vera penitentia inueniret gratiam
Penitentia em̄ vera ad baptismi puri-
tatem conatur ducere. **R**ecte em̄ peni-
tēs q̄cqd̄ sordis post purificationē bap-
tismi p̄traxit. oportet vt abluat saltem
lacrimis mentis. s̄ satis dur' est cuius
mentis dolorem oculi non declarant. s̄
sciat se culpabiliter dux qui deflet dā-
na temporis vel mortem amici. et dolo-
rem peccati non oñdit in lacrimis. quē
ergo penitet / omnino peniteat. **I**dē pe-
nitentes si vere estis penitentes et non
estis irridentes / mutate vltam. reconci-
liamini deo. **P**enitentiaz agis. genua
flectis et rides / subannas dei patientiā
Si penitentiam agis penitet te / si non
penitet te / non es penitens / si ergo pe-
nitens / cur facis que fecisti male. **S**i se

cisse penitet / noli facere si adhuc facis
certe nō es penitens. **I**tem innocent' **I**
secund' ammonem' fratres nostros ne
falsis penitētis laycorū animas decipi
et in infernū p̄trahi patiant. falsaz au-
tem penitentiam esse p̄stat. cum sp̄e-
tis pluribus de vno solo p̄nia agis. vel
cum sic agis de vno. vt non discedatur
ab alio.

Innocentius
secundus.

Repetit de vera penitentia vt
addat.

Expremissis per

spicua fit noticia p̄nie vere et satisfactio-
nis. **I**lla em̄ vera est penitentia q̄ pec-
catum abolet. qd̄ illa sola facit que sce-
lus corrigit. **I**lla vō scelus corrigit q̄
odium commissi criminis et committē-
di cum desiderio satisfaciendi affert. **I**u-
das em̄ penituisse legis sine assecutiōe
venie. quia tali p̄nia nō correxit crimē
Unde **hiero.** **N**ihil inde profuit egisse
penitentiam p̄ quaz scelus corrige non
potuit. **D**ic qm̄ frater peccat in fratrem
vt emēdare non valeat q̄ peccauit. po-
test ei dimitti. **S**i autē p̄manent opa
frustra voce assumis penitentia. **P**oc ē
qd̄ de eo d̄r. et oratio eius fiat in pecca-
tum. vt nō solum emēdare nequiverit
p̄ditionis nephas. sed p̄p̄q̄ homicidij
scelus addiderit caue qualit̄ intelligas
illud vt emēdare nō valeat q̄ peccauit
et. non em̄ emendatio hic intelligēda
est rei dempte recompensatio s̄ delicti
exprobratio et abhominatio. cum satis-
factionis desiderio. **D**emit em̄ iniuste
quis alicui qd̄ restituē nō valet. vt ocu-
lum vel vitam et huiusmodi et tamen si
penituerit peccati cum amore cōdigne
satisfactionis veniam h̄z. **N**ec iō quisq̄
putet qui rem alienaz iniuste abstulerit
quā reddere potest. de illo peccato pe-
nitere ac veniaz consequi non restitnat
ablatum. **Q**uamdiu enim res propter
quam peccatum est non redditur si red-
di potest. nō agitur penitentia sed fin-
gitur.

Hiero. super
math.

De tribus que in penitētia cōsideranda sunt.

De pfectio

ne autēz penitentie tria obseruanda sunt. scilicet compunctio cordis. con-

fessio oris. satisfactio opis. Unde iob. os aureum. pfecta penitētia cogit peccatorem omnia libenter ferre. in corde eius p̄tritio. in ore p̄fessio. in ope tota humilitas. hec est fructifera penitētia vt sicut tribus modis deum offendimus. scz corde. ore. ope. ita tribus modis satisficiamus. Sunt em̄ tres peccati disferētie. vt ait Aug⁹. et in corde. et in factu. et in p̄suetudine vel vbo. tanq̄ tres mortes. vna quasi in domo. s. cū in corde p̄sentis libidini. altera q̄si plata iā extra portam cum in factum. p̄cedit assensio. tertia est male consuetudinis tāquā mole p̄missi animus. vel noxie defensionis clipeo armat q̄si in sepulchro cuius iam putens. Hec sunt tria genera mortuoz que deus legitur suscitasse huic ergo morti triplici. triplici remedio occurrat. p̄tritione. p̄fessione. satisfactio. Compunctio nobis ibi commēdat. Vincite corda vestra et non vestimenta vestra. p̄fessio ibi. Iuss⁹ in p̄ncipio simonis accusator est sui. vere em̄ confitetur qui se accusat. qui execrando malum sibi imputat. Et ibi effundite coram illo corda vestra Et item. Confite mini alterutq̄ peccata vestra. Satisfactio a iohāne precipitur. vbi ait facite dignos fructus penitentie scz vt fm̄ q̄litate et quantitate culpe. sit q̄litas et quantitas pene. Non em̄ par debet esse fructus boni opis eius q̄ nihil vel minus peccauit et eius q̄ grauius cecidit. Ideo discretio penitenti valde necessaria est vt illa gerat que tradit aug⁹. dicens. Consideret qualitatem criminis in loco. in tempore. in p̄seuerantia. in varietate p̄sone. et quali hic fecerit tēptatione et in ipsius vicij multiplici excutione. Oportet em̄ penitere fornicā-

tem. fm̄ excellentiam sui status vl' offici. vel fm̄ modum meretricis et in modis operis sui. et qualiter turpitudinē egerit si in loco sacro. si in tpe oratōis constituto. vt sunt festiuitates et tempora ieiunij. Consideret in quantum p̄seuerauerit et defleat q̄ p̄seuerant peccauerit. et quanta victus fuerit in pugnatione. Sunt em̄ qui non soluz nō vincunt. s. vltro se peccato offerunt nec expectant temptationem s. p̄ueniunt voluptates et p̄tractent secum q̄s multiplici actione vicij delectabiliter peccāt. omnis ista varietas p̄fitenda est et defleda vt cum cognouerit qd̄ peccatus ē cito inueniat deum. p̄piciuz. In cognoscendo augmentum peccati inueniat cuius etatis fuerit. cuius sapientia et ordinis Immores in singulis istis et sentiat modum criminis purgans lacrimis omnē qualitatem vicij defleat virtutem q̄ interim caruit. Volendum est em̄ non solum qd̄ peccauit. s. quia se vtute p̄uauit. Defleat etiam quem offendens in vno factus est omnium reus Ingratus enim extitit q̄ plenus virtutibus deum omnino non timuit In hoc enim quisq̄ peccator sit culpabilior quo est deo acceptior. Ideo enim adam plus peccauit. quia omni bono abundauit. Alio etiam modo offendens in vno factus est omnium reus. qz omnis virtus patitur detrimentum ab vno vicio. Donat se omnino in iudicio et potestate sacerdotis nihil sui reseruans sibi. vt omnia eo iubente paratus sit facere p̄ recipiēda vita anime. que faceret p̄ euitanda corporis morte. et hoc cuz desiderio. quia vitam recuperat infinitam. Cum gaudio enim facere debet immortalis futurus. que faceret p̄ differēda morte moriturus semper deprecetur deus. offerat deo mentem et cordis contritionem. deinde et qd̄ potest de possessione. Tunc si qd̄ offerat secur⁹ offerat. respexit dominus ad abel et ad munera eius. Pri⁹ dicit ad abel q̄ ad munera eius. In iudicio ergo cordis conferenda est elemosina tribuentis. Nec considerandum ē

Jobes. os aureum.

Aug⁹ de p̄mo nebito in mōte.

Geda.

Aug⁹ in li. 8 penitētia que attendenda sūt

Quod non est di
uidenda p'ser
uatio p' diversos
sacerdotes

quantum / sed qua' mente' qua affectioe
dat qd potest. **Q**ui ergo sua peccata re
dimere vult temporaliz oblatione / p'
us offerat mentem. **C**aveat ne ductus
verecundia diuidat apud se confessioz
vt diuisa diuersis velit sacerdotib' ma
nifestare. **Q**uidam enim vni celant qd
alij manifestanda p'seruant qd est se lau
dare. et ad ypocrisim tendere et semper
venia carere ad quas p' frustra putat p'
uenire. **C**aveat etiam ne prius ad do
minicum corpus accedat / qm p'fortet se
bona conscientia et doleat. qd nondum
audeat sumere quem multuz desiderat
cibum salutarem. **C**obibeat etiam se a
ludis a spectaculis seculi qui perfectaz
vult cosequi remissionis gratiam. **I**sti
sunt digni fructus penitentie animam cap
tiuam elaqueantes et in libertate suan
tes. et infra. **Q**uerat anima dignos fru
ctus. et si non dignos penitentie. **P**unt
enim digni fructus virtutum. qd no suf
ficiunt penitentibus penitentia em gra
uioribus postulat. vt dolore et gemitibus
mortuus impetret vitam. **E**x his osten
ditur qui sint digni fructus penitentie q
bus vera satisfactio explet. et qd no om
nes digni fructus sunt digni fructus pe
nitentie. **Q**uod de illa penitentia intelli
gitur que maiorum est criminum. **N**on
enim sufficiunt grauiter delinquentib'
que sufficiunt minus vel parum pecca
tibus.

Que sit falsa satisfactio.

Et sicut sunt dig

ni fructus penitentie ac vera satisfactio
ita et indigni fructus et falsa satisfactio
id est falsa penitentia. **U**nde greg. fal
sas penitencias dicimus que no fm au
toritates sanctorum p' qualitate crimi
num imponunt. **I**deoz miles vel ne
gociator vel alicui officio deditus qd si
ne peccato exerceri n' possit. si culpis g'
uiozibus irrecitus ad penitentiam ve
nerit vel qui bona alterius iniuste deri
uet. vel qui odium in corde gerit. **R**e

Gregoria

cognoscat se veram penitentiaz no pos
se peragere. nisi negociu relinquat. v'
officiu deferat. et odium ex corde di
mittat. et bona que iniuste abstulit resti
tuat. **N**e tamen desperet interim qcqd
boni facere potest hortamur vt faciat.
vt deus cor illius illustret ad penitenti
am. cum sit penitentia interior et exte
rior. de vtraq per premissa satis appa
ret que sit vera et que sit falsa.

De trib' actionib' penitentie.

Predictis vero

adiciendum est qd tribus modis agitur
penitentia ante baptismu scz de prio
ribus peccatis. post baptismum de gra
uibus que post committunt. **E**st etiam
penitentia venialiu quotidiana q etia
humiliu est et perfectoz. **U**nde aug.
tres sunt actiones penitentie. quas me
cum eruditio vestra recognoscit. **U**na
est que nouum hominez parturit donec
per baptismum omnium preteritorum
ablutio fiat peccatoru. quia nullus sue
voluntatis arbiter. nisi peniteat eu ve
teris vite. nouam inchoare potest. a q
paruuli sunt immunes cum baptizant.
quia nondum possunt vti libero arbitrio
quibus tamen ad remissionem origina
lis peccati pdest eorum fides a quibus
offerunt. **A**ltera est actio penitentie p'
baptismum que fit p' illis peccatis que
legis decalogus continet. **A**gunt ergo
homines penitentiam ante baptismum
de peccatis prioribus. ita tamen vt eti
am baptizent. sicut petrus ait. **A**gite
penitentiam et baptizet vnusquisq ve
strum in nomine rc. **A**gunt etiam peni
tentiam si post baptismum ita peccave
runt vt excommunicari et post reconci
liari mereantur. **E**st etiam penitentia
bonorum et humiliu fidelium pene q
tidiana in qua pectora tondimus dicen
tes. **D**imittite nobis debita nostra rc.
Neq ea nobis dimitti volum' que di
missa nobis in baptismo non dubita
mus.

Aug. ad felix
cianum.

In actib' apo
stolorum.

Quod multitudo venialium ita ag-
grauat sicut vnum grande pec-
catum.

Bed illa que hu-

mane fragilitati quamuis parua tamen
crebra surrepunt que si collecta contra
nos fuerint ita nos grauabunt et oppri-
ment sicut vnus aliquod grande peccatū
Quid enim interest ad naufragium / an
vno grandi fluctu nauis operiat et ob-
ruat. an paulatim surrepens aqua in
sentinam p negligentium culpaz imple
at nauem et submergat. Ideo ieiunius
et elemosine et orationes inuigilet. In
quib' cum dicimus dimitte nobis debi-
ta nostra etc. manifestamus nos habere
qd nobis dimittat. et in his verbis hu-
miliantes animas nostras quotidianas
agere penitentiam non cessamus.

De satisfactione venialium

Que autem pro

uenialib' sit satisfactio sufficiens Aug.
insinuat ita inueniens in ench. de quoti-
dianis et breuib' leuib'q; peccatis si-
ne quibus hec vita non ducit' quotidiana
na oratio fidelium satisfacit. Eoz enim
est dicere pater noster qui es in cel' etc.
delet omnino hec oratio minima et qti-
diana peccata. Delet et illa a quib' vi-
ta fidelium etiam scelerate gesta. si pe-
nitendo in melius pmutata discedit si-
cut veraciter dicis. dimitte nobis de-
bita nostra. ita veraciter dicat sic et nos
dimitti. debitoribus nostris. i. sic fiat
quod dicis. quia et ipsa elemosina e ve-
nialiaz petentibus omnino ignoscere Ex
his alijsq; premissis iam facile est intel-
ligere que p venialibus sit exhibenda
satisfactio. Sufficit enim dominica ora-
tio cum ieiunio aliquo et elemosinis. sic
tamen vt pcedat p'itio aliquantula et
addat cōfessio si ad sit facultas de qua
confessione post tractabitur. Pro gra-
uioribus vero peccatis hec etiam in sa-

tisfactione adhibenda sunt. sed multo
vehementius atq; districtius. qz vt ait
Aug. ad agendam penitentiam nō suf-
ficere vitam in melius commutare. et a
malis factis recedere / nisi et de his q fa-
cta sunt satisfaciatur domino p penitētie
dolorē. per humilitatis gemitus. per
contriti cordis sacrificium cooperanti-
bus elemosinis.

**Etia proponuntur querenda
primum an sine confessione di-
mittatur peccatum.**

Hic oritur **DI**
questio multiplex. Pri-
mo enim querit' vtrum
absq; satisfactioe et oris

confessione per solam cordis p'itioēz
peccatum alicui dimittat'. Secūdo an
aliquando sufficiat p'fiteri deo sine sa-
cerdote Tercio an layco si deli facta va-
leat confessio. In his enim etiam docti
diuersa sentire inueniunt. qz super his
varia ac pene aduersa tradidisse vidē-
tur doctores. Dicunt enim quidaz sine
p'fessione oris et satisfactioe op'is nemi-
nem a peccato mundari. si tempus illa
faciendi habuerit. Alij vero an oris cō-
fessionem et satisfactionem in cordis cō-
tritione peccatus dimitti a deo. si tamē
votum p'fendi habeat. vnde ppheta.
Dixi confitebor aduer. m. in. m. do. et
tu. re. im. etc. quod exponens cassiodo-
rus ait. dixi. i. deliberaui apud me qd
confitebor et. tu. re. Magna pietas
dei q ad solam p'missionem peccatum
dimiserit. votuz enim p operatione iu-
dicatur Item aug. nondum pnunciat
sed pmittit se pnunciatur et deus di-
mittit. quia hoc ipsum dicere. quoddā
pnuntiare est corde. Nondum est vox
in ore vt homo audiat confessionem. et
deus audit. Item sacrificium deo spli-
ritus p'ri. cor. con. etc. alibi etiaz legi-
tur. quacunq; hora peccator conuersus
fuerit et ingemuerit vita viuet et nō mo-
rietur. Non dicit ore confessus fuerit sed

Aug. in libro
de penitentia

Testimonijs
pbat i sola cō-
tritione pec-
catus dimitti

conuersus ingemuerit. Unde dat intelligi q̄ etiam ore tacente veniam indum consequimur. **P**inc etiam leprosi illi quibus dominus precepit vt ostenderent se sacerdotib⁹ in itinere anteq̄ ad sacerdotes venirent. mundati sunt. **E**x quo insinuat q̄ anteq̄ ora nostra sacerdotibus aperiamus. i. peccata cōfiteamur. a lepra peccati mundamur. **L**azarus etiam non prius de monumento est eductus ⁊ post a domino suscitatus. s̄ intus suscitatus. p̄dūt foras viuus. vt ostenderet suscitatio anime p̄cedere p̄fessionem. **N**emo enim potest p̄fiteri nisi suscitatus. q̄ a mortuo velut ille qui nō est perit p̄fessio. **N**ullus ergo p̄fiteat nisi resuscitatus. nemo vero resuscitatur nisi qui a peccato soluitur. quia peccatum mors anime est. que vt est vita corporis. ita eius vita deus est. his alijsq̄ pluribus auctoritatibus probatur ante p̄fessionem vel satisfactiōem sola compunctione peccatum dimitti. **N**ō qui negant eadem determinare laborant.

Item auctoritatib⁹ econtra p̄bat sine confessione non dimittitur peccatum.

De non in hui⁹

sententie depressionem ⁊ sue opinionis assertionem auctorum testimonia inducunt. **A**it enim dominus per ysaiam. **V**ic tu iniquitates tuas vt iustificeris. **I**tem ambro. non potest quisq̄ iustificari a peccato. nisi peccatum ipsum ante fuerit p̄fessus. **I**dem dicit. confessio a morte animam liberat. **C**onfessio aperit paradysum. p̄fessio spem salutis tribuit. q̄ non meret iustificari. qui in vita sua non vult peccatum p̄fiteri. **N**ulla p̄fessio nos liberat que sit penitentia. **P**enitentia vera ē dolor cordis ⁊ amaritudo anime p̄ malis que quisq̄ commisit. **I**tem ioh. non potest quisq̄ gratia dei accipere nisi purgatus fuerit ab omni peccato per penitentiam ⁊ p̄fessio.

nem et per baptismum. **I**tem aug. agere penitentiam qualis agit in ecclesia. **N**emo dicat sibi occulte ago apud deum ago. nouit deus qui mihi ignoscit quod in corde ago. ergo sine causa dictū est. que solueritis in terra soluta erunt et in celo. s̄ sine causa clauēs date sunt. frustramus verbum xpi. **J**oh dicit. **V**i erubui in cōspectu ppli peccata mea confiteri. **I**tem ambrosius. venialis est culpa quam sequit p̄fessio delictorum. **I**tem aug. super illum locum psalmi. nō absorbeat me profund. neq̄ vr. super me. pu. os. su. **P**utens est profunditas iniquitatis in quam si cecideris nō claudet super te os suū si tu nō claudis os tuum. **C**onfite te ergo et dic de profundis clamaui ad te domine ⁊c. ⁊ euades. claudit super illum qui in p̄fundo contemnit. a quo mortuo velut qui non sit perit p̄fessio. **I**dem nullus debite grauioris pene accipit veniam. nisi q̄ leuicunq̄ ⁊ si longe minorem q̄ debeat soluerit penam. **I**ta enim impartitur a deo largitas misericordie. vt non relinquit iusticie disciplina. **I**tem iero. qui peccator est plangat delicta p̄pria vel populi. ⁊ ingrediatur ecclesiam de qua p̄pter peccatum fuerat egressus ⁊ dormiat in sacco vt preteritas delicias per quas deum offenderat. vite austeritate compenset. **H**is alijsq̄ auctoritatibus nituntur asserere. sine confessiōe vocis ⁊ aliqua absolutione pene nemi nem a peccato mundari.

Cui sententie potius consentiendum sit.

Quid ergo sup

his sentiendum quid tenendum. **H**anc dicit potest q̄ sine p̄fessione oris. ⁊ solutione pene exterioris peccata delentur per p̄tritionem ⁊ humilitatem cordis. **E**x quo enīz p̄ponit menet compuncta se p̄fessur⁹ deus dimittit quia ibi ē cōfessio cordis ⁊ si non oris per quam anima interius mūdatur a macula ⁊ p̄tagio

Ambro. in libro d̄ paradiso

Idem in sermone xpi.

Iohes os aureum.

Aug. d̄ p̄na

Joh.

Ambrosius.

Aug.

Iero. sup machiam

Item ioh. non potest quisq̄ gratia dei accipere nisi purgatus fuerit ab omni peccato per penitentiam ⁊ p̄fessio.

peccati pmissi. et debitum eterne mortis relaxat. Illa igitur que superius dicta sunt de confessione et penitentia vel ad confessionem cordis vel ad interiorum penam referenda sunt. sic illud augustinus. quod nullus deus venias persequi nisi prius quantum lancumque peccati soluerit penas. vel de exteriori pena accipienda sunt. et ad continentem vel negligentem referenda sicut illud. Nemo dicat occulte et cetera. Nemo enim in vita peccata confiteri negligunt vel erubescunt. Et ideo non merentur iustificari. Sicut enim precepta est nobis interior penitentia. ita oris confessio et exterior satisfactio si assit facultas. Unde nec vere penitens est qui confessionis votum non habet. et sicut peccati remissio munus dei est. ita penitentia et confessio per quam peccatum deletur non potest esse nisi a deo. Ut augustinus ait. Jam inquit donum spiritus sancti habet qui confitetur et penitet. quia non potest esse confessio peccati et compunctio in homine ex seipso. Cum enim irascitur sibi quisque et displicet sine dono spiritus sancti non est. Oportet ergo penitentem profiteri si tempus habeat. et tamen antequam sit confessio in ore si votum sit in corde prestat ei remissio.

Si sufficit soli deo confiteri

Jam secundum

questionis articulum inspicimus scilicet utrum sufficiat peccata confiteri soli deo an oporteat profiteri sacerdoti. Quibusdam visum est sufficere si soli deo fiat confessio sine iudicio sacerdotali et confessione ecclesie. quod dudum dixit. dixi confitebor deo. et tu. re. et cetera. non ait sacerdoti et tamen remissum sibi peccatum dicit. Item ambrosius. Ideo fleuit petrus quia culpa obrepserat ei. non inuenio quod dixerit. inuenio quod fleuerit. lacrimas ei lego. satisfactionem non lego. Sed quod defendi non potest. abluere potest. lauant lacrimae delictum. quod voce pudor est confiteri et venie fletus consulunt et ve-

recundie. hoc idem etiam maximus dicit episcopus. Item iohannes crisostomus. Non tibi dico ut te perdas in publicum. neque apud alios acuses. sed obedi te volo prophete dicenti. Revela viam tuam ante dominum tuum. ergo tua confitere peccata apud verum iudicem. cum oratione delicta tua pronuntia. non lingua. sed conscientie tue memoria. et tunc deum spera te misericordiam posse persequi. Si habueris peccata tua in mente continue nunquam malum aduersus proximum in corde tuo tenebis. Idem peccata tua dicito. ut deleas illa peccata. Sed si perunderis alicui dicere. dicito ea quotidie in anima tua. non dico ut profitearis ea conspectui tuo ut tibi exprobet. dicito deo qui curat ea. Nec enim si non dixeris. ignorat ea cum faciebas ea preesto erat. cum admittens ea cognouerat. Nunquid ea vult a te cognoscere. peccare enim non erubuisti et profiteri erubescis. Dicito in hac vita ut in alia requiem habeas. dicito ingemiscens et lacrimans in codice scripta sunt peccata tua. spongia peccatorum tuorum lacrimae tue sint. Item prosperi illi quorum peccata humanam noticiam latet non ab ipsis confessi. nec ab alijs publicati. Si ea confiteri vel emendare noluerint deum quem habent testem. ipsi sum et habituri sunt ultorem. quod si sui ipsi iudices fiat. et indices veluti sue iniquitatis ultores. hic in se voluntariam penam severissime animadversionis exerceant. temporalibus penis mutabunt eterna supplicia. et lacrimis ex vera cordis contritione fluentibus. restringunt eterni ignis incendia. et infra. Facilius sibi deum placabunt illi qui aut proprijs confessionibus crimen prodeunt. aut nescientibus alijs ipsi in se voluntarie excommunicationis ferunt sententiam et ab altari cui ministrabant non animo sed officio separati vitam suam quasi mortuam plangunt. Certique reconciliati sibi efficacis penitentiae fructibus. a deo non solum amissa recipiant. sed etiam superne civitatis gaudia recipiant.

Iohannes Crisostomus super epistolam ad hebraeos.

Augustinus super psalmum l.

Quod tibi sufficit.

Ambrosius super lucam.

His autoritatib' innitunt' q' suffice' cō-
tendunt deo p'fiteri peccata sine sacer-
dote. Dicunt em' q' si quis timens de-
tegit culpam suam apud homines ne in
de opprobrio habeat. v' alij suo exem-
plo ad peccandum accingant. et tō ta-
ceat homini et reuelet deo. consequitur
veniam.

Quod non sufficit soli deo confite-
ri si tamen homini possit.

Sed q' sacerdo-

tib' p'fiteri oporteat. non solum illa au-
toritate iacobi. p'fitemini alterut' pec-
cata vestra etc. s' etiam alioz plurib' te-
stimonijs comprobaf. **A**it enim aug.
iudicet seipsum homo voluntate dū po-
test. et mores p'uertat in melius. ne cu-
iam non poterit p'eter voluntatē a do-
mino iudicet. et cum in se p'tulerit seue-
rissime medicine. s' tamē vtilissime sen-
tentiam. veniat ad antistites per q's il-
li claves in ecclesia ministrantur tanq's
bonus iam incipiens esse filius. mater-
noz membroz ordine custodito a p'po-
sitis sacramentozum accipiat satisfactō-
nis sue modum in offerendo sacrificiū
contribulati cordis deuotus et supplex
Id tamen agat quod non solum sibi p-
sit ad salutem. s' etiam ad exemplū ce-
teris. vt si peccatum eius non modo in
graui eius malo. sed etiaz in tanto scā-
dalo alioz est atq' hoc expedire vti-
litati ecclesie videtur antistiti in notici-
am multozum vel totius plebis agē pe-
nitentiaz non recuset. ne letali plage p-
pudorem addat tumorem. cum tanta ē
plaga peccati et impetus morbi. vt me-
dicamēta corporis et sanguinis domini
differenda sint autoritate antistitis. de-
bet quis se remouere ab altari ad agen-
dam penitentiam et eadem reconciliari
Itez leo papa multiplex misericordia
dei. ita lapsib' subuenit humanis vt nō
modo per baptismum sed etiaz p' peni-
tentiam spes vite reparetur. sic diuine
voluntatis p'fidijs ordinatis vt indul-

gentiam dei nisi supplicationibus sacer-
dotum nequeant obtinere. **A**brist' em'
hanc p'positis ecclesie tradidit pote-
statem vt confitentibus penitentie sa-
tisfactionem darent. et eodē salubri
satisfactione purgatos ad communicez
sacramentozum per ianuam reconcilia-
tionis admitterent **I**tem aug. Quem
penitet / omnino peniteat. et dolores la-
crimis ostendat. representet vitam su-
am deo per sacerdotem **P**reueniat iu-
diciū dei per confessionem. **P**rece-
pit enim dominus mundandis vt osten-
derent ora sacerdotibus docens corpo-
rali p'sentia confitenda peccata non
per scripta manifestanda. **D**ixit enim
ora mōstrate et omnes non vnus p'com-
nibus. non alium statuatis nuncium q'
pro vobis offerat munus a moyse statu-
tum. sed qui per vos peccastis per vos
erubescatis **E**rubescencia enim ipsa p-
tem habet remissionis. **E**x misericor-
dia eniz hoc p'cepit dominus vt nemo
peniteret in occulto. **I**n hoc enim q' p-
seipsum dicit sacerdoti et erubescencia
vincit timore offensi sit venia criminis
sit enim veniale per confessionez quod
criminale erat in operatione. et si nō sta-
tim purgatur. sit tamen veniale quod
commiserat mortale. **M**ultum em' sa-
tisfactionis obrulit qui erubescētie do-
minans nihil eozum que commisit nun-
cio dei negauit. **D**eus enim qui miseri-
coris et iustus est sicut seruat misericor-
diam in iusticia. ita et iusticiam in mise-
ricordia. **E**pus enim misericordie est
peccanti peccata dimittere. sed opor-
tet vt iustus misereatur iuste. **C**onside-
rat enim si dignus est. non dico iusticia
sed et misericordia. **I**usticia enim sola
damnat. sed dignus est misericordia q'
spirituali labore querit gratiam. **L**a-
borat enim mens patiēdo erubescen-
tiam. **E**t quoniam verecundia magna
est pena q' erubescit p' christo / sit dig-
nus misericordia.

Quanto plurib' quis confite-
tur tanto facilius ei ignoscit.

Aug. in ome-
lia de pnia

Leo pa. the-
odoro foroli-
neni epō.

Aug. in li. 8
penitentia

Ad crimina-
le sit veniale

Be
ciat

T
p'miss
dent
intue
tineb
cerdo
ditum
monij
sine sa
tens e
dotis
cui cor
cum d
test di
dum e
cessit
uendi.

Inde patz quia

quanto plurib' p'fitebitur in ipe venie
turpitudinem criminis. tanto facili' co
sequit gratiaz remissionis. Ipsi em sa
cerdotes plus iam possunt p'fice. plus
p'sitentib' p'cere. Item leo papa Quia
uis plenitudo fidei videat esse lauda
bilis que p'p't dei timorem apud homi
nes erubescere non veret. tamen q' non
omnium sunt huiusmodi peccata vt
ea q' penitentiam poscunt non timeant
publicare. Remoueat improbabil' co
suetudo. ne multi a penitentie remedij
arceant. duz aut erubescunt aut timet
inimicis sua facta referre. quib' pos
sunt legu' p'celli p'stitione. suffic em
confessio q' primum deo offert. Tunc
etiam sacerdoti qui p' delictis peniten
tium p'ecator accedit. tunc em plures
ad penitentiam poterut puocari si po
puli aurib' non publice p'scientia p'site
tis Ex his alijsq' plurib' indubitanter
ostendit. oportere deo primum. z dein
de sacerdoti offerre p'sessionem. nec ali
ter posse pueniri ad ingressum paradisi
si adsit facultas.

De tercio articulo scz an suffi ciat confiteri layco

Tunc priusquaz

p'missis autoritatib' q' his p'radice vi
dent respondeamus. terciar' questione
intueamur. Ad enim secunda q'o con
tinebat scz an sine p'sessione z iudicio sa
cerdotis soli deo p'siteri sufficient expe
ditum est z certificatum p'missis testi
monijs quod non sufficit confiteri deo
sine sacerdote. nec vere humilis z peni
tens est si no' desiderat z requirit sacer
dotis iudicium. p' nundt equialet ali
cui confiteri socio vel pximo suo. saltē
cum deest sacerdos. Vane ad hoc po
test dici. q' sacerdotis examen requirē
dum est studiose. quia sacerdotib' con
cessit deus potestatem ligandi atq' sol
uendi. Et ideo quibus ipsi dimittunt.

et deus dimittit. si tamen defuerit sac
dos. pximo vel socio est facienda con
fessio.

Qualem debes querere sacer dotez

Sz curet quisqz

sacerdotez querere q' sciat ligare z sol
uere. Talem em esse oportet q' alioru
crimina diiudicat. Un' aug. Qui vult
p'siteri peccata vt inueniat gratiam q'
rat sacerdotez qui sciat ligare z solue
re. ne cum negligens circa se extiterit
negligat ab eo qui eum misericorditer
monet z petit. ne ambo in foueam ca
dant quam stultus evitare noluit Tan
taq' vis p'sessionis est. vt si deest sacer
dos p'siteat pximo. Depe em p'tingit
q' penitens non potest verecundari co
ram sacerdote. quonia' desideranti nec
temp' nec locus offert. z si ille cui con
fitebit potestatem non habeat soluēdi
fit tamen dignus venia sacerdotis desi
derio qui crimen confitetur socio. Quia
dati enim sunt leprosi dum ibant osten
dere ora vel se sacerdotibus anteq' ad
eos puenirent. Un' patet dñm ad cor
inspicere duz ex necessitate p'hibentur
ad sacerdotes peruenire Depe quidez
querunt eos sani et leti. sed dum que
runt anteq' perueniant moriunt. Sed
misericordia dei vbiq' est. quia et in
stis parcere nouit. et si non tam cito si
cut soluerentur a sacerdote. Qui ergo
omnino confitetur sacerdoti meliori q'
potest confiteatur. z si peccatum occul
tum est sufficiat referre in noticiam sa
cerdotis. Nam in resurrectione puelle
pauci interfuerunt qui viderent. Non
dum em erat sepulta nondū extra por
tam delata. nondum extra domū in no
ticiar' portata. Intus resuscitauit quā
intus inuenit. Relictis solis petro z ia
cobo z iohanne et patre z matre puel
le. in quibus figuraliter continentur sa
cerdotes ecclesie. Quos autez extra in
uenit. aduertenduz est quō suscitauit.

Aug. in li. 8
penitentia

Solutio.

Flebat enī turba post filium vidue fle-
uit martha et maria supplicantes p̄ fra-
tre. flebat et turba mariam secuta. **I**n
quo docemur publice peccantib⁹ nō p̄-
prium ē ecclesie sufficere meritum. **L**a-
bozet ergo penitens in ecclesia esse et ad
ecclesie unitatem tendere. **N**isi enī uni-
tas ecclesie succurrat nisi qd̄ deest pec-
catori sua oratione compleat. de mani-
bus inimici non eripiet anima mortui.
Credendum est enim q̄ omnes oratio-
nes et elemosine ecclesie. et opera iusticie
et misericordie succurrant recognoscen-
ti mortem suam ad p̄uersionē. **I**deoq̄
nemo digne penitere potest quez nō su-
stineat unitas ecclesie. **I**deoq̄ non pe-
tant sacerdotes p̄ aliquam culpam ab
unitate ecclesie diuisos. **E**x his satis a-
perit et absoluit p̄missē questionis arti-
culus. **Q**uerend⁹ est enī sacerdos sapi-
ens et discretus. qui cum potestate si-
mul habeat iudicium. q̄ si forte defue-
rit. p̄fiteri debet socio. **B**eda vō inter
p̄fessionē venialium et mortaliū distin-
guit sup̄ illum locum. p̄fitemini alteru-
trū peccata vestra. **A**it enī coequalib⁹
quotidiana et leuia. grauiora vō sacer-
doti p̄adam⁹. et quanto iusserit tpe pur-
gare curem⁹. q̄ sine p̄fessione emunda-
tionis peccata nequeunt dimitti. **B**ed
et grauiora coequalib⁹ pandenda sunt
cum deest sacerdos et vrget periculum.
Venialia vō etiā sacerdotis oblata co-
pla licet p̄fiteri coequali et sufficit vt q̄-
busdam placet si tñ ex p̄temptu nō p̄e-
termittat sacerdos. **T**utius est tamen
et perfecti⁹ vtriusq̄ generis peccata sa-
cerdotib⁹ pandere et cōsiliū medicine
ab eis querere quibus p̄cessa est pote-
stas soluendi et ligandi.

Hic aperit qualiter supradic-
te autoritates intelligēde sint

Cum ergo ex his
alijsq̄ plurib⁹ testimonijs perspicuum
fiat et indubitabilē p̄stet. peccatus p̄i

mum deo. deinde sacerdoti esse p̄fitem⁹
dum et si ipse defuerit etiam socio illud
iobannis crisostomi superius positum
non ita est intelligendum vt liceat ali-
cui si tempus habeat sacerdoti non con-
fiteri. sed quia sufficit vbi crimē occul-
tum est soli deo per sacerdotem dicere
et semel. **N**ec oportet publicari corāz
multis quod occultum est. **Q**uod nota-
uit dicens. non tibi dico vt te prodas
in publicum. sicut enim publica noxa
publico eget remedio ita occulta secre-
ta p̄fessione et occulta satisfactione pur-
gatur. nec necesse est vt quod sacerdoti
semel confessi sumus iterum confitea-
mur. sed lingua cordis non carnis ap̄d
verum iudicem id iugiter confiteri de-
beamus. **U**nde idem iohannes ait. **N**ūc
autem si recorderis peccatorum tuorū
et frequenter ea in conspectu dei p̄nu-
cias et pro eis depreceris. cicius illa
delebis. **S**i vero obliuiscaris. tunc eo-
rum recordaberis nolens quando pub-
licabūtur et in conspectu omnium ami-
corum et inimicorum sanctorumq̄ an-
gelorum proferentur. **I**ta etiam illud
Ambrosij. lacrimae lauant delictum qd̄
voce pudor est confiteri ad publicāz pe-
nitentiam referendum est. **I**bi enī vir-
tutem lacrimarum et confessionis osten-
dens significare voluit q̄ lacrimae occul-
te et cōfessio secreta sicut que fit soli sa-
cerdoti. lauant delictum qd̄ pudet ali-
quem publice confiteri. **Q**uero dicit se
lacrimas petri legisse non satisfactionē
et confessionem. per hoc non excludit
illa. **M**ulta enim facta sunt que scrip-
ta non sunt. et forte nondum facta erat
institutio p̄fessionis q̄ modo est. **S**imili-
ter et illd̄ p̄sperit. si sui iudices fiant mu-
tabunt eterna supplicia. **E**t illud. faci-
lius deus placabunt sibi qui aut p̄p̄iā
p̄fessionibus crimen produnt. aut ne-
scientibus alijs in se sententiam excom-
municationis ferunt. ad publicam con-
fessionem et satisfactionē referri opor-
tet. **N**on enī solis sacerdotib⁹ ius ligā-
di atq̄ soluendi datum est. si cuiq̄ suo
arbitrio se pena vel excommunicatiōis

Iob. Criso.
hanc expolit⁹
nem p̄sumat
vba iobannis

Beda.

**Efficiat super
leuiticum**

Job. Criso.

**Ad quid va-
leat confessio.**

sententia ligare et absque sacerdotali iu-
dicio seipsum deo et altari reconciliari
licet quod ecclesiastice institutioni et consue-
tudini penitus repugnat. Potius ergo
si publice peccasti publice profiteri te re-
um et emenda. Si vero occulte deliquisti
etiam sic non taceas nec tamen dico ut pub-
lices/taciturnitas enim peccati ex super-
bia nascitur cordis. Ideo enim peccatum
suum quis celat ne reputetur foris qualem
se iam diuino conspectui exhibuit. quod ex
fonte superbie nascitur. Species enim su-
perbie est se velle iustum videri quod pec-
cator est. atque hypocrita quincius qui ad
instar primorum parentum et tergiversa-
tione verborum peccata sua leuigare con-
dit. et sicut chaim peccatum suum reti-
cendo suppressum querit. Ubi ergo super-
bia regnat et hypocrisis/humilitas locum
non habet. sine humilitate vero alicui veni-
am sperare non licet. ubi est ergo taci-
turnitas confessionis non est speranda ve-
nia criminis. Jam certissime liquet quod
sit detestabile peccati silentium et econ-
uerso quam sit necessaria confessio. Est enim
confessio testimonium conscientie deum ti-
mentis. Qui enim timet iudicium dei pec-
catum non erubescit profiteri. Perfectus
timor soluit omnem pudorem. Confes-
sio peccati pudorem habet. et ipsa erubescen-
tia est gravis pena. Ideoque iubemur con-
fiteri peccata ut erubescantiam patiamur
pro pena. Nam hoc ipsum pro peccato est di-
uinum iudicium. Si ergo queris ad quod profes-
sio sit necessaria cum in contritione iam de-
letum sit peccatum dicimus quod quedam
punitio peccati est sicut satisfactio operis
Per confessionem etiam intelligit sacer-
dos qualiter debeat iudicare de crimine
per eam quoque peccator sit humilior et
cautior.

De remissione sacerdotis.

Hic queri
solet si peccatum omni-
no dimissum est a deo pro
cordis contritionem ex qua

penitens votum habuit profiteri quod
postea dimittat ei sacerdote. video enim
quo vinculo eum ligat scilicet temporalis
pene. sed non a quo eum absoluat. Et
ideo quero si ante penitudinem quippe
cordis anima rei maculam habet. et se-
tozem peccati. atque eterne ultionis vin-
culo ligata existit. Si vero ante confessionem
per cordis contritionem deus per seipsum
sine ministerio sacerdotis et debito om-
nino relaxat. et animam interius purgat
a contagione et fetore peccati. quod ergo mihi
dat quid dimittit sacerdos ubi sunt cla-
ues ille quas dominus tradidit petro
et successoribus eius dicens. tibi dabo
claves regni celorum. et quaecumque liga-
ueris super terram erunt ligata et in ce-
lo. et quaecumque solueris super terram erit
soluta etc. ut autem premissa questio pleni-
us explicari valeat. quasi altius ducto
rete de his clauibus et usu earum disseram.

De clauibus.

Claves iste sunt

non corporales sed spirituales. scilicet
discernendi scia. et potentia iudicandi. i.
ligandi et soluendi. quod dignos recipe. in-
dignos debet excludere a regno ecclesiastice
iudex. Qui sic habet ius ligandi ita et solu-
endi. An ambrosio. dominus par ius et soluendi
esse voluit et ligandi quod utrumque pari con-
ditione permisit. quod quod soluendi ius non habet
nec ligandi habet. et infra. Certum est quod ec-
clesie utrumque licet. heresis utrumque non habet.
Ius enim solum solum permittitur est sacerdotibus
Recte ergo ecclesia sibi vindicat quod veros
sacerdotes habet. heresis vindicare non po-
test quod veros sacerdotes non habet.

**Ambro. in li-
bro de parado.**

De usu clauium

Usus vero harum

clauium multiplex est discernere. scilicet ligandos
et soluendos ac deinde ligare vel soluere
Qui enim indignos ligat vel soluit propria
potestate se putat. i. dignum putat se facit.

**LI
XVIII**

Si sacerdos potest dimittere
vel retinere peccata.

Sz queris utrū

a peccato soluere valeat sacerdos. id ē a culpa vt culpe maculā abstergat. vel debitum eterne mortis soluere valeat quidā arbitrati sunt. cum peccator dupliciter ligatus teneat vt predictum est scz mentis ptagione a cecitate. et debito future pene alter curari per deum. alter solui per sacerdotem. **P**atet em̄ per peccatum quasdam tenebras interiores et maculas a quibus nisi liberetur piciet in tenebras exteriores. **C**ū autem liberat ab his suscitatur a morte peccati. **U**nde apostolus. surge q̄ dormis et illuminabit tibi christus. **S**olus em̄ christus non sacerdos animam resuscitat. ac pulsas tenebras interiorib⁹ et maculis eam illuminat et mundat q̄ anime faciem lauat. **D**ebitum vō eterne pene soluere pcessit sacerdotib⁹. qd̄ in resurrectione lazari signatum asserunt quem christus prius per se interius viuificauit. deinde foras exire iussit eūq; adhuc ligatum soluere apostolis precepit. quia vt aiunt ipse interius animas a caligine maculaq; peccati emundat. sacerdotib⁹ vero dedit vinculu eterne mortis soluere. **A**lii vō dicunt solum deum non sacerdotem debitum eterne mortis dimittere sicut et animam interiorius per se viuificat. nec tamen diffident sacerdotibus traditam potestatem peccata dimittendi et retinendi. quib⁹ dictum est. quorum remiseritis peccata etc. **S**icut enim christus tenuit sibi potestatem baptismi ita et penitentie. **E**t ideo sicut interius gratia sua animam illuminat ita et simul debitū eterne mortis relaxat. **I**pse em̄ per seipsum peccata penitentium tegit. et tunc tegit qñ ad penam non reservat. **T**unc ergo tegit quando debitum pene soluit. **Q**uātem ipse tegat aperte dicit **Aug⁹**. exponens illum locum psalmi. Quorum tecta sunt peccata id est cooperta et ab-

olita **S**i enim texit de⁹ peccata noluit aduerrere. si noluit aduerrere noluit animaduerrere id est punire. sed ignorare. **I**ta ergo dicit a deo tecta vt deus non videat id est eternaliter puniat. **V**idere enim dei peccata est ad penam imputare. auerrere autem facies a peccatis hoc est ea ad penam non reservare. **I**tem **ieronimus** quib⁹ deus dimittit peccata tegit ne in iudicio reuelentur. **I**tem **casiodorus** qui grauia habent peccata alijs deus imputat. alijs per misericordiam non imputat. **E**x his aperte ostendit q̄ deus ipse penitentē soluit a debito pene. et tunc soluit quādo intus illuminat. inspirando veram cordis contritionem. cui sentencie ratio suffragatur et auctoritates attestantur. **N**emo enim vere compungitur de peccato hñs cor ptritum et humiliatum nisi in caritate. **Q**ui autē caritate hz dignus est vita. nemo autē simul dignus est vita et morte. **N**on est q̄ tunc ligat⁹ debito eterne mortis. filius em̄ ire esse desit ex q̄ diligē et penitere incipit. extūc ergo solutus est ab ira q̄ non manet super illum q̄ credit in christum. et super illum q̄ non credit. **N**on q̄ postmodum per sacerdotes cui p̄stet ab ira eterna liberat⁹ a qua iam liberatus est p̄ dñm ex quo dixit p̄stebor. **S**olus ergo deus hominem interius mundat a peccati macula et a debito eterne pene soluit q̄ per pphetas ait. ego solus deleo iniquitates et peccata p̄li. **I**tem **ambrosius**. verbum dei dimittit peccata sacerdos et iudex. sacerdos quidem officium suū exhibet et nullius potestatis iura exercet. **I**dem ille solus peccata dimittit. qui solus p peccatis nostris mortuus ē. **I**tem **aug⁹**. nemo tollit peccata nisi sol⁹ deus. q̄ est agnus tollens peccata mundi tollit autē et dimittendo q̄ facta sunt et adiunando ne fiant et pducendo ad vitam vbi omnino fieri non possunt. **H**is alijsq; plurib⁹ testimonijs docet dominum solum per se peccata dimittere et si cut dimittit quibusdam ita et aliorum quorundam peccata retinet.

Aliorū sententia verior

Iero.

Cassiodorus

Ambrosius. auctoritas probat idem.

Aug⁹. contra iulianum.

Quod sacerdotes etiam dimittunt peccata et tenent peccata suo modo.

Hec ideo tamen

negamus sacerdotibus concessam potestatem dimittendi et retinendi peccata cum hoc veritas in euangelio aperte doceat. **H**inc autem ait Ecclesie caritas que per spiritum sanctum diffunditur in cordibus eorum qui participes sui sunt peccata dimittit. eorum qui non sunt tenet. **I**dem sacerdotes possunt confitentibus parcere quibus enim remittunt. remittit deus. **L**azarus enim de monumento suscitatum obtulit discipulis soluendum. per hoc ostendens potestatem soluendi concessam sacerdotibus. **D**ixit enim quodcumque sol. super terram. et in celo etc. hoc est. ego deus. et omnes celestis milicie ordines. et omnes sancti in gloria mea laudant vobiscum et confirmant quos ligatis et solutis non dixit quos putatis ligare et solvere. sed in quibus exercetis opus iusticie et misericordie. aliter autem vel alia opera vestra in peccatores non agnosco. **I**dem cum veraciter ad deum converso peccata dimittuntur ab eis dimittuntur quibus ipse veraci conversione coniungit. spiritus sanctus ea dimittit qui datus est omnibus sanctis sibi caritate coherentibus. siue se noverint corporaliter siue non. **S**imiliter cum alicuius tenentur peccata. ab eis tenentur a quibus ille cordis prauitate disiungit siue notis corporaliter siue ignotis. omnes mali spiritualiter a bonis se iuncti sunt. **E**cce hic dicit peccata dimitti et teneri a sanctis viris. et tamen spiritum sanctum ea dimittere dicit. **E**t quod maiori consideratione dignum est. **I**dem etiam dicit quod deus per se vel per sanctos suos tamen dimittit peccata. **A**it enim sic Sacramentum gratie dat deus etiam per malos ipsam vero gratiam non nisi per seipsos. vel per sanctos suos. **E**t ideo remissionem peccatorum vel per seipsum facit. vel per ipsius columbe membra quibus ait.

Si cui dimiseritis dimittentur. **E**cce quod varia a doctoribus traduntur super his. et in hac tanta varietate quod tenendum hic sane dicere ac sentire possumus quod solus deus dimittit peccata. et retinet et tamen ecclesie potestatem ligandi et soluendi. si aliter ipse soluit et ligat aliter ecclesia. **I**pse tamen per se tamen ita dimittit peccata. quia et animam mundat ab interiori macula. et a debito eterne mortis soluit.

Quod sacerdotes ligant et solvunt a peccatis.

Non autem hec

sacerdotibus concessit quibus tamen tribuit potestatem soluendi et ligandi. id est ostendendi homines ligatos vel solutos. **U**nus dominus prius leprosum sanitati per se restituit. deinde ad sacerdotes misit. quod iudicio ostenderetur mundatum. ita etiam lazarum iam vivificatum obtulit discipulis soluendum quia et si aliquis apud deum sit solutus non tamen in facie ecclesie solutus habetur nisi per iudicium sacerdotis. **I**n soluendis ergo culpis vel retinendis ita operatur sacerdos evangelicus et iudicat. **P**icut olim legalis in illis qui contaminati erant lepra quod peccatum figurat. **U**nde **I**ero. super mattheum. ubi dominus ait petro tibi dabo claves regni celorum. et quodcumque ligaueris super terram erit ligatus et in celis. et quodcumque solveris super terram erit solutum et in celis. **H**unc inquit locum quidam non intelligentes aliquid sumunt de supercilio phariseorum. ut damnare innocuos vel solvere se putant nocuos. cum apud deum non sententia sacerdotum. sed reorum vita queratur. **I**n leuitico se ostendere sacerdotibus iubentur leprosi. quos illi non faciunt leprosos vel mundos. sed discernunt quod mundi vel mundi sint. **I**ta et hic apte ostenditur quod non sequitur deus ecclesie iudicium. que per subreptionem et ignorantiam interdum iudicat. **D**eus autem semper iudicat secundum veritatem et in

Hieronymus

remittendis vel in retinendis culpis id iuris et officij habent ecclesiastici sacerdotes. quod olim habebat sub lege legales in curandis leprosis. **H**ij ergo peccata dimittunt vel retinent / dum dimissa a deo vel retenta iudicant et ostendunt. **P**onunt enim sacerdotes nomen dei super filios israel / sed ipse benedicit ut dicitur in numeris. hunc modum ligandi et soluendi **I**ero. supra notauit

Alius modus ligandi et soluendi.

Ligant quoque sacerdotes

dum satisfactionem penitentiae confitentibus imponunt. **V**oluunt cum de ea aliquid dimittunt. vel per eam purgatos ad sacramentorum communionem admittunt quem modum superius leo papa notauit. **S**ecundum hunc modum dicuntur etiam sacerdotes dimittere peccata vel retinere. **U**nde superius **aug.** dixit. quibus remittunt remittit deus etc. **O**pus enim iusticie exercent in peccatores cum eos iusta pena ligant / opere misericordie / dum de ea aliquid relaxant vel sacramentorum communioni conciliant alia opera in peccatores exercere nequeunt. **E**t notandum quia quos satisfactione penitentiae ligant / eo ipso a peccatis solutos ostendunt. quia non imponit alicui satisfactio penitentiae / nisi quem sacerdos vere penitentes arbitrat. alij non imponit. et eo ipso peccatum retineri a deo iudicat. **Q**uantez hoc ad claves pertineat **Aug.** ostendit dicens. **F**rustrat claves ecclesie qui sine arbitrio sacerdotis penitentiam agit. si sine oris professione criminis indulgentiam impetrat. **E**st et alius modus ligandi et soluendi qui per excommunicationem geritur dum aliquis secundum canonicam disciplinam tercio vocatus ad emendationem manifesti delicti et satisfactio villi pendens sententia ecclesie a loco orationis et sacramentorum communionem et fidelium consortio precipitur ut erubescat

Aug. i libro de penitentia

et pudore sceleris conuersus peniteat ut sic spiritus eius saluus sit. et si penitentiam perficiens resipuerit / negat communioni admittit. et ecclesie reconciliatur. **N**ec est autem ecclesie anathematizatio. hanc penam illis qui digne percellunt infligit quia gratia dei et protectio illis amplius subtrahit. ac sibi ipsis relinquitur ut sit eis liberum ruere in interitum peccati. **I**n quos etiam maior dyabolo semendi datur potestas. **P**rationes quoque ecclesie et benedictionum ac meritum suffragia eis nequaquam suffragari putant.

Quomodo secundum hos modos intelligendum sit illud. **Q**uodcumque sol.

Secundum hos

ligandi et soluendi modos quod uerum est quod dicitur quodcumque solueris super terram. e. so. et in ce. et quodcumque ligas. super terram. e. ligas. et in ce. etc. **A**liquando enim ostendunt solutos vel ligatos qui non sunt apud deum. et pena satisfactionis et excommunicationis interdum indignos ligant vel soluant / et indignos sacramentis admittunt / et dignos admitti arcent / sed intelligendum est hoc in illis quorum merita solui vel ligari postulant. **T**unc enim sententia sacerdotis iudicio dei et totius celestis curie approbatur et confirmatur / cum ita ex discretione perdit ut reorum merita non contradicant / quoscumque ergo soluant vel ligant adhibentes fidem discretionis reorum meritis soluant vel ligantur in celis id est apud deum / quia diuino iudicio sacerdotis sententia sic progressa approbatur et confirmatur. **N**os ergo secundum merita sententia ecclesie percellit ledit et illi foris sunt apud deum. **Q**ui autem non meruit sententia ecclesie non ledit nisi contemnat. **U**nde **origen.** **E**xistat quis a veritate. a fide. a caritate. per hoc existat de castris ecclesie / etiam si episcopi voce non abiciatur / sicut econtra

Origenes super per leuiticum

aliquis non recto iudicio foras mittit. sed si non egit ut mereret exire nihil le-
ditur. Interdum enim qui foras mitti-
tur intus est. et qui foras est intus vi-
detur retineri. Ecce qualis et quantus
est usus apostolicarum clauis. Ita ostē-
sum est ex parte qualiter sacerdotes di-
mittunt peccata vel tenent et tamen re-
tinuit sibi deus quandam singularem po-
testatem dimittendi vel retinendi. quia
ipse solus per se debitum eterne mor-
tis soluit et animam interius purgat.

**Que sint interiores tenebre et
interior macula.**

Hic querit que

sit illa macula et que sint ille tenebre in-
teriores a quibus deus interius anima
purgat cum veram penitentiam immit-
tit. De tenebris et interiori caligine sa-
tis facile est intelligere et respondere.
Cum enim quis mortaliter delinquit
et gratia virtutis priuatur si qua pces-
sit et naturalium bonorum elisionem pa-
titur. unde et intellectus obtunditur. et
totus homo interior obtenebratur. et ita
quasi caligine quadam mens obnoluit
que caligo peccati pena est. Hanc vero
deus pellit cum penitentiam immittit
per quam perditam bona restituit et vicia
repat. Unde propheta. nebulam sicut
cinerem spargit. et que est macula pec-
cati a qua animam lauat. Ecce enim quod
voluit facere homicidium et perpetravit
quo patrato desinit tam velle quam facere
nondum tamen vere et humiliter peni-
tet nec confiteri proponit. Que ergo re-
mansit in anima eius macula. mala voluntas
quidem fuit macula illius anime. et illa
transit. Macula etiam est si penitere con-
temnit. sed hoc est peccatum aliud a pre-
cedenti. Que ergo macula remansit a qua
in penitentia purgatur. Polluta quidem
est anima quousque peniteat sic erat dum
in ea praua erat voluntas. Sicut enim
qui tangit morticinum vel aliud immu-
dum ita pollutus est post tactum quousque

lauatur. sicut fuit dum tangeret ita post
actum peccati ita polluta remanet ani-
ma. sicut fuit in ipso actu peccati. quia
ita est longe a deo per dissimilitudinem
qui est vita et mundicia mentis. sic fuit
dum peccatum ageret. Ipsa ergo dissi-
militudo que inest anime ex peccato. et
est a deo elongatio. anime macula in-
telligitur a qua purgatur in penitentia. et autem
solus deus facit qui solus suscitatur ani-
mam et illuminat. Quod sacerdotes ne-
queunt qui tamen medici sunt anima-
rum. Unde propheta. Nunquid medici
suscitant et confortant tibi. quod ex-
ponens angelus ait. Boni doctores recte
medici dicuntur qui viuentes curare mi-
sterio possunt. et non mortuos suscitare.
Sola enim dei gratia reuiuiscunt.

**Quando hee clauis dentur et
quibus.**

Est quam **DI XIX**
omnis est qui sint clauis apli-
ce. et quis earum usus su-
per est inuestigare quan-
do iste clauis datur et quibus dantur hee
clauis per ministerium episcopi alicui
in promotione sacerdotum. Cum enim re-
cipit ordinem sacerdotale simul et has
clauis recipit. Sed non videtur quod omnes
vel soli sacerdotes has clauis habeant
quia plerique ante sacram ordinationem
scientiam discernendi habent. plures
post consecrationem ea carent. sane vi-
ci potest quod alteram clauis istarum. id est
scientiam discernendi non habent om-
nes sacerdotes. Unde dolendum est atque
lugendum. Multi enim licet indiscer-
ti atque scientie qua eminere deberet sa-
cerdotes exortes sacerdotum gradum re-
cipere presumunt. vita et scientia eo in-
digni. qui nec ante sacerdotium nec post
scientiam habent discernendi qui ligandi
sint vel soluendi. Ideoque illarum clauis
in consecratione non recipiunt. quia sem-
per scientia carent. Qui vero ante sacer-
dotium scientia discernendi preediti sunt

**et non omnis
sacerdos alte-
ram clauis habet
scilicet scientiam
discernendi.**

licet habeant discretionem non tamen in eis est clavis. quia non valent ea claudere vel aperire. Ideoque cum promouetur in sacerdotem clauem discretionis recte dicitur accipere. quia et ante habita discretio augetur et fit in eo clavis ut ea iam valeat uti ad claudendum vel ad aperiendum.

Si alteram clauem omnes habeant scilicet potentiam ligandi et soluendi.

Eunqz iam con

stet non omnes sacerdotes illas duas claves habere. quia scientia discernendi plerique carent de altera. id est potentia ligandi et soluendi. queritur utrum omnes sacerdotes eam habeant. Quidam enim hanc potestatem putant illis solis esse concessam qui doctrinam simul ac vitam apostolorum seruant. Illas enim claves promisit dominus petro et imitatoribus eius tantum ut aiunt qui etiam autoritatem vident in munimentum sue opinionis. Hoc enim dicunt augustinus sensisse ubi ait superius Remissionem peccatorum vel per seipsum facit deus vel per columbe membra. dicit etiam idem peccata dimitti vel teneri a sanctis. Idem super exodum ubi de lamina aurea legitur. erat autem lamina aurea semper in fronte sacerdotis. hoc inquit significat fiduciam bone vite. quam qui vere per sequeque non significatione sed veritate sacerdos habet solus potest auferre peccata. Item gregorius. illi soli habent in hac carne positi potestatem ligandi. et soluendi. Sicut sancti apostoli qui illorum exempla simul cum doctrina tenent. Item ex dictis originem. hec potestas soli petro concessa est et imitatoribus petri. Nam quicumque vestigia petri imitantur habent recte ligandi et soluendi potestatem. His aliisque testimoniis innituntur qui asserunt potestatem ligandi ac soluendi illis solis concessam sacerdotibus qui vita et doctrina pollent sicut apo-

stoli.

Aliorum sententia verior.

Aliisqz autem vi

detur quod et mihi placere fateor. cum dictis sacerdotibus hanc clauem dari seque ligandi et soluendi. sed non eam recte ac digne habent nisi qui vitam et apostolicam doctrinam seruant. Nec premisse auctoritates malos sacerdotes hanc potestatem negant habere. sed illos solos digne ac recte ac potestate uti significant qui predicti sunt vita et doctrina apostolica. quia soli ipsorum apostolorum imitatores digne recteque possunt ligare et soluere. et per dominum tantum vel per sanctos in quibus habitat spiritus sanctus digne et recte fit remissio vel retentio peccatorum. fit tamen et per illos qui sancti non sunt. sed non digne vel recte. Dat enim deus benedictionem digne poscenti etiam per indignum ministrum. Vero hanc potestatem habeant omnes sacerdotes. Iero. testatur super illud locum euangelii. ubi dominus dixit petro tibi dabo claves regni celorum. Habent inquit iudiciariam potestatem eadem alii apostoli habet et omnis ecclesia in episcopis et presbiteris. Sed ideo petrus eam specialiter accepit ut omnes intelligant quod quicumque ab unitate fidei et societate ecclesie se seuerauerit nec a peccatis solui. nec celum potest ingredi. Item quod sacerdos etiam si malus sit gratiam tamen transfundit pro sue dignitatis officio. Aug. ostendit dicens dictum est a domino in numeris ad moysen et aaron sacerdotes. vos ponite nomen meum super filios israel. Ego dominus benedicam eos ut gratiam traditio per ministerium ordinati transfundat hominibus. nec voluntas sacerdotum obesse vel potestesse possit. sed meritum benedictionem poscentis. Quanta autem sit dignitas sacerdotalis officii et ordinis hinc aduertamus. Dictum est de nequissimo caypha inter cetera. Hoc autem

Aug. in li. de baptismo

Aug.

Greg. in tractatu euangeliorum.

Et omnes sacerdotes habeant potestatem ligandi et soluendi confirmat.

Ad etiam per indignos transfundit gratia dignis.

Aug. in li. questionum noui et vet. t.

LI
a se
rifer
diti
sequ
di
non
ordi
dei
dion
prie
mini
gust
efici
virtu
geru
tudir
lum
quicu
gura
et mo
preste
dos
dictio
que
omni
nig
tat b
dicun
gratia
agunt
tis led
Ande
cerdot
ris fou
tes q
bumili
nibus
Beh
lachia
nibus
P
tentie
ministe
diction
malach
commi

a semetipso non dixit. & cum esset pontifex anni illius prophetavit. p qd ostenditur spiritum gratiaz non personam sequi digni vel indigni. & ordinem traditionis. vt quis aliqua boni meriti sic non tamen possit benedicere nisi fuerit ordinatus vt officij misterij exhibeat dei autem est effectum tribuere benedictionis. **P**inc evidens ostendit ordo nō priuari potestate tribuendi gratiaz ob ministri indignitatem. **P**uic tamen augustinus sentencie videt obuiare qd ait eficius. **S**acerdotes inquit non ppria virtute benedicunt. & quia figuraz xpi gerunt. & ppf eum qui in ipsis ē plenitudinem bñdictionis tribuunt. **N**ec solum is qui sacerdotium sortitus ē. sed quicunq; christum in seipso hz & eius figuram gerit p quersionem bonam sicut & moyses ydoneus ē vt benedictionem prestat. **E**cce hic habes q non soluz sacerdos & omnis in q christus habitat bñdictiones prestat. & alia est benedictio que solis sacerdotib' pgruit. alia q ab omnib' bonis communiter exhibet. **B**eniq; illi sacerdotes in quibus xps habitat benedictionis plenitudinem tribuunt. non quia soli illi transfundant gratiaz. & quia illi soli licite & digne id agunt. nec subditos mala vita sacerdotis ledit. si bona faciunt que ille dicit. **U**nde greg. multi dum plus vitam sacerdotum q suam discutunt. in erroris foueam dilabunt. minus pſiderantes q nisi eos vita sacerdotis lederet si humiliter bonis sacerdotuz ammonitionibus aurem accomodarent.

De hoc quod scriptū est in malachia. **M**aledicaz benedictionibus vestris.

Premissis ostententia qua dicit etiam p mali sacerdotis ministerium transfundi gratiam benedictionis. videt obuiare qd domin' p malachiam pphetaz malis sacerdotib' comminat. maledicam benedictionib'

vestris. **E**t alibi. ve his qui viuificant animas que non viuunt. & mortificant animas que non moriunt. **S**i em male dicit dominus bñdictionibus eorum. & si anime quas viuificant non viuunt. q modo p eos gratia benedictionis trasfundit. **B**ed illud capitulu. maledicaz. quidam referunt ad hereticos. qui ab ecclesia preclisi sunt. & ad excommunicatos quoz bñdictiones fiunt maledictiones. his qui eoz sequuntur errores. **I**llud vero alteruz scz viuificant & c. super omnes illos sacerdotes exponit q absq; clauē scientie & forma bone vite. psumunt ligare vel soluere. **B**ed nullus officio sacerdotis vti debet nisi immunis sit ab illis que in alijs indicat. alioquin seipsum condemnat. **Q**ualem aut oporteat esse qui aliorum index constituit. **A**ug. describit ita dicens. **S**acerdos cui omnis offert peccator an quez statuit omnis languor in nullo eoz sit iudicandus. q in alio iudicare est pmpus. **I**udicans enim alium qui est iudicandus condemnat seipm. **C**ognoscat ergo se & purget in se qd alios videt si bi offerre. caueat vt a se. picerit qcqd in alio damnosum reperit. **A**nimaduertat q qui sine peccato est primus in illam lapidem mittat. **I**deo enim liberavit peccatricem quia non erat qui in se piceret lapidem. quomodo lapidaret qui se lapidandū cognosceret. **N**ullus enim erat sine peccato in quo intelligit omnes fuisse reos. **N**am venialia semper remittebant p cerimonias. **N**ota nam venialia hic dicit et criminalia fm legem. vt venialia putabant que p cerimonialia dimittebant. sine morte vel mutilatione. criminalia que morte vel mutilationem inferebant. **S**i quod ergo in eis erat peccatum criminale erat. **I**n hoc ergo patentissimum est crimen sacerdotum & detestabile qui non prius se non iudicant & alios alligant. **C**aveat spiritualis index sicut non committit crimē nequicie. ita nō careat munere scientie. **O**portet vt sciat cognoscere quicqd debz iudicare. **I**udiciaria

Quales debz esse videt ecclesiasticus. **A**ug. in li. 8 penitentia

Eficius super leuiticum.

enim potestas hoc postulat ut quod de
bet iudicare discernat. Diligens ergo
investigator sapienter interroget a pec
catore quod forsitan ignorat vel vere
cunctia velit occultare. Cognito vero cri
mine varietates eius non dubitet inve
stigare et locum et tempus et cetera que su
pra diximus quibus cognitis adsit be
nivolus paratus erigere et secum onus
portare. et habeat dulcedinem in affe
ctione. discretionem in varietate. doce
at perseverantiam. caueat ne corruat
ne iuste pdat iudiciariam potestatem.
et si enim penitenti ei possit acquirere
gratiam non tamen mox restituat i po
testatem primam. Et si petrus p^r lap
sum restitutus fuerit et sepe lapsus sacer
dotibus reddita sit dignitas potestas.
non tamen est necesse ut omnibus con
cedat quasi ex auctoritate. Iuuenis au
toritas que pcedit et quasi imperat. Iu
uenis auctoritas alia que non concedit
sed vetat que scripture non repugnant
sed concordant. Cum enim tot sunt qui
labunt. ut pristinam dignitatem ex au
toritate defendant et quasi vsus peccat
di faciant sibi. recidenda est spes ista.
Si vero locus est. ubi ista non concur
rant. restitui possunt qui peccant. Ex
his satis ppendit qualis debeat esse sa
cerdos qui alios ligat et soluit discretus
scilicet et iustus. alioquin mortificat sepe a
nimas que non moriunt. et vivificat que
non vivunt et ita incidit in maledictio
nis iudicium. Illud autem malachie. scilicet.
maledicam benedictionibus vestris. siue
super hereticos tantum et excommuni
catos siue super omnes sacerdotes que vi
ta et scientia carentes benedicere psum
unt dictum accipias. sic intelligi potest
maledicam benedictionibus vestris. id est.
his que in eis benedictionibus possidetis.
quia faciam ea credere vobis in male
dictionem non in benedictionem. quia
et si benedicunt sanctis non hoc faciunt
ex vero corde. et ideo eorum benedictio eis
vertit in maledictionem. vel maledicam
benedictionibus vestris id est quod a vobis
benedicis a me erit maledictum quia be

nedicunt inique agentibus adulanturque
peccantibus dummodo divites sint.

De his qui in fine penitent.

Sciendum est etiam quod tempus penite
tie est usque in extremum
articulum vite. **Leo** papa
papa. nemo est desperandus dum in hoc
corpore constitutus est. quia nonnunquam quod
diffidentia etatis differt per filio maturo
re perficitur. **Augustinus**. tamen de penitentiam dif
ferentibus ita scribit. Si quis peccatus in
ultima necessitate. voluerit accipere pe
nitentiam et accipit. et mox reconcilia
bitur et hinc vadit fateor vobis non il
li negamus quod petit. sed non presumimus
quia bene hinc exit. si securus hic exie
rit ego nescio. penitentiam dare possu
mus. securitatem vero non. Nunquid
dico damnabitur. sed nec dico liberabitur
vis ergo a dubio liberari. age peniten
tiam cum sanus es. si sic agas dico tibi
quia securus es. quia penitentiam egis
sti eo tempore quo peccare potuisti. si
vis agere penitentiam quando iam pec
care non potes peccata te dimiserunt non
tu illa. Item due res sunt. aut ignoscitur
tibi aut non ignoscitur. quid horum
tibi sit futurum nescio. ergo tene certum.
dimicte incertum. sed quare hoc dixit augustinus.
cum penitentia que in fine agit in psal
mo appellet sacrificium vespertinum.
quod erat acceptabilis in lege. et in qua
cunque die invocet deus adsit. et quacunque
hora ingemuerit et puerius fuerit pec
cator vita vivet et non morietur. Sed illa
dixit Augustinus. propter illos qui penitentiam
usque in finem vite pertrahunt. et tunc non ex
rei amore videntur penitere sed timore
mortis quasi ex necessitate. Unde ideo
quasi aperiens quare superiora dixerit
ait nullus expectet quod peccare non potest
Arbitrarius enim libertatem querit deus ut
delere possit commissam non necessitate
caritatem. non tamen timorem. quia non
in solo timore vivit homo. Quam ergo

Leo papa

Augustinus

Augustinus in libro
de penitentia

sero penitet oportet non solum timere iudicem / sed diligere. quia sine caritate nemo saluus esse potest. Non ergo tamen timeat penam qui penitet sed anxietate pro gloria / quae peruersio si contigerit alicui etiam in fine desperandum non est de eius remissione. sed quoniam vix vel raro est tanta iusta peruersio timendum est de penitentia sero. maxime cum filii quos illicite dilexit sint praesentes. vixor et mundus ad se vocet. multos solet serotina penitentia decipere. sed quoniam deus semper potens est. semper etiam in morte iuuare valet quibus placet. Cum ergo oportet sit non hominis sed dei fructifera penitentia inspirare eam potest quodcumque vult sua misericordia et remunerare ex misericordia / quos damnare potest ex iusticia. Et quoniam multa sunt quae impediunt et languentem retrahunt periculum est et interitui vicinum ad mortem pertrahere penitentiae remedium. Et magnum est cui deus tunc inspirat si quis est veram penitentiam. Et si etiam sic conversus vita vivat et non moriatur. non permittimus quod evadat omnem penam. Nam prius purgandum est igne purgationis. qui in aliud seculum distulit fructus conversionis. Hic autem ignis et si eternus non sit miro modo gravis est. excellit enim omnem penam quae unquam passus sit aliquis in hac vita. nunquam in carne tanta inuenta est pena. licet mirabilia martires passi sunt tormenta et multi nequissimi quanta sepe sustinuerunt supplicia. Ex his satis ostenditur quod periculosum sit differre penitentiam. usque in finem vitae si tamen etiam tunc vera habeat penitentia hominem liberat et vitam mortuo impetrat. non sic tamen ut nullam sentiat penam nisi forte tanta sit vehementia gemitus et contritionis quae sufficiat ad delicti punitionem. licet ergo sit difficile ut tunc sit vera poenitentia quae tam sera venit quam cruciatus ligat membra. et dolor sensus opprimit ut vix homo aliquid cogitare valeat melior est tamen sera quam nulla. Poenitentia enim si in extremo vitae hyatu advenit sanat et liberat. Multum sera fuit latronis pe-

nitentia / sed non fuit sera indulgentia. sed licet latro veniam meruisset in fine de omni crimine / non tamen dedit baptizatis peccandi et perseverandi auctoritatem.

De his qui hic penitentiam non complent.

Si vero querit

de illis qui in hac vita penitentiam non complent. utrum transitori sint poenitentiae ut ibi quasi compleant quod hic minus fecerunt / idem dicimus et de istis esse sentiendum et de his qui in extremis penitentiam si enim tanta fuerit cordis contritio et delicti exprobratio. ut sufficiat ad puniendum peccatum / liberi ab alia poenitentia transiunt ad vitam / et si inextrema fuerit penitentia. quia perfecte penituerunt et in gemuerunt corde. Qui vero non a deo confortantur corde et ingemiscunt pro peccato si ante expletionem poenitentiae discesserint. ignem purgatorium sentiunt et gravi poenitentia quam si hic impleverint poenitentiam. Horrendum est enim incidere in manus dei viventis. Deus enim cum sit misericors et iustus ex misericordia poenitenti ignoscit non reservans peccatum ad poenam eternam. Ex iusticia vero impunitum non dimittit delictum. aut enim homo punit aut deus. homo autem punit poenitendo. et est poenitentia interior et exterior. Si ergo interior poenitudo fuerit tanta ut sit sufficiens ultio peccati deus qui bene novit ab illo qui taliter poenitit ulterius poenam non exigit. Si vero interior poenitudo non sufficit in vindicta peccati nec exterior poenitentia implet / deus qui modos et mensuras peccatorum et poenarum novit addit poenam sufficientem. Studeat ergo quisque sic delicta corrigere ut post mortem non oporteat poenam tollerare. Quedam enim peccata mortalia in poenitentia fiunt venialia. non tamen mori sanant. Depe infirmus moreret si non medicaret. non tamen statim medicatur sanatus. languet post videtur / qui prius erat moriturus. Qui autem impenitentes

moris omnino moris. et eternaliter cruciatur. Si enim semper viveret semper peccaret.

De illo cui sacerdos in discretus iniungit parvam penitentiam.

Si vero illo que

ritur qui satisfactionem iniunctam impleverit que ignorantia vel negligentia sacerdotis peccato digna non fuerit. utrum de vita migrans ab omni pena liber sit. idem respondeo quod supra de illo qui penitentiam non complevit. dixi. Quod si tantum est lamentum interioris doloris ut sufficiat in vindicta peccati omnino liberatus est. Si vero non sufficit dolor interior simul cum pena iniuncta addet deus penam. Quae autem interdum sufficiat dolor interior ad vindictam peccati certum documentum habemus in illo latrone qui sola metis contritione et confessione statim ut conversus fuit paradisum ingredi meruit. si quia dispensatores ecclesie contritionis quantitatem non perpendunt quibus non est datum intelligere occulta cordium omnibus leges penitentiae constituunt. tam magis quam minus de peccato dolentibus quorum studium ad hec precipue tendere debet ut cordis dolorem quantum fas est cognoscant et secundum ipsius modum satisfactionem iniungant. Unde augustinus. In actione penitentiae ubi tale commissum est ut is qui promissit a christi etiam corpore separet non tam consideranda est mensura temporis quam doloris. Cor enim contritum et humiliatum deus non despicit. verum quia plerumque dolor alterius cordis occultus est alteri nec in aliorum notitiam nisi per verba vel alia quaecumque signa procedit cum sit coram illo cui dicis. Remittis meus a te non est absconditus. Recte constituuntur ab his qui ecclesius praesunt tempora penitentiae ut satisfaciatur etiam ecclesie in qua peccata ipsa remittuntur. extra eas quippe non

remittuntur. Ipsa enim spiritus sanctus pignus accepit sine quo non remittuntur vlla peccata. Item iero. Mensuram temporis in agenda penitentia id non satis aperte praefigunt canones per vno quoque crimine ut de singulis dicant qualiter vnumquodque emendandum sit sed magis in arbitrio sacerdotis intelligentis relinquendum statuerunt quia apud deum non tantum valet mensura temporis quam doloris. nec abstinencia tantum ciborum quantum mortificatio viciorum. Ideoque tempora penitentiae per fidei et conversationis fidelium penitentium abbrevianda precipiunt. et per negligentia peritela. per quibusdam tamen culpis modi penitentiae sunt impositi.

Cor morientibus non sit imponenda satisfactio sed innotescenda

Bolet etiam que

ri utrumque satisfactionis lex morituris sit imponenda de quo theodorus cantuariensis episcopus in penitentiali suo sic ait ab infirmis in periculo mortis positus pura inquirenda est confessio peccatorum. non tamen est illis imponenda quantitas penitentiae sed innotescenda. et cum amicorum orationibus et elemosinarum largitionibus pondus penitentiae sublevari si forte migraverint. si vero convalescerit penitentiae modum a sacerdote impositum diligenter observent. Aliis vero per qualitatem peccati penitentia decernenda est praesidentium arbitrio. Unde leo papa tempora penitentiae habita moderatiori constituenda sunt tuo iudicio. pro ut conversorum animos prospexeris esse devotos. pariter etiam habere debes etatis senilis intuitum. et respicere periculorum quorumcumque vel egritudinum necessitates.

In necessitate non est neganda penitentia vel reconciliatio.

Aug. i ench.

Ger.

Leo papa

Sciendum etiā

q̄ tempore necessitatis non est negāda penitentia vel reconciliatio penitenti- bus. Unde leo papa. his qui tempore necessitatis et periculi vrgentis instan- tia presidium penitentie et mox reconci- liationis implozant / nec satisfactio in- dicenda est / nec reconciliatio denegā- da. quia misericordie dei nec mēsuras possumus ponere. nec tempora diffini- re. Qd si ita aliqua egritudine aggra- uati sunt vt qd paulo an poscebāt sub presenti significare nō valeant / testimo- nia eis fidelium circumstantiūz pdesse debent simulq; penitentie et reconcilia- tionis consequantur beneficium. Item Iulius papa Si presbiter penitentiaz abnegauerit morientibus reus erit ani- marum. quia dominus ait cum puer⁹ fuerit tunc saluus erit. Vera enim cō- fessio vltimo tempore potest esse. quia non modo temporis sed etiam cordis deus inspector est sicut latro pbat.

¶ Presbiter nō reconciliet in- consulto episcopo nisi in neces- sitate.

Non debz tamē

presbiter reconciliare penitentem inco- sulto episcopo nisi vltima necessitas co- gat. Unde in cartaginensi concilio. pre- sbiter inconsulto episcopo nō reconci- liet penitentes. nisi absente episcopo si vltima necessitas cogat. Cuiuscunq; pe- nitentis publicum crimen est q̄ vniuer- sam commouerit vrbez ante absidea sci- licet introitum ecclesie manus ei impo- natur. Item aurelius eps dixit Si qd in piculo pstitutus fuerit et se reconci- liari diuinis altarib' petierit si episco- pus absens fuerit. debet presbiter con- sulere episcopum. et sic periclitantem eius pcepto reconciliare. In consulto vero episcopo non potest excommuni- catos vel publice penitentes presbiter reconciliare. Unde in cartaginensi cō-

cilio secundo statutum ē. vt crisma vel reconciliatio penitentium et puellarum psecratio a presbiteris non fiat Item recōciliare quemq; in publica missa p- sbitero non liceat. puellaz tamen con- secratio p sulto episcopo p presbiteruz fieri valeat. Unde in cartaginensi con- cilio scdo presbiter in pulto ep̄o virgi- nes non consecret. crisma vero nunq; conficiat. Sic pcepto ep̄i potest pre- sbiter consecrare virgines / sic et recon- ciliare penitentes.

¶ In oblatio eius sit recipienda qui currens ad penitentia pre- uenitur morte.

Si autem queri

tur de illo qui ad penitentiam festinans sacerdotem inuenire nō potuit et ita de- cessit. vtz oblatio eius sit recipienda di- cimus qd est. Vñ in concilio apaneli. si aliquis fuerit mortuus qui non sit con- fessus / et testimonium hz bonum et non poterat venire ad sacerdotem. sed pre- occupauit eum mors in domo vl' in via faciant p eo parentes eius oblationem ad altare / et dent redemptionem p cap- tiuis.

¶ De peccatis que post hanc vi- tam dimittuntur.

¶ Olet etiā

¶ queri vtz post hanc vi- tam aliqua peccata re- mittantur. Q; aliqua p- hanc vitam remittant xps ostendit in euangelio vbi ait qui peccauerit in spi- ritum sanctum non remittet ei neq; in b- seculo neq; in futuro. Ex hoc dat intel- ligi sicut sancti doctores tradunt q̄ que- dam peccata in futuro dimittent. que- dam em̄ culpe in b- seculo relaxant. q̄- dam vero parue etiaz in futuro. que q- dem post mortem grauant. s̄ dimittun- tur si digni sunt. si bonis actibus in hac

Iulius papa

In concilio car- taginensi.

Aureli' papa

Aug. in li. 8
ciuitate dei.

vita meruerunt vt dimittat eis. **De** illis etiam qui edificant lignum. fenum stipulam dicit aug. qd ignem tribulationis transitorie inuenient cremabilia edificia que se cum portauerunt crematem. **A**it enim sic. post istius sane corporis mortem donec de igne purgatorio veniatur ad diem damnationis et remunerationis si hic temporis intervallo spiritus defunctorum qui edificauerunt lignum. fenum. stipulam. huiusmodi ignem dicant perpeti quem alij non sentiunt qui huiusmodi edificia non portauerunt. vt inueniant ignem transitorie tribulationis venialia concremantem non redarguo. quia forsitan verum est sed quia dicitur saluus erit quasi pignem contemnit ille ignis. **G**rauior tamen erit ignis ille qd quicquid potest homo pati in hac vita. **H**ic aperte insinuat qd illi qui edificant lignum. fenum. stipulam. quedam cremabilia edificia. i. venialia peccata secum portant que in igne emendatorio cremant. **U**nde constat quedam venialia peccata post hanc vitam deleri.

Quod alij citius alij tardius purgantur in igne.

In illo autem igne

ne purgatorio alij tardi' alij citi' purgantur fm qd ista peccata magis vel minus amauerunt. **U**nde aug. post hanc vitam incredibile non est. nonnullos fideles pignem quendam purgatorium quanto magis minusve bona peccata dilexerunt tanto tardius citiusq; saluari. **U**nde non frustra illa tria distinguit apostolus lignum. fenum. stipulam. que illi edificant. qui et si aliena non rapiunt rebus tamen infirmitatibus concessis aliqua dilectione inherant. qui fm suos amandi modos vel diutius vt lignum vel minus vt fenum vel minimuz vt stipulam ignem sustinebunt. **Q**ui vero super edificant aurum. argentum. lapides preciosum. de utroq; igne securi sunt non

Aug. in ench

Quid sit edificare li. 7. fe. si.

Aug. sup ps cxxij.

solum de illo eterno qd cruciaturus est impios in eternum sed etiam de illo emendatorio quo purgabuntur quidam saluandi. **H**ic obici potest si p lignum. fenum stipulam. venialia intelliguntur peccata et nullus adeo perfectus est qui venialiter non peccet. ergo qd edificant. aurum argentum lapidem preciosum edificant etiam sibi lignum. fenum. stipulam. ergo pignem transibunt. **A**d qd dicitur quia non omnis qd venialiter peccat lignum. fenum. stipulam edificat sicut econuerso non omnis qui contemnat deum. diligit proximum. et opera bona facit edificat aurum argentum lapidem preciosum. et tamen in auro intelligit contemplatio dei. in argento dilectio proximi. in lapide precioso bona opera. **S**i illi qd edificant lignum fenum stipulam. dominum contemplant et proximum diligunt et opera bona faciunt. nec tamen edificat aurum argentum lapidem preciosum. **N**ec enim edificat qui sic illa tria facit vt cogitet que sunt dei. et quomodo placeat deo. non mundo. **L**ignum vero et fenum. et stipulam. accipi possunt secularium rerum quibus licite processerunt tales cupiditates vt amitti sine animi dolore non possint. **N**ec ergo edificat is qui cogitat que mundi sunt. quomodo placeat mundo. qui circa diuitias suas quodammodo carnali affectu tenet. et tamen ex eis multas elemosinas facit. nec peccatis aliquid fraudis vel rapine molitur. **E**x his ergo patet qd non idem homo simul hec et illa edificat. **I**lla enim edificatio perfectior tantum est qui non cogitant placere mundo. sed tamen deo. qui et si venialiter aliquando peccant seruoze caritatis ita assumitur in eis peccatum sicut gutta aque in camino ignis. et ideo nunquam secum portant cremabilia. **N**ec autem inferior edificatio minoruz est qui non tamen deo sed etiam mundo placere cogitant deum tamen preponunt. si vero mundum preponerent non superedificarent sed destruerent fundamentum. **A**ffectiones ergo carnales quibus dediti sunt de omnibus rebus possessionibus ita vt nil preponant

Opinio.

Solutio.

Quid sit edificare a. a. et l. p.

Aug.

pro illis tribus significant que in mentes perfectorum non cadunt. et si alia venialia admittant. In cordibus vero minorum interduz durant vsq; in fines. qui cum talibus edificijs transeunt. et dissoluent in igne. ipsi vero merito fundamenti salui erunt. Grauius tamen penam sentient. Ex quo apparet quantaz hic misericordiam exhibet deus et quantaz ibi exerceat severitatem. cum per eodem peccato multo gravius ibi puniat quam hic.

Opinio quorundam cum obiectone.

Bed forte dices

illud esse accipiendum de pena peccati non de ipso peccato. quod gregorius dicit quedam leuia in futuro dimittenda. Si enim veram penam habuerit quis peccata omnia dimissa sunt ei. sed pena forte remansit. Ideoque si vere penitens obijt sine peccato transit. Si autem vere penitens non est in obitu maculam portat que nunquam delebit. Qui vero edificat lignum. fenum. stipulam vere penitet quia bonus est et caritatem habet et in caritate de hac vita transit. et sine peccato transit. non sequitur. Verum quidem est quia bonus est et caritatem habet et vere penitet et tamen cum veniali peccato transit quod non deleuit penam. Penitentia enim non delet nisi peccatum illud quod deserit homo. tale autem peccatum sepe in hac vita non relinquitur ab homine. et tamen vere penitens est et si non de omnibus venialibus peniteat. potest enim quis de omni mortali et de omni veniali penitere. excepto vno de pluribus venialibus quidem. sicut habet quis caritatem et vnum vel plura venialia. quod si criminalibus nullatenus esse potest. Est enim aliquis bonus caritatem habens et adhuc quodam cupiditatis affectu amans hec secularia. talis existens subita morte opprimetur. In illo terreno affectu mortuus est. et tamen saluabitur a quo non se hic absoluit. ergo post hanc vitam ab il-

lo purgabitur. Constat igitur quedam peccata et leuia post hanc vitam dimitti. Si vero de pena peccati illud intelligi voluerint auctores cur magis commemorassent leuia quam graua. cum etiam grauium pena hic inextrema post hanc vitam restet.

De generali confessione quid prosit.

Post hec considere

randus est quid prosit confessio illa ubi singula peccata que quisque fecit non exprimitur. Hanc dici potest quod omnia criminalia semel saltem oportet in confessione exprimere. nisi aliqua a mente exciderint. sed quia nemo delicta intelligit omnia generaliter saltem ea profiteri quorum memoria non habes. et sic nihil celasti de sceleribus tuis. Venialia vero quia innumera bilia sunt sufficit generaliter profiteri. nisi aliquando sint frequenter iterata. perfectius est tamen etiam illa exprimere si vales. Ideoque quod cotidie generaliter fit confessio in ecclesia pro venialibus scilicet peccatis quod cotidie admittimus et per illis mortiferis quorum noticiam non habemus. **Aug.** veritatem dicit deo penitens quoniam nihil illi de commissis sceleribus celat non quod et si voluntate celauerit deus ignoret. sed veritate sibi dici vult ab eo ut veniam consequatur. Si vero mente aliquando exciderint. profiteatur veritatem deo cum generaliter dixerit. deus qui nosti occulta cordis et opera mea et delicta a te non sunt abscondita quibus veniam largiaris precor. et hec est veritas profiteris quas diligit deus. Unde. Ecce enim veritatem dilexisti. hic insinuat quod generalis confessio etiam mortalia delet quod rum intelligentia non habet.

Nemo confiteatur peccata que non fecit.

Sicut autem pe

nitens celare non debet peccatum suum quia superbia est. ita nec humilitatis causa fateri

Aug. in quinta responsione contra pellagios.

Quod aliquis vere penitet et si non de omni veniali.

Aug. de ver-
bis apli.

se reum illius qd se non pmisisse noscit
qz incauta est talis humilitas z pecca-
tozem pstituit. **Unde aug.** cum humi-
litaris causa mentiris / si non eras pec-
cator ante qz mentireris / mentiendo ef-
ficeris quod vitaras. **Veritas** in te nō
est nisi ita te dixeris peccatozem vt iaz
esse cognoscas. **Veritas** autez ipsa est
vt quod es dicas. nam quomodo est ve-
ritas vbi regnat falsitas.

**De penis sacerdotis qui pec-
catum publicat confitentis**

Caveat autez sa

Gregori.

cerdos ne peccata pfitentium alijs pro-
dat alioquin deponatur. **Unde Greg.**
Sacerdos ante omnia caveat ne de his
que ei pfitent peccata alicui recitet nō
ppinquis. non extraneis. nec qd absit
p aliq scandalo. **Nam** si b fecerit depo-
natur. z omni b dieb vite sue ignomi-
niosis peregrinando pergat. **Qd** vo di-
ctū est vt penitens eligat sacerdotē sciē-
tem ligare z soluere / videt p trariū ei
qd in canonib reperit vt nemo scz al-
terius prochianus iudicare presumat.
sed aliud est fauore vel odio pprius sa-
cerdotem contemnere qd canones pro-
hibent. aliud cecum vitare. **Quod** vr-
banus facere monet ne si cecus cecū du-
cat / ambo in foueam cadant. **Ait** enim
urbanus secundus placuit vt nulli sac-
dotum deinceps liceat quemlibet com-
missum alteri sacerdoti ad penitentiaz
suscipere sine eius cōsensu cui se prius
pmisit nisi p ignorantia illius cui prius
pfessus ē. **Qui** vo p trahere facere tempta-
uerit grad sui periculo subiacebit.

Si peccata dimissa redeant

DI
XXII

Quinqz mul-
tis auctoritatib sup sit assē-
tum in vera cordis contri-
tione peccata dimitti an pfessione vel
satisfactione. etiaz ei q aliqn in crimē

relapsurus ē querit si p cordis ptritio-
nem pfiteri ptempserit. vel in peccatū
idez vel simile reciderit an peccata di-
missa redeant. cuius questionis solutio
obscura ē z perplexa. alijs asserentib
aliq se cōtra negantib peccata semel di-
missa vltius replicari ad penam. **Qui**
vo dicunt peccata dimissa redire / sub-
ditis se muniunt testimonijs. **Ambro.**
ait. donate inuicē si alt in altez peccat
alioquin de repetit dimissa. **Si** em in
his ptempus fuerit / sine dubio reuoca-
bit sententiaz p quas misericordiaz dederat
sicut in euangelio de suo neq legis. q
in pteruum suum impius deprehensus
est. **Itez** rabanus neq seruum tradidit
deus tortorib quoadusq redderet vni-
uersum debitum. quia non solum pec-
cata que post baptismum homo egit re-
putabunt ei ad penam / s etiam origi-
nalia q in baptismo sunt ei dimissa. **Ite**
gregorius. **Ex** dictis euangelicis pstat
qz si ex corde non dimittimus. quod in
nos delinquit. z b rursus exigit quod
iam nobis per penitentiaz dimissus fuis-
se gaudebamus. **Item** aug. dicit deus
dimitte z dimitte tibi. s ego prius di-
misi. dimitte vel postea. nam si non di-
miseris / reuocabo te z quicquid dimi-
seram replicabo tibi. **Itez** q diuini be-
neci cū oblitus suas vult vindicare in-
iurias. non solū de futuris peccatis ve-
niam non merebit. s etiaz preterita q
iam sibi dimissa credebant ad vindictam
ei replicabunt. **Itez beda.** **Reuertar**
in domū meaz z c. timend est ille vscu-
lus nō exponend. ne culpa quas in no-
bis extincta credebam p incuriaz nos
vacantes opprimat. **Itez** quecunq em
post baptismum siue prauitas heretica /
seu cupiditas mundana arripuerit mox
omnium pstermet in ima vicioz. **Item**
aug. redire dimissa peccata vbi frater
na caritas non ē / apertissime dominus
in euangelio docet in illo seruo a q di-
missum dominus debitum petiit. co q
ille conseruo suo debituz nollet dimit-
tere. **His** auctoritatib innitunt qui di-
cunt peccata dimissa si replicant redire.

Auctoritatib
asserunt pecca-
ta redire.

Greg. in ome-
lia quadam

Beda sup lu-
cam.

Aug. in li. d
baptismo.

simpliciter. Quib' opponit. Si q's pro peccato de q' penituit et indulgen. iā acceperit iterum puniatur non videtur iustum. si puniatur pro eo qd' peccauit et non emendauit / iusticia est aperta. si vero requiritur q' fuerit p'donatum vel iniusticia nō est vel iusticia est occulta. videtur etiam deus bis in idipsum iudicare. et duplex tribulatio cōsurgere qd' scriptura negat. Et ad h' potest dici. q' neq' duplex tribulatio p'surgit. neq' iudicat deus bis in idipsum. h' enim fieret si post p'dignā satisfactionem / et sufficientem penam iterum puniret. s' nō satisfecit digne et sufficienter qui non p'seuerauerit. Debit enim iugem peccati habere memoriā nō ad faciendum. s' ad cauendum. debuit non obliuisci omnes tribulationes dei que tot sunt quot sunt peccatorum remissiones. tot ergo debuit cogitare dona dei / quot mala sua ac p' illis vsq' in finem gratias agere. Sed quia ingratus ad vomitum sicut canis rediit ante acta bona mortificauit. et peccatum dimissum reuocauit. vt cui humiliato a' de' peccatum dimiserat / eidem postea elato et ingrato imputet.

Aliorum sententia.

Sed q' absonum videtur vt peccata dimissa iterum imputentur placet quibusdam nemine p' peccatis semel dimissis iterum a deo puniri. Et ideo dicunt dimissa redire et imputari / q' ppter ingratitudinem ita reus et peccato p'stituit / vt ante fuerat. Sic enim qd' dimissum fuerat d' exigi / quia remissionis percepte ingratus / ita reus fit / vt ante fuerat. vtriusq' parti que / stionis p'bat' fauent doctores. Ideoq' alteri parti non p'iudicans studiose lectori iudicium relinquo addens mihi tutum fore ac saluti p'pinquum sub mensa dominorum micam edere.

Quid sit hic sacramentum et res.

Post p'dicta re

stat inuestigare quid in actione penitentie sit sc'm et res. Sacramentum enim signum ē sacre rei. Quid ē hic signum et q' est res sacra hui' signi. Quidam dicunt sacramentū hic esse qd' exteri' t'm gerit / scz exterior p'nia que est signum interioris penitentie scz p'tritionis cordis et humiliationis. Qd' si est non omne sacramentum euangelicū id efficit qd' figurat. Exterior enim penitentia nō efficit interiores. potius interior causa est exterioris. Sed ad h' inquirunt illi b' cē intelligendum de illis sacramentis q' in nouo testamento instituta sunt vt est sacramentū baptismi p'smationis et corporis xpi. Sacramentum vero penitentie sicut et p'ugū a' temp' gratie etiā a p'mordio humani generis fuit. Vtrunq' enim institutum fuit in p'mis parentibus. Itē si exterior penitentia sc'm est. et interior res sacramenti. sepius p'cedit res sacramentum. q's sc'm rem. Et nec hoc inconueniens est. Nā et in alijs sacramentis q' efficiūt qd' figurant b' sepe cōtingit. Quidam aut' dicunt exteriorem penitentiam et interiorem esse sc'm nec duo sacramenta / s' vnū vt species panis et vini. non duo sunt sacramenta s' vnū et sic in sacramento corporis ita etiam in hoc sacramento dicunt aliud esse t'm sacramentum scz exteriores penitentia. aliud sc'm et rem scz interiorē penitentiam. aliud rem et non sacramentum scz remissionem peccatorum. Interior enim penitentia et res est sacramenti. i. exterioris penitentie / et sacramentum remissionis peccati / quam et signat et facit. Exterior quoq' penitentia et interioris signum est remissionis peccatorum.

Alior' snia.

De sacramento vnditionis extreme

Alter p'mis

sa ē etiā aliud sacramentum scz vndio infirmorum q' fit in extremis oleo per episcopum consecrato et sunt tria

LOI
XXIII

De tribus generib' vndionis.

genera vndionis. Est enim vndio q' fit crismate. que dicitur principalis vndio quia in ea principaliter paraclitus dat. Unde et ppter abundantiaz g'tie duos liquores mixtos habet. oleum scz et balsamum. oleum conscientie. balsamum fame. Crisma vero grece vndio latine dicitur. nec tamen omne oleu ad vndio nez sanctificatum crisma vocatur. Sed illud solum quod miscetur cum balsamo quo capita regum et pontificum vnguntur. quo etiam oleo baptizatos sacerdos vngit in vertice. et potifex per impositionez manus confirmandos vngit in fronte. Est et alia vndio qua cathecumenum et neophici vngunt in pectore et inter scapulas. in perceptione baptismi. Tercia vero vndio est q' dicitur oleum infirmorum de qua nunc agitur.

A quib' sit institutum hoc sacramentum.

Hoc sacramentum

vndionis infirmorum ab apostolis institutum legitur. ait enim iacobus. Infirmitatem aliquis in vobis inducat presbiteros ecclesie et orent super eum vngentes eum oleo in nomine domini. et alleviabit eum dominus. et si in peccatis sit dimittentur ei. In quo ostenditur duplici ex causa sacramentum hoc institutum scz ad peccatorum remissionem. et ad corporalis infirmitatis alleviationem. Unde constat eum qui hanc vndionem fideliter deuoteq' perceperit et in corpore et in anima alleviari. si tamen expedit ut in utroq' alleviatur. Q' si forte corporis valitudinem illi habere non expedit. illam que est anime sanitatem in hoc sacramento acquirit. et sicut in alijs sacramentis ita et in isto aliud est sacramentum. aliud res sacramenti. Sacramentum est ipsa vndio exterior. Res sacramenti vndio interior. que peccatorum remissione et virtutum ampliatio perficitur et si ex contemptu vel negligentia sacramentum hoc pretermittitur et periculosum est et damnabile.

De iteratione huius sacramenti

Querunt aliqui

si hoc sacramentum iterari possit. cum baptismus et alia quedam sacramenta semel suscepta non iterentur aug. dicit. Sacramentum non iterandum et sacramento non faciendam esse iniuriam. sed hoc dicit ubi ait de sacramento baptismi et ordinationis. Unde non videtur illud generaliter accipiendum sed de sacramento baptismi et confirmationis et ordinationis que nulla tenus non sunt repetenda. quia semel tantum et non sepius datur baptismus et confirmatio et ordinatio. Sacramentum vero altaris et penitentiae et coniugii sepe iterari videtur. quia sepe sacramentum corporis coniugium sepe contrahitur. Quare ergo vndio similiter non potest iterari. Si morbus non reuertitur medicina non iteretur. Si vero morbus non potest cohiberi quare medicina debet prohiberi sicut oratio iterari potest. ita et vndio iterari posse videtur. utraq' enim illic commemorat iacobus. et utriusq' illic cooperatur ad ferendam alleviationem corporis et anime. Cur ergo negatur vndionem super infirmum posse iterari ad impetrandam sepius sanitatem mentis et corporis cum propter idem sepe iteranda sit oratio.

Aliorum oppositio.

Quidam autem

de omni sacramento intelligi volunt quod non sit iterandum scilicet secundum totum illud quod pertinet ad sacramentum dicentes quedam sacramenta sepius posse suscipi. quedam vero non. nec tamen que sepius sumuntur. totaliter iterantur ut sacramentum altaris et vndionis que licet sumantur sepius tamen quia non iterum benedicuntur eadem hostia vel idem oleum non iterantur.

sacramentum cum iniuria. **E**t dicit qd sic et baptismus non iteratur. et si aliquis frequenter baptizetur dum eadez aqua non iterum benedicetur. **B**ed aliud est inquit illi de benedictione aque qua fit baptismus. aliud de benedictione panis et olei. **P**otest enim baptismus celebrari in aqua etiam non benedicta quia illa benedictio pro reuerentia tantum fit. et decore non virtute sacramenti. **B**ed corpus christi non potest consisti nisi de pane consecrato. nec unctio illa fieri potest nisi de oleo ab episcopo consecrato. **I**deoq; illa sanctificatio ad virtutem sacramenti pertinere videtur. **I**n coniugio quoq; semel tantum benedicatur quisq; non sepius. benedicatur enim vt ait ambrosius. cum prima et non cum secunda vxore. **S**i ergo cum dicitur sacramentum non esse iterandum. nec iniuria esse ei facienda. ratione dicti referas ad sanctificationem rei qua sacramentum expletur. de omni sacramento generaliter id verum est. **S**i vero ad susceptionem sacramenti de quibusdam verum est qd non iterantur crebra susceptione. de alijs vero quibusdam non. qz frequenter sumuntur vt hoc unctionis sacramentum quod in omni pene ecclesia sepe repetitur.

De ordinibus ecclesiasticis.

tibus diffusa est septiformis gratia spiritus sancti cum ad ecclesiasticos ordines accedunt in ipsa spiritualis gradus promotione ampliozem gratiaz percipere creduntur.

Quales assumendi sunt ad clerum. Clemens papa.

Tales autem ad misterium spirituale eligendi sunt clerici qui digne possint dominica sacramenta tractare. **M**elius est enim domini sacerdoti paucos habere ministros qui possint digne operis dei exercere. quam multos inutiles qui ordinatozi graue onus inducant. **T**ales enim decet esse ministros christi qui septiformi gratia spiritus sancti sint decorati. et quorum doctrina et conuersationis forma. eadem gratia in alijs transfundatur. ne celestes margaritas spiritualium verborum officiorumque diuinorum sordide vite pedibus conculcent. **I**n sacramento ergo septiformis spiritus. septem sunt gradus ecclesiastici scilicet hostiarum. lectores. exorciste. acoliti. subdiaconi. diaconi. sacerdotes. omnes tamen clerici vocantur id est sortiti.

De corona et tonsura.

Corona enim significaculum est quo signantur in parte sortitis ministerij diuini. **C**orona regale decus significat. et vire deo regnare est. **U**n ministri ecclesie reges esse debent vt se et alios regant quibus petrus ait **V**os estis genus electum regale sacerdotum etc. summitas capitis desuper nudat vt eorum mens ad dominum libera monstretur que revelata facie gloriam dei contempletur. **S**ummitas enim capitis est eminentia mentis. denudatio capitis est reuelatio mentis. clericus enim secretorum dei non

Nunc ad considerationem sacre ordinationis accedamus septem sunt spiritualium officiorum gradus siue ordines sicut ex sanctorum patrum dictis aperte traditur. et capitis nostri scilicet ihesu christi exemplo monstratur qui omnium officia in semetipso exhibuit et corpori suo quod est ecclesia eosdem ordines obseruandos reliquit. **S**eptem autem sunt propter septiformem gratiam sancti spiritus. cuius qui non sunt participes. ad gradus ecclesiasticos indigne accedunt. **I**lli vero in quorum me-

DI
XXIII

Quare septem sunt.

ignarus esse debet. Tondent etiam capilli usque ad reuelationem sensuum scilicet oculorum et aurium ut vicia in corde et opere pullulantia doceant precidendane ad audiendum et intelligendum verbum dei prepediat mens. pro quo seruato reddet in excelsis corona. Tonsure autem ecclesiastice usus a nazarenis exortus videtur qui prius crine seruato deinde ob vite continentias caput radebant et capillos in igne sacrificii ponebant. Hinc usus inuenit ut qui diuinis cultibus mancipant quasi nazareni. id est sancti crine posito inueniant. Sicut ad ezechielem dicitur fili hominis sume gladium acutum et duc super caput tuum et barbam. In actibus etiam apostolorum priscillam et aquilam hoc fecisse legimus. Paulus quoque et alii quidam discipuli christi hoc fecerunt. Recte ergo in quibuslibet gradibus constituti clerici vocantur. quorum nomina et rationes nominum ysidorus exponens ait. Cleros et clericos hic appellatos esse credimus quia matthias electus est sorte. quem primum per apostolos legimus ordinatum. clericos enim grece latine fors vel hereditas dicitur. Non ergo dicti sunt clerici quia de sorte sunt domini. vel quia partes domini habent. Generaliter vero clerici nuncupati sunt omnes qui in ecclesia dei seruiunt quorum gradus et nomina sunt hec. hostiarius. lector etc.

Ysidorus i li.
vi. et hi.

De hostiariis ysidorus.

Hostiarius id est

sanitores sunt qui in veteri testamento electi sunt ad custodiam templi ut non ingrederetur in illud immundum. Dicti autem hostiarii eo quod presint hostibus templi. Ipsi enim tenentes clauem omnia intra et extra custodiunt atque inter bonos et malos habentes iudicium dignos recipiunt indignos respuunt. Unde et eis curam ordinantur clauis ecclesie dantur ab episcopo. Et dicitur eis sic agite tanquam

nem deo reddituri prebus que clauibus istis recludunt. Hoc officium dominus in sua persona suscepit quando flagello de funiculis facto vendentes et ementes de templo eiecit. Ipse enim hostiarius significans dicit. Ego sum hostium. per me si quis introierit et introbit et egredietur. et pasqua inueniet.

De lectoribus ysidorus.

Secundus est gradus

lectorum. lectores a legendo. sicut psalmiste a psalmis canendis vocati sunt. Illi enim predicant populis quid sequantur. isti canunt ut excitent ad conpunctionem animos audientium. licet quidam lectores ita miserabiliter pronuncient ut quosdam ad luctum lamentationemque compellant. Idem etiam pronuntiatores vocantur qui porro adnunciant. quia tam erit clara eorum vox ut etiam longe positorum aures adimpleant. Ad lectores autem pertinet lectiones pronunciare. et ea que prophetes nunciauerunt populis predicare ut iam ex officio legant in ecclesia prophetias et lectiones. Unde et ei vidente populo traditur ab episcopo codex diuinarum lectionum. et dicitur ei. Accipe et esto verbo dei relator. habiturus si fideliter impleueris officium partem cum his qui bene verbum dei ministrauerunt. qui ad hunc gradum pronebitur literarum scientia debet esse instructus. ut sensum verborum intelligat. vim accentuum sciat. distinde legat. ne confusione prolationis intellectum auditoribus auferat. Attendat quid indicative. quid interrogative sit legendum. ubi sit in oratione facienda distinctio. Nec enim male seruata intellectum turbant et alios ad risum prouocant. auribus et cordi consulere debet vox lectoris. Hoc officium impleuit christus cum in medio seniorum librum ysaie aperiens distinde ad intelligendum legit spiritus domini super me etc.

Primus ordo

Ad efficiendū z dispensand et sic est sacerdotiū

2°

Disponens ad dispensationem euk aristie saltem sanguinis et sic est dyaconatus.

3°

Disponens ad oblationē materie z sic est sub dyaconatus.

4°

Inflamando affcū et sic ē acolitat^o q̄ accedit ce reuz z p̄minet circa vasa in quib⁹ materia eukaristie continetur scilicet vinum

5°

Illuminando intellctū z sic est lectoriamz.

6°

Remouēdo dyabolū z sic est exorcistatus.

7°

Remouendo malū hominem et sic est hostiaratus qui excommunicatos zc. repellit.

Ad corp⁹ xpi verū dupliciter. Aut.

Ad subministrand dupliciter. Aut

Omni ordo ordinat ad corp⁹ christi. Aut

Auxiliuz conferendo dupliciter. Aut

Aut missicū disponē dum ad digne sument dum verū corp⁹ christi. dupliciter. Aut

Impedimentū remouendo dupliciter. Aut

Ex quo lectorib' dat' intelligi quia gratia spiritali clarere debent. q' alijs verbum dei annunciant. **Hic** ordo formam et initium a pphetis accepisse videt. quibus dicit. clama ne cesses quasi tuba exalta vocem tuam.

De exorcistis ysidorus.

Tercius ē ordo

exorcistarum. **Exorciste** autem ex greco in latinum adiurantes vel increpantes vocant. **Inuocant** enim sup cathecuminos et super eos qui habent spiritum immandum nomen domini adiurantes per eum vt egredias ab eis. **Ad exorcistam** pertinet exorcismos memorie retinere. manusq' sup energuminos et cathecuminos in exorcizando imponere. **Debet** autem habere spiritum mundum qui spiritib' immundis imperat. et malignū expellere de corde suo quē expellit de corpore alieno. ne medica na quam aliq' facit sibi nō prosit et dicat ei medice cura teipsum. **Hij** cum ordinant accipiunt de manu episcopi libz exorcismoz et dicūt eis. **Accipite** et habetote potestatem imponendi man' super energuminos vel cathecuminos. **Hoc** officio vsus est dominus quando salua sua tetigit aures et linguam surdi et muti dicens. **Affeta** qd est adaperire. per hoc docens nos spiritalit' debere aperire aures precordioz hominum ad intelligendum. et ora ad confitendum vt pulso demone spiritus sanctus vas suū recipiat. **Hoc** etiaz officio vsus est xps cum demoniacos multos sanauit. **Hic** ordo a salomone videt' descendisse qui quendam modum exorcizandi inuenit quo demones adsurati ex obsessis corporibus pellebant. huic officio mancipati exorciste vocati sunt de quib' chrisus in euangelio. **Si** ego in beelzebub eicio demonia filij vestri scz exorciste i quo eiciunt.

De acolitis.

Quarto loco suc

cedunt acoliti. **Acoliti** vero grece latine ceroferarij dicuntur a deportandis cereis quando legendum est euangelium vel sacrificium offerendum. **Tunc** enim accenduntur luminaria et deportantur ab eis nō ad effugandas aeris tenebras cum sol eo tempore rutillet. s' ad signum leticie demonstrandum vt sub typo luminis corporalis illa lux ostendatur de qua legis. erat lux vera que il. o. b. u. i. h. m. **Ad** acolitum ptinet preparatio luminariū in sacrario. **Ipse** cereū portat. ipse vrceolū cum vino et aqua suggesta p eucharistia subdyaconis preparat. **Hij** cum ordinantur cum edocti fuerint ab episcopo qualiter in officio suo agere debeant. ab archidyacono accipiunt candelabz cum cereo et vrceolū vacuum. **Hoc** officium dominus se habere testatur dicens. **Ego** sum lux mundi. qui sequit' me non ambulat in tenebris. **Huius** officij formam illi gerebāt in veteri testamento qui lucernas candelabri componebant et accendebant igne celesti. ad illuminandas tenebras aquilonares.

De subdyaconis.

Quintus est or

do subdyaconoz. grece ypodyacenes vocantur. quos nos subdyacones dicimus. **Qui** ideo sic appellant' quia subiacent preceptis et officijs leuitaz. **Oblationes** enim in templo a fidelibus suscipiunt et leuitis superponendas altaribus deferunt. **Hij** apud hebreos nathanei vocabant'. id est in humilitate domino seruientes. **Ad** subdyaconum pertinet calicem et patenam ad altare christi deferre et leuitis tradē eisq' ministrare. **Vrceolum** quoq' et aquamamile et manutergium tenere epō et psalteris et leuitis p lavandis ante altare manibus aquam prebere. his lex continentie imponit. qz altari ppinquantel

vasa corporis et sanguinis christi por-
tant. Unde illud implere debent. **U**bi
domini q̄ fertis vasa domini. Ad hos
etiam pertinet tm̄ de oblationibus po-
nere in altari. quantum sufficere possit
populo. nec non corporales et pallas et
substratoria lavare. **U**bi cum ordinant
accipiunt de manu episcopi patenaz et
calicem vacuum. ab archidiacono ve-
ro vireolum cum aquamanili et manu-
tergium. **H**oc officio vsus est dominus
quando lintheo se precinxit. et mittens
aquam in peluim pedes discipulorum
lauit et lintheo terlit.

De dyaconis

Dyaconorum or

do sextum tenet locum ppter senarij p-
sedionem. **H**ic ordo in veteri testamē-
to a tribu leui nomen accepit vl̄ traxit
Dicunt enim et leuite. **P**recepit quip-
pe dominus moysi vt post ordinationē
aaron et filioꝝ eius. p̄sus tribus leui
ad diuini cultus ministeria ordinarent
et p̄secrarentur domino et seruirent pro
israhel coram aaron et filijs ei⁹ in taber-
naculo. **I**psiq; gestarent archam et ta-
bernaculum et omnia vasa eius et in cir-
cuitu tabernaculi excubarent et in trās
portando tabernaculo ipsi deponerent
rursusq; componerent. **A.** xx. vo an-
nis et supra iussu sunt fuire in taberna-
culo quam regulam in nouo testamēto
sancti patres cōstituerunt. qz hec etas
ad ferenda onera est robusta. **L**euite g̃
ex nomine auctoris vocati sunt. **D**e leui
enim leuite exorti sunt a quib⁹ in tem-
plo mystici sacramēti mysteria explebā-
tur. **U**bi grece dyacones latine ministri
dicunt. qz sicut in sacerdote consecra-
tio. ita in dyacono ministerij dispensa-
tio habet. **A**d dyaconuꝝ p̄tinet assiste-
re sacerdotibus et ministrare in omnib⁹
que agunt in sacramentis christi scz in
baptismo. in crismate. in patena et cali-
ce. oblationes quoq; inferre et disponē
in altari. **C**omponere etiaz mensaz do-

mini et vestire. crucem ferre. et p̄dica-
re euangelium et epistolam ad populum
Nam sicut lectorib⁹ vetas testamentuꝝ
ita dyaconibus nouum p̄dicare p̄cep-
tum est. **A**d ipsum etiam pertinet offi-
cium precum et recitatio cathecumino-
rum nominuꝝ. ipse p̄monet aures ha-
bere ad dominum. ipse donat paces. et
ipse annunciat. **P**er autē huic ordinia moy-
se statutum est. hic etiam in nouo testa-
mento representat. cuꝝ dyacono super
leuum humeruꝝ stola ponit et casula in
diebus ieiunij complicat qz q̄cqd labo-
ris et sustinentie in hac vita tolerat. q̄si
in leua portat donec in dextra id est in
eternitate requies habeatur. hic ordo
ab apostolis celebratus ē quando vt le-
gitur in actibus apostoloruꝝ. viij. viros
plenos spiritu sancto ad hoc officiū ele-
gerūt et oratione p̄missa manus eius
imposuerunt. **U**nde et consuetudo ino-
leuit vt in omni matrice ecclia. viij. dy-
acones circa xpi aram q̄si septem colum-
be adsistant. **U**bi sunt septem angeli tu-
ba canentes in apocalipsi. q̄ quales eē
debeant apostol⁹ docet thimotheo scri-
bens. **U**bi cum ordinant solus ep̄us eis
manum imponit. qz ad ministeriuꝝ ap-
plicat ponit eis orarium. i. stolam su-
per leuum humerū vt per b̄ intelligant
se accepisse iugum domini suaue. q̄ ad
sinistrā pertinentia. diuino timori subi-
ciant. **A**ccipiunt et textū euangelij ve-
ri vt intelligant se esse p̄cones euan-
gelij christi. **U**bi autem anteq̃ ordinen-
tur p̄bent vt docet apostolus. et sic mi-
nistrent nullum crimen habentes. **H**oc
officio vsus est christus qn̄ post cenā sa-
cramentum carnis et sanguinis discipu-
lis dispensauit. et qn̄ apostolos dormi-
entes ad orationem excitauit dicēs. vi-
gilate et orate vt non intretis in temp-
tationem.

De presbiteris.

Septim⁹ ē ordo
presbiterorum. **P**resbiter grece senior

interpretat latine non modo pro etate
vel decrepita senectute. s. ppter hono-
rem et dignitatem quam acceperunt p-
sbyteri nominant qui morum pruden-
tia et maturitate puerfationis precelle-
re debent in p-
lo. Sicut scriptum e se-
nectus venerabilis est no diuturna nec
annoꝝ numero computata. Lani enim
sunt sensus hominũ et etas senectutis
vita immaculata. Ideo autem etiaz p-
sbyteri sacerdotes vocant quia sac dāt
qui licet sint sacerdotes tamen pontifi-
catus apices non habent sicut episcopi
quia ipsi nec crismate frontem signant
nec paracletum dant. quod solis debe-
ri episcopis lectio actuum apostolorum
demonstrat. Unde et apud veteres idē
episcopi et presbyteri fuerunt quia il-
lud est nomen dignitatis nō etatis. Sa-
cerdos nomen habet compositũ ex gre-
co et latino. qd est sacrum dans siue sacer-
dux. Sicut enim rex a regendo. ita sa-
cerdos a sanctificando dictus est. con-
secrat enim et sanctificat corpus christi
Unde antistes sacerdos dictus ē ab eo
q ante stat. primus enim est in ordine
ecclesie. Ad presbyterum autem p-
tinet sacramentum corpis et sanguinis do-
mini in altari dei conficere. orationes
dicere. et dona dei benedicere. Qui cū
ordinat inungunt ei manus vt intelli-
gat se accepisse gratiaz psecrandi. et ca-
ritatis opa debere extendere ad omes
Accipit et stolam que vtrumq; tenet la-
tus quia debet esse munitus armis iu-
sticie. ptra aduersa et psp̄era. Accipit
etiam calicem cum vino et patenam cū
hostijs vt p hoc sciat se accepisse pote-
statem placabiles deo hostias offerēdi
Sic ordo a filiis aaron sumpsit iniciũ
Summos enim pōtiffes et minores sa-
cerdotes instituit deus p moysen. qd ex
pcepto dei aaron in summum ponti-
fices. filios vero eius vnxit in minores
sacerdotes. Christus quoq; xij. elegit
discipulos prius quos et apostolos vo-
cauit. quorum vicem gerunt in ecclesia
maiores pontiffes. deinde alios. lxx.
et duos discipulos designauit. quorum

vicem in ecclesia tenent presbyteri. Un-
autem inter apostolos princeps extitit
petrus eius vicarius et successor ē pō-
tiffex summus. Unde dicit apostolicus qd
et papa vocat scz pater patrum. Qua-
lis autem eligi debeat presbyter aposto-
lus scribens thimotheo ostēdit. vbi no-
mine ep̄i presbyterũ significat. Hoc au-
tem officio vsus est christus. cum seip-
sum in ara crucis obtulit. idem sacerdos
et hostia. et quando post cenam panes et
vinum in corpus suum et sanguinem cō-
mutauit. Ecce de septem ecclesie gradi-
bus breuiter elocuti quid ad quēq; p-
tineat insinuauimus. Nunq; omnes sint
spirituales et sacri/excellent tamen ca-
nones duos tm sacros ordines appella-
ri censent. dyaconatus scz et presbitera-
tus. qz hos solos primitiua ecclesia le-
git habuisse. et de his solis pceptum
apostoli habemus. Apostoli em̄ in sin-
gulis ciuitatib' ep̄os et presbiteros or-
dinauerunt. Leuitas etiam ab aposto-
lis ordinatos legimus quorum maxim⁹
fuit beatus stephanus. Subdyaconos
vero et acolitos pcedente tempore ecc-
lesia sibi constituit.

Quid sit quod hic dicitur ordo

Si autem querit

qd sit qd hic vocat ordo. sane dici po-
test signaculum esse. i. sacrum quidam.
quo spiritalis potestas tradit ordina-
to et officium. Carader ergo spiritua-
lis vbi fit p̄motio potestatis ordo vl g-
dus vocatur. Et dicunt hī ordines sa-
cramenta quia in eorum perceptione
res sacra. id est gratia p̄fert quaz figu-
rant ea que ibi gerunt.

De nominib' dignitatis et of-
ficij.

Sunt et alia que

dam non ordinum s. dignitatum vel of-
ficiorum nomina. dignitatis simul vel

officij nomen est episcopus. Episcopa-
tus autem vocabulum inde dictus est qd
ille qui episcopus efficit superintendat
curam scz subditorum gerens. scopin
enim grece / latine intendere dicitur. Episco-
pi autem grece / latine speculatores in-
terpretantur. Nam speculator prepositus
est in ecclesia. dictus eo qd speculet atq;
p spiciat populoz infra se positoz mo-
res et vitam. Pontifex est princeps sa-
cerdotum. quasi via sequentium. ipse
enim levitas et sacerdotes efficit. ipse om-
nes ecclesiasticos ordines disponit

De quadripartitu ordine epi-
scoporum.

Ordo autem epi-

scopoz quadripartitus est. scz in patriar-
chis. archiepiscopis. metropolitans. et
episcopis. Patriarcha grece summus
patrum interpretatur. quia primum. id
est apostolicum tenet locum ut romanus
antiochenus alexandrinus. sed omnium
summus est romanus archiepiscopus. prin-
ceps episcopoz. Archos enim grece la-
tine princeps dicitur. metropolitane autem a
mensura civitatum dicuntur. Singuli enim
pvincijs preminent quorum autorita-
ti et doctrine ceteri sacerdotes subiecti
sunt. Sollicitudo enim totius pvincie
ipsis epis commissa est. Omnes autem
superius designati ordines episcopi nu-
cupant. Nota qd archiepiscopoz nomi-
ne primates superius significasse videtur
et metropolitanz quos nunc archiepi-
scopos dicimus. Eorum autem discre-
tio a gentilibus introducta videtur qui
suos flamines / alios simpliciter flamines
alios archiflamines / alios prothoflami-
nes appellabant. Sacerdotes enim ge-
tilium flamines esse dicebant / qui ha-
bebant in capite pilleum in quo erat bre-
vis virga desuper habens aliquid lane
quod cum pilleum ferre non possent / filu-
tum in capite ligare ceperunt. Audis enim
capitibus eis incedere erat nephas. unde
et a filo quo utebantur flamines dicti sunt

quasi flamines. Sed in festis diebus filo
deposito / pilleum imponebant. p sacer-
dotum eminentia. Vates a vi metis ap-
pellantur. cuius significatio multiplex est.
Modo enim sacerdotes. modo pphetas
tam modo poetam significat. Cantor
vero vocatur qui vocem modulatur in can-
tu. Huius sunt duo genera precentor et
succentor. precentor qui vocem premittit
in cantu. succentor qui subsequenter canen-
do respondet. Concentor autem dicitur
qui consonat. Qui autem non consonat
non precentor / concentor non erit. His bre-
viter tractatis ammonendi sunt christi-
miniistri. quatenus sicut excellent ordinis
dignitate / ita precellat vite sanctitate ut
plebs eis commissa / eorumque disciplinis
edocata / grater eis obediat. et eorum
imitatione de die in diem proficiat. a quibus
divina sacramenta percipiunt et mis-
sarum solennia audiunt. Missa autem
dicitur vel quia missa est hostia cuius comme-
moratio fit in illo officio. unde dicitur
Ite missa est. id est sequimini hostias que mis-
sa est ad celestia tendentes post eas vel
quia missus celestis venit ad consecran-
dum dominicum corpus per quem ad al-
tare celeste deferretur hostia. unde et dicitur
ite missa est.

De ordinatis ab hereticis.

Dilect que
si heretici ab ecclesia
pccati et damnati possint
tradere sacros ordines
et si ab eis ordinati. redeuntes ad eccle-
sie unitatem debeant reordinari. Hanc
questionem perplexam ac pene insolubi-
lem faciunt doctorum verba qui pluri-
mum dissentire videntur. Vident enim
quidam tradere hereticos sacros ordi-
nes dare non posse / nec illos qui ab eis
ordinari videntur gratiam recipere. Di-
cit enim innocentius arrianorum clericos non
videri suscipiendos cum sacerdotum vel
ministerum dignitate alicuius. quibus so-
lum baptisma ratum esse permittit quod

in nomine patris et filii et spiritus sancti percipit. Dicit etiam eos non posse dare spiritum sanctum quem amiserunt. et ordinatos ab hereticis caput habere vulneratum. et eum qui honorem amisit / honorem dare non posse. nec illum aliquid accepisse / quoniam in dante nihil erat quod ille posset accipere. Tradit etiam venientibus ab hereticis per manus impositionem laicam tantum tribuendam communionem. nec ex his aliquem clericatus honorem vel exiguum subrogare. **Gregorius** etiam dicit sacrilegam esse arrianorum consecrationem cum ex eorum manu communicatio percipitur. **Cyprianus** etiam dicit. omnia quecumque faciunt heretici carnalia et inania et sacrilega esse et eorum altaria falsa. et illicita sacerdotia et sacrificia sacrilega. que more simularum que cum homines non sint formas imitantur humanarum / vultum catholice ecclesie et auctoritatem sibi vendicant. cum ipsi in ecclesia non sint. et cum sint sacrilegi sacerdotum administrant et altare ponunt. Cum nec sacrificari oblatio illic possit / ubi spiritus sanctus non sit. nec cuiusque dominus per eius preces et orationes pro sit qui dominum ipsum violavit.

Jeronimus super aggeum.

Jeronimus quoque asserit omnia que offeruntur ab hereticis contaminata esse in conspectu domini. quia licet sancta videantur specie sui / tamen quia peccata sunt ab illo qui pollutus est / polluantur omnia. Idem odit deus sacrificia hereticorum et a se precipit et quotiens in nomine eius. congregati fuerint detestatur fetorem eorum et claudit nares suas. Idem illi offerunt panem sacrilegum et cetera.

Leo ad anatholium constantinopolitanum episcopum.

Leo etiam testatur

extra ecclesias nec rata esse sacerdotia nec vera esse sacrificia. Idem etiam dicit per crudelissimam vesantiam in alexandrina sede omnem sacramentorum lumen extinctum. Intercepta est sacrificii oblatio. defecit crismatis sanctificatio. et parricidalibus manibus impiorum omnia se subtrahere ministeria. His aliisque testimoniis asstrui videntur sacramenta ecclesiastica precipue corporis et sanguinis ordinationis et confirmationis per hereticos non posse ministrari.

Autoritates ponit que videntur premissis obuiare.

Contra autem alii

sentire videntur quod ab hereticis etiam precibus sacri ordines sicut et baptismus tradi valeant. nec ab hereticis redeuntes qui illic ordinati sunt et baptizati. iterum ordinandi sunt sicut nec baptizandi. **Augustinus.** De hereticis etiam damnatis quodam dicunt baptismum quod accepit non amittit qui recedit ab ecclesia. ius dandi quod accepit amittit multis modis apparet inaniter dici. Primo quia nulla ostendit causa cur ille qui illud baptismum amittere non potest / ius dandi amittere possit. **Utrumque** enim sacramentum est et quadam consecratione utrumque homini datur illud cum baptizatur et illud cum ordinatur. Ideo non licet in catholica ecclesia utrumque iterari. Nam si quando ex ipsa parte vententes etiam propositi pro bono pacis correcto scismatici errore suscepti sunt. et si visum est oportere esse ut eadem officia gererent que agebant non sunt rursus ordinandi / sicut baptismus in eis / ita in eis mansit ordinatio integra. quia in precisione fuerat viciu quod in unitate pacis est correctum non in sacramentis que ubicumque sunt ipsa sunt et cum ipsi expedire videatur ecclesie ut prepositi eorum venientes ad catholicam societatem honores suos sibi non administrent non eis tamen ipsa ordinationis sacramenta detrahunt. sed super eos manent

Cyprianus maxime in epistola contra hereticos.

Augustinus libro contra epistolam ad parmenianum.

Beatus dicitur

h ita dicitur accepit ordinationem quidam re facit vel co

Ideoq; manus non eis imponitur / ne non homini s; ipsi sacramento fiat iniuria / sicut autem in baptismo est ius q; per eos dari possit. sic in ordinatione ius dandi est. vtrunq; quidem ad perniciem suam. s; aliud est non habere. aliud pniciose habere. aliud salubriter habere. **I**dem de his qui ab ecclesie unitate separati sunt / nulla iam questio est quin habeant & dare possint s; pernitio se habent pnitioesq; dant. qz extra vinculum pacis sunt. neutri sacramento iniuria facienda est. sicut non recte habz q; ab unitate recedit. s; tamen dat. & ideo redeunti non reddit. sicut etiam nō recte dat qui ab unitate recedit. s; tamē dat. et ideo qui ab eo accipit venienti ad unitatem non iterat. **I**dem aliud ē nō habere aliquid. aliud est nō iure habere. vel illicite vsurpare. **P**ec ergo si ideo nō sunt sacramenta christi & ecclesie qz eis illicite vtant. non modo heretici s; etiam omnes impj / s; illi corrigendi sunt & puniendi. illa autē sunt agnoscenda & veneranda. **I**tem gre. q; dicitis vt qui ordinatus est iterum ordinetur valde ridiculosum est. **U**t em̄ baptizatus semel itez baptizari non debet ita qui psecratus est semel in eodez ordine non valet iterum consecrari. **H**is alijsq; autoritatibus videt asseri in omnibus impjs. etiam in hereticis precisis & damnatis christi sacramenta permanere cum iure dandi. **P**ossunt enim dare s; pernitiose. & quib; dederint nō sunt iterum ordinādi. que premissis ex opposito obuiare vident.

Determinatio premisse cōtradictionis auctoritatum.

Hec autē quidā

ita determināt. **D**icunt em̄ hereticos accepta sacerdotali vel episcopali vocatione ab ecclesia recedentes. baptismi quidem dandi ius retinere. s; non habere facultatem tribuendi sacros ordines vel consecrandi dominicū corp. postq;

precisi & damnati sunt ab ecclesia. **S**icut degradatus episcopus non hz potestatem largiendi sacros ordines facultatem tamen baptizandi nō amisit. **Q**uō vero aug. ait intelligunt dictum de hereticis. qui non sententia ecclesie / sed prauitate sensus sui a fidei veritate ac doctrine unitate diuisi sunt. qui licz tales sint / ius tamen ordinandi & consecrandi habent. & qui ab eis ordinantur ante manifestā precisionem etiam si cū eis aperte exierint / et sententia ecclesie damnati fuerint / tamē si redierint / iterum ordinandi nō sint. & vbiunq; legitur de ordinatis ab hereticis q; suatis eis ordinibus ministrare valeant / vel itez ordinandi non sint / de huiusmodi accipiendum dicunt. **N**am postq; precisi fuerint & damnati iudicio ecclesie / ius ordinandi eis detractum asserunt vt degradatis vel excommunicatis. **A**lij vero dicunt sacramenta ab hereticis & pcisis s; formam ecclesie celebrata vera esse & rata. quia recedentes ab ecclesia ius dandi & consecrandi non perdiderunt. & qui sic ab hereticis ordinantur cum redeunt iterum ordinandi non sunt. **Q**ue vō ab hereticis aliter q; in ecclesia fiunt / falsa sunt & inania. & qui a talibus ordinari vident / non munus sed vulnus accipiant / & s; hanc differentiam varie de his loquunt doctores. **Q**uidam vero dicunt eadez sacramenta ab hereticis pcisis posse celebrari que a catholicis si ab illis forma ecclesie seruetur & ab eis celebrata vera esse & rata quantum ad se. **Q**uantum vō ad effectum falsa esse & inania. & in his q; male tractant & in his qui male suscipiunt. **I**deo irrita & falsa. qz quod pmittunt & conferre credunt / nō retribuant / damnanda etiam dicunt / qz illicite dantib; vel accipientibus sunt in iudiciū. **P**olluta etiam dicunt non quantum ad se / s; ppter indignam hereticorū tractationem. **I**tem greg. communionē arrij vocat execrationem. & innocentius bonosij ordinationem. damnationez. non q; ita in se sunt sed qz male dātes vel accipientes tales

Iero. super
olee.

facit. **S**icut etiam iero. **S**acrificia eorum panem luctus vocat non quantum ad se sed quantum ad effectum. **N**onnulli vero tradunt illos hereticos qui in ecclesia ordinati sunt / ius ordinandi et consecrandi etiam cum separati fuerint habere. **Q**ui vero in scismate vel heresi positi ab eis ordinati et iniuncti fuerint / illo iure carent. **I**deoque cum ordinare volunt vulnus potius infigunt quam gratiam conferant.

De simonia unde dicitur et quid sit.

De simoniacis

vero non est ambigendum quin sint heretici qui tamen ante sententiarum degradationis et ordinant et consecrant. **E**t licet simoniaci proprie dicantur qui instar simonis magi imprecabilem gratiam precio conducere volunt. et qui per ministerium sacro precium recipiunt in modum gyezi. **G**yezi vocandi sunt omnes tamen et dantes et accipientes simoniaci dicuntur. et utriusque eadem sententia percelluntur.

De his qui scienter a simoniacis ordinantur.

Differt tamen in

ter eos qui ordinant a simoniacis scienter et eos qui ignorant. **Q**ui enim scienter a simoniacis se promiserint consecrari immo execrari / eorum consecratio omnino irrita est. **Q**ui vero ordinant a simoniacis. quos cum ordinant nesciunt esse simoniacos qui et tunc per catholicos habent / eorum ordinatio misericorditer sustinetur.

De his qui dicunt se emere corporalia non spiritualia.

Si vero aliqui obsecerint se non consecrationes emere

sed res ipsas que ex consecratione pertinent / penitus delipere probant. **N**am quisquis horum alterum vendit sine quo alterum non habetur / neutrum vendere derelinquit.

Distinctio simoniacorum.

Simoniace autem

heresis tripartita est distinctio **S**imoniace enim alii a simoniacis ordinantur. **A**lii enim simoniace a non simoniacis. alii non simoniace a simoniacis. **U**nde nicolaus papa. statuimus decretum de simoniaca tripartita heresi id est de simoniacis simoniace ordinantibus vel ordinatis. et de simoniacis simoniace a non simoniacis et simoniacis non simoniace a simoniacis. **S**imoniaci simoniace ordinati vel ordinatores secundum canones a proprio quando decidant. **S**imoniaci etiam simoniace a non simoniacis ordinati / similiter ab officio remoueantur. **S**imoniacos vero non simoniace a simoniacis ordinatos misericorditer per manus impositionem per temporis necessitatem in officio permittimus permanere. quod intelligendum est de his qui ordinant a simoniacis ignorantibus eos esse simoniacos. hos facit simoniacos non reatus criminis sed ordinatio simoniaci.

Alexander papa de his qui violententer a simoniacis vel ab hereticis ordinantur.

Similiter cum de

cernit alexander papa simoniacos omnino damnandos ac deponendos subintelligendum est nisi violententer quis attractus fuerit. **D**e his enim et a quibuscumque hereticis violententer ordinatis. dicit innocentius quod possunt habere aliquem colorem excusationis si statim discedunt ab eis et pessimo eorum conciliabulo renunciant.

De etate ordinandorum ita decreuit nicolaus papa.

Sacri inquit ca

nones sanxerunt vt subdiaconus nō ordinetur ante. xliij. annos. nec diaconus ante. xxv. nec presbiter ante. xxx. deinde si dignus fuerit ad episcopatū eligi potest. qđ nos etiam pari modo seruare iubemus. Item fabianus si quis xxx. etatis non impleuerit annos nullo modo presbiter ordinetur. et si valde sit dignus quia et ipse dominus triginta annorum baptizatus est. et sic cepit docere.

De sacramento coniugij cuius institutio et causa ostenditur.

Quoniam alia sacramenta post peccatum et propter peccatum exordium sumpserunt / ma

trimonium sacramentum etiam ante peccatum legis institutum a domino non tamen ad remedium sed ad officium. Refert enim scriptura genensis in adam misso sapore. atq; vna de costis eius sumpta. et exinde muliere formata / virum in spiritu intelligentem ad quem vsus mulier facta esset post extalim. prophetice dixisse. hoc nunc os ex ossibus meis et caro de carne mea. propter hoc relinquet homo patrem et matrem et adhaerebit uxori sue. et erunt duo in carne vna

De duplici institutione coniugij.

Coniugij autem

institutio duplex est vna ante peccatum ad officium facta est in paradiso. vbi esset thorus immaculatus. et nuptie honorabiles / ex quibus sine ardore conciperent. sine dolore perent / altera post peccatum ad remedium facta extra pa-

radisum. propter illicitum motum deuitandum. Prima vt natura multiplicaret. Secunda vt natura exciperet. et viciū cohiberet. Nam et ante peccatum dixit deus crescite et multiplicamini. et post peccatum omnibus pene hominibus per diluuium psumptis. Quod vero ante peccatum institutum fuerit coniugium ad officium / post peccatum vero ad remedium processum Augustinus testatur dicens. Quod sanis est ad officium. egrotis est ad remedium. Infirmitas enim incōtinencie quae est in carne per peccatum mortua ne cadat in ruinam flagitiorum / excipitur honestate nuptiarum. Si vero non peccassent primi homines / sine carnis incētinuo ac feruore libidinis ipsi ac succēssores eorum puenirent. et sicut remunerabile est aliquod bonum opus. sic coitus eorum bonus esset et remunerabilis. Quia vero propter peccatum letalis concupiscentie lex membris nostris inhaeret sine qua carnalis non fit coniunctio reprehensibilis est et malus coitus. nisi excusetur per bonam coniugij.

Quando secundum preceptum quando secundum indulgentiam contractum sit coniugium

Prima institutio

habuit preceptum. secunda indulgentiam. Dicimus enim ab apostolo humano generi propter vitandam fornicationem indultum esse coniugium. Indulgentia vero quia meliora non eligit / remedium habet non premium / a quo si quis declinauerit meretur excruciale iudicium. quod secundum indulgentiam conceditur / voluntarium est non necessarium. Alioquin transgressor esset qui illud non faceret. Et potest sane intelligi illud sub precepto dictum hominibus primis ante peccatum. Crescite et multiplicamini. Quod etiam post peccatum tenebant vsquequae facta est multiplicatio. Postquam secundum indulgentiam matrimonium tractus fuit. ita etiam post diluuium quo vniuersus

Augustinus super genensis in li. de nuptijs et concupiscentijs.

pene humanum genus deletum est / secundum preceptum dictum est filiis noe. Crescite et multiplicamini. Multiplicato vero homine secundum indulgentiam contractum est non secundum imperium.

Quibus modis accipiat indulgentia.

Indulgentia autem diuersis modis accipit scilicet per confessionem, per remissionem, per permissionem. Et est promissio in nouo testamento de minoribus bonis et de minoribus malis. De minoribus bonis est coniugium quod non meretur palmam, sed est in remedium. De minoribus malis id est de venialibus est coitus, qui fit causa incontinentie. Illud enim coniugium indulget id est prece dit illud vero id est coitus talis permittitur id est toleratur, ita quod non prohibetur.

Coniugium nuptie sint bone

Fuerunt autem nonnulli heretici nuptias detestantes quod daciari appellati sunt. hi nuptias omnino damnant, ac pares fornicationibus aliisque corruptionibus faciunt nec recipiunt in suorum numero coniugio videntes mares vel feminas. Quod autem res bona sit coniugium, non modo ex eo probatur quod dominus legem coniugii instituit se inter primos parentes, sed etiam quod in chana galilee nuptie interfuit christus easque miraculo commendauit, aqua in vinum conuersa. Qui etiam postea virum dimittere uxorem prohibuit nisi causa fornicationis. Apostolus etiam ait. Virgo non peccat si nubat. Constat ergo rem bonam esse matrimonium, alioquin non esset sacramentum. Sacramentum enim sacrum signum est.

Quis rei sacramentum sit coniugium.

Coniugium ergo coniugium sacramentum sit, et sacrum signum est, et sacre rei scilicet coniunctionis christi et ecclesie, sicut ait apostolus. Scriptum est inquit. Relinquet homo patrem et matrem et adhaerebit uxori sue et erunt duo in carne una, hoc autem est magnus sacramentum. Ego autem dico in christo et in ecclesia, ut enim inter coniuges coniunctio est secundum sensum animorum et secundum permixtionem corporum, sic ecclesia christo copulatur voluntate et natura, quia idem vult cum eo, et ipse formam assumpsit de natura hominis. Copulata est ergo spiritu et sponso, spiritualiter et corporaliter, id est caritate ac conformitate nature leuius utriusque copule figura est in coniugio. Consensus enim coniugum copulam spirituales christi et ecclesie que fit per caritatem significat. Commixtio vero sexuum illam significat que fit per nature proportionem.

Qualiter intelligenda sint verba mulier illa non pertinet ad matrimonium cum qua non est commixtio sexuum.

Inde est quod qui dam doctorum dixerunt, illam mulierem non pertinere ad matrimonium, quod non experitur carnalem copulam. Ait enim augustinus. Non dubium est illam mulierem non pertinere ad matrimonium, cum quod docetur non fuisse commixtio sexus. Item leo papa cum societas nuptiarum ita a principio sit instituta, ut preter commixtionem sexuum non habeat in se christi et ecclesie sacramentum, non dubium est illam mulierem non pertinere ad matrimonium in qua docetur non fuisse nuptiale misterium. Item augustinus. Non est perfectum coniugium sine commixtione sexuum, hoc si secundum superficiem verborum quis acciperit, inducitur in errorem tantum, ut dicat sine carnali copula non posse contrahi matrimonium, et inter mariam et ioseph

Aug. in li. 8
soliloquia

non fuisse coniugium vel non fuisse per
fectum quod nephas est sentire. Tanto
enim sanctius fuit atq; perfectius / quā
to a carnali opere immunitus / sed supe
rius posita ea ratione dicta intelligen /
dum est non quin pertineat mulier illa
ad matrimonium / cum qua non est per
mixtio sexuum / sed nō pertinet ad ma
trimonium. q̄ expressam et plenā tene
at figuram coniunctionis christi et eccle
sie. Figuratur enim illam unionem christi
et ecclesie que est in caritate. sed non il
lam que est in nature conformitate. Est
ergo et in illo matrimonio typus p̄iun
ctionis christi et ecclesie. Et illius tantum
qua ecclesia christo caritate vnitur. nō
illius qua per susceptiones carnis capi
ti membra vniuntur. Nec ideo tamen
minus sanctum est coniugium q̄ vt ait
aug. In nuptiis plus valet sanctitas sa
cramenti / q̄ fecunditas ventris. Est
enim coniugium signum spiritualis cō
iunctionis et dilectionis animorum qua
inter se coniuges vniiri debent. Unde
apostolus ait. Viri diligite vxores ve
stras vt corpora vestra.

individuā p̄suetudines vite pertinet q̄
absq; p̄sensu alterius neut̄ p̄inentiam
p̄fiteri pōt vel orationi vacare. et q̄ int̄
eos dum viuunt vinculum p̄iugale p̄ma
net vt alij se copulare non liceat et vt in
uicez alter alteri exhibeat q̄d quisq; si
bi. hac autem descriptione legitimorū
et fidelium tm̄ matrimonium includit.

De cōsensu qui efficit cōiugiū

Efficiens autem

causa matrimonij est p̄sensus. non qui
libet. s̄ per vba expressus. nec de futu
ro. s̄ de p̄nti. Si enim p̄sentiant in fu
tuz dicentes accipiam te in viz / et ego
te in vxorē. non est iste p̄sensus efficax
matrimonij. Itē si p̄sentiant mēte et nō
exprimant v̄bis. vel alijs certis signis
nec tal̄ p̄sensus efficit m̄rimonium. Si
aut̄ v̄bis explicant q̄d tm̄ corde non vo
lunt si non sit coactio ibi vel dolus. ob
ligatio illa verborū quib; p̄sentiant di
centes / accipio te in virum. et ego te in
vxorem / matrimonium facit.

Que sunt consideranda in cō
iugio.

Autoritatibus probat q̄ solus
consensus facit matrimonium

Quod autem cō

sensus matrimonium faciat subditis p
bat testimonijs. Ait enim isidorus. Cō
sensus facit matrimonium. Itēz nicola
us papa. sufficiat solus fm̄ leges eorūz
consensus / de quorū p̄iunctionibus agi
tur. Qui solus si forte in nuptijs defue
rit / cetera etiaz cum ipso coitu celebra
ta frustrantur. Itēz iohannes crisosto.
Matrimonium quidem non facit coi
tus. sed voluntas. et ideo non soluit il
lud separatio corporis. Item ambro.
Non defloratio v̄ginitatis facit p̄iugi
um. s̄ pactio p̄iugalis. Ex his apparet
q̄ cōsensus id est pactio coniugalis ma
trimonium facit et extunc coniugium
est / etiaz si non precessit v̄l secuta sit co
pula carnalis.

Jo. Cris. su
per matb.

Quid sit coniugium.

Sunt ergo nup

tie vel matrimoniū viri mulierisq; con
iunctio marital̄ int̄ legitimas p̄sonas in
diuiduā vite p̄suetudines retinens. Ad

Aug. in li. de
coniug ali

DI
XXVII

Quando incipiat esse coniugium.

Qua ratione vtuntur.

Quod enim ab

ipsa dispensatione in qua pactio coniugalitatis exprimitur coniuges sint / sanctorum testimonia probant. **Ait enim ambrosius.** Cum incipiat coniugium coniugum nomen adsciscitur. cum coniungitur viro coniugium est non cum viri amixtione cognoscitur. **Item ysidorus.** Coniuges verius appellantur a prima desponsationis fide quamvis adhuc inter eos ignoretur coniugalitatis concubitus. **Item augustinus.** Coniunx vocatur ex prima desponsationis fide quamvis concubitus agnoscatur nec fuerat agnitus / nec perierat nec mendax manserat coniugis appellatio / ubi non fuerat nec futura erat carnis ulla commixtio propter quod fidele coniugium ambo parentes christi vocari meruerunt non solum illa mater sed etiam ille pater eius sicut coniunx matris eius virumque tamen mente non carne. **Ex his** euidenter insinuat quod ex tempore quando incipit cedit consensus voluntarius ac maritalis qui solis coniugium facit veri coniuges sunt sponsus et sponsa.

Secundum quosdam non est coniugium ante carnalem copulam sed sponsi et sponse sunt

Quidam tamen

asserunt verum coniugium non per trahi ante translationem et carnalem copulam nec vere coniuges esse aliquos antequam intercedat commixtio sexus. sed a prima fide desponsationis vir sponsus. et mulier sponsa est. non coniunx. Sponsus autem et sponsa coniuges frequenter appellari dicuntur / non quia sint / sed quia futuri sunt cuius rei sponsiones inuicem fecerunt. et secundum haec verba premissarum auctoritatum intelligenda fore tradunt.

Quod vero in

sponsam et coniugem plurimum intersit. ex eo asserunt quia licet sponse ante carnalem copulam inconsulto vel nolente sponso monasterium eligere. Quo facto. sponso etiam licet aliam ducere.

Contra sponsa potest monasterium eligere non ex quesito sponsi consensu.

Coniugatus ve

ro vel coniugata nec continentiam nisi ex communi consensu seruare valet. nec monasterium petere. nisi uterque continentiam pariter profiteatur. **Contra vero** licet sponse monasterium eligere. auctoritatibus sanctorum probatur. **Ait enim eusebius papa.** Desponsatam puellam non licet parentibus alii viro tradere. tamen licet sibi monasterium eligere. **Item gregorius.** Decreta legalia desponsatam si conuertere voluerit nullo penitus censuerunt damno mulctari. Refert etiam **Exempla po-** am iero. quod macharius inter christi heremitas precipuus celebrato nuptiali conuiuium. cum vespere thalamum esset ingressurus. ex urbe egrediens transmarina petiit et heremi solitudinem sibi elegit. **Beatus etiam alexius** similiter ex nuptiis diuina gratia vocatus sponsam deseruit et nudus christo famulari cepit. **His auctoritatibus et exemplis** liquet licere sponsis sine consensu suarum sponsarum et econuerso continentiam profiteri.

Quod coniugatus vel coniugata nequeant continentiam profiteri sine alterius consensu.

Ambrosius. in libro de virginibus.

Isidorus. in libro ethi.

Augustinus. in libro de bono coniugii.

Exempla ponit.

Hoc autem con

iugatis nullatenus licet. Non enim potest vir melioris vite propositum sumere sine uxoris consensu et econverso. Vñ greꝑ scribēs theutiste patricie sunt qui dicunt religionis gratia debere coniugia solui. Unde sciendum ē quia si hoc lex humana ꝑcessit tñ lex diuina ꝑhibuit. Si vero vtriusq; conueniat continētē vitam ducere hoc quis audeat accusare. Sic em̄ nouimus multos sanctorum cum suis coniugibus et ꝑus cōtinentem vitam duxisse. et post ad sacre ecclesie regimina migrasse. Si vero cōtinentiam quam vir appetit mulier non sequitur. aut quam vxor appetit viz recusat. coniugium diuidi non potest qz scriptum est. Mulier potestate sue carnis nō habet sꝫ vir. Similiter et vir potestatem sue carnis non habet sꝫ mulier. Item agatosa latrix presentium q̄sta est virum suum contra voluntatem suā in monasterium esse cōuersum. q̄ ꝑpter experientie tue ꝑcipimus vt diligētī inq̄sitione discutias. ne forte eius volūate conuersus sit. vel ipsa mutare se ꝑmiserit et si hoc tua diligentia repererit et illum in monasteriū ꝑmanere ꝑuideat et hanc sicut ꝑmiserit mutare vitam cōpellat. Si vero nichil horū est nec quōdam fornicationis crimen ꝑpter qd̄ licet vxorem dimittere. ꝑdictam mulierem cōmisisse cognoueris. ne illius ꝑuersio vxoris relicte in seculo fieri possit ꝑditiōis occasio. volumus vt maritū suum illi etiam si iam tonsuratus est ꝑreddere debeas om̄i excusatione cessante. quia nisi fornicationis causa virum vxorē dimittere nulla ratio cōcedit. Postq̄ em̄ copulatione cōiugij viri et mulieris vnū corpus efficit. non potest ex ꝑte cōuertere. et ex ꝑte remanere in seculo. Itē ex viij. sinodo. Si quis coniugatus cōuertere ad monasteriū velit nō est recipiēd' nisi ꝑius a ꝑiuge castimoniam ꝑfite te fuerit absolutus. Tales ergo tūc sine culpa sequūꝑ cristū relicto seculo. si habēt ex pari volūate castitatis cōsensū

Item si vir et vxor diuertere ꝑo sola religiosa inter se cōsenserint vita nullaten' sine ꝑsciētia episcopi fiat. vt ab eo singulariter ꝑuiso constituatur loco. Nā vxore nolēte vel altero illoꝝ etiam ꝑ tali re matrimoniū non soluit. Itē Aug. Si abstines sine vxoris volūate. tribuis ei fornicandi licentiam et ꝑccatus illius tue ꝑputabis abstinentie. Itē nicola' papa. Descripsit nobis thaberga regina se velle regia dignitate vl' copula exui. et sola vita ꝑuata esse contentā desiderare. cui scripsimus. non hoc aliter fieri posse nisi eādē vitā vir eius lotarius elegerit. Ex his patet qd̄ ꝑiugati sine ꝑmuni cōsensu monasteriū eligere continentia ꝑfiteri vl' habitū religiois sumere nō valent. et si fecerint reuocari debēt. Sponsi vero possunt sine ꝑmuni cōsensu monasteriū eligere. Unde videtur inter sponsum et spōsam ꝑiugij non esse. Ideoꝝ asserūt a ꝑma fide desꝑositionis ꝑiuges appellari. nō re ꝑsentij sꝫ spe futuroꝝ. qz ex fide quam ex desꝑositione sibi inuicem debent. ꝑsterea efficiunt ꝑiuges. ꝑremissas autē auctoritates quibus asserit qd̄ consensus matrimonij facit. ita intelligi volūt vt cōsensu vel ꝑactio coniugalis nō ante coitum faciat matrimonium sed in coitu. Sicut enim defloratio virginis non facit matrimonij nisi ꝑcedat ꝑactio cōiugalis ita nec ꝑactio ꝑiugalis. ante q̄ assit copula carnal'. Ex ꝑactione ergo cōiugali spōsi et spōse fuerit añ coitum. In coitu vero efficiunt ꝑiuges facit em̄ ꝑactio coniugalis vt q̄ ꝑus erat spōsa in coitu fiat coniunx.

Resꝑōsio ad ꝑredicta cū determinatione superiorum

His autē ita res

pondem' sit aliqñ desꝑosatio vbi ē ꝑꝑmissio viri et mulieris d' cōtrahēdo matrimonio. Nō est autem ibi consensus de presenti et est desꝑosatio habens cōsensum de presenti id est ꝑactionem coniugalem que sola facit coniugium

In illa ergo desponsatione. ubi est pollicitatio contrahendi matrimonij. sponsi tantum et sponse sunt non coniuges. et talibus sponsis licet sine communi consensu continentiam profiteri et monasterium eligere. In ea vero desponsatione ubi est consensus de presenti coniugium contrahitur. et ab illius desponsationis prima fide veri coniuges appellantur. secundum hanc distinctionem desponsationis de sponsis varie loquuntur doctores.

Quomodo accipiat sponfa in supradictis capitulis.

Aliquando enim

sponsas vocant que talem habuerunt desponsationem ubi fuit pactio coniugalis de presenti. et ille vere coniuges sunt. Unde gregorius. Si quis uxorem desponsauerit vel subarrauerit. quandoque postmodum preueniente die mortis eius nequiverit eam ducere in uxorem. tamen nulli de consanguinitate eius licet accipere eam in coniugio. et si inuentum fuerit factus separet omnino. Item Iulius papa. Si quis desponsauerit uxorem et subarrauerit vel preueniente die mortis vel irruentibus quibusdam de causis eam non cognoverit. nec frater eius nec ullus de consanguinitate eius eandem sibi tollat in uxorem ullo unquam tempore. Item gregorius. Qui desponsatam proximi sui puellam ceperit in coniugium anathema sit ipse. et omnes presentientes ei. quia secundum legem dei morti decernitur. Nam divine legis est mos sponsas appellare coniuges. ut in euangelio accipe mariam coniugem tuam et in deuteronomio. si quis alterius sponsam in agro vel quolibet loco oppresserit vel adduxerit in domum suam moriatur. quia uxorem proximi sui violauit. non que iam uxor erat. sed que a parentibus uxor fieri debebat. Ex his colligitur quod sponse quedam coniuges sunt ante coniunctionem sexuum. sed forte illud morietur. quod in fine capituli dicitur. non que iam uxor erat. sed que uxor fieri debebat. quod

non ita debet intelligi quasi uxor vere non fuerit ex quo pactio coniugalis intercessit. sed quia nondum tradita fuerat nec res uxoria intercesserat scilicet percubitus coniugalis.

Qualiter accipitur in his alijs capitulis sponfa.

Vocatur etiam

sponfa que sic viro desponsata est. ut non intercesserit consensus de presenti. sed sponso futuri. Secundum quem modum illud decretum intelligitur si quis sponsam filij oppresserit. et post filius eius eam duxerit. pater postea non habeat uxorem nec mulier virum. filius qui patris facinus ignorauit aliam ducat. Si coniunx illa fuisset. quod utique foret si in sponsalibus pactio coniugalis intercessisset. non permetteretur sponsus aliam ducere. Nec his autem pena non nubendi ex rigore infligitur ut alij terreant. Item ex eodem. Quidam desponsauit uxorem et doraui. ut cum ea coire non potuit. quare clanculo frater eius corrupit et quidam reddidit. Decretum est ut quis nupta non potuerit esse legitimo viro desponsatam tamen fratris frater habere non possit. sed melius et melius fornicationis quidem vindictam sustineant. licita vero eis coniugia non negent. De illa desponsatione hoc intelligi debet ubi non fuit consensus coniugalis de presenti. alioquin non liceret eis alia sortiri coniugia. Secundum hoc etiam illud intelligi debet. Statutum est a sacro presbitero ut si quis sponsam alterius rapuerit publica penitentia mulceatur. et sine spe coniugij maneat. et si ipsa eideus crimini consentiens non fuerit. licentia nubendi alij non negetur. Apparet hanc fuisse desponsatam sine pactio coniugali de presenti. et ideo non fuisse coniugem. cui viuente sponso. alteri nubendi licentia non negatur. Sunt enim quedam nuptialia pacta de futuro ex quibus sponsi et sponse

Ex capitulo toletano.

vocant. nec exinde coniuges sunt et est
padio quedam pugalis de presenti q
sponsum et sponsam etiam puges facit
et vtriusq padio desponsatio. vel sponsa
lia interdum dicunt. pprie tamen spo
salia dicuntur quedam solennia pacta
nuptialia.

Quare mox non tradantur spote

De nuptialibus

pactis ubi est tamen sponsio futuri. ait
aug. Institutum est ut iam pacte spon
se non statim tradantur ne vilem habe
at maritus datam quam supiravit spo
sus dilatat.

**Que sponsa sit vidua mortuo
sponso et que non.**

Et est sciendum

q illa sponsa que tantum in futuro est
pacta mortuo sponso non remanet vidua
quia non fuerat vir eius. Unde si quis
eam duxerit ad sacros ordines pscen
dere non phibet. q non duxit viduaz
Vidue enim maritus eque sicut biga
mus sacerdos fieri phibet. Ex tali au
tem copula nullus arcetur a sacris ordi
nibus.

**Qui alterius sponsam eo mor
tuo ducit ad sacros ordines ac
cedere potest.**

Secundum hoc

intelligendum est qd ait pelagius papa
de illo qui mortuo sponso eius sponsaz
duxit in vxorem. nihil est inquit quan
tum ad hunc articulum attinet quod ei
obviet de canonicis institutis. quin ad
sacros ordines pmoveri valeat. Si ve
ro talis sponsa fuisset. inter quas et spon
sum eius psensus de pnti intercessisset
eo mortuo vidua remansisset cui copu
latus in pugio vltimus ad sacros ordi

nes non accederent cum vidua duxerit.
Non est g ambigendum quin solus de p
senti psensus pugiū efficiat. et ex in
de veri puges appellent. Ideo p ta
lem psensum si quis alij se copulaverit
etiam si carnis pmixtio illic sequat ad
priorē copulam reuocand est.

**Si consensus de futuro cum iu
ramento faciat coniugium.**

Hic queri **DI**
debet vtrius psensus de
futuro addito etiam iu
ramento / pugiū effi

ciat. ut si qs promittat. vel etiam iuret
alicui se vsq ad tempus placitum illaz
ducturuz. et illa pmittat vel iuret se illi
nupturam. nunqd tal sponsio eos p iu
ges fecit. Si mutato pposito alter vey
vterq ad alienam copulam tr ansit nu
quid ob priorē sponsionez iuramēto
subnixam / secunde federationis pactū
scindet. Considera qz longe aliud ē p
mittē. et aliud facere. Qui pmittit. nō
dum facit. Qui g pmisit se in vxorem
ductuz aliquaz / nondum eā duxit vxor
rem. et que sponndit se nupturam / nō
dum nupsit. Quō ergo puges appella
ri possunt / q nonduz ptrabunt. p in fu
turo se ptracturos iurando promittunt
Itē si ex vi iuramenti ad futuz ptinē
tis mox efficiunt puges / cur iurant in
futuro se facturos qd in pnti efficiunt.
Item si ex q iurant mox efficiunt p iu
ges / tunc hanc rem efficiunt / qn iurant
se facturos / quod in presenti efficiunt.
Ideo dico qz confugium tunc non fuit
sed futurū promittitur. Si vero ille p
vxorem duxit. et illa marito nupsit con
iugium vtriusq fuit. et non potest dissolui
Precedens ergo mendacium vel per
iurium / penitentia est corrigenduz. sed
coniugiu sequens non est dissoluendū
Non autem sic est quando iuramentuz
coniugij presentis consensus attestatio
ne firmatur. quia post talem consensus
si quis alij se copulaverit etiam si plez

preaauerit. irritum debet fieri. et ipse ad priorem copulam reuocari.

Que videtur obuiare premis- lis nouellarum institutio

Premisse autez

sentencie videtur obuiare illud quod leges tradunt. Si quis tactis diuinis scripturis iurauerit mulieri se eam legitime / mam vxorem habiturum vel etiam si in oratorio tale sacramentum dederit / sit illi legitima vxor. quous nulla dos / nulla alia scriptura interposita sit. Sed hoc ostenditur quid fieri vel esse debeat / si quod tunc fiat. Non enim per illud iuramentum tunc fit vxor. sed fieri debet / quia iuramentum est. Potest et de illo iuramento hoc dictum intelligi ubi de presenti consentiunt ac se inuicem suscipiunt. Illi etiam sentencie qua dictum est solum consensus facere coniugium videtur obuiare quod Eucharistius papa ait. Aliter legitimum non fit coniugium nisi ab his qui super feminam dominationem habere videntur et a quibus custoditur vxor petatur / et a parentibus sponses et legibus docetur. et a sacerdote ut mos est benedicatur / et a paranimphis custodiatur. ac sollemniter accipiatur. Item ita legitima scitote esse nubia. aliter vero presumpta / non coniugia. sed adulteria vel fornicationes sunt nisi voluntas propria vel suffragata fuerit et vota succurrerint legitima. hoc autez non ita intelligendum est. tanquam sine enumeratione non possit esse legitimum coniugium sed quia sine illis non habet decorem et honestatem debitam. In huius enim sacramenti celebratione sicut in alijs que dam sunt pertinentia ad substantiam sacramenti / ut consensus de presenti quod solus sufficit ad contrahendum matrimonium quedam vero pertinentia ad decorem et sollemnitatem sacramenti. ut parentum traditio. sacerdotum benedictio et huiusmodi sine quibus legitime fit coniugium. quantum ad virtutem non qua-

tum ad honestatem sacramenti. Sine his ergo non quasi legitimi coniuges / sed quasi adulteri vel fornicatores conueniunt ut illi qui clanculo nubunt. et utique fornicatores essent nisi eis suffragaretur voluntas / ubi expressa de presenti. que legitimum inter eos facit matrimonium. Nam et consensus occultus de presenti per verba expressus coniugium facit licet non sit ibi honestus contractus. sed matrimonium non sanxit consensus qui in occulto fiunt. Si enim alter alterum dimiserit non cogitur iudicio ecclesie respondere. et commanere quasi cum coniuge. quod non potest. probari testibus contractus qui in occulto sibi consenserunt. eundem consensum voluntarie in manifesto profiteantur / tunc utique propria voluntas suffragatur et legitima vota succurrunt ad sanctiendum coniugium quod prius occulte fuerat contractum. Voluntas ergo verbis expressa in occulto ad hoc suffragatur ut fiat coniugium. manifeste vero expressa suffragatur ut sanciat et rebozet ac liberum fiat ecclesie de hoc iudicare si expedierit.

De qua re sit consensus ille an de carnali copula an de cohabitacione an de alio.

Hic queritur cum

consensus de presenti matrimonium faciat cuius rei consensus sit ille. an carnalis copule. an cohabitacionis. an utriusque. Si cohabitacionis consensus matrimonium facit. tunc frater cum sorore / pater cum filia potest contrahere matrimonium. Si carnalis copule tunc inter maritum et ioseph non fuit coniugium. Proposuerat enim maria in virginitate manere nisi deus aliter facere iuberet. scilicet quod videtur angelo dixisse. Quomodo fiet istud quoniam virum non cognosco id est me non cognituram propositui. Nec enim quia virum tunc non cognoscebat. necesse erat inquiri quomodo posset habere filium. sed quia nunquam se cognituram.

Determinatio

Que ad necessitatez que ad decorem pertinent sacra-
menti.

Beda sup lu-
cam.

Ecce in quaz
re fuit ille co-
sensus.

Quare de la-
tere viri for-
mata sit mu-
lier.

pposuerat. Dicit enim beda. q in vir-
ginitate manere disposuerat. Si ergo
ptra suum propositum post consensit in
carnalem copulaz videt facta voti rea-
mente. et si non opere violati. Dicam
ergo q consensus cohabitationis vel
carnalis copule non facit coniugium. sed
consensus coniugalitatis societas verbis
fm presens tempus expressus vt cu vir
dicit. Ego accipiam te in meam no do-
minam non ancillaz sed coniugem. Quia
enim non ancilla vel domina datur. id
nec de summo. nec de imo a principio
formata est. sed s latere viri. ob coniu-
galem societatem. si de summo fieret.
vt de capite. videret ad dominationez
creata. Si vero de imo vt de pedibus
videretur ad seruitutem subicienda. s
quia nec in dominam nec in ancillaz as-
sumitur facta est de medio id est de la-
tere quia ad coniugalem societatem as-
sumitur. Cum ergo sic conveniunt vt
dicat vir accipio te in meam coniugem
et dicat mulier accipio te in meum viru
His verbis vel alijs idem significanti-
bus exprimit consensus no copule car-
nalis vel cohabitationis corporalis. s
coniugalitatis societas. Ex qua oportet
eos cohabitare. nisi forte causa religio-
nis pari voto corporaliter separent vl
ad tempus vel vsq in finem.

Coactio excludit consensuz co-
iugalem.

Oportz au-
tem consensum coniuga-
lem liberum esse a coac-
tione. Coactus enim co-
sensus qui nec consensus appellari de-
bet. coniugium non facit sicut testatur
urbanus papa scribens sandio regi ara-
gonum in hec verba. De neptis tue co-
iugio quam te cuidam militi datur ne-
cessitatis instante articulo sub fidei pol-
licitatione confirmasti. hoc equitate di-
ctante decrevimus vt si illa virum illuz
omnino sicut dicitur renuit. et in eadez

voluntatis auctoritate persistit. vt vi-
ro illi se prozsus denegat nuptura. ne-
quaqs eam inuitam ac renitentem eius-
dem viri cogas coniugio copulari. Idē
si verum esse constiterit quod nobis le-
gati iordanis principis retulerunt sci-
licet q ipse coactus et dolens filiam su-
am flentem et pro viribus renitentem rat-
naldo desponsauerit. quoniam legum
et canonum auctoritas talia sponsalia nō
approbat ne ignorantibus leges et cano-
nes nimis durum videatur. ita senten-
ciam temperamus. vt si princeps cu af-
fensu filie id quod inceptum est perfici-
cere voluerit concedamus. sin autem le-
gatus noster vtrasq partes audiat et
si nihil fuerit ex pte rainaldi quod am-
plius impediat ab ipso iordane sacra-
mentuz quo consent hec que dicta sunt
accipiat. et nos canonum et legum scrip-
ta sequentes. deinceps non perhibem
quin alij viro si voluerit predicta ei fi-
lia tantuz in domino nubat. Ex his ap-
paret coniugium fieri inter consentien-
tes et spontaneos. non inter renitentes
et inuitos. Veruntamen qui inuiti et co-
acti coniuncti sunt. si postea ab aliquo
temporis spacio sine contradictione et
querimonia cohabitauerit facultate di-
scedendi vel reclamandi habita consen-
tire videntur. et consensus ille conse-
quens supplet. quod precedens coactio
tulerat.

In libro pandectarum.

Consentire aut

probat. q euidenter non contradicit fm il-
lud. In sponsalibz eoz psensus exigen-
dus est quoz in nuptijs desiderat. intel-
ligit tñ semper patri filia cōsentire. nisi
euidēt dissentiat. Item sponsalia sic
nuptie psensu sunt ptractantium. et idē
sic in nuptijs. ita et in sponsalibz patri-
familias filiā psentire oportz. q si pñs
volūtati nō repugnat psentire intelligit

De errore q euacuat cōsensum

DI
XXX

Nec solū co-
actio impedit vel exclu-
dit consensu. sed etia
error. Non autem om-
nis error p̄sensu impedit. Est enim er-
ror alius persone. alius fortune. alius
conditionis. alius qualitatis. Error p̄-
sone quando hic putat esse homo ille.
et est alius error fortune / quando puta-
tur esse dives qui pauper est et econver-
so Error p̄ditionis quando putat esse
liber qui servus est. Error qualitatis
quando putat esse bonus qui malus est
error fortune / et qualitatis p̄iugij con-
sensum non excludit. Error vero con-
ditionis p̄iugalem consensum euacuat
De qua p̄ditione post modum tractabi-
mus. Error quoq; persone p̄sensu cō-
iugalem non admittit ut si quis feminā
nobilem in cōiugium petat et p̄ ea alia
ignobilis tradat ei. nō est inter eos cō-
iugium. quia non p̄sensit vir in ista. s̄
in aliam ut si q̄s p̄mitteret mihi se v̄-
diturum aurum. et p̄ auro offerre mihi
auricalem et ita me deciperet. nunq̄
diceret cōsensisse in auricalem / nunq̄
volui emere auricalem. nec ergo in il-
lud p̄sensi. quia p̄sensus non nisi volun-
tatis est. Sicut ergo error materie ex-
cludit p̄sensum. ita et in p̄iugio error p̄-
sone. Sed obicit de iacob q̄ p̄ rachel
v̄ij. annis servierat et supposita ē ei lya
nunquid error persone excludit p̄iugi-
um cum non in eam. sed in rachel p̄sen-
serit. Sed quod ibi factum est in misse-
rio gestum non improbe tradit. ibi ta-
men et si non precessit. secutus est p̄sen-
sus. nec ex illo p̄cubitu qui p̄sensum p̄-
cessit fornicarij iudicant / cuz ille mari-
tali affectu eam cognoverit / et illa vxo-
rio affectu debitum p̄soluerit. putans
lege primogenitarum et paternis impe-
rijs se illi iure copulatam. excusat eti-
am quia dei consilio in misterio ita actū
est. hodie etiam excusaret ille. cui in-
scio vxoris soror lectulus eius ingressa
se subiceret. que cum sine spe coniugij
perpetuo maneri censeat / ille tamen q̄

cognovit eam p̄ ignorantiam excusat.
quod per simile p̄bat. Si enim dyabo-
lus transfigurans se in angelum lucis /
credat bonus / non est error periculosus
et autem vir ille in illam mulierem non
p̄senserit ex simili ostendit. Si q̄s be-
reticus nomine aug. v̄l ambrosij alicui
catholico se offerret / eūq; ad sue fidei
imitationem vocaret / si ille assentiret /
in cuius sententiam fidei diceret p̄sen-
sisse non in hereticoz sectam. s̄ in inte-
gritatem fidei quā ille hereticus se mē-
tiebat habere. Error v̄o fortune p̄sen-
sum non excludit. Qui enim nubit pau-
peri putans esse illum divitem non po-
test renunciare priori p̄ditioni quā er-
rauerit. nec error qualitatis. ut si quis
ducat in vxorem meretricē vel corrup-
tam quam putat esse castam et virginē
non potest eam dimittere.

De coniugio marie et ioseph.

Premissis ali-
quid ad
est de modo illius p̄sensus qui int̄ ma-
riam et ioseph intercessit. Hanc credi
potest non solum mariam sed etiam io-
seph apud se disposuisse virginitatem
suare velle nisi de' aliter iuberet eosq;
sic p̄sensisse in p̄iugalem societatem. ut
vterq; de altero revelate spiritus sancto
intelligeret q̄ virginitatez servare vel-
let. nisi deus alit̄ inspiraret s̄ illam vo-
luntatem verbis nō expresserant. post-
ea v̄o expresserunt et in virginitate per-
manserūt. Consensit ergo maria in ma-
ritalem societatem. s̄ non in carnalē co-
pulam. nisi de eadem specialit̄ deus p̄-
ciperet. cuius etiam p̄silio in maritalē
p̄sensit copulam. quia virginitatez ser-
vare volebat. et iō non aliter p̄sensisset
in coniugalem societatem / nisi familia-
re dei p̄siliū habuisset. de qua aug. sic
ait. Beata maria p̄posuit se servatu-
ram votum virginitatis in corde. s̄ ip-
sum votum non expressit in ore. Sub-
iecit se divine dispositioni p̄posuit se
servaturam virginitatem. nisi deus ali-

Propositio

Aug. in li. 8
vichs et p̄cu-
piscens

ter ei reuelaret. Committens ergo vir
ginitatem suam diuine dispositioni cō-
sensit in carnalem copulam. non illā ap-
petēdo. s; diuine inspirationi in utroq;
obediendo. postea vero simul cum viro
labijs expressit et uterq; in virginitate
permanfit.

¶ Perfectum inter eos fuit cō-
iugium.

Inter quos ut

ait aug. Perfectum fuit coniugium. per-
fectum quidem nō in significatione s; in
sanctitate. Vandiōra sunt enim coniū-
gia pari voto p̄tinentium. Unde aug.
Quod deo pari voto et p̄sensu vouera-
tis. ambo p̄seuerant reddere debuistis
a quo p̄posito si lapsus est ille. tu salte;
p̄seuera non q; pariter temperabat; a
commixtione carnali. ideo maritus tu-
us esse destiterat. immo vō tanto san-
ctius p̄iuges manebatis quanto sanctio-
ra p̄cordit placita seruabatis. Perfe-
ctū ergo fuit marie et ioseph coniūgiū in
sanctitate. perfectum etiam fuit p̄m tri-
plex bonum coniūgiū fidem scz p̄rolem
et sacramentum. Omne enim nuptiarū
bonum ut ait aug. impletur est in illis
parentibus christi fides. p̄roles. sacra-
mentum. P̄rolem cognoscimus ipsū
dominum. fidem quia nullum adulteri-
um. Sacramentum quia nullū diuor-
tium. solus ibi nuptialis concubitus n̄
fuit. quia in carne peccati fieri non po-
terat sine pudenda p̄cupiscentia carnis
que accidit ex peccato. Vine qua con-
cipi voluit q; sine peccato futurus erat.
et licet non intercessisset p̄iugalis p̄cu-
bitus p̄iuges tamen vere fuerunt men-
te non carne sicut et parentes. q̄uis am-
brosius. dicat perfectum fieri coniugium
p̄ carnalem copulā In omni inquit ma-
trimonio cōiunctio intelligit̄ spiritual̄
quā p̄firmat et p̄ficat p̄iundorum com-
mixtio corporalis. Sed intelligendum
est cōiugium perfici commixtione cor-
porali. non quantum ad veritatem vel

sanctitatem p̄iugij. s; quantum ad signi-
ficationem. quia perfectius vnionē xp̄i
et ecclesie tunc figurat. Exposito que sit
efficiens causa matrimonij. cōsequens
est ostendere ob quam causam soleat vl̄
debeat contrahi matrimonium. Est er-
go finalis causa contrahendū matrimo-
nij p̄ncipalis p̄creatio p̄lis. p̄pter b̄
enim instituit deus coniugium int̄ pri-
mos parentes. quibus dixit. crescite et
multiplicamini etc. Secunda est p̄ pec-
catum ade vitatio fornicationis. Unde
apostolus p̄pter fornicationē vnusq;sq;
habeat vxorem suā. et vnaqueq; habe-
at virum suum. Sunt et alie cause hone-
ste vt inimicorum reconciliatio et pacis
reintegratio. Sunt etiam et alie minus
honeste cause p̄pter quas aliquando cō-
trahit̄ vt viri mulierisq; pulcritudo. q;
animos amore inflamatos sepe impel-
lit inire coniugium vt valeant suū ex-
plere desiderium. Questus quoq; et di-
uiciarum possessio frequenter est coniu-
giū causa. et alia multa que cuiq; dilige-
tiaz adhibenti facile ē discernere. Nec
est assentiendum illis q; dicunt non esse
coniugium q; p̄pter has causas minus
honestas p̄trahit̄. Constat enim ex p̄e-
missis coniugium fieri ex communi cō-
sensu verbis de p̄senti expresso q̄uis
amor ad hoc attraxerit. Cuius rei do-
cumentum prestat iacob qui rachel de-
coram facie et venusto aspectu amauit
eamq; multum diligens ait. Seruiāz ti-
bi p̄ rachel. vij. annis. In deutrono-
mio etiam legit̄. Si videris in medio
captiuorū mulierem pulcrā et adama-
ueris eam. voluerisq; vxorem habere
introduces eam in domum tuam etc.

¶ malus finis nō contaminat
sacramentum.

Et licet fine non

bono contrahat̄ coniugium. quādo spe-
cies contrahentis mouet animum. con-
iugium tamen bonum est. quia vita ma-
la vel intentio peruersa alicuius sc̄m

**De cā finalis
coniugij.**

Aug. in li. 8
bono p̄iugali

non ptamintat. Habet autem coniu-
marie et ioseph alias causas speciales
scz vt vgo solatio viri sustentaretur. z
vt dyabolo part^o celaret. vt ioseph es-
set testis castitatis. defendens eam ab
infamia suspicionis. ne vt adultera da-
naretur.

De tribus bonis coniugij.

LI
XXXI

Quest hoc d
bonis coniugij que sint
z qualiter coitum excu-
sent / dicendum est. tria

Aug. sap ge
nesim.

sunt principalit^r bona iugij. **U**n^o aug.
Nuptiale bonum tripartitum est scilicet
fides. ples. sacramentum. **I**n fide
attendit / ne post vinculu^m coniugale cu
alio vel alia coeat. **I**n ple vt amanter
suscipiatur / religiose educes. **I**n sacra-
mento vt coniugium non separet et di-
missus vel dimissa nec causa plis alte-
ri coniungat.

De duplici separatione.

Separatio autē

gemina est corporalis scz z sacramenta-
lis. Corporaliter possunt separari cau-
sa fornicationis. z ex communi consen-
su causa religionis. siue ad tempus siue
vsqz in finem. Sacramentaliter vo se-
parari non possunt dum viuunt / si legi-
time psonae sint. Manet enim vinculu^m
coniugale inter eos / etiam si alijs a se
discedentibus adhererint. **U**nde aug.
vsqz adeo manent inter viuētes semel
inita iura nuptiarum / vt potius sint in-
ter se coniuges etia^m separati q^m cu alijs
quibus adhererunt. **I**tem manet inter
viuentes quoddam coniugale vinculu^m.
q^d nec separatio / nec cum altero copu-
latio possit auferre. **S**icut apostata ani-
ma. velut de coniugio christi recedens
etiam fide pdita / sacramentum fidei n^o
amittit / q^d lauacro regenerationis ac-
cepit. **R**edderet enim redeunti si ami-

Aug. in li. d
bono iugali

isset abscedens. Habet autem h^o qui re-
cesserit ad cumulum supplicij. nō ad me-
ritum premij. **I**tem quibus placuit ex
consensu ab vsu carnalis concupiscen-
tie imperpetuum ptinere / absit vt vin-
culum inter illos iugale rumpat. im-
mo firmus erit. quo magis ea pada se-
cum gerunt. que carius p^ocordiusqz ser-
uanda sunt non voluptarijs corporum
nexibus / s^{ed} voluntarijs animorum affe-
ctibus. **E**t attende q^d tertium bonu^m co-
iugij dicitur sacramentu^m. non q^d sit ip-
sum coniugium / s^{ed} quia eiusdem rei sa-
cre signum est. i. spiritualis z insepara-
bilis coniunctionis christi z ecclesie

Hec tria non assunt omni con- iugio.

Et est sciendum

ab aliquibus p^otrahi coniugij qui hec
tria bona non comitant. **D**eest enim si
des. vbi vir cum alia / z mulier cu^m alio
coit. **H**oc ergo bonum ita coniugio ad-
heret / vt ex eo si assit / amplius commē-
detur coniugium. si nō assit / non inde
adnibilet. **Q**ue enim adultera est / non
ideo coniunx non est. **I**mmo si iunx n^o
esset / adultera non foret. **Q**uōd cū sit cul-
pa committit. sacramentum vero non
cassat. **B**onum quoqz plis non omnib^{us}
adeest coniugibus. **Q**uidam enim pari
voto ptinentiam fiant. alijs pprietatis
defectu vel alterius rei causa generare
non valent. nec omnes illi etiam q^d pro-
lem recipiunt bonum plis habent. **N**ā
bonum plis dicit non ipsa ples vel p-
lis spes que ad religionem non refert.
immo ad hereditariam successionem vt
cum quis heredes terrene possessionis
habere desiderat / s^{ed} spes ac desiderium
quo ples ad hec querit vt religione in-
formet. **M**ulti ergo plem habent / q^d
tamen bono plis carent. nec ideo tñ co-
iugium esse desinit. **S**acramentum ve-
ro ita inseparabiliter coniugio adheret
legitimaz psonaz vt sine illo coniugiu^m
non esse videat. quia semper manet int^r

vinentes vinculum coniugale. ut etiam in-
terueniente diuortio fornicationis cau-
sa / coniugalis vinculi firmitas non solua-
tur. **U**bi vero non inter legitimas perso-
nas contrahitur coniugium / non adest illud bo-
num quod est sacramentum. quia potest
solui talium copula. de quibus post dice-
tur. **Q**uero coniugium sit inter eos qui co-
iugali affectu non tamen gratia plius / sed
explende libidinis conueniunt. nec forni-
carum sed coniuges appellentur / ostendit aug.
inquiens **S**olet queri cum masculus et
femina / nec ille maritus / nec illa uxor
alterius sibi met non filiorum procrean-
dorum / sed per incontinentiam solius con-
cubitus causa copulantur ea fide media ut
nec illa cum altero / nec ille cum altera
faciat id / utrum nuptie sint vocande. et
potest fortasse non absurde hoc appella-
ri coniubium si usque ad mortem alicuius
eorum / id inter eos placuerit. et proliis
generationem quous non ea causa con-
iuncti sunt / non tamen vitauerint. vel noluit
sibi nasci filios. vel etiam in opere ma-
lo aliquo agant ne nascantur. **C**eterum si
vel utrumque vel unum eorum desit non in-
uenio quomodo has nuptias appellare
possimus. **E**tenim si aliquam sibi ad tem-
pus adhibuerit. donec aliquam dignam
honoribus aut suis facultatibus inueni-
at quam in coniugio adducat animo ipso
adulter est. nec cum illa quam cupit in-
uenire / sed cum ista cum qua sic cubat
ut cum ea non habeat maritale consorti-
um **E**cce coniuges dicuntur qui solius con-
cubitus causa conueniunt. si tamen plius
generationem aliquo malo dolo non vi-
tent.

**De his qui procurant venena
sterilitatis.**

Qui vero vene-
na sterilitatis procurant / non coniuges sed
fornicarii sunt. **U**nde aug. Aliquando
eiusque peruenit hec libidinosa crudeli-
tas / vel libido crudelis / ut etiam vene-
na sterilitatis procuret. et si nihil value-

rint conceptos fetus inter viscera aliquo
modo extinguat vel fundat. volendo pro-
lem suam prius interficere quam vivere. aut
si in utero vivebat / occidi antequam nasci.
propterea si ambo tales sint / coniuges non
sunt. et si ab initio tales fuerint / non si-
bi per coniubium sed per stuprum potius
conueniunt / si vero ambo tales non sunt /
audeo dicere. aut illa quodammodo est
mariti meretrix / aut ille adulter uxoris.

**Quando sunt homicide qui pro-
curant abortum.**

Hic queri solet

de his qui abortum procurant quando in-
dicentur homicide vel non. tunc puerpe-
rium ad homicidium pertinet / quando
formatum est et animam habet ut aug.
super exodum asserit. **I**nforme autem
puerperium ubi non est anima viva / lex
ad homicidium pertinere noluit. **D**icit
etiam aug. **Q**uod informe puerperium non
habet animam. ideoque multat pecunia. non
reddet anima pro anima. sed iam forma-
to corpori anima datur / non in conceptu
corporis nascitur cum semine deriuata.
Uam si cum semine et anima consistit deus
anima / tunc et multe anime quotidie pe-
reunt cum semen fluxu non perficitur natiui-
tati. primum oportet domum compa-
ginari. et sic habitatores induci. **C**um
ergo limamenta compacta non fuerint
ubi erat anima. **I**tem iero. ad algas
Semina paulatim formantur in utero et
tamdiu non reputantur homicidium / donec
elementa confecta suas imagines mem-
braque suscipiant. **E**x his apparet tunc
eos homicidas esse. qui abortum pro-
curant cum formatum est et animatum pu-
erperium.

**De excusatione coitus que fit
per hec bona.**

Quia ergo tria bo-
na in aliquo coniugio simul concurrunt ad

**Aug. in li. de
bono coniugali**

Aug. in li. 8
bono coniugali

Excusationem coitus carnalis valent. Quando enim seruata fide thori causa plis iuges pueniunt sic excusat coit' vt culpam non habeat. Quando vo de ficiente bono plis. fide tamen seruata conueniunt causa incontinentie non sic excusatur vt non habeat culpam. f. venialem. Unde aug. Coniugalis concubitus generandi gratia non habet culpam. Concupiscentie vero faciande. f. tamen cum iuge ppter thori fidē venialem habet culpam. Item hoc qd cō iugati victi concupiscentia vtunt inuicēz vltra necessitatez liberos pcreandi ponam in his p quibus quotidie dicimus dimitte nob debita nostra etc. **Ubi** autem hec bona desunt fides sez et proles non videtur coitus defendi a crimine. Unde in sentenciolis septi pitagorici legit Omnis ardentior amator pprie vxoris adulter est. Item iero. Sapiēs iudicio amat coniugem. non affectu. non regnat in eo impet' voluptatis. nec p' ceps fertur ad coitum. nihil est sed' q' vxorem amare quasi adulteram. q' dicunt se causa humani generis vxoribus iungi imitent' saltem pecudes. et postq' venter vxoris intumuerit nō pdant filios. nec amatores se vxoribus adhibeant sed maritos. Idem in matrimonio opera liberoz concessa sunt. voluptates autem que de meretricum amplexibus capiuntur in vxore damnae.

De indulgentia apostoli quomodo sit accipienda.

Si concubitus

qui sit causa plis culpa caret. qd apostolus fm indulgentiam pmittit ita em ait. Hoc autem dico fm indulgentiam Cui enim prestat' venia nisi culpe Per hoc etiam quidaz pbare volunt nuptias esse peccatum. f. vt predictum ē Indulgentia alia est pcessionis. alia pmisionis. Egerat apostolus de nuptiis et de carnali coitu et ad vtrunq' retulit illud. hoc autem dico fm indulgentiam

Indulgent' enim nuptie fm pcessionez et concubitus nuptialis qui sit tantum causa plis. Concubitus vo qui est ppter necessitatem generandi ob incontinentiam indulget' fm permissionem quia ibi aliqua est culpa f. levis. Ideoq' nō iubet nec pcedit f. permittit quia non est laudabilis f. venialis. de hoc aug. sic ait. Forte aliquis dicet si veniaz cōcessit apostolus ergo peccatū sunt nuptie. cui enim venia nisi peccato pcedit plane. quod infirmitati permisit fm veniam audeo dicere peccatum esse. veniam namq' pcedens apostolus concubitus attendit coniugatorum vbi est incontinentie malū. Incontinentie malum q' vir cognoscit vxorem. etiam vltra necessitatem pcreandi liberos. f. et ibi ē nuptiarum bonum. Non enim quia incontinentia malum est iō coniugium. vbi est concubitus ppter intentionem generationis nō est bonum. non ppter illud malum culpabile est hoc bonum. f. illud malum sit veniale ppter bonū nuptiale. Quod non reprehendit apostolus. sed malum incontinentie. Idem concubitus qui non sit causa plis nuptie non cogunt fieri f. impetrant ignosci. si tamen non ita sit nimis vt impediatur tempore que orationi debent nec immutetur in eum vsus qui est ptra naturam. Concubitus enim necessarius causa generandi inculpabilis. et solus ipse nuptialis est. Ille vo qui vltra necessitatē pcedit non rationi f. libidini obsequitur. et hūc non exigere f. reddere coniugine fornicet ad coniugē ptinet. Si vero ambo tali concupiscentie subiciuntur et rem faciunt que non est nuptiarum. cuius delicti nō sunt nuptie hortatrices sed de precatrices. decus quidem coniugale est castitas pcreandi et reddēdi carnalis debiti fides hoc est opus nuptiarum. qd ab omni peccato defendit apostolus dicens Non peccat virgo si nupserit. Cum ergo culpabilis non sit generandi intentione concubitus q' pprie nuptiis imputandus est. Quid fm veniam pcedit apostolus nisi q' cōiuges

Q sit malum
incontinentie

Q d
nis

B

dicet
lectat
et pecc
dinat
tiam s
et pena
Depe
aliqua
edendo
lectat
ta sic
gali cu
defend
aliter
sit fieri

debitum carnis exposcunt. non p[ro]pagi
nis voluntate. sed libidinis voluptate
Que tamen voluptas non p[ro]pter nup-
tias cadit in culpam. s[ed] p[ro]pter nuptias
accipit veniam. Immoderata ergo p[ro]-
gressio s[ine] veniam p[re]cedit. Quo circa
et hinc laudabiles sint nuptie. q[uia] etiam
illud q[uo]d non pertinet ad se. ignosci fa-
ciunt p[ro]pter se. Non enim concubitus
iste quo seruif[er] p[ro]cupiscentie agitur vt
impleat fetus quem postulant nuptie.
Om[ni]no ergo in genere suo nuptie bo-
ne sunt. quia fidem thori suant. et p[ro]lis
suscipiente causa vtrunq[ue] sexum com-
miserunt et impietatem separationis hor-
rent. Sanctitati etiam coniugij nec co-
iunx infidelis obesse potest. s[ed] potius fi-
delis p[ro]desse infideli. vt apostolus docet
Ex his ostendit q[uo]d coniuges qui causa p[ro]-
lis tantum p[ro]ueniunt. vel qui exigenti-
bus debitum reddunt. defendit a pec-
cato sanctitas coniugij. bonumq[ue] nuptia-
le. Si enim absq[ue] peccato non possit fie-
ri p[ro]cubitus coniugal[is]. non precepiss[et]
dominus post diluui[um] eos copulari di-
cens. crescite et multiplicamini cum ia
sine carnali concupiscentia non possunt
commisceri.

Quod non omnis delectatio car-
nis peccatum est.

Sed forte aliquis
dicet omnem carnis p[ro]cupiscentia[m] et de-
lectationem que est in coitu malam esse
et peccatum. quia ex peccato est. et inor-
dinata. et nos dicimus illaz concupiscen-
tiam semper malam esse. quia feda est.
et pena peccati. s[ed] non semp[er] peccatum e[st]
Sepe enim delectat[ur] vir s[ine] carnem in
aliqua re. vt requiescendo post labor[em]
edendo post esuriam. nec tamen tal[is] de-
lectatio est peccatum nisi sit immodera-
ta sic et delectatio que fit in coitu coniu-
gali cui assunt illa tria bona a peccato
defendit. Videlicet tamen beatus gregorius.
aliter sentire sc[ilicet] q[uo]d sine peccato no[n] pos-
sit fieri carnalis p[ro]mixtio dicens Vir cu[m]

p[ro]pria coniuge dormiens nisi lotus aqua
ecclesiam intrare non debet. qu[od]uis diu
se hominum nationes de hac re diuer-
sa sentiant et alia custodire videantur.
Romanorum tamen semper ab antiquo-
ribus vsus fuit post ammixtionem pro-
prie coniugis. et lauacri purificatione[m] q[ue]
rere. et ab ingressu ecclesie paululus te-
perare. nec h[ab]e[re] dicentes culpam deputa-
mus esse coniugium. s[ed] quia ipsa licita ad-
mixtio coniugis sine voluptate carnis
fieri non potest. a sacri loci ingressu est
abstinendu[m]. quia voluptas ipsa sine cul-
pa esse nullatenus potest.

Determinat auctoritates

Hoc autem ne p[ro]

dictis obuiet intelligendum est in illis
qui non gratia p[ro]lis p[ro]ueniunt quor[um] vo-
luptas non est sine peccato. et vix aliqui
reperiunt adhuc amplexus car-
nales experientes. qui no[n] interdum co-
ueniant p[re]ter intentionem procreande
p[ro]lis. hoc autem quociens fit. ab ingres-
su ecclesie abstinendum est. et q[uo]d ita in-
telligendu[m] sit gregorius p[re]sequens ostē-
dit. Si quis vero sua coniuge. non cu-
pidine voluptatis raptus. s[ed] tantu[m] cre-
andorum liberorum gratia utitur. iste
profecto siue de ingressu ecclesie siue de
sumendo corporis dominici ministerio
est iudicio relinquendus. quia p[ro]hibe-
ri a nobis non debet accipere qui in ig-
ne positus nescit ardere. Cum vero no[n]
amor p[re]creande sobolis. sed voluptas
dominat in opere commixtionis habe-
ant coniuges etiam de p[ro]mixtione sua q[uo]d
defleant. Tunc autem vir qui p[ro] amix-
tionem coniugis lotus aqua fuerit. etiam
sacram communionem valet accipere cu[m]
ei s[ine] p[re]finitam sententiam ecclesiam
etiam licuerit intrare.

Greg. confir-
mat determi-
nationes per
verba augu-
stini.

Desolutione carnalis debiti.

Sciendum etia[m]

Greg. alit[er] vi-
detur dicere

est. q̄ cū in omnibus alijs vir prestat mulieri vt caput corpori. est em̄ vir caput mulieris in soluendo tamen carnis debito pares sunt. Ideo apostolus vtrique pariter precipit. in hac causa sibi inuicem subici inq̄ens. vir debitum reddat vxori similiter et vxor viro. q̄ mulier nō habet potestatem sui corporis sed vir. similiter et vir non habet potestatem sui corporis. sed mulier. Quia nec mulier ad alium virum nec vir ad aliam mulierem potestatem habet sui corporis. Nec vir ad continendū. nec mulier potestatem habet sine mutuo consensu sed alter alterius potestatem habet corporis vt poscenti alteri non liceat alteri negare debitum. In hoc em̄ pares sunt quia nec vir nec mulieri corpus suum licet alijs tradere. sed sibi inuicem debetores sunt in hac causa. ne peccandi detur occasio per quod non dominiū tollitur viro sed vitium. Debent enim sibi coniugati. non solum ipsius sexus sui commiscendi fidem liberorum procreandorum causa que prima est in ista mortalitate societas verum etiam infirmitas inuicem excipiēde ad illicitos concubitus deuittandos mutuum quodam modo seruitutē. vt et si alteri eorum continentia placeat nisi ex alterius consensu non possit. Ad hoc enim neuter habet potestatem sui corporis. quod adeo verum est vt etiam q̄ nō filiorū precā dorum sed infirmitatis et incontīntie causa expetit v̄l ille de matrimonio vel illa non sibi alterutrum negent. ne per hoc incidāt in damnabiles corruptelas. Reddere enim debitum coniugale nullius est criminis. exigē autē vltra generādi necessitatē culpe ē venial. Fornicari v̄o vel mechari puniēdi ē criminis.

Quod neuter continere valeat nisi ex communi consensu.

DI
XXXII

Quod vero sine consensu vxoris vir continere non valeat subditis probatur.

testimonij. **A**ut em̄ aug. Si dicat vir continere iam volo nolo autē vxore non potest. Quod enim tu vis illa non vult. Non quid per continentiam tuam illa debet fieri fornicaria. Si alij nupserit te viuo adultera erit. Non vult tali lucro deus tale damnum compensari. Redde debitum et si non exigis redde pro sanctificatione perfecta deus tibi computabit si non quod tibi debetur exigis sed reddis quod debes vxori. Idem secundum verba apostolica etiam si vir continere voluisset et tu noluiisses debitum tibi reddere cogeretur. et illi deus imputaret continentiam si non sue sed tue concederet infirmitati ne in adulteriū caderes. Quisquis ergo compatiens infirmitati vxoris reddit non exigit debitum aut si propter propriam infirmitatem ducit vxorem plangens potius. q̄a sine vxore esse non potuit q̄ gaudens q̄ duxit securus expectat diem nouissimū. Idem vna causa sola esse potest qua te ad id quod vouisti non modo non hortamur sed etiam prohiberemus implere. si forte tua coniunx hoc tecum suscipere animi vel carnis infirmitate recusaret. nam vouenda talia non sunt a coniugatis nisi ex consensu et voluntate coniugum et si prepropere factum fuerit magis est corrigenda temeritas q̄ persoluenda promissio. Non enim deus exigit si quis ex alieno aliquit vouerit. sed potius usurpare vetat alienum. Idem apostolus nec ad tempus vt vacet orationi nisi ex consensu voluit coniugem carnali inuicem fraudari debito. Idem manifestum est ita voluisse legem. femina sub viro esse vt nulla eius vota q̄ abstinentie causa vouerit reddatur ab ea nisi auctor fuerit vir permittendo. nam cum ad peccatum eiusdem viri pertinere voluerit lex. si prius permiserit et postea ea prohibuerit non tamen dixit vt faciat mulier quod vouerat quia promissa iam prius a viro fuerat. Viri dixit esse peccatum. quia abnuuit q̄d prius concesserat. nō tamē mulieri ex hoc iussu dedit. vt quicq̄ prius vir ei concesserat.

Aug. sup. ps. xvi.

Aug. in li. 8 adulteris coniugij.

postea si phibuerit contemnatur. **Ex** his apparet qd vir vel mulier continen-
tiam deo offerre nō potest sine commu-
ni p̄sensu. nec alter alteri debitum ne-
gare debet. si vero quilibet eoz alterū
a suo iure absoluerit. ad p̄teritam ser-
uitutē nunquid reuocare poterit. **Hoc**
enim videt aug. supra voluisse. quibus
dam videtur qd mulier non discedens a
domo viri. que viro permittente conti-
nentiam p̄miserit eodem phibente sol-
uere non valeat. et hoc p̄pter dignita-
tem viri qui est caput mulieris. sed me-
lius hoc intelligit in tali casu. vbi vir
concedit mulieri vouere p̄tinentiam. et
ante votum phibet implere. si vero ha-
bitū mutauerit non potest reuocari fm
illud. **Qui** vxorem suam velare permi-
serit. aliam non accipiat. sed similiter
conuertatur.

**Quibus temporib⁹ cessanduz
sit a coitu.**

Et licet debituz

poscenti sit semper soluendum. non li-
cet tamen qualibz die poscere. vñ aug.
Cristiano cum vxore sua aliquando li-
cet puenire. aliquando non. p̄pter p̄ces-
sionis enim dies et teiuniorum aliquan-
do non licet puenire. quia etiam a lici-
tis abstinendū est. vt facilius impetra-
ri possit qd postulatur. **Idem** quoties
enim vel dies natiuitatis. vl' relique fe-
stiuitates aduenerint. non solum p̄cu-
binarum p̄sortio. s̄ etiam a p̄p̄is vxo-
ribus abstinere. **Item ambro.** Si cau-
sa p̄creandoz suoz filioz ducitur vxor
non multum tempus concessum videt
ad ipsuz vsu. quia et dies festi et dies
p̄cessionis et ipsa ratio cōceptus et par-
tus iuxta lege cessare vsu carnis his
debere temporibus demonstrant.

Zero. videtur dissentire a p̄e-
missis.

Illi autēz quod

dictum est reddere debituz non esse pec-
catum videt obuiare qd ait iero. **Qui**
cunqz vxori debitum reddit. vacare nō
potest orationi. nec carnes agni edere
Item si panes propositionis ab his qui
vxores suas tetigerant p̄medi non po-
terant. **Quantomagis** panis qui de ce-
lo descendit. non potest ab his qui con-
iugalibus pauloante hesere complexi-
bus violari atqz p̄tingi non qd nuptias
condemnemus. s̄ qd eo tempore qd car-
nes agni manducaturi sumus. vacare a
carnalibus operibus debeamus. **Hoc**
capitulum maxime ad ministros eccle-
sie p̄tinere videt quibus non licebat sa-
cra officia celebrare. atqz misteria tem-
pore coniugalis amplexus quo etiaz p̄-
sentia spiritus sancti non dat. **Un̄ idem**
ait. **Connubia** legitima carent quidez
peccato. nec tamen tempore illo qd con-
iugales actus gerunt p̄sentia spiritus
sancti dabit. etiaz si p̄pheta esse videa-
tur qd officio generationis obsequitur.

**Quibus temporibus nō sunt
celebrande nuptie.**

Nec soluz in ope

re carnali obseruanda sunt tpa. s̄ etiam
in celebrandis nuptiis. fm illud. **Non**
oportz a septuagesima vsqz i octauā pa-
sce et tribus ebdomadibus ante festum
sancti iohannis. et ab aduentu dñi vsqz
post ephiphaniā celebrare nuptias.
Quod si factum fuerit separent. **Item**
nicolaus papa. **Nec** vxorem ducē nec
coniugia facere quadagesimali tēpo-
re puenire posse nullo modo arbitroz

De diuersis coniugij legibus.

Verit hic

Que antiquis patribus qd
plures simul legunt ha-
buisse vxores vel cōcu-
binas vtrum peccauerint. **Ad** qd dici-
mus p̄ varietate tēporū varia inuenit

Zero. in quo
dam p̄mone

Zero. super
matb.

Ex p̄cilio ver-
densi.

Nicolaus ad
p̄sulta bulga-
rorum.

dispensatio p̄ditoris. Ab exordio enī temporis inter duos tantū adam sc̄z et euam inchoatum est p̄gium/deo pos ade dicente. homo adhibebit vxori sue et erunt duo in carne vna et s̄m inchoationis modum inter duos tantū p̄ omnem successionem temporū p̄gium cōtraheret. si p̄mi homines in obedientia p̄stitissent. Post eorum vero copulam filij et filie eorum matrimonio cōiuncti sunt s̄ unus vni t̄m. Ideo autem fratres sororibus sunt copulati/ q̄ nō erant alie mulieres v̄l viri. quibus ade filij vel filie iungerent. Primus omnium lamech duas legitur simul habuisse vxores. et h̄ in eo arguit. quia p̄ expletionē carnalis voluptatis id fecisse perhibetur. Postea v̄o cum iam pene omnes homines falsis d̄is seruirent paucis in cultu dei permanentibus consultum est a deo plures in matrimoniū copulare sibi ne illis paucis deficientibus cultus et noticia dei deficeret. In abraham viuentē vxore ad ancillam intrauit et ex ea genuit. iacob etiā liberis et ancillis se copulauit. et filie loth. patre ebriō v̄se sunt. Cum enī ceteris in idolatria relictis abraham et filios eius in peculiarem populum sibi dominus delegisset/ rite fecunditate multarū mulierum populi dei multiplicatio querebatur. quia in successione sanguinis erat successio religionis. Unde etiam in lege. Maledicta erat sterilis que non relinquebat semen super terrā. Vinc etiam sacerdotibus coniugia decreta sunt quia in successione familie successio est officij. Non ergo abraham vel iacob deliquit. quia preter vxorem filios ex ancilla quesuit/ nec illorum exemplo preter p̄giale debitum fecunditatez in aliqua licet alicui querere cum illoz coniugia nostroz equant v̄ginitatē. et immoderat̄ vsus cōiugij nostri temporis turpitudinez fere imitē fornicationis illius temporis. De b̄ aug. sic ait Antiquis iustis non fuit peccatum q̄ pluribus feminis vtebant. nec p̄tra naturā hoc faciebant cum non lasciuiendū cau-

sa sed gignendi hoc facerent nec contra morem. q̄ eo tempore ea fiebant. nec p̄tra preceptum. quia nulla lege erat p̄hibitum. Idem obiciunt iacob q̄tuor vxores q̄d quando mos erat/ crimē nō erat. sic patriarche p̄gib̄ excipientibus semen suum miscebant/ non concupiscentia perficiende voluptatis/ sed p̄uidētia p̄pagande successionis. sic apostoli auditoribus suis admirantib̄ doctrinam suam p̄delectebant. nō auiditate consequēde laudis/ s̄ caritate seminande veritatis. Idem alibi. Antiquis temporibus cum adhuc salutis nō fuit misterium velare iusti officio p̄pagandi nuptias p̄trahēbant non vidi libidine. s̄ ducti pietate. qui multo facilius p̄tinere possent et vellent. Utebatur tamen p̄gibus. et plures vni viro habere licebat. quas castius hēbat quā nunc vnam quilibet istoz in quib̄ videmus q̄d s̄m ventam concedit apostolus Habebant enim eas in opere generandi non in morbo desiderij. Item ambrosius. Dixit sara ad abraham. Ecce concludit me dominus vt non pariam. Intra ergo ad ancillam meam vt filium facias ex ea. et ita factum est. p̄sidera primum q̄ abraham ante legē moysi et an euangelium fuit. Non ergo in legē cōmisit abraham s̄ legem p̄uenit. Non dum enī interdictum videbat. Secūdo considera non ardore aliquo vage succensus libidinis non peculantis forme captus decore ancille p̄tubernio cōiugalem post habuit thozū. s̄ studio querende posteritatis. et p̄pagande sobolis. adhuc post diluuiū raritas erat humani generis. erat etiā religionis Deniq̄ et loth sancti hanc filie causā querende posteritatis habuerunt. ne genus deficeret humanum et ideo publici muneris gratia. priuatam culpam preterxit. Item aug. Iust̄ q̄uis cupiat dissolui et esse cum christo. tamē sumit alimentum non cupiditate viuendi s̄ officio p̄sulendi vt maneat q̄d necessarium est. p̄pter alios. sic misceri feminis iure nuptiarum officiosus fuit sanctis viris

non libidinosum. **Q**uod enim est cib⁹ ad salutem hominis. hoc est concubitus ad salutem humani generis. et utrumque non est sine delectatione carnali. quod tamen modificata et refrenante temperantia in usum naturalem redacta. libido esse non potest. **Q**uod autem in sustentando vitam illicitus est cib⁹. hoc est in querenda. propter fornicarium vel illicitum concubitum. et quod est in cibo licito immoderatio appetitus. hoc est in pingui⁹ veniale et peccabit⁹

Non preferitur virginitas iohannis castitati abrahe.

Quod uero castitas

virginalis non preferat in merito purgati. castitati abrahe **Aug.** ostendit in quiens. Sicut non est impar meritum patientie in petro qui passus est. et in iohanne qui passus non est. sic non est impar meritum continentie in iohanne qui nullas expertus est nuptias. et in abraham qui filios genuit. nam illius celibatus. et istius connubium per temporum distributionem christo militauerunt. sed continentiam iohannes in opere. abraham in solo habebat habitu. **M**elior est autem castitas celibum quam nuptiarum. Quia unam abraham habebat in usu. ambas autem in habitu. Caste enim coniugali vixit. esse autem castus sine coniugio potuit. sed tunc non oportuit. **I**tem **I**ero. quis ignoret sub alta dispensatione dei omnes retro sanctos eiusdem fuisse meriti cui⁹ nunc christiani sunt. Quo modo autem abraham placuit in coniugio. sic nunc virgines placent in castitate. **V**eniuit ille legi et tempori suo. seruamus et nos legi et tempori nostro in quos fines seculorum deuenerunt. **E**x his apparet. quod sancti patres ante legem sine peccato plures habuerunt uxores vel concubinas. **E**as enim nunc uxores appellat scriptura nunc concubinas. **R**achel tamen et lia ambe uxores fuerunt. non peccauit. **S**i quis opponat. quod si dem thori non seruabant illi patres. di-

cimus in b seruasse fidem thori. quia non alius sed proprijs uxoribus vel ancillis miscerant. **E**cce que fuerit consuetudo. in hac re ante legem. **L**egis vero tempore interdixit moyses carnalem copulam fieri cum matre. cum nouerca cum sorore. cum nepte. cum amica. cum matertera. cum nuru et alijs quibusdam. **P**ermit autem diuortium fieri dato libello repudiij. **I**n quo vir scribebat causas pro quibus uxorem repudiabat. **P**ermit autem alias ducere dato prioris libello quod propter duriciam cordis eorum permissum christus dicit. **N**on ut concederetur discidium. sed ut tolleretur homicidium. **P**ermit fieri mala ne fierent peiora. et hoc permittendo non dei iusticiam demonstrauit. sed in peccato re minuit culpam.

Cui licebat plures habere vel non

Sed nunquid sub

lege licebat habere plures uxores. **A**udi quod scriptum est in deuteronomio. **N**on habebit uxores plurimas quam alliciant animam eius super quem locum ait augustinus. **M**anifestum est salomonez b preceptum transisse. **D**avid autem plures habuit. nec preceptum preterijt. **P**ermissum est enim regi plures habere. non plurimas quam alliciant animam multiplicare. **C**um tamen addit ut non cleuet cor eius alienigenas. prohibetur esse videtur. **V**eruntamen multiplicatio uxorum generaliter prohibita est. **P**ermissum est autem regi plures habere sed non multiplicare. **V**eniente autem plenitudinis tempore quando christi gratia ubique est dilatata. reducta est lex nuptiarum ad priorem honestioremque institutionem ut unus uni in figura christi et ecclesie coniungat. **N**ec querit electio muneris in successione generis. sed in perfectione vite et sinceritate scientie et virginitas fecunditati preferat et sacerdotibus continentia indicitur.

De virginitate mentis et carnis

Que erat consuetudo legalis.

Aug. in li. de virginibus

Ambro. in li
bro de virgi-
nibus.

Melior est autem

virginitas mentis quam carnis. **U**n ambro.
Tolerabilius est mentem virginem quam car-
nem habere. utrumque bonum est si liceat.
Si non liceat saltem non homini casti sed
deo simus. Virgo possit ui potest. adul-
terari non potest nec lupanaria infamant
castitatem. sed castitas etiam loci abolet
infamiam. Ideo non potest caro ante cor-
rumpi nisi mens ante fuerit corrupta. Itaque
sacerdos non potest corpus corrumpi
nisi prius animus corruptus fuerit. **Q**u-
da enim a contagione anima/caro non
peccat. In fine huius capituli aperitur
quod verum sit nisi anima prius fuerit cor-
rupta/corpus non posse corrumpi scili-
cet peccato. Illud etiam augustinus ad-
uertendum est sicut inquit sanctius est
mori fame quam ydolatricis vesci/ita san-
ctius est defungi sine liberis/quam ex illicito
coitu stirpem querere. Unde cumque vo-
nascent homines si parentum vicia non
sedent. et deum recte colant/honesti et
salui erunt. Semen enim ex quocumque ho-
mine dei creatura est. et eo male utenti
male erit/non ipsum aliquod malum erit.

Aug. in li. de
bono coniugali

De personis legitimis.

DI
XXX
III

Nunc super
est attendere que persone sint
legitime ad contrahendum ma-
trimonium. Legitime iudicantur persone
secundum statuta patrum que diuersa sunt. alie
namque fuerunt legitime ante leges. alie sub
lege. alie in tempore gratie. Itaque in primi-
tiua ecclesia quedam erant legitime que mo-
do non sunt. earum vero que modo legitime
sunt vel illegitime. quedam sunt plene
legitime. quedam omnino illegitime. que-
dam medie. plene legitime sunt quibus
non obuiat votum continentie vel ordo
sacer vel cognatio vel dispar cultus vel
conditio. vel nature frigiditas et si quid
est aliud. penitus vero illegitime sunt
per votum. per ordinem. per cognationem
per disparem cultum. **M**edie vero sunt

nec plene legitime. nec omnino illegi-
time per frigiditatem. per conditionem
Si enim tales iungunt ignorant prima-
nere possunt quibusdam accidentibus
causis. et eisdem deficientibus diuidi.

De frigidis separandis.

De his enim qui

causa frigiditatis debitum reddere non
possunt. **P**aulus beatus gregorius. ut p-
maneant. si mulier causas dicens vo-
lo esse mater et filios. precreare decreuit
et uterque eorum. vii. manu propinquorum
iuret. quod vnicuique carnaliter conuenerunt
et tunc mulier secundas nuptias contra-
bat. Vir autem qui frigide nature est
absque spe coniugii permaneat. **D**icit enim
sic. Interrogastis de his qui matrimo-
nio iuncti sunt et nubere non possunt si
ille aliam vel illa alium ducere possit. et
quibus scriptum est Vir et mulier si se con-
iunxerint et post dixerit mulier de viro
quod coire non possit cum ea. si potest pro-
bati quod dicitur per iustum iudicium alium ac-
cipiat. Si vero ille acceperit aliam/sepa-
rent. Item de his requisistis qui ob hanc
causam frigide nature dicunt se non pos-
se inuicem operari carnis dantes com-
misceri. **I**ste vero si non potest ea uti. p-
vixore habeat eam quasi sororem. quod
si retinaculum coniugale voluerit rescin-
dere maneant utriusque innupti. nam si huic
non potuit naturaliter concordare quo-
modo alteri proueniet. **I**gitur si vir aliam
uxorem vult accipere/manifesta patet
ratio quia suggerente dyabolo odij somi-
tem exosam eam habuerit. et ideo eam
dimittere mendacium falsitate molitur. **Q**uod
si mulier causas et dicit volo esse mater
et filios. precreare. **U**terque eorum septi-
ma manu propinquorum tactis sacro san-
ctis reliquiis iureiurando dicat. vtriusque
per commixtionem carnis coniuncti. vna
caro effecti fuissent. **T**unc videtur mulie-
rem secundas posse contrahere nuptias
humanum dico. propter infirmitatem car-
nis eorum. vir autem qui frigide nature

est. maneat sine coniuge. **Q**ui si ille altaz coniugem acceperit. tunc huius qui iura uerant per iurum crimine rei teneant. et penitentia peracta priora cogant recipere connubia. **H**oc seruandus est cum uterque idem fateatur. **S**ed vir si asserit se debitum reddidisse uxori et illa diffitetur cui potius fides habenda sit merito queritur. **D**e his ita statutum est. **S**i quis ita acceperit uxorem et habuerit eam aliquo tempore. et ipsa femina dicat. quod nunquam coisset cum ea. et ille vir dicat quod sic fecit in veritate viri persistat quia vir est caput mulieris hoc de naturali impossibilitate statutum est.

De his qui maleficiis impediri coire non possunt.

De maleficiis autem

impedimento hoc tenendum decernitur. **Q**ui si per sortitias et maleficas percubitus non sequitur hortandi sunt quibus ista eveniunt et spiritu contrito et humiliato deo et sacerdoti de omnibus peccatis confessionem faciant et lacrimis atque elemosinis orationibus et ieiuniis domino satisfaciunt et per exorcismos ac cetera ecclesiastice discipline munimina ministri ecclesie tales sanare procurent. **Q**uod si non potuerint separari valebunt. **S**ed postquam alias nuptias exprecierint illis viuere quibus iuncte fuerint prioribus quam reliquerant. etiam si possibilitas concumbendi eis reddita fuerit reconciliari nequebunt. **Q**uod in fine huius capituli continetur ex rigore magis dictum intelligendum est quam ex canonica equitate. **N**el intelligendum est non posse reconciliari prioribus nisi iudicio ecclesie quo diuisio facta fuerat.

De furiosis addit.

Furiosi quoque

dum in amentia sunt matrimonium contrahere non valent. **U**n fabianus. **N**ec

furiosus neque furiosa matrimonium contrahere possunt sed si contractum fuerit non separentur. **I**tem nicolaus papa. **H**uius qui matrimonium sani contraxerunt et unus ex duobus vel ambobus amentia vel furor vel aliqua infirmitas accesserit ob hanc infirmitatem talium coniugia solui non possunt. **S**imiliter est etiam sciendum de his qui ab aduersariis excecantur vel membris truncantur vel a barbaris exsecuti fuerint.

De his qui cum duabus sororibus dormiunt.

De his etiam qui

cum duabus sororibus vel cum duobus fratribus dormiunt videndum est quid censeant canones. **Q**ui dormierit cum duabus sororibus et una ex illis ante fuerit uxor neutram ex ipsis habeat nec ipsi si adulteri unquam in coniugio copulentur. **I**tem nec proprie uxori licet sibi reddere debitum quam sibi reddidit illicitam sororem eius cognoscendo nec etiam post mortem uxoris licet ei vel adultere copulari. **I**tem zacharias papa. concubisti cum sorore uxoris tue si fecisti neutram habeas et uxor tua si non fuerit conscia sceleris et pertinere non vult nubat in domino cui vult. **T**u vero et ad altera sine spe coniugii maneatis et dum uiuistis penitentiam agite. **Q**uod ait cui vult nubat. intelligendum est post mortem viri. **U**nde gregorius. **Q**ui uxores suas in adulterio deprehendunt nec ille nec illa aliam uxorem accipiat. vel alium virum quod diu ambo uiuant. si uero ad altera mortua fuerit vir eius si vult nubat. adultera vero nunquam. et si mortuus fuerit vir eius. sed omnibus diebus penitentia lamenta persoluat.

Ex aurelianensi concilio

Non est dimittenda uxor pro aliqua macula seu deformitate corporis.

Hic de illo adul

terio agitur quod cum cognato viri vel cum cognata uxoris committitur illud etiam sciendum est quod per aliquam infirmitatem vel maculam corporalem non licet viro uxorem dimittere et conuerso si debet alter alteri subsidia prouidere. Unde augustinus. Si uxorem quis habeat sterilem sive debilem membris vel cecam vel claudam vel surdam vel si quid aliud sive morbis vel laboribus doloribusque perfectam et quicquid excepta fornicatione excogitari potest vehementer horribile pro societate si deique sustineat.

Eodem iure utitur vir et mulier

DI
XXXV

De etiam

notandum est quod cum dominus concedat uxorem dimitti causa fornicationis

Iero. 8 mor
te fabiole.

non viro eadem licentia non tollitur feminis. Unde ieronimus. Precepit dominus uxorem non dimitti excepta causa fornicationis et si dimissa fuerit manere innuptam. quicquid viris precipitur hoc consequenter redundat ad feminas. Non enim ad alteram uxorem dimittenda est. et vir mechus tenendus. Item apud nos quod non licet feminis eque non licet viris. et eadem seruitus pari conditione censetur. Ex his ostenditur quod mulier potest super fornicationem virum peruenire ut vir mulierem. Unde innocentius papa. Christiana religio adulteros in utroque sexu pari ratione condemnat si viros suos mulieres non facile de adulterio accusant. viri autem liberius uxores suas ad alteras apud sacerdotes deferre consueverunt. et ideo mulieribus perditio earum crimine negatur communio viro ante latente commisso non facile quisque ex suspitionibus arceatur qui submouebitur si eius flagitium detegatur.

Quod fornicariam nequit dimittere vir nisi ipse expers fuerit

et conuerso.

Si vero queritur

an adultus adulterum possit dimittere causa fornicationis. Dicimus quod nequit adultera uxorem dimitti a viro nisi et ipse expers fornicationis existat et conuerso. unde augustinus. Nihil iniquius est quam causa fornicationis dimittere uxorem si et ipse princeps fornicari. Occurrit enim illud in quo alter iudicatus teipsum perdemas. Quia propter quod quis fornicationis causa vult abicere uxorem prior debet esse a fornicatione purgatus. quod similiter et de femina dixerim. Ideo indignantur mariti si audiant adulteros viros perdere similes adulteris feminis penas. cum tanto gravius eos puniri oportuerit. quanto magis ad eos pertinet. et virtute viri esse. et exemplo regere feminas. Ex his apparet quod adultus adulteram dimittere non valet et conuerso.

Quod possunt reconciliari qui separantur causa fornicationis

Si quis autem

fornicationis expers fornicariam dimiserit alij copulari non potest. si pertinere oportet vel ad dimissam redire. sic et de feminis. Unde et apostolus. His qui matrimonio iuncti sunt precipio non ego sed dominus uxorem a viro non discedere. quod si discesserit manere innuptam aut viro suo reconciliari. et de viro addit et vir uxorem non dimittat. Sed ambrosius ait. Iohannes non subdit de viro sic de muliere quia licet viro aliam ducere. Sed hoc a falsariis in ambrosij libro positum creditur. Supplendum enim in viro quod de uxore premissum. aperte dicit augustinus. sic. Quare non addit de muliere quod premissum de viro non quod similiter formam vult intelligi. Ut si dimiserit quod causa fornicationis permittitur. maneat sine uxore aut reconcilietur uxori. Ideo si nec nubere illi preceps datur viro a quo recessit nec huic alteram ducere. viua uxore quam dimisit. multo minus fas est ille

Aug. super epistolam ad Cor.

licita cum quibuscumque stupra committit. Idem. ut non facile dimittatur vxor. dominus solaz fornicationis causam excepit. ceteras vero vniuersas molestias si que extiterint iubet per fide coniugali et per castitate fortiter sustineri. et mecum dixit. qui a suo viro solutam duxerit. Ex his ostendit quod si causa fornicationis sit separatio non potest vir vel mulier in aliam transire copulam. Possunt autem reconciliari et cohabitare si prius dimissus alter reuocare voluerit.

Que predictis videtur obuiare

Dicit tamen iohannes

crisostomus sicut crudelis et iniquus est qui castam dimittit. sic fatuus est et iniquus qui retinet meretricem. Patronus enim turpitudinis est qui celat crimen vxoris. Item iero. Cum mulier vnam carnem in aliam dimiserit et se fornicatione a marito separauerit. non debet teneri ne virum quoque sub maledictione faciat. dicente scriptura. Qui tenet adulteram stultus et impius est. Idem ad amandum scribens presbiterum de quadam que viro suo viuentem alij nupserat sic ait. Rem nouam loquor immo non nouam sed veterem que veteris testamenti auctoritate confirmatur. Si reliquerit secundum virum mulier et reconciliari voluerit priori non potest.

De terminatio.

Bed hec omnia

intelligenda sunt de illa que ab adulterio recedere noluit. nec per penitentiam peccatum delere. Quod si vir sciens patitur consentire videtur. Si enim in adulterio perseuerare elegit. patronus turpitudinis et lenocini reus maritus habebitur nisi eam adulterij ream facere voluerit. Si autem a peccato recesserit et per penitentiam illud purgauerit

poterit viro reconciliari. Unde aug. Quid tibi durum videtur ut post adulterium reconcilietur coniunx si fides as sit non erit durum. Cur enim adhuc deputamus adulteros quos credimus penitentia esse sanatos. Idem non erit turpis nec difficilis etiam post patrata et purgata adulteria reconciliatio coniugij. ubi per claves regni celorum non dubitatur fieri remissio peccatorum non ut post viri diuortium adultera reuocetur. sed ut post christi consortium adultera non vocetur. Item gregorius debet recipere peccatricem que penitentiam egit sed non sepe. Item hermes. Si vir scierit vxorem suam deliquisse et non egerit penitentiam mulier. sed permanet in fornicatione sua et vir vivit cum illa. vir reus erit et particeps peccati eius. Si mulier dimissa egerit. penitentiam et voluerit ad virum reuerti debet recipere peccatricem que penitentiam egit sed non sepe.

De illis qui se ante polluerunt per adulterium.

Bolet etiam que

ri an valeat duci in coniugium que prius est polluta per adulterium. De hoc leo papa ait. Nullus ducat in matrimonium quam prius polluit per adulterium. Item relatum est auribus sanctorum sacerdotum quendam alterius vxorem stupro violasse. et insuper meche iuramentum dedisse quod post legitimi mariti mortem si superviuisset duceret eam in vxorem. quod et factum est. Tale ergo nubium prohibemus et anathematizamus. His aliisque auctoritatibus vetantur in coniugium copulari qui se prius adulterio maculauerunt. Contra aug. testatur dicens. Denique mortuo eo cum qui fuit vix connubium. fieri potest coniugium cum qui precessit adulterium. Idem posse fieri sane licitas nuptias ex personis illicite coniunctis honesto placito subsequente manifestum est.

De terminatio.

De concilio tiberiensi.

De hec et ultima

autoritas d. concubinis loquitur prohibens concubinam posse transire ad honestum placitum nuptiarum si castitatem et fidem seruare velit. Prima vero autoritas augustini de illis ait q. de peccato penituerunt. et nihil in morte viri machinati. nec viuente viro fidem adultere dedit mehus. q. eam in coniugio duceret si superueneret. Qui vero hoc faciunt. premissa alijs autoritatibus prohibentur copulari.

Si pro extrema conditione valeat vxor separari a viro et e converso.

DI
XXX
VI

Hinc d. co

ditione videamus an valeat coniugium diuidere. Ad quod dicimus quia non negatur ingenua posse nubere seruo. sed si nescitur esse seruilis conditio nis. libere potest dimitti cum fuit eius fuerit deprehensa. fm illud Si quis ingenuus homo ancillam alterius vxorem acceperit. et estimat q. ingenua sit. si ipsa femina fuerit postea in seruitutem delecta. si eam a seruitute redimere potest faciat. si non potest. si voluerit aliam accipiat. Si vero ancillam eam scierat. et collaudauerat. post eam vt legitimam habeat. Item ex eodem. Si femina ingenua acceperit seruum. sciens q. suus esset. habeat eum. quia omnes vnum patrem habemus in celis. vna lex erit viro et femine. Cum dicitur sciens illum seruum datur intelligi. q. si nescierit illum seruum esse. non cogitur manere cum ipso. Si enim conditionis dolum patitur. non cogitur adherere ei cuius fraudem decepta est. Si autem scierit vir conditionem mulieris. vel e converso. non valet eam dimittere. Unde zacharias papa. Si quis liber ancillam in matrimonio acceperit. non habet licentiam dimittendi eam. si consensu amboz con-

iuncti sunt. nisi ob fornicationem. de illis agit quibus alterutrius conditio nota est quando coniunguntur.

De copula sui et ancille diuersorum dominorum.

Queritur etiam

si suus vnus ancillam alterius acceperit an sit inter eos coniugium. De hoc etiam ita statutum est. Videtur est nob. q. quidam legitima suoz matrimonia potestativa quadam presumptione dirimant non attendentes illud. qd. deus coniunxit homo non separet unde nob. visum est vt coniugia suoz non dirimant. etiam si diuersos dominos habeant. s. in vno coniugio permanentes dominis suant illis. et in illis obseruandus est vbi legalis coniunctio fuit et p. voluntatem dominoz. Attende finem huius capituli vbi videtur innui p. ter voluntate dominoz inter suus et ancillam non posse contrahi coniugium. vel si contrahit non esse ratum. Quibusdam tamen videtur inter eos posse fieri coniugium. dominis ignorantibus.

De viro qui se facit seruum vt diuidatur ab vxore.

Illud etiam no

tandus. q. si mulier viri libere acceperit et ille vt causas p. stet discidium se alicuius suus fecerit. nec ille vxorem dimittit nec illa ob vinculum coniugii in seruitute redigi poterit. Unde illud placuit ad sanctam synodum. q. quidam ingenuus ingenuam acceperit vxorem. et post filiorum p. creationem occasione diuortij cuiusdam suus se fecerit. vtz et mulierem necessario tenere debeat et si tenuerit an illa etiam fuituti subici debeat quesitum est. Iudicatum est vxorem minime debere dimitti non tamen ob christi legem mulierem in fuitute redigi dum ille non ex p. sensu coniugis se suus fecerit quem libere ipsa maritum acceperat.

In tiburien-
concilio.

De etate contrahentium.

Hoc etiam scien

dum est qd pueri ante .xiiij. annos. et puellae ante .xiiij. annos sine leges matrimonii inire nequeunt. Si ante predicta tempora copulam inierint separari possunt. quibus voluntate et assensu parentum iuncti sunt. Qui vero in puericia copulati post annos pubertatis nolunt se relinquere. sed in coniunctione permanere. iam ex hoc efficiuntur coniuges. et deinceps nequeunt separari. Item sponsalia ante septimum contrahi non possunt. solo enim consensu contrahuntur. qui intervenire non potest nisi ab alterutra parte intelligatur quod inter eos agitur. Duo illa executi sumus cum aliorum quorundam adiectione quibus coniugium solui potest nec tamen solui semper necesse est. nunc de alijs que personas illegitimas penitus faciunt addendum est et primum de ordine.

In quo ordine nequeat fieri coniugium.

Nunc ergo quidam ordines in quibus nullatenus potest contrahi coniugium. et

si intercesserit copula sit dinortium ut sacerdotium dyaconatus et subdyaconatus. In alijs vero permittitur sortiri coniugium nisi religionis habitum sumpserint vel continentie votum fecerint. Anleo papa. Clericos lectores hostiariorum exorcistas acolitos. si extra votum et habitum inveniunt et continentiam praestiteri nolunt uxorem ducere virginem ecclesia romana permittit non viduas vel repudiatas quod deinceps nec ad subdyaconatum pervenire poterunt. nec laicus uxorem sortitus nisi virginem. vel bigamus ad clericatum Item ex carthaginensi concilio. Placuit episcopos presbiteros dyaconos subdyaconos etiam ab uxoribus abstinere. Quod si non fecerint etiam ab

ecclesiastico removeantur officio Ceteros vero clericos ad hoc non cogit Item leo papa Lex continentie eadem est ministris altaris que episcopis et presbiteris qui cum essent laici ut lectores licite uxores ducere potuerunt. sed cum ad predictos pervenerunt gradus cepit eis non licere quod licuit. Item in vi. synodo. Si quis coram deo ad clerum accedunt voluerit nuptiali lege mulieri copulari hoc ante ordinem subdyaconatus faciat. Item calixtus papa presbiteris dyaconibus subdyaconibus monachis concubinas habere seu matrimonium contrahere penitus interdiximus. contra quosque matrimonia ab huiusmodi personis dissolvi. et personas ad penitentiam debere redigi. iuxta sanctorum canonum distinctionem iudicamus. Item gregorius. Nullum facere subdyaconum episcopi presumant nisi qui se caste victurum promiserit. quia nullus debet ad ministerium altaris accedere nisi cuius castitas ante susceptum ministerium fuerit approbata.

De interfectoribus suarum coniugum.

His adiciendum

est de occisoribus suarum coniugum. De quibus nicolaus papa scribit radulpho bituricensi archiepiscopo. Interfectores suarum coniugum sine iudicio. cum non addis adulterorum vel aliquid huiusmodi quid aliud habendi sunt quam homicidae. Accipere hoc ad penitentiam redigendi quibus penitus denegatur coniugium. Hic videtur nicolaus permittit maritis per adulterio aut alio huiusmodi uxores suas interficere sed ecclesiastica disciplina spirituali gladio non materiali criminosos feriri iubet. unde idem nicolaus. Inter hec nostra sanctitas addere studuit. si cuius uxor adulterium perpetraverit utrum marito eius sine mundanam legem interficere liceat. Sed sancta dei ecclesia nunquam mundanis constringitur legibus. gladium non habet nisi spirituale

DI
XXX
VII

Ex carthaginensi concilio

Item plus papa. Quicumque propriam uxorem absque lege. et sine causa interfecerit / aliamque duxerit / armis depositis publicam agat penitentiam et si contra extiterit / et anathematizetur usque quo consentiat.

De voto

DI
XXX
VIII

Nunc de voto inspiciamus. Votum est testificatio quedam promissionis spontanee. que deo et de his que dei sunt proprie fieri debet. Sunt tamen et vota stultorum que frangenda sunt.

De votorum differentiis.

Sciendum vero

quod votorum aliud est commune. aliud singulare. Commune ut illud quod in baptismo omnes faciunt cum spondent renunciare dyabolo et pompis eius. Singulare ut cum aliquis sponte promittit servare virginitatem vel continentiam vel aliquid huiusmodi. Item singulare votum. aliud est privatum. aliud solenne. privatum est in abscondito factum. solenne vero in conspectu ecclesie factum. Item privatum votum si violetur / peccatum est mortale. solenne vero violare peccatum et scandalum est. qui privatum faciunt votum continentie / matrimonium contrahere non debent. quia contrahendo mortaliter peccant. si tamen contraxerint non separentur. quia probari non potest quod occulte factum est. Qui enim solenniter vouent / nullatenus coniugium inire queunt. quibus non solum nubere / sed et velle damnabile est. Unde augustinus. In coniugali vinculo si pudicitia servatur damnatio non timeatur / sed in viduali continentia. et virginali excellentia / virtus muneris amplioris expetitur / qua expedita et electa et voto oblata. iam non solum capescere nuptias. sed etiam si non

Aug. ad Iulianam de sancta viduitate

nubant nubere velle damnabile est. Noventibus enim virginitatem vel viduitatem non solum nubere sed etiam velle damnabile est. Quod apostolus ostendit thymotheo scribens. Adolescentiores viduas devota. Cum enim luxuria te fuerint in christo nubere volunt id est cum post votum continentie in deliciis egerint vitam non dico nubunt sed nubere volunt in christo. quasi tunc non sit peccatum. sed quod sic ostendit subdens haec. da. et quare subdit quia primam si irri. se. et si non nubendo tamen volendo ut voluntates que a proposito ceciderint appareat esse damnatas siue sequantur nuptie siue non. Damnat enim propositi fraus / damnantur tales quod continentie fidei primam irritam fecerunt id est votum vel in voto violato fidem quasi in baptismo professi sunt. Si autem pro voluntate nubendi damnantur / prostat si ea affectum mancipaverint revocandum id est irritum. easque arcendas redire ad propositum. Unde gregorius viduas a proposito recedentes viduitatis super quibus nos consulisti. credo te nosse a sancto paulo nisi pervertantur elum esse damnatas quas et nos apostolica auctoritate damandas et a communione fidelium atque a liminibus ecclesie arcendas fore censuimus usquequo obediant episcopis suis et ad bonum quod ceperunt invite aut voluntate revertantur.

Greg. ad bonifacium

De virginibus non velatis

De virginibus autem

tem non velatis si devianerint a predecessore nostro innocentio papa tale decretum habemus. Hec que nondum sacro velamine. recte tamen in proposito virginali semper se simulaverunt permanere licet velate non fuerint / tamen si nupserint aliquo tempore his agenda penitentia est. quod sponsio earum a domino tenebatur. Si enim inter homines solet bone fidei tractus nulla ratione dissolvi contra magis ista pollicitatio quam cum deo

pepigit solui sine vindicta non poterit. Item si virgines nondum velate taliter publica penitentia puniuntur et a ceteris fidelium usque ad satisfactionem excluduntur, quantomagis vidue que perfectioris etatis et maturioris consilii existant et habitum religionis assumpserunt et deinde apostatauerunt atque ad priorem votum sunt reuersae a nobis et ab omnibus fidelibus a liminibus ecclesie et a ceteris fidelium usque ad satisfactionem sunt eliminande et carceribus tradende. Ex his apparet vidue vel viduas voto continentie ascriptas siue fuerint velate siue non, nullatenus coniugium sortiri posse. Quod item de omnibus intelligendum est qui continentiam voverint. Quod enim ante erat licitum, post votum fit illicitum. Non est pretermittendum quod innocentius papa de viduis et puellis decreuit que christo spiritualiter nubunt, si postea publice nupserint non eas admittendas esse ad penitentiam nisi hiis quibus se iunxerant de mundo recesserint. Si enim de hominibus hec ratio custoditur ut quicumque vivente viro alteri nupserit adultera habeatur, nec ei agere de penitentia licentia predestinetur, nisi unus de illis fuerit defunctus, quantomagis de illa tenenda est que ante se immortalis sponso iunxerat, et post ad humanas nuptias transmigraverit. Attende quod non solum coniugium talibus negare videtur, etiam locum penitentiae. Sed non ita intelligendum est, ut aliqui excludant a penitentia que digne penitentiam agere volunt. Illi non sunt admittende ad penitentiam que ab incestus copula discedere nolunt, quia post religionis propositum non potest deo reconciliari per penitentiam que ad habitum sue professionis redire neglexerit, tunc ille cui se coniunxerat ei defunctus erit, cum ab eius ante illicitis amplexibus hec penitus recesserit. Cum ergo dicatur eas non esse admittendas ad penitentiam nisi hiis quibus se iunxerant de mundo recesserint subaudiendum est eis. Tunc enim eis viari de mundo recedunt et defunguntur, cum

ab eorum concupiscentia iste se alienant, quem sensum similitudo subdita declarat et confirmat.

Quare grande malum sit adulterium.

Cum vir et mulier legitime coniuncti sunt, postea alterus altero vivente, ad aliam non possit transire copulam, alioquin adulterium committit, de quo clemens papa ait. Quod in omnibus peccatis adulterium est gravius.

Secundum namque in penis tenet locum quem primum illi habent qui aberrant a deo. Gravissime ergo peccant adulteri gravius fornicarii. Et cunctis his gravius incestuosi, quia omnes transcendunt contra naturam delinquentes. unde augustinus. Adulterium malum vincit fornicationem, vincit ab incestu. Peius enim est cum matre quam cum aliena uxore dormire sed horum omnium pessimum est quod contra naturam fit, ut si vir membro mulieris non ad hoc processio utatur, hoc execrabiliter fit in meretrice, et execrabilius fit in uxore.

De illis qui post longam captivitatem redeunt.

Hic queritur de illis feminis que putantes viros suos interemptos vel in captivitate vel ab iniuria damnatione nunquam liberandos in aliorum coniugia transierunt, si illi qui putabant perisse remeauerint, utrum eis reddi debeant, et an secundi fornicati sunt, et ipse reus adulterii, de his leo papa ait sic. Necessesse est ut legitimum secedat nuptiarum reintegranda credamus?

et remotis his qui hostilitas intulit, cuius id legitime reformetur quod intulit, procurandumque est ut recipiat quisque quod proprium est, ne culpabilis iudicetur, et quia si alieni iuris persuasor habeatur, qui personam eius mariti qui iam non esse estimatur, assumptum. Sic enim multa que ad

eos qui in captiuitatem ducti sunt per-
tinebant in ius alienum transire potue-
runt. et tamē plene iusticie est. vt eisde
reuerſis reſormenſ. Ideoq; si viri post
longam captiuitatem reuerſi. ita in di-
lectione ſuarum coniugum perſeuerant.
vt eas in ſuum cupiant redire poſortium
omittendum eſt et inculpabile iudican-
dum quod neceſſitas intulit. et reſtitue-
dum qđ fides poſcit. Sin autēz alię
mulieres ita viroz poſteriorum amore
ſunt capte et malint his coherere qđ ad
legitimum transire conſortium merito
ſunt notande. ita vt eccleſiaſtica com-
munionē priuent. que de re excuſabi-
li contaminationem criminis elegerūt
Redeant ergo in ſuum coniugia ſtatū.
quia ſicut mulieres qđ ad viros ſuos re-
ti noluerint impie ſunt habende ita ille
que redeunt merito ſunt laudande. Ex
his oſtendit illos qui talitē iungunt vt
credant virum interemptum per igno-
rantiam aliquam excuſationem habe-
re de peccato et tantum primam copu-
lam eſſe legitimam non ſecundam. ve-
niam tamē habere ſi careat obprobrio
male voluntatis. Sed ſi quis relicta in
patria ſua vxore in longinquam abiēs
regionem aliam ducat vxorem deinde
penitentia ductus eam dimittere velit
aſſerens ſe aliaz habuiſſe que viuit nec
eccleſia pmittat. que qđ ille aſſerit ig-
norat. queritur an in hac ſecunda copu-
la ſit coniugiu. Hanc dici poteſt nō eſſe
coniugium et mulierem de crimine excuſa-
ri per ignorantiam. virum autem adul-
teriuz admiſiſſe. Sed ex quo ad p̄maz
redire volens nec valens cogit eccleſie
diſciplina hanc tenere. incipit excuſari
per obedientiam et timorem de h̄ qđ po-
ſcenti mulieri debitum reddit a qua ip-
ſe nunq̄ poſcere debet et ſic de alijs hu-
iuſmodi ſciendum eſt.

De diſpari cultu.

DI
XXXIX

Quod hoc de
diſpari cultu videndū eſt

hec eſt enim vna de cauſis quibus pſo-
ne in legitime ſunt ad p̄trahendum ma-
trimonium. Non enim licet xp̄iano cū
gentili vel iudea inire coniugium qđ etiā
in veteri teſtamento p̄bitum eſt fide-
les viros infideles ducere vxores domi-
no dicente. Non accipies vxorem de fi-
liabus alienigenaz filijs tuis ne tradāt
eos poſt deos ſuos. Juxta hoc domini
p̄ceptum iudeorum coniugia cū alie-
nigenis in ita heſdraz ſeparauit. h̄ idēz
etiā in nouo teſtamento ſeruatur. An-
de aug. Ne nubat femina niſi ſue reli-
gionis viro. vel ne vir talez ducat vx-
orem. Idem enim vt dicis iubet domi-
nus. docet apoſtolus vtrunq; p̄cipit
teſtamentum. Itē ambro. caue xp̄ia-
ne gentili vel iudeo filiam tuam trade-
re. caue ne gentile vel iudeam vel alie-
nigenam id eſt hereticam et omne alie-
nam a fide tua vxorem accerſias tibi.
Item ſi quis iudee ſive xp̄iana iudeo ſi-
ue iudea xp̄iano carnali poſortio miſce-
atur quicunq; tantum nephas admiſe-
rit a xp̄iano cetū p̄tinuſ ſegregetur. Ex
his alijsq; pluribus teſtimonijs apparet
non poſſe p̄trahi coniugiu ab his qđ ſunt
diuerſe religionis et fidei.

**De coniugio fidelis et infide-
lis et duorum infidelium.**

Huic autē vide

tur obuiare qđ apoſtolus ait de impa-
ribus coniugijs. Ego dico non domin-
us. Si quis frater habz vxorem infidelem
et hoc p̄ſentit h. cum. il. nō di. illam et
ſi qua mulier etc. Sed aliud h̄ eſſe aliud
illud euident oſtendit aug. Ibi em̄ agi-
tur de illis coniugijs fidelium et infidelium
que p̄trahunt ab eis in diſpari religio-
ne et fide manentibus. Apoſtolus vero
ait de illis que vnus eiſdemq; infide-
litatis fuerūt quando coniuncti ſunt. Et
cum veniſſet euangelium alter ſine alte-
ra credidit. Intelligis ne quid dicā At-
tende vt rem ipſam diligentius expla-
nē. Ecce coniuges duo vni infidelitatis.

Ambro. in li-
bro d̄ patriar-
chis.

Aug. ad pol-
lentium.

fuerunt quando piundi sunt. nulla de his questio est que pertineat ad illud preceptum veteris et noui testamenti quo prohibet fidelis cum infideli copulare coniugium. iam sunt coniuges et ambo adhuc sunt infideles. Tales sunt adhuc quales piundi sunt. Venitque euangelii predicator credidit eorum unus vel una. sed ita ut infidelis cum fidele habitare consentiat. non iubet dominus ut fidelis infidelem dimittat taliter piundum. nec apostolus iubet ut non dimittat. sed consilium. ut si quis aliter agat non sit transgressor. sicut et de virginibus consilium. Bonet ergo quod est lucrandi occasio cum possit licite relinquere. sed non expedit. Tunc enim non expedit id quod licitum est quando permittitur quidem. sed usus ipsius alius affert impedimentum salutis. sicut discessio fidelis ab infideli quam non prohibet dominus. quia contra illo non est iniusta. sed apostolus ne fiat consilio caritatis suadet. ut nemo in ea re infirmitatis necessitate teneatur sed consilium voluntate libere faciat. Ex his monstratur inter fideles coniugium esse. et consilium apostoli non obuiare precepto domini quo iubet fidelem non iungi infideli et si piundi fuerint seperari. Legimus enim quod habedias propheta. immo dominus per eum iussit israelitis uxores dimittere alienigenas. per quas ibant ad deos alienos. non ille per maritos acquirebantur deo. Recte hoc precepit. quia per moysen iusserat dominus ne quis uxorem alienigenam duceret. Merito ergo quod duxerant domino prohibente domino iubente dimiserunt. quia ut ait ambrosius. Non est imputandum matrimonium quod extra decretum dei factum est. sed non cognoscitur emendandum. ut quando fidelis infideli copulatur. Et ut ait augustinus. Cum cepisset gentibus euangelium predicari iam coniunctos gentiles gentilibus comperit coniugibus. ex quibus si non ambo crederent. sed unus vel una. et infidelis cum fidele sentiret habitare. nec prohiberi a domino debuit fidelis infidelem dimittere nec iuberi. Ideo non prohiberi quia iusti-

cia permittit a fornicatione discedere. Et infidelis hominis fornicatio est maior in corde. nec vera eius pudicitia cum coniuge dici potest. quia omne quod non est ex fide peccatum est. quis veram fidem habet pudicitiam etiam cum infideli coniuge que non habet veram. Ideo autem nec iuberi. qui nec contra iussionem domini gentiles fuerunt ambo piundi. Rigitur ergo erat per iusticiam fidelem infidelem dimittere. sed licitum non erat faciendum propter liberam beniuolentiam. Evidenter apparet et inter infideles coniugium esse et apostolum de illis agere. qui in infidelitate piundi fuerunt. et post alter ad fidem peruersus est. cum quo etiam fidelis habitare consensit. et hec non dimittere fidelem consilium apostolus. quia forte per fidem saluabitur infidelis.

De fornicatione spirituali ob quam potest dimitti coniunx.

Potest tamen licite

dimittere. quia in infideli est fornicatio si non corporis tamen mentis. Causam enim fornicationis dominus excepit fornicationem vero generalem et vniuersalem intelligere cogimur. non modo secundum corporalem. sed et spirituales de quibus augustinus ait. Idolatria et quelibet noxia superfluitio fornicatio est. Dominus autem permisit causa fornicationis uxores dimittere. sed non iussit. et sic dedit apostolo locum monendi. ut qui voluerit non dimittat. potest tamen licite dimittere. Si enim fornicatio carnis detestanda est in coniuge. quantomagis fornicatio mentis. id est infidelitatis.

Pro quibus viciis possit dimitti.

Si autem queris

an propter aliud vicium nisi propter infidelitatem vel ydolatriam possit dimitti.

Non est vera pudicitia fidelis cum infideli

Aug. in sermone domini in monte

Ambrosius

Aug. ad polichonium.

Aug. in li. 8
sermone dñi in
monte

attende qđ aug. ait **S**i infidelitas for-
nicatio est. ⁊ ydolatria infidelitas. et
auaricia ydolatria. non est dubitandū
⁊ auariciam fornicationem esse. Quis
ergo quamlibet illicitam concupiscen-
tiam potest a fornicationis genere sepa-
rare. si auaricia fornicatio est. Ex quo
intelligit qđ ppter illicitas ꝑcupiscen-
tias. non tantum que in stupris cū alie-
nis viris vel feminis cōmittuntur s̄ ob-
quassibet que animam a lege dei aber-
rare faciunt ⁊ perniciose corrumpi pos-
sit sine crimine. ⁊ vir vxorem suam di-
mittere. ⁊ vxor virum **I**tem rectissime
dimittit si viro suo dicat. non ero vx-
or tua. nisi mihi de latrocinio diuicias
congeras. vel nisi solita lenocinia exer-
ceas. aut si qđ aliud facinosum vl' fla-
gitiosum a viro suo expetat. Tunc il-
le si veraciter penitens est. habet qđ si-
dem per dilectionem operantem. mem-
brium qđ eum scandalizat amputabit.
Ex his apparet qđ non soluz infidelitas
sed etiam quelibet ꝑcupiscentia qđ per-
niciose turpiterq; corrumpit fornicatō
spiritualis est. per quam vir vxorē vel
vxor virum dimittere potest. ꝑsulit ta-
men apostolus ne fidelis dimittat infi-
delem volentem cohabitare nec a deo
reuocare.

Si fideli liceat aliaz ducere in
fidele discendente vel dimissa

Hic queritur si

fidelis dimittat infideles. vel infidelis
a fideli discedat. an liceat fideli aliam
ducere. **V**ides auctoritas testari qđ vi-
uente illa alteram ducere non valeat.
Ambrosius enim verba apostoli expo-
nens ait. Alioquin si disceditis ab in-
uicem ⁊ volentes cohabitare dimittitis
⁊ alij vos copulatis adulteri estis. ⁊ si
lij vestri qui de hac copula nascuntur im-
mundi id est spurij sunt. **I**tem si quis ha-
buerit vxorem virginē ante baptismū
viuente illa post baptismum alteraz ha-
bere non potest. **C**rimina enim in bap-

tismo soluantur non ꝑiugia.

Que premissis contraria vi-
dentur.

Bed ecōtra am

brosij testat **S**i infidelis dicit aposto-
lus discedit / discedat. **N**on em̄ est ser-
uituti subiectus frater aut soror in hu-
iusmodi. qđ non debet reuerentia con-
iugij ei qui horret auctorem ꝑiugij **N**ō
est enim ratum ꝑiugij matrimonij qđ
sine deuotione dei est. ⁊ ideo nō ē pec-
catum ei qui dimittitur ppter deū. si
alij se copulauerit. **C**ontumelia enim
creatoris soluit ius m̄rimonij circa eū
qui relinquit ne accuset alij copulatus
Infidelis autem discedens et in deum
peccat ⁊ in matrimonium nec est suan-
da ei fides cōiugij. qui ideo recessit ne
audiret christum esse deum xpianorum
contugiorū **S**i vero ambo crediderint
per cognitionem dei ꝑfirmat ꝑiugium

Determinatio.

Attende hic pre

dictis ꝑtraria posse videri ita vi sibi am-
brosius ꝑtradecere videatur. s̄ disting-
uendus est hic aliud esse dimittere vo-
lentes cohabitare. aliud dimitti ppter
deum ab illo qui horret nomen christi.
Ibi enim lex beniuolentie non seruat
Hic veritas custodit. ⁊ ideo cum liceat
dimittere volentem cohabitare non ta-
men ea viuente aliam ducere licet. di-
scendente vero sequi non oportet. et ea
viuente aliam ducere licet. **B**ed h̄ non
est intelligendum nisi de his qui in infi-
delitate sibi copulati sunt. s̄ si ad fides
vterq; puerus est. vel si vterq; fidelis
matrimonio coniunctus est. ⁊ post alter
eorum a fide discesserit ⁊ odio fidei cō-
iugem reliquerit dimissus discendentem
non comitabitur. nec tamen illa viuen-
te alteram ducere poterit quia in eos
fuerat ratū ꝑiugium qđ nō pōt dissolui

Aug. de fide
et operibus.

Ambrosius.

Ex ꝑcilio mel-
deni.

Quidam dicunt coniugium non esse inter infideles et quare.

Sunt tamen non

nulli qui inter infideles asserunt non esse coniugium. quia nec rata nec legitima est eorum copula. Rata non est. quia solui potest. nec legitima quia apostolus ait. Omne quod non est ex fide peccatum est. eorum autem coniunctio non est ex fide. et ideo peccatum est. Non est ergo coniugium quia nullum coniugium peccatum est. Augustinus etiam dicit. quia non est vera pudicitia infidelis cum infidelis. Sed vera negat esse pudicitiam infidelium coniugium non sit verum. sed quia non habet illud triplex bonum quod excusat coitum et meret premium. Item illud apostoli. Omne quod non est ex fide peccatum est. non ita intelligendum est. ut quicquid sit ab infidelibus peccatum sit. sed omne quod sit contra fidem. id est. contra scientiam male sit. et ad gehennam edificat. vel in omni eo quod infidelis facit peccat. non quia illud facit sed quia non eo modo illud facit quo debet non referens ad debitum finem.

Quod legitimum sit coniugium infidelium et non ratum et quare

Copula ergo ma

ritalis que est inter infideles coniugium est legitimum sed non ratum legitimum quia est inter legitimas personas sed non ratum quia sine fide. Coniugium vero infidelium est legitimum et ratum. si tamen legitime sunt persone. Quod autem legitimum sit infidelium coniunctio augustinus testatur dicens. Propter legitimam societatem coniuncta sine ulla culpa relinquit. si cum viro christiano permanere noluerit. Ex hoc etiam probatur quod infideli ad fidem converso apostolus consulit infidelem non dimittere. quod non faceret si non esset inter eos legitimum coniugium. legitimum est quod legali institutione vel provincie moribus

non contra iussu domini contrahitur.

De cognatione carnali et spirituali et prius de carnali.

Hinc super

est de cognatione aliquid dicere. Est autem cognatio alia carnalis. alia spiritualis. Primus de carnali cognatione et affinitate inspicimus. Cognati sunt vel affines in vi. gradibus vel infra copulari non debent. unde gregorius. Progeniem suam unumquemque usque ad septimam observare decernimus generationem. et quamdiu se agnoscunt affinitate propinquos ad conjugales copulam accedere denegamus quod si fecerint separent. Item nicolaus papa. de consanguinitate sua nullus uxorem ducat usque post generationem septimam vel quousque parentela cognosci potest. Item nulli ex propinquitate sui sanguinis usque ad septimum gradum uxores ducant. His auctoritatibus aliisque pluribus sanguineorum coniunctiones prohibentur usque ad septimum gradum. Quod autem gradus consanguinitatis computandi sint ysidorus ostendit sic.

Greg. episcopus gallic

De computatione graduum consanguinitatis.

Series consang

uinitatis vi. gradibus dirimitur hoc modo. filius et filia quod est frater et soror sit ipse truncus illis seorsum se iunctis ex radice illius trunci egrediuntur isti ramuli. nepos et neptis. primus pro nepos et pro neptis. secundus abnepos et abneptis. tertius adnepos et adneptis. quartus trinepos et trineptis. quintus trinepotis. nepos et trineptis neptis sextus. Attende quod sex gradus tantum ponit ysidorus. quia truncum inter gradus non computat. Alii vero qui septem gradus ponunt truncum inter gradus computant varie namque computant quod

ysidorus

Aug. in li. de fide et opibus

consanguinitatis. **A**lii enim patrem in primo gradu. filios in. ij. ponunt. Alii primum gradum filios appellant negantes gradum cognationis inter patrem et filium esse. cum una caro sint pater et filius. Auctoritates ergo que consanguinitatis cautelam usque in septimum gradum prohibent. patrem ponunt in primo gradu. Ille vero que usque ad sextum gradum prohibent primum gradum filios appellant. atque ita fit ut eedem persone secundum hanc diversitatem inveniatur in vi. et vii. gradu. patrem vero in primo gradu ponit qui fratres dicit esse primum gradum. hoc modo computat zacharias papa inquiring. parentele gradus taliter computamus. Ego et frater meus una generatio sumus. primumque gradum efficitur. Rursus filius meus. fratrisque mei filius. ij. generatio sunt. et secundum gradum faciunt atque ad hunc modum ceterae successiones. Inter illos vero qui sex computant gradus et illos qui. vii. computant gradus nulla in sensu existit diversitas. quous in numero graduum varietas videatur. Ultima vero generatio si a fratribus sumat incipit numerandi. vii. inuenitur. Quare vero. vi computet ysidorus ipse aperit dicens. Consanguinitas dum se paulatim propaginum ordinibus dirimens usque ad ultimum gradum protraxerit et propinquitates esse desierit. tunc primum lex in matrimonij vinculum eam recipiet et quod ammodo incipiet revocare fugientem. Ideo autem usque ad sextum generis gradum consanguinitas constituta est. ut sic vi. etatibus mundi generatio et hominis status finitur. ita propinquitates generis tot gradibus terminetur. In his sex gradibus omnia propinquitatum nomina continentur. ultra quos nec affinitas inveniri nec successio potest amplius propagari. Secundum alios septem ideo computantur. ut ita post septem gradus sponsus sponse iungatur. sicut post hanc vitam que vii. diebus agit ecclesia christo iungatur. His autem occurrit illud quod gregorius augustinus. anglorum episcopo a

quo requisitus fuerat. quotta genera-
tione debeat copulari. rescribit sic **Q**ue-
dam lex romana permittit. vt siue fra-
tris vel sororis seu duorum fratrum ger-
manorum seu duarum sororum filius et
filia misceant. **B**ed experimento didi-
cimus ex tali coniugio sobolem non pos-
se succrescere **U**nde necesse est vt quarta
vel quinta generatio fidelium licent si
bi coniungatur **B**ed post multum tempo-
ris idem greg. a felice messine sicilie p-
sule requisitus. vtrum augustino scrip-
serit / vt angolorum quarta generatione
contracta matrimonia non soluerentur
inter cetera talem reddidit rationem.
Quod scripsi augustino angolorum episco-
po ipsi etiam angolorum genti que nuper
ad fidem venerat ne a bono quod cepe-
rat metuendo austeriora recederet spe-
cialiter et non generaliter me cognoscas
scripisse. **N**ec ideo b eis scripsi vt postquam
in fide fuerint solidati si infra propriam
consanguinitatem inuenti fuerint non se
parent aut infra affinitatis lineam id est
vsque ad septimam generationem iun-
gantur.

Johes criso.
Constantino
politano e^po

De affinitatis gradibus.

Unc d af

DI
XLI

In finitate videndum ē de
qua gregorius ait Por
ro de affinitate quaz di
citis parentelam esse que ad virum ex
parte vxoris seu que ex pte viri ad vx
orem pertinet. manifesta ratio est. qz si
fm diuinam sentenciā ego ⁊ vxor mea
sumus vna caro pfecto michi ⁊ illi mea
suaq; parentela ppinquitas vna effici
tur. Quocirca ego ⁊ soror vxoris mee
in vno ⁊ primo gradu erimus. filius ve
ro eius secūdo gradu erit a me. neptis
vō in tercio Idq; vtrinq; in ceteris a
gendum est successionibus. Vxorē vō
ppinqui cuiuscunq; gradus sit / ita me
oportet attendere quemadmodum ip
sius quoq; grad' aliqua femina ppue
ppinquitatis sit. Quod nimirū vxori

Ex pcellio ma
cienli.

In pcellio mel/
denli.

mec de ppinquitate viri sui i cūdis cog
nationis gradibus conuenit. obseruare
Qui vero aliorum sentiunt antechristi
sunt. Item iulius papa. Equaliter vir
coniungat p sanguineis ppijs et con/
sanguineis vxoris. Item ilidorus. Sa/
ne consanguinitas que in ppro viro cō/
seruanda est etiam in vxoris parentela
de lege nuptiarum custodienda est. qz
cōstat eos duos fuisse in carne vna. Itē
qz communis est illis vtracqz parentela
Itē iulius papa Nullus in vtroqz sexu
pmittimus ex ppinquitate sui sangui/
nis vel vxoris vsqz in vj. generatio/
nis gradum vxorem ducere vel incesti
macula copulari. qz sicut non licz cuiqz
de sua consanguinitate xpiano sic nec
de consanguinitate vxoris ppingem du/
cere ppter carnis vnitatem Itē greg.
De affinitate p sanguinitatis per gra/
dus cognationis placuit vsqz ad vj. ge/
nerationem obseruare. Nam et heredi/
tas rerum per legales instrumentorum
diffinitiones sancita vsqz ad septimū
gradum heredum ptendit successiones
Non enim eis succederent nisi de pro/
pagine cognationis deberet. His au/
toritatibus insinuat. et que sit affinitas
et vsqz ad quem gradum sit obseruāda
scz vsqz ad septimum.

Marie traditiones de affinita/
te.

Bed alij vident

concedere in v. generatione inter affi/
nes p trahi pinguum. et in quarta etiaz
si p tractum fuerit non separari. Ait em
fabianus papa. De ppinquis q ad affi/
nitatem per viz et vxorem veniunt de/
funda vxore vel viro. in quinta genera/
tione iungant. In quarta si inuēti fue/
rint non separent. In tertia vero pro/
pinquitate non licet vxorez alterius ac/
cipere post obitum eius. Equaliter vir
iungat in matrimonio eis qui sibi con/
sanguinei sunt et vxoris sue consangu/
neis post mortem vxoris. Ecce hic con

ceditur in quinta vel quarta ppinqui/
tate affinium fieri pinguum. Iulius eti
am papa ait. Statutum est vt relicta
patris vxoris sue relicta fratris vxo/
ris sue relicta filij vxoris sue nemo si/
bi in matrimonium sumat. relicta vxo/
rem consanguineorum vxoris sue vsqz
in tertiā pgeniem nemo in vxore su/
mat. In quarta vero et quinta si inuen/
ti fuerint non separent. Ecce qz varie
de affinitatis obseruatione loquunt au/
ctores. Alij enim vsqz ad septimū gra/
dum eam obseruari sanciunt. Alij ve/
ro in quinto vel quarto matrimonia cō/
tracta non diuidunt. Sed illi veritatis
rigorem isti minime dispensationes vi/
dent pponere. Potest enim ecclia di/
spensare in copula affinium vsqz ad ter/
cium gradum. sicut greg. dispensauit
in quarto gradu consanguinitatis. Il
le autē non est pretereundum qd greg.
venerio episcopo scripsit. Bedem apo/
stolicaz pfulere decreuisti. si mulier co/
pula nuptiali extraneo viro coniuncta
cognationi eius pertineat si eo defun/
cto cognatio maneat. vel sub alio viro
cognationis vocabula dissoluant. vl si
suscepte soboles possunt legitime ad p/
oris viri cognationis transire copulam
si vna caro fuerit quō aliquis eorum po/
test ppinquus vni ptinere nisi ptineat
alteri. Hoc minime posse fieri creden/
dum est. Porro vno defuncto in supsti/
te affinitas non delet nec alia copula
pingalis affinitatem copule prioris sol/
uere valet. Nec alterius coniunctionis
soboles placet ad affinitatis prioris vi/
ri consortium transire. Si quis ergo sa/
crilego et temerario ausu in defuncto q/
rit ppinquitatez extinguere vel sub al/
tero affinitatis vocabula dissipare. vel
susceptas soboles alterius copule pro/
pinquitate prioris credit legitime socia/
ri hic negat dei verbum validū esse qd
dixit. Erunt duo in carne vna ecce hic
phibet si mortuo primo viro vxor eius
alij nupserit filios de secundo viro ge/
nitos ducere vxores de cognatione po/
ris viri. quia filie mediante matre ad

Iulius papa

Greg.

Fabianus pa
pa.

Innocencius
papa

cognitionem prioris viri pertinent cū quo mater eoz vna caro extiterat. Hoc idem etiam innocencius papa ait. Si que mulier ad secundas nuptias trāsierit et ex eis sobolem genuerit nullatenus potest ad consortium cognitionis prioris viri contingere. Hoc autem obseruandum est vsq; ad septimum generis gradum sed maxime vsq; ad tertium et quartum sicut supra positum est.

Si coniugiu sit inter eos qui nota consanguinitate diuiduntur.

Et est sciendum

q; ecclesia infra predictos gradus consanguinitatis pūctos separet. Si autem ignoranter coniuncti fuerint in conspectu ecclesie et postmodum pbata consanguinitate eiusdem iudicio separari. Querit vtrum copula illa coniugiu fuerit. Quibusdam videtur non fuisse coniugiu. quia non erant legitime persone. Si tamen de crimine excusant p ignorantiam et quasi coniugiu reputat quia bona fide et per manum ecclesie cōuenerunt. Unde et filij eozum legitimi habentur. Alij vero dicunt fuisse coniugiu licet non essent legitime persone quia talium pūctiones vocāt canones coniugia.

Quibus personis testificantibus sint diuidenda coniugia.

Ubi de personis

agunt quaruz testimonio consanguineorum sit dirimenda coniunctio. Ubi vrbanius papa. Si duo viri vel tres consanguineitatem iureiurando firmauerint vel ipsi forte confessi fuerint coniugia dissoluant. Si vero neutrum contigerit episcopi eos per fidez christi obtestentur quatenus palam fateantur si se recognoscunt consanguineos si se iudicio episcopoz segregauerint alia ma-

trimonia non phibeant pstrahere. Idē. Notificamus tibi vt cum tres vel duo ex ppinquiorib; eius qui accusat hanc ppinquitatem iuramento firmauerint vel si duo vel tres ex antiquioribus genensibus quib; hec ppinquitas ē nota qui bone fame et veracis testimonij sint. remoto amore. timore. precio. et omni malo studio predicto modo firmauerint sine mora pūgia dissoluant. Cō sanguineos vero extraneos nullus accuset vel consanguinitatez in sinodo cōputet. Si ppinqui ad quorum noticiam pertinet. Si autem pgenies tota defecerit ab antiquioribus et veratiorib; quibus ppinquitas tota nota sit. episcopus canonice requirat et si inuenta fuerit separent. Ecce quibus accusantibus et testificantibus dirimenda sit consanguineorum coniunctio que coniugiu vocatur.

Richardus
ge
nuesi epō

Abianus
pa.

Distinctio utilis.

Hic dicendum ē

q; aliud est fornicatio. aliud stupr. aliud adulteriū. aliud incestus. aliud raptus. Fornicatio licet sit genus omnis illiciti coitus qui sit extra vxorem tamē specialiter intelligit in vsu viduarum vel in meretricum vel concubinaz. Stupr. pprie est virginum illicita defloratio. Adulteriū est quasi alieni thori violatio. vnde adulteriū ē quasi alterius thori accessio. Incestus est consanguineorum vel affinium abusus. Unde incestuosi dicuntur qui consanguineis vel affinibus suis abutunt. Raptus admittitur cum puella violenter a domo patris educit. vt corrupta in vxorem habeatur. sine puella sine parentibus ius illata constiterit. hic morte muldatur. sed si ad ecclesiam conrapta consuerit p uilegio ecclesie mortis impunitatez meretur. Attendendum est etiam illud alexandri quod ait q; frater soror ve vxoris tue cognati dicunt equinocatiōis iure sit et nēitate vulgaris appellatiōis

Quid sit fornicatio.

Quid sit stupr.

Quid sit adulterium.

Quid sit incestus.

Quid sit raptus.

potius q̄ vlla cognationis causa. Uxor enim fratris fratris illa. potius q̄ p̄gnata vocat. Mariti frater leuir dicitur duorum fratrum uxores iantrices vocant q̄ si eandem sanuam intrantes. Viri soror glos appellat. Sororis autem vir n̄ habet speciale nomē nec uxoris frater

De spiritali generatione.

De parenta-
lium gradibus famosa que-
stione aliqd̄ licet minus suf-
ficienter diximus. Iam de spiritali cog-
natione addamus q̄ etiam personas im-
pedit vt non sint legitime ad ineundas
nuptias. Tria quedam sunt. p̄sanguini-
tas. affinitas. et spiritalis germanitas.
Consanguinitas est inter eos q̄ iungun-
tur p̄m lineam generis. Affinitas inter
eos q̄ genere quidem non sunt p̄iuncti
sed mediante genere sunt sociati verbi
gratia. Uxor filij fratris mei que non ē
de genere meo per ipsum qui est de ge-
nere meo mihi affinis facta est et ego illi.
Spiritalis p̄ximitas est inter compa-
trem et commatrem et inter eos quorum
vnus alter de sacro fonte leuauit vel in-
cathezizatione aut p̄firmatione tenuit.
Est etiam inter filios eiusdem hominis
carnales et spirituales.

Qui sunt filij spirituales.

Spirituales filij
sunt q̄s de sacro fonte leuamus vel in
cathezizatione seu p̄firmatione tenem.
Filij etiam et filie spirituales eorū sunt
qui trine mersionis vocabulo eo sacro
baptismate tingunt. Dicitur etiam spi-
ritualis filia sacerdotis que ei peccata
sua confitetur. vnde simachus papa. Om-
nes quos in penitentia suscipimus ita
nostri spirituales sunt filij vt et ipsi quos
vel nob̄ suscipientib̄ vel sub trine mer-
sionis vocabulo mergentib̄ vnda bap-
tismi regenerauit. Siluester etiam am-

monet vt ad suam filiam penitentialem
nullus sacerdos accedat. q̄ scriptum ē
in auctoritate siluestri. Omnes q̄s in pe-
nitentia accepim̄ ita n̄ri filij sunt in bap-
tismo suscepti. quorum omnium flagitio-
sa p̄mixtio est. Quia autem pater et ma-
ter sibi iungi nequeant nec pater sp̄s
lis nec mater filie vel filio spiritali ex
consilio maguntiensis docet. De eo q̄d
interrogasti si aliquis filiolum suum du-
xerit uxorem et de eo qui concubuit cū
matre spiritali et de eo qui filium suum
baptizauit et uxor eius cum de fonte le-
uauit hac causa vbi discidium fieret cō-
iugij si post in tali copula possunt p̄ma-
nere sic respondendum est. Si filiolum
aut p̄matrem suam aliquis in coniugium du-
xerit separandos esse iudicamus et qui
penitentia plectendos. Si vero coniu-
ges legitimi vel vnus vel ambo ex indu-
stria hoc fecerint vt filium suum de fon-
te susciperent si innupti manere volue-
rint bonum est. Sin autem quis penitē-
tia insidiatori iniungat et simul maneat
et si p̄uaricator coniugij superuixerit a-
cerrima penitentia muldetur et sine spe
coniugij maneat. Ex his apparet q̄ aliq̄s
filiolum suum vel commatrem non potest
sibi copulare nuptialiter. et si p̄sump-
tum fuerit separandi sunt. Qui autem le-
gitime p̄iuncti sunt non ideo separandi
sunt. q̄ alter eorum insidiosus filium de fō-
te leuauit. Quod etiam nicolaus confir-
mat dicens. Nosse desideras vt muli-
er que viri filium ex alia femina genitū
de sacro fonte leuauerit postmodum pos-
sit cum eodem viro copulari quos ideo
coniungi posse decernimus quia p̄m ca-
nones sacros nisi ambozū p̄sensu nul-
lius religionis obtentu debet coniungere
dimittere coniugem cum apostolus pre-
cipiat nolite fraudari inuicem n. f. ex.
2. ad. t. 2c. Item dictum est nob̄ quas-
dam feminas desidiose. quasdam vero
fraudent vt a viris suis separent. p̄-
prios filios coram episcopis ad confir-
mandum tenuisse. Unde nos dignū du-
ximus vt si qua mulier filium suum de
sidia. aut aliqua fraude corā episcopo

**Ex concilio ma-
guntensi.**

Nicolaus p̄pa.

**Ex concilio ta-
bilonensi.**

Iohes papa.

tenuerit ad pfirmanduz. ppter fallaciā vel fraudem q̄diu uiuat p̄niam agat. tamen a viro suo non separetur. **I**tem iohānes papa ad limina sancti petri homo nomine stephanus veniens nostro p̄sulatui innotuit q̄ filium suum in extre- mo vite positum nondum baptis- mi vn- da lotum. absentia sacerdotum cogen- te baptizauit eumq̄ p̄p̄ijs manib' su- scepit atq̄ p̄ huiusmodi negotio reue- rentia tua p̄fatum hominem a sua cō- iuge iudicauit esse seperandum. quod fieri nullatenus debet dicente scriptu- ra. q̄d deus p̄iunxit homo non separet et dominus non dimittere vxorem nisi causa fornicationis iubet. et nos tanta auctoritate freti dicimus dimittendum esse et inculpabile iudicanduz q̄d neces- sitas intulit. **P**az baptizandi op' laicis fidelibus. si tamen necesse fuerit libere p̄cedit. **U**nde si supradictus homo filiū morientem aspiciens ne animam p̄pe- tuo perire dimitteret vnda baptis- mi la- uit vt eū de potestate mortis eriperet bene fecisse laudat. **I**deoq̄ sue vxori sibi iam olim legitime sociate impu- nez vixerit iudicamus manere p̄iunctū nec ob hoc separari debere. **H**is alijsq̄ pluribus auctoritatibus edocet. p̄iuges non esse separandos si post legitimā co- pulam alter alterius filium de fonte le- uauerit vel in p̄firmatione tenuerit.

Quid premiffis obuiet.

His autē obuiā

re videt q̄d deus dedit. papa ait **P**er- uenit ad nos dyaconus sanctitatis ve- stre epistolam deferens q̄ quidam viri et mulieres preterito sabbato pascali p̄ magno populi incurfu nescientes filios suos suscepissent de lauacro. **C**upis er- go scire an p̄pter h̄ debeant viri ac mu- lieres ad p̄p̄ium vsum redire vel non. **N**os vero hac re melli p̄ior inquisiui- mus dicta. et inuenimus in archinis .i. armarijs apostolice sedis iam talia con- tigisse. et plurib' ecclesijs quarum epi-

scopis ab hac apostolica sede volentib' scire vtrū viri ac mulieres redirent ad p̄p̄rium thoru beate memorie sancti patres **I**ulius papa. **I**nnocentius et ce- lestinus cum episcopoz multoz consen- su in apostolor p̄ncipis ecclesia phi- bentes talia rescripserunt et p̄firmaue- runt. vt nullo modo se in coniugio reci- perent viri ac mulieres quicūq̄ alia ra- tione susceperunt natos. sed separarent se. ne suadente dyabolo. tale viciuz in- ualescat. **I**tem si quis filiastrum vel fi- liastram suam ante episcopum tenuerit ad p̄firmationem sepetur ab vxore sua et aliam nunq̄ accipiat. **N**ec autem vel ad terrores dicta sunt non q̄ ita essz fa- cienduz. s̄ ne illud fieret summo opere cauendum. vel de illis est intelligendū qui prius filios suos vicissim de fonte susceperunt q̄s fierent p̄iuges. **P**remis- sis autem auctoritatibus omnino p̄sen- tiendum est vt siue p̄p̄rium siue tantuz viri filium. mulier de fonte susceperit non ideo a viro separet. **Q**uod et de vi- ro similiter oportet intelligi.

De copula spirituali vel ad optiuoz et naturalium filioz

Quod autez spi-

rituales vel adoptiui filij naturalib' co- pulari nequeant. **N**icolaus papa testa- tur ita inquit. **I**ta diligere debet ho- mo eum qui se suscepit de sacro fonte sicut patrem. **I**nter fratres et filias spi- rituales gratuita et sancta communio ē que dicenda nō est consanguinitas sed habenda spiritualis p̄ximitas. vnde inter eos arbitroz non posse fieri lega- le coniugium quia nec inter eos qui na- tura et eos qui adoptione filij sunt ve- nerande leges matrimonia contrahi p̄ mittunt. **I**tem si inter eos non contra- hitur matrimonium quos adoptio iun- git q̄sto potius a carnali oportet inter se contubernio cessare quos per celeste sacramentum regeneratio sancti sp̄i- tus vincit.

Nicolaus pa-
pa ad consul-
ta bulgarorū

**De copula fi-
lioz q̄ ante cō-
paternitatem
vel post nati
sunt.**

Si filij qui ante paternitatem vel post nati valent coniungi.

Hoc autem qui

dam volunt intelligere de illis tñ filijs quib' ppatres facti sunt. De alijs vero qui ante compaternitatem vel post geniti sunt pcedunt q' legitime et licite iungi possunt quibus videtur consentire vrbano secundus dicens. Super quibus p'suluit nos tua dilectio. hic videtur respondendum vt et baptismus sit si inistente necessitate femina puez in nomine trinitatis baptizauerit. et q' spūaliū parentū filij. vel filie. ante vel post compaternitatem genite possunt legitime coniungi. p'eter illam personam q' compadres effecti sunt.

Pascal's papa.

Pascal's vero se

cundus post compaternitatem genitos copulari phibet scribēs regino episcopo post susceptum filium de fonte v' filiam spiritualement q' ex compatre vel ex cōmatre fuerint nati matrimonio iungi non possunt. Illud etia' notandum est qd in triburiensi p'ilio legis si quis sue spūalis p'matris filiaz fortuito et ita cōtingente rez casu in cōiugium duxerit maturiori fuato habeat p'ilio atq' legitimo p'nubio honeste operam det

Si quis ducere possit duas cōmatres alteram post alteram.

Bolet etia' que

ri si p'matrem vxoris post eius obitum quis ducere valeat. De h' nicola' papa sic scribit. Sciscitaf a nobis sanctitas vestra. si quis duas p'matres habere valeat vnam post alteram in q' meminisse debes scriptum esse. erunt duo in carne vna. Cum q' p'stet q' vir et mulier vna caro efficiunt. restat viz compadres cō-

stitui mulieri. cuius assumpta vxor cōmater eius erat et ideo viz illi femine nō posse coniungi que commater eius erat cum qua idem fuerat vna caro effectus huic autem illud p'trarium videtur. Qui spiritualement habet compatrem cuius filium de lanacro acceperit et vxor eius commater non est. licet ei defuncto cū patre eius viduam ducere in vxorem q's nulla generatio spiritualis secernit. Item ex epistola pascal's pape. Post vxoris obitum cum commatre eius coniugio copulari. nulla vero ratio vel auctoritas videtur phibere. Non enim p' carnis vnionem ad vnionem spiritus p'transitur. Sed sciendum est. quod auctoritas nicola' d' illo ait. qui vxori sue debitum reddit postq' commater illius extitit. alie vero auctoritates de illo agunt cuius vxor postq' a viro suo derelinquitur illius commater efficitur. nec post compaternitatem a viro suo agnoscitur vel de viro potius agunt. cuius vxor ante defungitur q' ab eo agnoscat

Si vir et vxor possint simul tenere puerum.

Bolet etia' que

ri si vxor cū viro simul debeat in baptismo suscipere puerū. de h' vrbano ait. q' vxor cū marito i baptismo simul nō debeat suscipere puerū nulla aucte videtur vel reperit phibitum. sed ipsa puritas spūalis paternitatis ab omni labe et infamia p'seruet immunis decreuimus vt vterq' simul ad h' aspirare non p'sumat q' vero piaculare flagicium p'misit qui duab' p'matribus vel sororibus nupsit. magna penitentia debet ei iniungi.

De iij. et iij. nuptijs et dinceps

Scienduz ē etia'

q' non solū p'me vel scde nuptie sunt licite sed etia' terciē et quarte non sunt dānande. Unde aug. Secundas nuptias

Ex triburiensi concilio.

Urbanus papa.

Ex triburiensi concilio

Nicola' p'pa Constantien' episcopo.

omnino licitas apostolus pcedit de iij. autem z qrtis z de vtraq plurib' nup' tjs solent homines mouere questionez. **E**z quis audeat diffinire qd nec aplin video diffinisse. **A**it enim **S**i dormierit vir ei' cui vult nubat / n' dicit prim' vel secund' vel tercius vel quotuilibet nec nobis diffiniendum est / qd non diffinit apostolus. **U**nde z breuit' respondeam nec illas nuptias debeo danare nec eis verecundiaz numerositatis asferre nec ptra humane verecundie sensuz audeo dicere. vt quotiens voluerint nubant nec ex meo corde preter scripture autoritatem quotuilibet nuptias damnare. **I**dem testat iero. **E**go nunc libera voce exclamo nec damnari in ecclesia bigamam immo nec trigamam z ita lice' re quinto z sexto quemadmodum secu' do marito nubere. apostolus tn bigamos a sacerdotali honore excludit. **B**ed hoc non facit p vicio bigamie immo p sacrameti virtute vt sit vna vnus sicut vnica vnici. **I**llud tamē cesariensis cō cilij videt innuere bigamiaz esse peccatum. **P**resbiterz inquit in nuptijs bigami prādere nō puenit. qz cum pnia bigamus indigeat qd erit presbiter q ta' lib' nuptijs possit prebere psum. **E**z hoc de illo intelligi potest q prime vxori insidiatus putat desiderio scde. vel p signaculo sacramenti. illud d' qd in bigamo non seruaf. **A**mbrosius etiam dicit q pme nuptie tm a domino sunt institute. secunde vero sunt permissae. z prime nuptie sub benedictione dei celebrant. sublimiter vero secunde etiam in presenti carent gloria.

Ambro. sup eplaz ad cor.

De resurrectionis et iudicij cō ditione.

DI XLIII

Distremo de pditione resurrectionis z modo resurgentiū necnon z de iudicij z misericordie qualitate breuiter differendum est. **O**mnib' questionib' q de hac

re moueri solent satisfacere non valeo. resurrectionem tn carnem omnium qui cunqz nati sunt atqz nascent' et mortui sunt z morient' nullatenus ambigē debet xpianus. **A**it em isaias resurgent mortui z resurgēt q erant in sepulcris z apostolus. **V**olumus vos igno. s. de d. vt vbi. si. z. c. qui. se. nō habent fm resurrectionis. **B**enim ostendens nobis in ver. do. qz nos qui vi. qui. s. in aduen. do. non. pre. eos qui dormi. **A**m ipre. do. in su. z in vo. at z in cu. des. de ce. z mor. qui in christo sunt re. pxi mi de. tamen nos qui vi. qui relin. su. ta. cum illis in nu. obu. christo in aera z sic semper cum eo erimus. his verbis z veritas re. z causa atqz ordo resurgētium preclarissime insinuat.

De voce tube.

Causa enī resur

rectionis mortuoz erit vox tube que in aduentu iudicis ab omnib' audietur. z cuius virtute excitabunt mortui. et de monumentis resurgent. **U**nde ppheta dabit voci sue voces virtutis. i. effectū resuscitandi mortuos. z iohannes euāgelista ait. **V**enit hora in q omnes qui in monumentis sunt audient voces filij dei z pcedent boni in resurrectionē vite. mali vō in resurrectionez iudicij. **S**i vero querit cuius vel qlis erit vox illa apostolus dicit q erit archangeli. i. ipius christi q est princeps archangelozū vel vox erit alicuius vel plurium angeloz. **E**ademqz d' tuba. qz erit manifesta z nouissima / qz post eā non erit alia hec tuba vt ait aug. est clamor. de q d' in euangelio. **M**edia nocte clamor factus est. ecce spon. ve. ex. ob. ei. **T**ube nomine aliqd euident z preclaz signū intelligit. **Q**d vox archangeli et tuba dei ab apostolo d' in euangelio vox filij dei. z clamor appellat. qd signū mortui audient z resurgent.

De nocte media.

Media autem no

cte dicis venturus ut ait aug. Non pro hora temporis. sed quia tunc veniet cum non speratur. media ergo nocte scilicet cum valde obscurum erit id est occultum veniet. Dies enim domini sic fit in nocte ita veniet. Potest tamen non incongrue intelligi medie noctis tempore venturus quod ut ait cassiodorus. hoc tempore. primo genita egypti percussa sunt. quando etiam sponsus venturus est. pluribus etiam locis testantur auctores quod adventus christi dies dicitur domini non pro qualitate temporis sed rerum. quia tunc cogitationes et psilia singulorum patebunt. Unde in danielo vetustas dierum sedit. et libri aperti sunt coram eo. libri sunt conscientie singulorum. que tunc aperientur eis vel alijs. et tunc implebitur nihil occultum quod non reveletur. Adventante autem summo iudice non solum aeris tenebre illuminabuntur sed etiam abscondita cordium manifestabuntur. Virtute ergo divina fiet ut cuiusque opera sua bona vel mala cuncta in memoriam revocentur et meritis intuitu mira celeritate cernantur ut accuset vel excuset hominem conscientia eaque teste damnet vel salvet.

De memoria electorum si tunc precedentia mala teneat.

Hic queritur utrum

electis tunc assit memoria precedentium malorum sicut bonorum. Quedam auctoritates videntur bonos tradere non habituros tunc memoriam precedentium malorum id est peccatorum vel tormentorum. Ait enim isaias. Ego creo celos novos et terram novam et non erunt in memoria priora et non ascendent super cor sed gaudebitis in eternum. Item oblivioni tradite sunt angustie priores et abscondite ab oculis vestris. que de futuro expones iero. ait. oblivioni tradentur priora mala. quia forsitan in futuro pristina conversationis memoria

omnino delebitur succedentibus bonis eternis ne sit pars malorum prioris angustie memorari. Sed hec et his similia possunt accipere ut non excludant memoriam precedentium malorum. sed ex ea molestiam et lesionem amoveant. Non enim eorum memoria sanctos contristabit. vel eorum beatitudinem obscurabit. sed gratiores deo reddent. Unde super psalmum octuagesimum septimum ait greg. Quomodo in eternum misericordias domini canit qui misericordie non meminit. Quomodo autem plena beatitudo si memoria reatus mentem tangit. Sed sepe leti tristitia meminimus. et sani dolorum meminimus sine dolore. et inde amplius leti et grati sumus. Exhibet apparet quod si priorum malorum memoriam sancti habebunt in futuro non eis tamen erit ad penam vel glorie derogationem sed ad gratiarum actionem. Si vero queritur utrum peccata que fecerunt electi prodeant tunc innoticiam omnium sicut mala damnandorum. omnibus erunt nota. non legi hoc expressum in scriptura. Unde non irrationaliter putari potest. peccata hic per penitentiam tecta et deleta illis etiam tegi alijs. alia vero cunctis apparere.

De his qui vivi reperientur.

Queritur solz utrum

illi qui vivos inueniet christus nunquam omnino morituri sunt. an ipso tempore puncto qui rapiuntur obuiam christo ad immortalitatem mira celeritate sint transituri. Non enim dicendum est fieri non posse. nisi per aera in sublime portentur in illo spacio et moriantur et reuiuiscant. Ad hunc autem sensum qui estimemus illos in ipso spacio et passuros mortem et accepturos immortalitatem apertius nos urgere videtur ubi dicit Deus in christo viuificabimur. et alibi Quod seminas non viuificas. nisi prius moriatur. Cur autem nobis incredibile videatur illam multitudinem corporum in aere quodammodo seminari atque ibi perpetuo immortaliter

z incorruptibiliter reuiuiscere. cu3 cre-
damus in idu oculi futuram resurrecti-
onem z in membra sine fine victuram. tã
ta velocitate rediturum antiquissimo /
rum cadauerum puluerem. sed vellem
de his potius audire doctiores. Si er-
go sanctos qui reperientur christo veni-
ente viuentes ei3 obuiam rapient cre-
derimus in eodem raptu de mortali-
bus corporib3 exituros z ad eadẽ mox
immortalia facta redituros. Nullas in
verb3 apostoli patiemur angustias. ge-
neraliter accipientes illud quod dictu3
est. Omnes quidem resurgemus sc3 tã
boni q3 mali. sed non omnes immutabi-
mur sc3 in solennitatem resurrectionis
De h3 etiam ambrosius ait in ipso rap-
tu eoz qui viui reperient mors erit et
resurrectio vbi anima quasi per soporẽ
egressa de corpore eidem in momento
reddat. Contra vero scribens ad mar-
cellam iero. detestari videtur dicens.
Quosdam in fine seculi adueniẽte xpo
nõ esse morituros. s3 viuos repertos in
immortalitatem repente mutandos.
Eozum autem q3 verius sit non est hu-
mani iudici3 diffinire.

**Quomodo intelligit3 christus
iudex viuorum z mortuorum**

His aute3 adici-
enduz est dupliciter intelligi q3 dicitur
christus iudicaturus viuos z mortuos
Aut enim viui accipiunt3 q3 in aduentu
eius viui reperiunt3. licet in raptu mo-
riant3. z mortui q3 ante decesserant vel
viui et mortui accipiunt3 iusti z iniusti.

Quomodo omnes incorrupti

Cunq3 ex predi-
ctis sane credi valeat. z omnes resurre-
cturos credendum est. etiam q3 omnes
resurgent incorrupti non vtq3 impassi-
biles q3 mortem patient3 eternam. sed
sine diminutione membro3 omnia hu-

mani corporis habituri membra. Nec
tamen gloria ac specie impassibilitatis
induentur.

**De etate et statura resurgen-
tium.**

Solent au- **DI XLIII**
tem nonnulli percurda-
ri z querere an in eade3
etate z statura corporis
omnes resurrecturi sint. Quidam puta-
uerunt omnes resurrecturos fm mẽsu-
ram etatis z stature christi. Ideo quia
apostolus ait. Donec occurramus om-
nes in virum perfectum in mensurã eta-
tis plenitudinis christi. Sed his vbis
non eadem resurgentibus assignat sta-
tura sed etas. Omnes enim in eadem
etate resurgent. in qua christus mortu-
us est. et resurrexit. cuiuscunq3 etatis
mortui fuerint. Virum autem posuit n3
vt distingueret sexum s3 vt significaret
perfectionem virum quam tunc habe-
bunt. sed non omnes eandem staturaz
corporis obtinebunt. Unde aug. Nõ
ait in mensuram corporis vel stature. s3
etatis. quia vnusquisq3 suam recipiet
mensuram corporis quaz vel habuit in
iuuentute. etiam si senex ob3t vel fue-
rat habiturus. si añ est defunctus Etas
vero erit illa ad quam peruenit christ3
sc3 iuuenilis vt circa. xxx. annos Tri-
ginta enim duum annorum et triuz mẽ-
sum erat etas christi in qua mortuus
est z resurrexit. Non est autem fas di-
cere q3 in resurrectione accedat corpo-
ri magnitudo quaz nec habuit hic. nec
erat habiturum diu viuendo. nec maio-
ra corpora redigenda sunt ad modum
dominici corporis. Deriret enim mul-
tum de illis corporib3. cum nec peritu-
rus sit capillus vt ait dominus. Capil-
lus de capite vestro non peribit.

**De resurget quicquid fuit de
substantia z natura corporis z
in eadem parte corporis.**

Aug. in li. 3
ciuitate dei.

Augustinus.

Non enī perit

deo terrena materies de qua mortaliū creat̃ caro. s̃ in quemlibet puluerem cineremue soluat̃ in quoslibet alitus aurascq; diffugiat̃ ⁊ in quamcunq; aliorū corporū substantiam vel in ipsa elementa vertat̃ in quorumcunq; animalū ṽl hominum cibum carnemq; mutetur illi anime puncto temporis redibit qua illam carnē primitus vt homo fieret creā sceret viueret animauit. Ipsa ergo terrena materies qua discedente anima fit cadauer non ita resurrectione reparabitur vt ea qua dilabuntur ⁊ in alias atq; alias rez species vertunt̃ q̃uis ad corpus redeant vnde dilapsa sunt ad eadem quoq; corporis partes vbi fuerūt redire necesse sit. Alioquin si capill' redit q̃ tā crebra tonsura detrahit. si vnguibus q̃ tociens depressit exsecutio immoderata ⁊ indecens cogitantibus resurrectionem carnis ⁊ iō non credentibus occurrit infirmitas. ⁊ quemadmodū si statua cuiuslibet solabilis metalli igne liquefceret vel pteret in puluerem vel pfunderet̃ in massam. ⁊ eam vellet artifex rursū ex illius materia ⁊ quantitate reparare nichil interesset ad eius integritatem que particula materie cui membro statue redderet. duz tamen totum ex quo pstituta fuerat restituta resumeret. ita deus mirabiliter atq; ineffabiliter artifex de toto q̃ caro nostra extiterat eam mirabili celeritate restituet. Nec aliquid attinebit ad eius reintegrationem vtz capilli ad capillos redeant ⁊ vngues ad vngues an quicquid eoz perierat mutet̃ in carnē ⁊ in partes alias corporis reuocet̃ curante artificis pudentia ne quid indecens fiat. Indecorum quippe aliqd ibi non erit. sed quicquid futurū est b̃ decebit. qz nec futurū est si non decebit.

Ex sancti sine omni deformitate resurgent.

Hoc autez in cor

poribus sanctorū intelligendum est. s̃ q̃bus psequenter adiungit. Resurgent ergo sanctorū corpora sine vllō vicio siue vlla deformitate sic sine vlla corruptione onere difficultate in quib' tanta facilitas quanta felicitas erit. pp̃t qd ⁊ spiritualia dicta sunt cum pculdubio corpora sunt futura nō spiritus. Ex his apparet q̃ vna erit etas omnium resurgentium scz iuuenilis. statura vō diuersa scz quam quisq; habuerit in iuuenili etate vel erat habiturus. si ante est defunctus nec de substantia de qua hominis caro creat̃. Aliquid peribit s̃ omnium particulaz ante dispersaz collectione reintegrabit̃ naturalis substantia corporis sanctorūq; corpora sine omni vicio fulgida sicut sol refulgent precisis cunctis deformitatib' quas hic habuerunt.

Si mali tūc habeant quas hic habuerunt deformitates.

De reprobis au

tem queri solet an cum deformitatibus hic habitis resurgent. b̃ autez aug. nō asserit. s̃ dubium relinquit ita inquiēs. Quicunq; ab illa pditionis massa q̃ per adaz facta est non liberabunt̃ p christū resurgent quidem etiam ipsi vnusq; cum sua carne. s̃ vt cū dyabolo eiusq; angelis puniant̃. vtrum vero ipsi cū viciis ⁊ deformitatibus suoz corporū resurgent quecunq; in eis gestauerunt in requirendo labore quid opus est. Non enim fatigare nos debet incerta eorum habitudo vel pulcritudo. quorum erit certa ⁊ sempiterna damnatio. Ecce nō diffinit an tunc habeant deformitates quas hic habuerunt reproborū corpora

Ex non consumuntur corpora que tunc ardebunt.

Si vero querit

Aug. in eodē

Aug. i. encl.

Congrua similitudo p exemplum statue

de corporib' maloz quomodo in igne ardeant et non sumantur aug. varis exemplis afruit et sempiternis ignib' ea ardere et non sumi illa combustione sicut animus cuius presentia corp' viuit et dolores pati potest. et mori non potest. Hoc enim erit tunc etiam in corporib' damnatorum quod nunc esse scimus in animis omnium.

Si demones corporali igne cremantur.

Querí etiam so

let an demones corporali igne ardeant ad qd aug. respondens ait. Cur non dicamus quis miris. tamen veris modis etiam spiritus incorporeos posse pena corporalis ignis affligi si spiritus hominum etiam ipsi incorporei et nunc potuerunt includi corporalibus membris et tunc potuerunt corporum suorum vincula in solubiler alligari. Gehenna illa q' stagnum ignis et sulphuris dicta est corpus ignis erit et cruciabit damnatorum corpora hominum vel demonum si solida hominum aerea demonum. Unus enim utriusque ignis erit ut veritas ait. De quo igne si queris. qualis vel ubi sit aug. sic respondet. Ignis eternus cuiusmodi sit et in qua mundi vel rerum parte futurus sit. hominem scire arbitror neminem nisi forte cui spiritus diuinus ostendit.

Si anime sine corporibus sentiunt ignem corporalem.

Cum autem con

stat animas igne materiali in corporibus cruciandas. queri solet an interim ante resurrectionem corporum anime defunctorum reproborum materiali igne crementur. De hoc iulianus toletanus ecclesie episcopus greg. dicta secutus ita scripsit. Si viventis hominis incorporeus spiritus tenet in corpore. cur non possit

mortem etiam corporeo igne teneatur. Teneri autem per ignem ipsum dicimus ut in tormento ignis sit. videndo atque sentiendo. Quod autem non solum videndo sed etiam experiendo anima ignis tormentum patiat ex euangelio colligitur ubi veritatis voce diues mortuus dicitur in inferno sepultus. cuius anima quod in igne teneat insinuat cum abraham de precat' dicens. Mitte lazaro ut intingat ex. d. s. m. a. ut. re. l. m. qz cru. in. b. f. Dum ergo peccatorem diuites dā natum in ignib' veritas prohibet qd sapiens reproborum animas teneri ignib' negat. Precipue cum humanam animam corporis similitudinem habere doceat aug. ita inquit. p'feri animam habere posse similitudinem corporis et corporalium omnino membrorum quisque renuit. potest negare animam esse que in somnis videt vel ambulare se vel sedere vel huc atque illuc. gressu vel etiam volatu ferri. Sed sine quadā similitudine corporis non fit. p'inde si hanc similitudinem etiam apud inferos gerit non corporalem sed corpori similem. ita etiam in locis videt esse non corporalib'. sed corporalium similib' siue in requie siue in doloribus. In cassiani etiam voluminib' legit. qd non sit ociose. neque nihil non sentiant. cum diues ille in inferno se flamma cruciari clamet. unde p'batur animas defunctorum non solum suis sensibus non privari. sed nec istis affectibus scilicet spe/tristitia/gaudio/ac metu carere. et ex his que sibi in illo generali examine reseruant eas quidam iam incipere p'gustare.

De abortiuis fetibus et monstris.

Illud etiā inue

stigari oportet si abortiuus fetus et monstrum resurgat et qualia de q' aug. ita ait. Occurrit de abortiuis fetibus questio q' iam nati sunt in vteris matris. sed non ita ut iam possint renasci. Si enim resurrecturos

Aug. sup gen. nescim.

Qual' vel ubi sit ille ignis

Aug. sup gen. nescim.

Iulianus

Aug. i. encl.

Attende.

eos dixerimus. De his qui iam forma
ti sunt tolerari potest vtrunq; quod dicitur
Informes vero quis non perliuius per
rire arbitretur. sicut semina que concepta
simul non fuerunt. Scrupulose quidem
inter doctores queri ac disputari potest.
quando incipit homo in utero viuere. an
sit quedam vita occulta que nondum mo
tibus viuientis appareat. Negare enim
vixisse puerperia que ideo membratim
exsecantur ut eiciantur ex utero pregnan
tium. ne matres etiam si mortua sunt ibi
relinquantur occidantur impudenter nimia
videtur. Ex quo autem incipit homo vi
uere ex illo utique iam mori potest. mor
tuis vero ubicumque illi potuit mors eue
nire quomodo ad resurrectionem non per
tineat reperire nequeo. Neque enim et
monstra que nascuntur et viuunt quan
tumlibet cito moriantur. aut resurrectu
ra negabunt. aut ita resurrectura cre
denda sunt. Sed potius correcta eorum
emendataque natura. Absit enim ut illud
bimembrem quem nuper natum in ori
ente fratres fidelissimi qui eum viderunt
retulerunt. et sanctus sero. scriptum re
liquit ut unum hominem duplicem ac
non potius duos quod futurum erat. si ge
mini nascerentur resurrecturos estimemus
ita et cetera. que nimia deformitate monstra
dicuntur ad humane nature figuram re
surrectione reuocabuntur.

De diuersis animarum recep
taculis.

DI
XLV

Aug. sup io.

Deterea
Sciendum est quod omnes
anime ut ait augustinus. Cum
de hoc seculo exierint
diuersas habent receptiones. bone ha
bent gaudium. male vero tormenta. Sed
cum facta fuerit resurrectio et bonorum
gaudium amplius erit. et malorum tor
menta grauiora quando cum corpore
torquebuntur. Ex his ostendit quod maius
erit gaudium sanctorum in resurrectione
et plusque fuerit ante et quod diuersa recep

tacula habebunt anime sanctorum De
quibus idem augustinus ait. Tempus quod inter
hominis mortem et ultimam resurrectio
nem interpositum est animas abditis re
ceptaculis continet sicut vnaqueque digna
est vel requie vel erumna pro eo quod forti
ta est in carne dum viveret.

Aug. de ver
bis apostoli.

De suffragiis defunctorum au
gustinus in encheri.

Neque negandum

est ut ait augustinus. defunctorum animas pie
tate suorum viuentium releuari. cum pro
illis sacrificium mediatori offertur vel
elemosine fiunt in ecclesia. si hec eis tamen
possunt quod cum viuerent hec sibi ut post
ea possent prodesse meruerunt.

Quibus prosunt orationes et
elemosine et sacrificium et hu
iusmodi.

Est quidem viuere

duo modus nec tam bonus ut non requi
rat ista post mortem. nec tam malus ut
ei non possint ista post mortem. Est vero
talis in bono ut ista non requirat. et est
rursus talis in malo ut nec his valeat cum
hec vita transierit. adiuuari. Quocirca
hic omne meritum comparat quo pos
sit post hanc vitam quispiam grauari vel
releuari. Nemo enim speret quod hic ne
glexit cum obierit apud deum pro mere
ri. Non ergo ista que pro defunctis com
mendandis frequentat ecclesia illi apo
stolice sunt aduersa sententie qua dictum
est. Omnes astabimus ante tribunal christi
ut referat unusquisque secundum ea que pro cor
pus gessit scilicet bona vel mala. quod etiam
hoc meritum sibi quisque cum in corpore
viveret comparauit ut possent ei ista pro
desse. Non enim omnibus possunt. et quare
non nisi propter differentiam vite quam
quisque gessit in corpore. Cum ergo sa
crificia siue altaris siue quarumcunque
aliarum elemosinarum pro baptizatis omnibus

Aug. in fmo
nib' de v'bis
apostoli

offerunt. p valde bonis gratiarum actō
nes sunt. p non valde malis sunt ppi/
ciationes. sed p valde malis. et si nulla
sunt adiuvamenta mortuorum. tñ quales/
cunq; viuoꝝ p solationes sunt. quibus
vero p sunt. vel ad b p sunt vt sit plena
remissio vel certe vt tollerabilior sit ip/
sa damnatio. **O**rationib' ergo sancte ec/
clesie et sacrificio salutaris et elemosinis
que p eoz spiritib' offerunt. **N**on est
dubium mortuos adiuvare vt cum eis
misericordius agat a domino q̄ eozum
peccata mervenerunt. **H**oc enim a patri/
bus traditum tota observat ecclesia vt p
eis q̄ in cōmunionē corporis et sangui/
nis dñi defuncti sunt cum ad ipsum sa/
crificiū loco suo commemorant' oretur
ac p illis quoq; id offerri p memoretur
Non est ergo ambigendum ista pdesse
defunctis. s̄ talib' qui ita vixerunt ante
mortē vt possint eis hec vtilia esse post
mortem. **N**az q̄ sine fide operante per
dilectionem eiusq; sacramentis de cor/
pore exierunt frustra illis a suis huius/
modi pietatis officia impendunt. cui/
dam hic essent pignore caruerunt non
misericordiam sibi taurizantes. s̄ irā
Non em̄ mortuis noua merita compa/
rant cum p eis aliqd boni operant' sui
sed eoz precedentib' consequentia ista
reddunt. **N**am istam quisq; finiēns vi/
taz. nisi qd in ea quisq; mervenerit nō po/
terit habere post eam. **E**cce quib' et q̄li/
ter p sint. illa que p defunctis frequen/
tat ecclesia mediocriter malis suffragan/
tur ad pene mitigationē. **M**ediocriē
bonis ad plenam absolutionē. **Q**ui nō
habent tante perfectionis merita vt nō
indigeant iuari per pauperes quoz
est regnum celoꝝ q̄s sibi fecerunt ami/
cos de mammona iniquitatis. **Q**uoz
tanta est pfectio vt his adiutorijs nō in/
digeant q̄les sunt apli et martyres. **A**t
enim ait aug. **I**n iuria est pro martire
orare in ecclesia. cuius nos debemus ora/
tionibus commendari. pro alijs autē
defunctis oratur.

Aug. de ver'
bis apostoli.

De officiis sepulture

De pompis vero

exequiaz. **I**dem aug. ita dicit pompa
funeris agmina exequiarum sumptuosa
diligentia sepulture viuoꝝ sunt qualia
cunq; solatia non adiutoria mortuorum
Si aliquid pdest impio sepultura pre/
ciosa oberit pio vilis vel nulla. precla/
ras exequias in p̄spectu hominum pur/
purato illi diuiti exhibuit turba famu/
lorum. s̄ multo clariores in p̄spectu dñi
vlceroso illi paup' ministeriū exhibuit
angeloz qui cum extulerunt non in mar/
moreum tumulum s̄ in abrahe gremiū
Sit tñ cura mortuos sepeliēdi et sepul/
cruz p̄struendi qz hec in scripturis san/
ctis int' bona opera deputata sunt. nec
solum in corporib' patriarcharum alio/
rumq; sanctor. s̄ etiaz in ipsius dñi cor/
pore. qui ista fecerunt laudati sunt. im/
pleant ḡ hec homines erga suos officia
postremi muneris et sui humani lenitē/
ta meroris. **N**ex illa que adiuvant spi/
ritus defunctor. scz oblationes orōnes
multo observantius p̄curent.

Aug. in fmo
ne dñi apli

Aug. in eodē

De duobus bonis quorum al/ ter plura post mortē habet au/ xilia

Solet moueri q̄

sio de duob' vno diuite altero paupere
pariter s̄ mediocriter bonis que pre/
dictis suffragijs indigent et mervenerunt
pariter post mortē iuari. p altero vō
id est p diuite speciales et communes fi/
unt orationes multeq; elemosinarum lar/
gitiones. p paupere vō nō sunt nisi cō/
munes largitiones. et orationes. **Q**ue/
rit ergo an tñ iuuet paup' pauciorib'
subsidijs quantuz diues ampliorib' **S**i
non pariter iuuat non ei reddit' s̄ mē/
rita. **M**eruit em̄ pariter iuari qz pa/
riter boni extiterunt. si vero tñ suffra/
gij psequit' quantuz diues quid p̄tule/
runt diuiti illa specialiter pro eo facta.
Nunc dici potest non ei magis valuisse
generalia et specialia quā pauperi sola

Responsio.

generalia suffragia. et tamen profuerunt diviti specialia non quidem ad aliud vel magis aliquid sed ad idem ad quod generalia ut ex pluribus et diversis causis unum perciperet emolumentum. Potest tamen dici illa plura subsidia protulisse diviti celeriore absolutioe non plenioris

Quibus suffragiis innabunt mediocriter boni qui in fine invenientur.

Sed iterum que

ritur de aliquo mediocriter bono qui tali bus indigens suffragiis in ipso consummationis seculi articulo cum reliquis mi grabit si salvus fuerit pro eo non offertur ulterius sacrificium vel oratio vel elemosina nec habebat tante perfectionis merita. que his suffragiis non egerent. Nunquid ergo salvabitur. estimo eum quasi per ignem transeuntem salvari meritis et intercessionibus celestis ecclesie que pro fidelibus semper intercedit voto et merito donec impleatur christus.

Quomodo sancti glorificati audiunt preces supplicantium et quomodo intercedunt pro nobis ad dominum.

Sed forte queris

nunquid preces supplicantium sancti audiunt et vota postulantium in eorum noticiam perveniunt. Non est incredibile animas sanctorum que in abscondito faciei dei veri luminis illustratione letant in ipsius contemplatione ea que foris aguntur intelligere quantum illis ad gaudium vel nobis ad auxilium pertinet. Sic enim angelus ita et sanctis qui deo assistunt petitiones nostre innotescunt in verbo dei quod contemplantur. unde et dicuntur angeli orationes et vota nostra offerre deo non quod eum doceant. sed quod eius voluntatem super eis consulunt. Unde augustinus. angeli qui sunt apud deum innotescunt pe-

titiones nostre ut quoddammodo eas offerant deo. et de his consulant et quod deo iubente implendum esse cognoverint. hoc nobis evidenter vel latenter reportent. Unde et angelus hominibus ait. cum oraretis orationem vestram obtuli deo. ad omnia quedam scienda sufficit deo sua perfectio. his tamen nuncios. id est angelos non qui ei que nescit annuncient. Non enim sunt vlla que nesciat. sed bonum eorum est de operibus suis eius consulere veritatem. et hoc est quod ei dicunt non nulla nunciare. non ut ipse ab eis discat. sed ut ab eo ipsi per verbum eius sine corporali sono nunciant. etiam quod voluerit ab eo missi ad quos voluerit totum ab illo per illud verbum eius audientes id est in eius veritate invenientes. quid sibi faciendum quid quibus et quando nunciandum sit. Nam et nos orantes cum non enim docemus quod novit ut ait verbum eius. pater vester quid vobis necessarium sit priusque petatis ab eo. Nec ista ex tempore cognovit sed futura omnia temporalia atque in eis etiam quod et quando ab illo petitori fuerant et quos et de quibus rebus vel ex auditu vel non ex auditurus esset sine initio ante presciuit. Non ergo dicit angelus dei orationes nostras offerre deo quasi si deus tunc non novit quid velimus et quo indigeamus que omnia antequam fieri sicut et postquam facta sunt novit. sed quod necesse habet rationalis creatura et temporalis causas ad eternam veritatem referre siue petendo quid erga se fiat siue consulendo quid faciat.

Quod dictum est de angelis attribuit sanctis animabus.

Si autem angeli

a deo per verbum eius discunt petitiones nostras et quod de his implendum sit. et quid non. Cur non credamus et animas sanctorum dei facies contemplantium in eius veritate intelligere preces hominum et quando implende sint vel non. Unde est quod deus debet exaudire preces quorundam non solum

Aug. in libro xv. de trini.

Aug. in libro de gratia novi testamenti.

Aug. in li. de oratio ad deum

quando effectui mancipiat / & etiam qñ innotescit curie angelorum & sanctorum animarum / quid inde futurum sit vel non. et quid cognoscunt in dei voluntate esse volunt & ipsi Adeo enim superne voluntati additi sunt ut nihil preter eius voluntatem queant velle. Intercedunt ergo ad deum pro nobis sancti. & merito / duz illorum merita suffragantur nobis & affectu dum vota nostra cupiunt impleri. Quod tamen non faciunt nisi in voluntate dei implenda didicerint. Oramus ergo ut intercedant pro nobis. i. ut merita eorum nobis suffragentur / et ut ipsi velint bonum nostrum. quia eis volentibus deus vult & ita fiet. Ex premissis constat quod cum quibusdam misericordius agit deus quam eorum peccata meruerint scilicet cum mediocriter malis qui suffragantur ecclesie iuvantur.

Si valde malis detur mitigatio pene.

DI
XLVI

Sed queritur hic & valde malis utrum ipsi in aliqua eorum peccatorum mitigatione dei misericordiam sentiant ut minus quam meruerint puniantur. Quidam autem autumant eos nullam revelationem pene habituros. quod affirmant iacobi auctoritate dicentis Iudicium sine misericordia fiet illi qui non fecit misericordiam. augustinus etiam ait Misericordia hic exhibetur scilicet ad iudicium in futuro. Idem distinguens quomodo omnes vie domini si cut misericordia & veritas ait erga sanctos omnes. vie dei misericordia veritas. quia & in iudicando subuenit & ita non deest misericordia & in miserando id exhibet quod promissit ne desit veritas. Erga omnes autem quos liberat et damnat omnes vie sunt misericordia & veritas quia ubi non miseretur vindicte veritas datur dicens ubi non misereor dat intelligi aliquid a deo fieri ut non misereor sed his occurrit quod ait cassiodorus super

Aug. super octonarium.

psalmum. i. loquens de misericordia & pietate dei. hec due inquit res iudicio dei semper adiuncte sunt. Ergo & in punitione malorum non est iusticia sine misericordia. Ideo de iudicio & misericordia ait. hec duo mutua societate sibi iunguntur. In his breviter omnia opera dei includit augustinus. quoque respondens illis qui reproborum supplicia finem habitura contendunt ita illorum repellit opinionem asserens reprobos perpetuo puniendos ubi eorum supplicia mitigari aliquatenus non neget. frustra inquit nonnulli eternam damnandorum penam & cruciatum sine intermissione perpetuos humano misereantur affectu. atque in futurum esse non credunt. Non quidem scripturis aduersando divinis. sed pro suo mortu dura quoque molliendo & in leviozem flectendo sententiam qua putant in eis terribilius esse dicta quam verius. Non enim inquitur obliuiscetur misereri deus aut contineat in ira sua misericordias suas hoc quidem in psalterio legitur. Sed & his intelligitur qui sunt vasa misericordie. quia et ipsi non pro meritis suis sed deo miserante de miseria liberantur. aut si hoc ad omnes estimant pertinere non ideo necesse est ut damnationem opinentur finire posse eorum de quibus dictum est. Ibi sunt hi in supplicium eternum ne hoc modo putetur habitura finem felicitas eorum de quibus e contrario dictum est. Iusti autem in vitam eternam. Pro penas damnatorum ceteris temporibus estimant si hoc eis placet aliquatenus mitigari. & sic quippe intelligi potest manere ira dei in illis id est ipsa damnatio. Nec enim vocat ira dei non divini animi perturbatio ut in ira sua id est manente ira sua non contineat miserationes suas. non eterno supplicio sine dando sed levamen adhibendo vel interponendo cruciatibus. quia nec psalmus ait ad finiendam iram suam vel post iras suas sed in ira sua. Que si sola esset alienari a regno dei. carere magna multitudie dulcedinis dei. tam grandis tamen est pena. ut et possint nulla tormenta que

Aug. i. eneb. pro illos qui asserunt malorum cruciatum terminandos

augustinus super psalmum viij.

nouimus comparari si illa sit eterna. ista autem sit quilibet multis seculis longa. Manebit ergo sine fine mors perpetua damnatorum. et ipsa omnibus erit communis. sicut manebit communiter omnium vita eterna sanctorum. Ecce ita asserit hic penas reproborum non esse finendas quod non improbat si dicatur. eorum supplicio aliquod leuamen adhiberi. unde et non incongrue dici potest deus et si iuste id possit non omnino tamen punire malos in futuro quantum meruerunt. sed eis aliquid quantum cunctis mali sint de pena relaxare.

mouet ad perersionem vel si premit ex cecis ad damnationem. Occultum ergo iudicium dei pena est qua iudicat purgando pervertendo vel excecando. Iudicia quoque dei interdum appellantur dispensationes eiusdem omnibus rebus. unde quod in comprehensibilia sunt iudicia eius. et iudicia eius abissus multa. Iudicium autem quo in futuro indicabit intelligitur sententia qua ventilabitur area id est diuidens localiter boni a malis ministerio angelorum. et isti in vitam ducentur. illi in supplicium mittentur qui nunc simul mixti sunt.

De sententia iudicis.

De terminat premissas auctoritates.

De iusticia et misericordia dei.

Quod ergo dictum

est iudicium sine misericordia fieri illi quod non fecit misericordiam. Ita intelligi potest quod iudicium damnationis fiet illi qui non fecit misericordiam pro eo quod fuit sine misericordia. vel fiet ei iudicium sine misericordia. liberante et saluate qui tamen in aliqua pene alleviatione misericordiam dei sentiet. Ita cum dicitur a misericordia hic iudicium in futuro non negetur quin in futuro sit misericordie effectus. et in electis qui per misericordiam ab omni miseria liberabuntur et in reprobis qui minus quam meruerint cruciabuntur. Sed hic non sine causa dicitur fieri dei misericordia et iudicium in futuro. quia et hic multis modis misereatur deus quibus non miserebitur tunc. Vocat enim deus nunc peccatores et iustificat quod tunc non faciet. et tunc reddet singulis secundum merita sua manifeste iudicabit qui nunc occulte iudicat.

De occulto iudicio dei.

Quis occultus

iudicium ut ait augustinus. intelligitur pena qua quisque vel exercet ad purgationem vel

Sed quomodo iu

sticia dei et pietatem. id est misericordiam supra cassiodorus duas esse res dixit que semper adiuncte sunt iudicio dei. Iusticia enim dei et misericordia non due res sed una res. id est una diuina essentia est sicut supra pluribus auctoritatibus ostensum est. quia non est deo aliud esse misericordiam quam misericordiam. nec iustum quam iusticiam. sed idem prorsus. nec aliud est ei esse misericordem quam iustum. vel misericordiam quam iusticiam. sed omnino idem est quia non denominatiue. sed essentialiter hec de deo dicuntur. Cur ergo dicit scriptura de operibus dei quedam esse misericordie. quedam iusticie. Si ergo iusticia dei misericordia est. quecumque sunt opera misericordie esse videntur iusticie et e converso. His responderi potest sic illis locutionibus quibus huiusmodi operum sunt distinctiones ut alia misericordie alia iusticie alia bonitati attribuantur non diuersitas subiacentis id est rei his vocabulis significare exprimitur. sed varietas sensuum et effectuum in creaturis monstrat. Num enim dicitur deus iustus vel iusticia essentia diuina predicatur et etiam quod ipse sit distributor et index meritum intelligi datur. Ita et cum dicitur misericors essentia diuina predicatur et insuper quod ipse sit miserorum liberator

De operibus iusticie et misericordie dei et bonitatis

Responsio

Augustinus super psalmum vii. per psalmum vii.

intelligi dat. Similiter cum dicitur bonus essentia diuina predicat. ut cum dicitur deus. et insuper auctor omnium bonorum ostendit. Ita et cum dicitur deus essentia diuina predicat. et ipse timendus ostendit. Inde ergo quedam opera misericordie. quedam iusticie dicunt. non quoniam diuina essentia hec et illa operetur et quoniam hec et illa sint opera diuine essentie que dicitur misericordia et iusticia. sed quia quedam sunt quibus ostendit iudex et equus distributor. quedam quibus ostenditur miserator. Misericors enim dicitur in natura. miserator in exhibitione. et in quibusdam operibus dicitur effectus esse misericordie. in quibusdam effectus iusticie. non quod aliud efficiat iusticia. aliud misericordia dei. Si ad essentiam referas. sed quia ex quibusdam effectibus intelligit iudex. ex quibusdam miserator vel ut quibusdam placet iustus et misericors. sed secundum hoc occurrit questio quomodo ex alijs ostendatur et ex alijs misericors cum sit idem ei esse iustum et esse misericordem. Si enim secundum eandem rationem dicitur iustus et misericors ex eo opere quo intelligitur iustus intelligit misericors et e converso. Sed dixi supra quia cum dicitur deus iustus et misericors ita eadem diuina essentia significatur. et secundum eam idem predicatur ut etiam quedam diuersa intelligantur. Intelligimus enim per beatum esse miseratorem et iustum iudicem. quod euidenter origenes ostendit dicens. Omnia que dei sunt christus est. ipse sapientia eius. ipse fortitudo. iusticia sanctitas. ipse prudentia. sed cum unus sit in subiacenti per varietate sensuum diuersis nuncupatur vocabulis. Aliud enim significat sapientia aliud iusticia. Non enim sapientia dicitur disciplinis te diuinarum humanarumque rerum instituire intelligitur. quando iusticia distributor vel iudex meritorum insinuat. Ita et prudentia cum dicitur doctor et demonstrator bonarum vel malarum rerum vel neutrarum intelligitur.

Autoritatibus probat quedam iusticie. alia misericordie alia bonitati tribui.

Quod autem que

dam opera misericordie / quedam iusticie / quedam bonitati attribuantur in scripturis facile est reperire. et de misericordia quidem et iusticia manifestum est. et bonitate vero et misericordia amplius latet secundum augustinum. docet illa opera proprie ad misericordiam pertinere quibus aliqui a miseria liberantur. Ad bonitatem vero non solum illa. sed facturam et gubernationem naturalium ita dicens. ad misericordiam pertinet quod a peccatis mundat. et de miseria liberat. Ad bonitatem vero quod celum et terram et omnia valde bona creauit ut essent idem celi non indigent misericordia ubi nulla est miseria in terra hominis abundat miseria et superabundat dei misericordia. Miseria ergo hominis et misericordia dei plena est terra. non celi qui non indigent misericordia. indigent tamen regente domino. Omnia enim indigent domino et misera et felicia. quia sine illo miser non subleuatur. felix non regitur. Item alibi misericordia est erga miseros. bonitas erga quoslibet. Interdum tamen misericordia large accipit ut bonitas

Aug. sup ps

Quomodo vniuerse vie domini dicantur misericordia et veritas

Post hoc considerari oportet.

ex quo sensu vniuerse vie domini dicantur misericordia et veritas hic multiplicem recipit expositionem. Vniuerse enim vie domini quibus ad nos venit ut ait augustinus. super psalmum. intelliguntur duo aduentus. primus in quo manifestat et multiplicem misericordiam nobis exhibuit. et secundum in quo requirere merita iusticiam exhibuit. Vniuerse etiam vie domini id est quibus ad dominum ascendimus sunt iusticia que a malo declinantur.

et misericordia qua bonum facimus. In his enim duobus omne bonum meritum includitur. Sed cum superius cassio. dixerit in his duobus omnia opera dei includi. merito queri potest an in omni opere domini hec duo mutuo sibi iungantur. Quibusdam placuit non in omni opere domini hic duo concurrere sed effectus dici. nam secundum essentiam non dividitur misericordia a iusticia sed unum est. Verum secundum effectum non in omni opere domini dicunt esse misericordiam et iusticiam. Sed in quibusdam tantum misericordiam et in alijs iusticiam atque in alijs misericordiam et iusticiam. Fatentur tamen dominum omnia que fecit misericorditer agere et iuste. referentes rationes dicti ad dei voluntatem que iusticia est et misericordia non ad effectus misericordie et iusticie qui sunt in rebus. Alijs autem videtur quod sicut dicitur deus omnia opera sua iuste facere et misericorditer ita concedendum sit in omni opere dei iusticiam esse et misericordiam. id est clementiam secundum effectum vel signum. quod nullius opus dei est in quo non sit effectus vel signus equitatis et clementie siue occulte siue aperte aliquando enim manifesta est clementia siue benignitas et occulta equitas. aliquando e converso.

De sententia iudicii.

Dilet etiam queri qualiter dabitur iudicii sententia. Sed non est perspicuum id explicare. Non enim scriptura aperte diffinit an voce illa pferantur. Venite benedicti. et ite maledicti. an virtute iudicis ita fiat conscientia singulorum ita attestantibus ut modo dicitur futurum ut iudicis potentie effectus ipsius dictione significetur. Illa etiam esuriui et non dedistis michi manducare et huiusmodi magis conscientia exprimentia plurimi putant quam verbis. quod apostolus in momento et in ictu oculi misterium presumendum tradit.

illud ad resurrectionis statum tamen referunt non ad iudicium qui iudicij sententiam et malorum increpationes et bonorum premia vobis exprimenda asserunt.

De iudicabunt sancti et quomodo.

Non autem solus

christus iudicabit sed et sancti cum eo iudicabunt nationes. Ipse enim apostolus ait sedebitis et vos super duodecim sedes iudicantes. xij. tribus israel. Nec est putandum quod xij. apostolis tantum hoc promiserit christus. Ubi enim se debet paulus qui plus omnibus laboravit si non ibi sedebunt non xij. Per xij ergo sedes perfectio tribunalis. id est universitas iudicantium intelligitur scilicet omnes perfecti qui relictis omnibus secuti sunt christum. per xij. tribus universitas iudicandorum. Iudicabunt vero eos sancti non modo comparatione sed etiam autoritate et potestate. unde gladius accipites in manibus eorum id est sententia de bonis et de malis in potestate eorum. Si vero queritur que erit eorum potestas vel autoritas in iudicando. puto non ante posse sciri quam videatur nisi divina revelatione quis didicerit.

De xij. sedibus.

De ordinibus eorum qui iudicandi erunt.

Erunt autem quatuor

ordines in iudicio. Due quippe sunt partes electorum scilicet et reproborum ut gregorius in moralibus ait. Sed boni ordines eisdem singulis partibus continentur. Alij enim iudicantur et pereunt. alij non iudicantur et pereunt. alij iudicantur et regnant. alij non iudicant et regnant. Iudicant et pereunt quibus dominica in clamatione dicitur. Esuriui et non dedistis michi manum. etc. Non iudicantur et pereunt quibus dominus ait. qui non credie

Greg. super Job.

lam iudicatus est. **E**oz enim damnatio toti ecclesie nota est et certa. et ideo dicuntur tunc non iudicari. Quia ad conspectum districti iudicis cum aperta damnatione sue infidelitatis accedent. Qui vero perfectionem fidei sine operibus habent iudicabunt et peribunt. id est redarguentur ut pereant. Qui vero nec fidei sacramenta tenuerunt increpationem iudicis in se fieri non audient. quia infidelitatis sue tenebris preiudicati eius quem despexerunt inuentione redargui non merentur. Illi saltem verba iudicis audient qui eius fidem saltem verbo tenuerunt. Illi in damnatione sua eterni iudicis nec verba percipient qui eius reuerentiam nec verbo tenus suare voluerunt. et ideo illi iudicandi isti non iudicandi dicuntur. Ex electorum vero parte alii iudicant et regnant scilicet qui vite maculas lacrimis terunt et elemosinarum superinductione operiunt quibus iudex veniens in dextra persistens dicit esu. et dedisti mihi manducare. Alii autem non iudicant et regnant qui etiam precepta legis perfectiori virtute transcendunt. quia non hoc solum quod lex precipit implere contenti sunt sed et quod ad perfectionem perficere volunt. de quibus propheta ait. Dominus ad iudicium veniet cum senatoribus populi sui. Et salomon de ecclesie sponso loquens ait. Nobilis in portis vir eius quando federit cum senatoribus terre. et iob ait. Non saluat impios et pauperibus iudicium tribuit. **N**on ergo recte sub generali iudicio non tenentur. sed iudices veniunt. quia et precepta generalia vivendo vicerunt et omnibus relictis christum secuti sunt. Recte pauperibus iudicium tribuit qui quanto huic mundo magna humilitate despecti sunt tanto tunc maioris culmine potestatis excrecent de talibus dicit. Qui vicerit dabo ei sedere mecum in throno meo sicut et ego vici et sedi cum patre meo in throno eius. Vincens dominus cum patre in throno sedet. quia post passionis certamen et resurrectionis palmam quod pater esset equalis omnibus claruit. Nobis vero in throno filii sedere est ex

eiusdem filii potestate iudicare. Qui enim iudicandi principatum ex eius virtute percipimus quasi in throno eius residemus. Ex his apparet quod etiam perfectiores sancti cum christo iudicabunt potestate. et quare quidam dicunt iudicandi. alii non iudicandi.

De ordine iudicii et ministerio angelorum.

Cum autem in

euangelio legatur quod dominus mittet angelos suos qui colligent de regno eius omnia scandala et mittent iniquos in calaminum ignis. Et item exhibent angeli et separabunt malos de medio iustorum et mittent eos in calaminum ignis. Et iterum mittet angelos suos cum tuba et congregabunt electos a quatuor ventis. et cum propheta dicat. Congregate illi sanctos eius ministerio angelorum illa impleri dubitandum non est. Domino enim veniente ad iudicium precedet ante eum ignis quo comburetur facies mundi huius et peribit celum et terra. non secundum substantiam sed secundum speciem que immutabitur celum quidem aerium non ethereum. Tunc enim ascendet ignis in iudicio. quantum ascenderunt aque in diluvium. In le autem ignis malis qui reperti fuerint vivi erit presumptio. bonis vero non. Et enim ait augustinus. Erat incendium mundi sanctis quod fuit calaminum tribus pueris. In quibus si aliquid purgandum fuerit per illum ignem purgabitur. Aliis vero nullam ingeret molestiam. Purgato vero per ignem mundo. et ad iudicium veniente domino. emittetur vox illa magna que resurgent omnes mortui. et tunc ministerio angelorum ventilabitur area. quia boni congregabuntur ibi de quatuor partibus orbis angelico ministerio qui et rapiunt obuiam christo in aera. reprobis in terra quas dilexerunt remanentibus. Et tunc preconiis illa bonorum esuriunt et deditis mihi manducare. Et increpationes

In apoc

XLVIII

ille maloz efurius et non deditis michi manducare et. pferens. vel sono vocali. vel alio modo. Deniq; pferitur sententia super utrosq;. Venite benedicti et iste ma. et. et ministerio angelorum virtute dei cooperante mittent mali in calminum ignis hoc est in infernum.

Si post iudiciu demones preerunt hominibus ad puniedu

It solet queri vtru in inferno malis ad puniendum presint demones post iudiciu quos carnifices torzsq; animarum scriptura appellat. appostolus dicit q xpc tunc euacuabit omnem principatum et potestate et virtutem. Dum em durat mundus angeli angelis. Demones demonib;. homines hominibus presunt. s. omnib; collectis. iam omnis prelatio cessabit hinc quidam putant post iudiciu demones no habere potestates cruciandi homines sicut modo. sed vt demones virtute dei cruciari sine creature ministerio asserit sic reprobos homines ibi non per operationem demonum. s. virtute diuina tm eternis subici cruciatib;. Premissa tamen autoritas non id cogit cosentire q et si asserat. tunc non demones demonibus. nec homines hominib; preesse. no diffinit tm an demones presint hominibus ad torquendum. Unde quibusdam videt eos sic costare hominib; tortores in pena. sicut extiterunt in centores in culpa.

De forma iudicis.

humanitatem videbunt vt timeat diuinitatem vo non. ne gaudeant. diuinitas em sine gaudio videri non potest

Dez apparebit tuc in forma fui

Sz cum i forma

humana pset cum apparituz querit an in forma illa gloriosa appareat sic vere est. an in forma qlis in passione extitit Quidaz putant a mal' talem videri qualem crucifert. i. infirmaz qz dic scriptura vt videant in que pupugerut / s. ap te aug. dicit. formam fui glorificatam a bonis et a mal' tunc videri sic. cu in forma fui glorificata iudicantes viderint boni et mali / tollet impius vt non videat claritatem dei q deus est quam soli mundo corde videbunt. qd erit eis vita eterna. forma g humana in xpo glorificata videbit a cunctis. vn et xps sz iudicaturus. qz filius hois est. Ita em legis in euangelio iohis. Et potestate dedit ei iudiciu facere. qz filius hois est / non q ipse ex virtute hominis sit iudicaturus. vel q ipse solus sine patre et spiritu sancto sit iudiciu facturuz s. qz ipse solus in forma fui iudicans bonis et malis videbit. Cum g pater non iudicat quenq;. s. omne iudiciuz dedit filio non ita est intelligenduz qn filius solus iudicet et non pater / s. qz forma filij humana cunctis in iudicio apparebit no in forma infima s. gloriosa. Iudicabit autem ex virtute diuinitatis non sine patre et spiritu sancto et apparebit terribil' impijs. et mitis iustis Erit enim terroz malis. et lumen iustis.

Aug. sup io.

Quare christus sz iudicaturus.

Quare secunduz formam fui dicitur christus suscitaturus corpora.

Et sicut sz chri

stus secundu formas serui iudicaturus propter causam premissam. ita etiam dicif suscitaturus corpora mortuorum

DI XLVIII

olet etia queri in q forma christ' iudicabit in forma vtq; serui iudicabit q omibus in iudicio apparebit vt videant mali in quem pupugerunt. Diuinitatez vero eius mali non videbunt. Un isaias Tollat impius ne videat gloriam dei.

secundum humanitates. cum tamen virtute diuinitatis sit suscitaturus. non humanitatis. **Deo** hac ratione illud dicitur quia in humanitate suscepit que est causa nostre resurrectionis id est passionem et resurrectionem. **Ideo** ei ascribitur secundum hominem suscitatio mortuorum. **Unde** augustinus per verbum filius dei fit animarum resurrectio. **Per** verbum factum in carne filium hominis / sit corpus resurrectionis. **Ite** iudicat et suscitatur corpora non pater sed filius secundum dispensationem humanitatis in qua minor pater est. **Christus** in eo quod est filius dei. est vita que viuificat animas. **In** eo quod est filius hominis iudex. **Ecce** secundum formam humanitatis dicitur suscitaturus corpora et iudicaturus. **Iudicaturus** autem quia illa forma cunctis in iudicio apparebit. et suscitatur. quia in eadem forma meritum et causam resurrectionis nostre suscepit. et quia secundum eandem formam vocem dabit qua mortui de monumentis resurgent et procedent. secundum quod deus est. viuificat animas. non pater tantum. quia non tantum pater vita est. sed et filius cum eo. et spiritus sanctus eadem vita est que pertinet ad animas non ad corpus. **Corpus** enim non sentit vitam sapientie / sed anima que illuminatur a lumine eterni. licet ergo christus potentia diuinitatis viuificet animas et suscitetur corpora. et iudicet non ocio se tamen et preter rationem ei secundum formam dei tribuit viuificationem animarum. et secundum formam sui iudicium et resurrectionem corporum.

De loco iudicii.

Putant quidam

dominum descensurum in valle iosaphat in iudicio eo quod ipse per ioheles prophetas sic loquitur. **Congregabo** omnes gentes et deducam eas in vallem iosaphat et disceptabo ibi cum eis. **In** cuius capituli expositione ita reperi. **Hoc** quidam pueriliter intelligunt quod in valle que est in latere montis oliueti descensurus sit dominus

ad iudicium. quod frivolum est. quia non in terra. sed in spacio huius aeris sedebit contra locum montis oliueti ex quo ascendit et sicut iohannes crisostomus dicit. **Angeli** deferent ante eum signum crucis vnde in euangelio. **Veritas** dicit et tunc apparebit signum filii hominis etc. **Iosaphat** autem interpretatur iudicium domini. **In** valle ergo iosaphat. id est iudicii domini congregabuntur omnes impii. **Iusti** vero non descendant in vallem iudicii. id est damnationis. sed in nubibus eleuantur obuiam christo.

De qualitate luminarium et temporis post iudicium.

Veniēte autem ad

iudicium domino in fortitudine et potestate magna sol et luna dicuntur obscurari. non sui luminis priuatione / sed superueniente maiore luminis claritate. **Virtutes** quoque celorum. id est angeli dicuntur moveri / non metu damnationis vel aliqua perturbatione pavoris / sed quadam ammiratione eorum que viderint. vnde iob. **Colūne** celi pauent aduentum eius. **Ante** diem vero iudicii sol et luna eclipsim patientur. **Sicut** iobel testatur dicens. **Vol** puerteretur in tenebras et luna in sanguinem ante quam veniet dies domini magnus et horribilis. **Magnus** vero dicitur propter magnam que ibi fiet. **Cum** autem fuerit factum celum novum et terra noua. tunc erit lux lune sicut lux solis testante isaia et lux solis simpliciter. id est sicut lux septem dierum. quia quantum luxit sol in prima conditione septem dierum ante peccatum primi hominis tunc lucebit post iudicium. **Minorata** enim fuit lux solis et lune aliorumque siderum per peccatum primi hominis. sed tunc recipiet sol mercedem sui laboris. quia simpliciter lucebit. et tunc non erit vicissitudo diei et noctis / sed tantum dies. **Unde** zacharias. **Et** erit dies una que nota est domino non dies neque nox. et in tempore vesperi erit lux. quia tunc non erit varietas diei et noctis que modo est / sed

continua dies et lux. **I**saïas tamen videtur dicere quod tunc non liceat sol vel luna loquens congregationes beatorum non erit tibi inquit amplius sol ad lucendum per diem. nec splendor lune illuminabit te sed erit tibi dominus in lucem sempiternam. **E**t his verbis non negat soles et lunas tunc lucere. sed significat his qui tunc erunt in eterna beatitudine nullum lucis usum prestare. quod ut ait iero. super eundem locum. Celi terreque solis atque lune vobis cessabit officium et erit ipse dominus lumen suis imperpetuum. **P**otest etiam intelligi illud isaïe ratione ea dictum. quod sol et luna tunc non habebunt ortum et occasum sicut nunc. unde isidorus illud isaïe quasi exponens ait post iudicium sol laboris sui mercedem suscipiet. unde de propheta lucebit septemplexiter et non veniet ad occasum. nec sol nec luna. sed in ordine qui creati sunt stabunt ne impii in tormentis sub terra positi fruamur luce eorum. unde abacuc. sol et luna steterunt in ordine suo. **E**cce aperte dicit solem et lunam tunc lucere. sed stabiliter permanere ubi etiam significat infernum esse sub terra. **S**i vero queris quis sit usus lucis solis et lune tunc fateor me ignorare quod in scripturis non memini me legisse.

De differentia mansionum in celo et in inferno.

Est resurrectionem vero facto uniuerso impletoque iudicio suos fines habebunt civitates due una christi. alia dyaboli. una bonorum. altera malorum. utraque tamen angelorum et hominum istis voluntas. illi facultas non poterit esse peccandi vel vlla conditio moriendi. **I**stis in eterna vita felicitate viventibus. illi infelicitate in eterna morte sine moriendi potestate durantibus. quam uterque sine fine. sed in beatitudine isti. alius alio prestabilis. **I**n miseria vero illi alius alio tolerabilis permanebunt. **E**x his apparet quod sic boni differenter glorificabuntur. alii maius. alii minus. ita et mali differenter in inferno punientur. **S**icut enim in domo patris. id est in regno celorum mansiones multe sunt id est premiorum differentie. ita et in gehenna diuerse sunt mansiones. id est suppliciorum differentie. **O**mnes tamen eternam penam patientur. sicut omnes electi eundem habebunt denarium quem paterfamilias dedit omnibus qui operati sunt in vinea nomine denarii aliquid omnibus electis commune intelligitur scilicet vita eterna. **D**eus ipse qui omnes fruuntur sed impariter. **N**am sic erit differens clarificatio corporum. ita differens gloria erit animarum. **S**tella enim a stella id est electus ab electo differt in claritate mentis et corporis. **A**lii enim aliis vicinior clariusque dei speciem contemplabuntur et ipsa contemplandi differentia diuersitas mansionum vocatur. **H**omus ergo est una. id est denarius est unus sed diuersitas est ibi mansionum. id est differentia claritatis. quod unum est et summum bonum beatitudo et vita omnium id est deus ipse. **B**ono omnes electi proficiunt. **S**ed alii aliis plenius. **P**erfruentur vero videndo per speciem. non per speculum in enigmate. habere ergo vitam est videre vitam. id est agnoscere deum in specie. **U**nde vitas ait in euangelio. hec est vita eterna ut cognoscant te. et quem misisti iesum christum esse unum et solum verum deum. **H**ec est habere vitam. id est cognoscere te non est ipsa cognitio quam tu es. sed per cognitionem habere bonum quod tu es. id est vitam.

Si omnes homines volunt esse beati.

Bolet etiam que

ri de beatitudine utrum eam omnes velit et sciant que sit vera beatitudo. de hoc augustinus in. xij. li. de trinitate ita disserit. **N**am est cum capescende retinendaque beatitudinis voluntas una sit omnium unde tanta existat de ipsa beatitudine rursus diuersitas voluntatum. non quod

Cassiodorus

Aug. i. li. xij. de trinitate.

Aug. in eodē

eam aliquis nolit. s. q. non omnes eam norint. Si enim eam omnes noscerent non ab alijs putaret esse in virtute animi. ab alijs in voluptate corporis. ab alijs atq. alijs alibi atq. alibi. Quō ergo omnes amant qd non oēs sciunt. Quis potest amare qd nescit sicut sup. disputavi. Cur ergo beatitudo amat ab omnibus. nec tamen scit ab omnib. an forte sciunt omnes que ipsa sit. s. non omnes sciunt ubi sit. inde p. tentio est. an forte falsum est qd p. vo posuimus beate vivere omnes homines velle. Si em̄ beate vivere est. verbi gratia fm̄ animi virtutem vivere quō beate vivere vult qui h. non vult. nonne verius dixim. hō ille non vult beate vivē q. non vult fm̄ virtutem vivere qd solum est beate vivere. Non g. omnes beate vivere volūt immo pauci h. volunt. si nō est beate vivere nisi fm̄ virtutem animi vivere qd multi volunt. Ita sane falsum erit. unde nec ipse cicero dubitavit. ait enim. Beati certe omnes esse volumus. absit ut h. falsuz esse dicamus. Quid ergo an dicendum erit. etiā si nihil aliud sit beate vivē q. fm̄ virtutem animi vivere. et tamen q. hoc non vult beate vivē vult. Nimis quidez h. videt. absurdus. Tale enim est ac si dicamus q. non vult vivere beate. beate vult vivere. Itaz repugnantiam quis audiat. q. ferat. Et tñ ad hanc p. trudit necessitas si omnes beate vivē velle vez est et non omnes volunt sic vivē. quō solum vivit beate. An illd. ab his angustijs potuerit nos eruerē. Si dicamus nihil esse beate vivere nisi vivere fm̄ delectationem suam. et iō falsum non esse q. omnes beate vivē velint. q. omnes ita volunt. ut quēq. delectat. Sz id quidem falsum est. Velle enim qd non deceat. est esse miserrimū. Nec tam miser est non adipisci qd velit. q. adipisci velle qd nō oportet. Quis ita cecus sit ut dicat aliquem iō beatū q. vivit ut vult. cuz p. fecto et si miser esset. Vinus tñ esset. et si nihil eoz q. p. peram voluisset habere potuisset. Mala em̄ voluntate vel sola miser quisq. effi-

est. s. miserior cum desiderij male voluntatis implet. Quapropt. qm̄ verum est q. omnes homines esse beati velint. idq. ardētissimo amore appetāt. et p. p. hoc cetera quecunq. appetūt. nec q. q. potest amare qd omnino qd vel q. le sit nescit. nec p. nescire qd sit qd se velle scit. sequit. ut omnes beatam vitam scient. Omnes autē beati habent qd volunt. q. quis non omnes q. habent qd volunt p. tinuo sunt beati. Continuo autē miseri sunt qui vel nō habent qd volunt vel id habent qd non recte volunt. Beatus ergo nō est. nisi q. et habet omnia q. vult et nihil vult male. ille quippe beate vivit q. vivit ut vult. nec male aliquid vult. Cum g. ex his duobus p. flet beata vita licz in malis sit aliq. bonus. nō tamen nisi finitis omnib. malis est beatus. Cum g. ex hac vita. qui in his miserijs fidel. et bonus est venerit ad beatam vitam. tunc erit v. qd nunc nullo modo esse potest ut sic homo vivat quomodo vult. Non enim ibi valet male vivere. aut volet aliquid qd deerit. aut deerit quod voluerit q. qd amabit. aderit nec desiderabit qd non aderit. et omne qd ibi erit. bonū erit. et summus de. summum bonum erit. et qd est omnino beatissimum. ita semp. fore certū erit. Beatos autē esse se velle omnium hominū est. beatos se esse velle omnes in corde suo vident. nec tamen omnū est fides qua ad beatitudinem pervenit.

Quid sit beat

Si quid de deo cognoscit aliquis quod ibi non intelligant omnes.

Volet etiā queri utz aliquid d. deo cognoscat aliquis magis meritis ut petrus. qd nō cognoscat aliq. minus meritis. ut linus. Plurib. videt. q. omnia de deo ad beatitudinem spectantia omnes p. muniter clari cognoscant s. different. Nihil em̄ in deo noscibile maius digniusq. videtur q. eum intelligere trinum et ynum. Hoc

autem omnes tunc per speciem cognoscent Unde sequitur ut non sit aliquid beatitudini pertinet incognitum ali cui beatorum. Omnes ergo cuncta illa videbunt quorum cognitio servit beatitudini. Et in modo videndi different. Alius enim alio magis. alius alio minus fulgebit.

De paritate gaudij.

Bolet etiam que

ri an in gaudio dispares sint. sic in claritate cognitionis differunt De h. aug. ait. Multe mansiones in una domo erunt. sed varie premiorum dignitates Et ubi deus erit omnia in omnibus erit. etiam in dispari claritate. par gaudium ut quod habebunt singuli commune sit omnibus. quia etiam gloria capitis omnium erit per vinculum caritatis. Ex his datur intelligi quod par gaudium omnes habebunt. et si disparem cognitionis claritatem. et per caritatem que in singulis erit perfecta. tantum quisque gaudebit de bono alterius. quantum gauderet si in se ipso haberet. Et si par erit cunctorum gaudium. videtur quod par sit omnium beatitudo. quod constat omnino non esse Ad quod dici potest quod beatitudo par esset si ita esset par gaudium. ut etiam par esset cognitio. Et quia hoc non erit. non faciet paritas gaudij paritatem beatitudinis. potest etiam sic accipi par gaudium. ut non referat paritas ad intentionem affectionis gaudentium. Et ad universitatem rerum de quibus gaudebitur quia de omni re unus gaudebit unus gaudebunt omnes.

Si maior sit beatitudo sanctorum post iudicium.

Post hoc quod solus

si beatitudo sanctorum maior sit futura post iudicium quam interim sine omni scrupulo credendum est eos habituros maiorem gloriam post iudicium quam ante. quia et maius erit gaudium eorum ut super testatur

est aug. et amplior erit eorum cognitio Unde iero. Peracto iudicio amplior gloriam sue claritatis deus demonstrabit electis. Si quem movet quid opus sit spiritibus defunctorum corpora sua in resurrectione recipere si eis potest sine corporibus summa beatitudo preberi difficilis questio est. nec potest a nobis perfecte diffiniri. Et tamen dubium non est et raptam ad carnis sensibus hominis mentem et post mortem ipsa carne deposita nec sic videre posse incommutabile substantiam sicut sancti angeli vident siue alia latetiori causa. siue ideo quia inest ei naturalis quidam appetitus corporis administrandi quo retardatur quodammodo. ne tota intentione pergat in illud summum celum donec ille appetitus quietescat. Porro si tale sit corpus cuius sit difficilis et gravis administratio sicut hec caro que corrumpitur. multo magis aueretur mens ab illa visione summi celi. Proinde cum hoc corpus iam non animale sed spirituale receperit equata angelis habebit perfectum nature sue modum obediens et imperans vivificata. et vivificans tam ineffabili facultate ut sit ei glorie quod fuit sarcine.

Si mali in inferno peccabunt

Incipitur

questio ex premissis ducens originem. Supra enim augustinus loquens de malis in inferno damnatis. et bonis in celo glorificatis dixit. quod nec bonis voluntas. nec malis facultas esse peccandi poterit. et de bonis quidem constat. sed de malis a quibus voluntatem malam non remouet queritur. quomodo sit verum eos non posse peccare immo quomodo verum sit eos non peccare cum malam habeant voluntatem. Quidam autem putant illam malam voluntatem non esse peccatum sed supplicium tantum. Alii vero peccatum esse fatentur. Et per illud eos non mereri aliquam penam quia non est ibi locus merendi

Jeronimus super Osee.

Soluit secundum diversos

Aug. in libro
de fide ad pe
trum.

Illud ergo peccatū dicunt non esse me
ritum supplicij s̄ supplicium mali meri
ti qđ in hac vita precessit. De hoc au
tem aug. ita dicit. Tempus acquirēdi
vitam eternā in hac tñ vita deus ho
minibus dedit vbi voluit etiam penitē
tiam esse fructuosā. Ideo hic penitē
tia fructuosa est. qz potest hic homo de
posita nequicia bene vivere. et mutata
voluntate merita simul operaqz muta
re. et ea gerere que deo placeant qđ qui
in hac vita non fecerit habebit quidem
penitentiā in futuro seculo de mal' suis
sed indulgentiam in p̄spectu domini nō
inueniet. qz et si erit ibi stimulus peni
tudinis. tñ nulla ibi erit correctio volū
tatis. A talib' enim ita culpabit iniqui
tas sua vt nullatenus ab eis possit vl' di
ligi vel desiderari iusticia. Voluntas e
nim eorū talis erit vt habeat in se semp
malignitatis sue supplicium. nunq̄ ta
men recipere possit bonitatis affectum
qz sicut illi q̄ cū christo regnabunt nul
las in se male voluntatis reliquias ha
bebunt. ita illi q̄ erunt in supplicio etni
ignis cum dyabolo et angelis eius depu
tati sicut nullam habebunt vltius re
quiem. sic bonam nullatenus poterunt
habere. et sicut coheredib' christi dabit
perfectio gratie ad eternam gloriā. ita
confortib' dyaboli cumulabit ipsa ma
lignitas penam qñ exteriorib' deputa
ti tenebris nullo illustrabunt interiori
lumine veritatis. Ex his apparet repro
bos in inferno penitentiam sic gesturos
vt per eam prauam voluntatem non de
ferant. et illa maligna voluntas erit eis
ad cumulum pene. per quā tñ non me
rebunt qz nullus mereat nisi in hac vita

**Quare dicuntur tenebre exte
riores.**

Hic queri potest
quare ille tenebre quib' inuoluent ma
li. in gehenna dicuntur exteriores. quia
tunc mali penitus extra lucem corpora
lem et spiritualem scz dñi erunt. Nunc

euim et si patiantur tenebras in cecitate
mentis non tamen penitus extra lucez
dei sunt. nec corporali luce priuantur.
De hoc aug. sic ait. Ira dei et in iudi
cio erit. et h̄ est in cecitate mentis cum
dantur mali in reprobū sensum. Ibi
exteriores tenebre erunt. qz tunc pec
catores penitus erunt extra deū. Quid
est enim penitus esse extra deum nisi es
se in summa cecitate. Siquidem habi
tat deus lucem inaccessibilem. hec aut
tenebre hic iā incipiunt in peccante cū
ab interiori dei luce secludit. s̄ non pe
nitens dum in hac vita est. Ecce q̄re ibi
peccator d̄ pati exteriores tenebras.
et non hic. qz ibi secludet penitus a lu
ce dei qđ non hic. Sed quō intelligen
da est illa seclusio. an qz nō videbūt de
um per species. Vicut nec aliq̄s videt
hic deum per speciem. an per dissimili
tudine quāz facit peccatum inter deum
et hominem. Vicut et hic multi p̄ quia
peccata elongant a deo an quia deum
oderunt ita vt velint eum non esse. Et
hic multi deū oderunt de quib' scrip
tum est. Superbia eorum q̄ te oderunt
ascendit semper. Que est ergo illa elon
gatio. Vane exteriores tenebre intelli
gi possunt quedā malignitas odij et vo
luntatis. que tunc excrescet in mentib'
reprobos et quedam obliuio dei. quia
tormentorū interiorū et exteriorū dolori
bus adeo afficiunt et turbabunt vt ab
illis ad cogitandū aliqd de deo vix vl'
raro vel nunq̄ mentem reuocent. Et q̄
nimio premuntur pondere adeo stupe
scunt et turbant vt interim in alia cogi
tationem non extendant s̄ illuc tendit
impetus cogitatiois vbi sentit vis do
loris. Sed in hac vita nullus adeo ma
lus est. vt penitus secludat a cogitatio
ne dei. qui nec dum p̄dit appetitū bea
titudinis et quendam boni amorem quē
naturaliter h̄z rationalis creatura. Al
las autem exteriores et profundissimas
tenebras reprobos p̄fessuros post iudi
cium. dicit aug. opponens de illo diui
te qui in inferno positus eleuans oculos
vidit abrahā. et in sinu eius lazariū.

Aug. sup p̄
vi.

cuius preparatione coact' est p'fiteri ma-
la sua usq; adeo vt ⁊ fratres eius roget
ab his premoneri. qd ante iudicium fa-
ctū legis. sed post iudicium in pfundio-
ribus tenebris erunt imp'i vt nullā dei
lucem videbunt cui p'steant.

**De animab' damnatorū si quā
habent noticiā eorū que hic
fiunt.**

Preterea queri

solet si reproborū anime q̄ nunc in infer-
no cruciant' noticiā habent eorū q̄ cir-
ca suos in hac vita gerunt. ⁊ si aliquo
modo doleant sup infortunijs suorū ca-
rorū. Hanc questionem aug' p'memorat
ex parte eam explicans. ex parte vero
insolutam relinquens. Ait enim. que-
ret aliquis an vllus dolor tangat mor-
tuos de his q̄ in suis post mortem p'tin-
gunt. vel quomodo ea que circa nos a-
gunt nonerint spiritus defunctorū. Cui
respondeo magnā esse questionē nec
in p'ti discendam. Veruntamē bre-
uiter dici potest qd est cura mortuis de
suis caris vt de diuite legitur qui dum
tormenta apud inferos pateret. leua-
uit oculos ad abrahā. ⁊ int' alia dixit
Habeo enim quinq; fratres vt testetur
illis ne ⁊ ipsi veniant in hunc locū tor-
mentorū. Habent em̄ mortui curā ⁊
vivijs q̄s sciunt viuere. qz nec in locis
penarū vident eos. vbi diues sine fratri-
bus erat. nec in requie beatorū vt laza-
rum ⁊ abrahā quamvis longe agno-
scebat. Nō tamen iō p'sequens est eos
scire que circa caros suos agunt hic vl'
leta vel tristia.

**Quō accipiēda sunt que de la-
zaro et diuite leguntur.**

Si quis autez q̄

rat quomodo intelligat qd d' lazaro et
diuite legit'. audiat augustin' respon-
sum dicentis. Si q̄s putat animas cor-

porē ex utro locis corporalib' contine-
ri cum sint sine corpore. non deerunt q̄
faveant ⁊ diuitem sitientem in loco cor-
porali fuisse p'tendant. ipsamq; animā
corpoream preparasse linguam. ⁊ stillā
de lazari digito cupisse. Sed melius ē
dubitare de occultis q̄s litigare de in-
certis diuitem in supplicio. pauperem
in refrigerio esse non dubito. Et quō
intelligat diuitis lingua. digitus laza-
ri. flamma inferni. sinus abrahā. ⁊ hu-
iusmodi. vix a mansuetis. a p'tentiosīs
nunq; inuenit.

Si se vident boni et mali.

Querī etiam so

let vtrū vicissim se videant illi q̄ sunt in
inferno ⁊ illi qui sunt in gloria. sic san-
cti tradunt ⁊ boni malos. et mali bo-
nos vident usq; ad iudicium. Post iu-
dicium vō boni videbunt malos. ⁊ non
mali bonos. vnde grego. Infideles in
imo positi ante diem iudicij fideles sup
se in requie attendunt. quorū gaudia
post p'templari non possunt.

De chaos int' bonos ⁊ malos.

Sed cum sancti

malos in tormentis videant nonne ali-
qua p'passione erga eos mouent'. Non-
ne eos de tormentis liberari cupiunt.
Recole illud euangelicū qd abrahā di-
uiti r'ndit. Inter nos ⁊ vos chaos mag-
num firmatū ē. vt hī q̄ volunt hinc trā-
sire ad vos non possunt. neq; inde huc
transmeare. Quid est illud chaos inter
bonos et malos. nisi hinc iusticia. inde
iniquitas que nullatenus sociari valēt.
Adeo em̄ sancti dei iusticie addidi sunt
vt nulla cōpassione ad reprobos transi-
re valeant. ⁊ nulla p' eis int' sanctos fi-
at intercessio. Quō ḡ inde volunt aliq̄
transire ad illos. ⁊ non possunt. quia si
dī iusticia admitteret non fieret eis mo-
lesta liberatio eorū. vel ita dicuntur se

Augustin' su-
per ps. cxiij.

Greg. sup lu-
cam.

velle et non posse. non quia velint et non possint
sed quia et si vellent non possent eos iuvare
De hoc ita **greg.** ait. Sic reprobi a peis
ad gloriam sanctorum transire volunt. et non pos-
sunt. ita et iusti per misericordiam meam ire vo-
lunt ad positos in tormentis ut eos libe-
rent. sed non possunt. quia iustorum anime et si
nature sue bonitate misericordiam habent iam
tunc auctoris sui iusticie adiuncte. tanta
rectitudine stringuntur ut nulla ad re-
probos compassione moveantur.

**De visa impiorum pena non mi-
nuit beatorum gloriam.**

Greg. sup lu-
cam.

Postremoqueri

tar. an pena reproborum visa decoloret
gloriam beatorum. an eorum beatitudini perfici-
at. De hoc ita **greg.** ait. Apud animum iu-
storum non obscurat beatitudinem aspecta
pena reproborum. quia iam ubi passio mi-
serie non erit. minuetur beatorum leticiam non
valebit. et licet iustis sua gaudia suffici-
ant. ad maiorem tamen gloriam vident penas
malorum quos per gratiam evaserunt quia quod de cla-
ritate vident nil in creatura agere quod
videre non possint. Non est autem mirandum
si sancti iam immortales reprobos vide-
ant mentis intelligentia cum prophete mor-
tales adhuc videre hec omnia meruerunt
Egredientes ergo electi non loco sed intelligen-
tia. vel visione manifesta ad videndum
impiorum cruciatum quos videntes non dolore
afficiuntur. sed leticia saturantur. agentes
gratias de sua liberatione. visa impiorum
ineffabili calamitate. An **isaias** impiorum
tormenta describens et ex eorum visione le-
ticia bonorum exprimens ait. Egredientes
electi scilicet et videbunt cadauera virorum qui
pervaricati sunt in me. visus eorum non mori-
et. et ignis non exstinguetur. et erunt usque
ad facietatem visionis omni carni. id est. electis
Letabitur enim iustus cum viderit vindictam
De hoc de pedibus sedentis super solium ex-
celsus quos seraphim duabus alis velabant
scriptori et si non auditori commemorasse
sufficit quod a facie exorsus sedentis per me-
dia ad pedes usque via ducere pervenit.

Explicit liber sententiarum